

3. cildin başı

TAVŞANIN ARSLANIN NEZDİNE GELMESİ

رسیدن خرگوش به شیر و خشم شیر بر وی

شیر اندر آتش و در خشم و شور - دید کان خرگوش می‌آید ز دور

1149- Arslan gazap ve ıstırabından ateş kesildiği sırada, tavşanın uzaktan gelmekte olduğunu gördü.

می‌دود بی‌دهشت و گستاخ او - خشمگین و تند و تیز و ترش رو

1150- Tavşan, korkusuz, lakayt, hatta gazaplı; sert ve suratı asık bir halde geliyordu.

کز شکسته آمدن تهمت بود - وز دلیری دفع هر ریبت بود

1151- Çünkü kırık, dökük ve bir halde gelmek töhmeti mucip olur. Cesaret göstermek ise her türlü şüpheyi refeder.

چون رسید او پیشتر نزدیک صف - بانگ بر زد شیرهای ای ناخلف

1152- Tavşan ilerleyip yaklaşıncı, arslan: "Hey soysuz!" diye haykırdı ve dedi ki:

Bir cürüm ile maznun olan kimsenin telaş göstermesi, o işte medhali bulunduğu zannını kuvvetlendireceği için, o gibi telaşlı tavırlar ittihamı şiddetlendirir. Fakat kendisinin masum olduğunu bilen ve bundan dolayı sükûnetini muhafaza eden adamın sakin görünüşü hakkındaki ittihamı izale eyler ve onun beratını anlatır.

Tavşan da bir cürüm irtikâp etmemiş olduğunu bildiği cihetle arslanın yanına telaşsız olarak geliyordu.

من که گاوان را ز هم بدریده‌ام - من که گوش پیل نر مالیده‌ام

1153- Ben ki öküzleri parçalamış, erkek arslanların kulağını bükmüş bir gazanferim.

نیم خرگوشی که باشد که چنین - امر ما را افکند او بر زمین

1154- Bir tavşanın parçası kim oluyor ki bizim emrimizi bu suretle yerlere atıyor.

ترك خواب غفلت خرگوش کن - غره‌ی این شیر ای خرگوش کن

1155- Tavşan uykusu ile gafletini bırak da hey eşek! Bu arslanın böğürtüsünü dinle.

گفت خرگوش الامان عذریم هست - گر دهد عفو خداوندیت دست

1156- Tavşan dedi ki: "Aman bir özrüm var. Afv-i âliniz müsaade eylerse arz edeyim."

گفت چه عذر ای قصور ابلهان - این زمان آیند در پیش شهان
1157- Arslan, dedi ki: "Ey ahmakların kusuru, ne gibi bir özrün var? Şahların huzuruna bu vakitte mi gelirler?"

مرغ بی‌وقتی سرت باید برید - عذر احمق را نمی‌شنید
1158- Sen, vakitsiz öten kuş gibisin ki başını kesmek lazımdır. Ahmak bir mahluğun özrü dinlenilmez.
Vakitsiz öten horozun uğursuz vehmedilerek kesilmesi âdetine işaret ediliyor.

عذر احمق بدتر از جرمش بود - عذر نادان زهر هر دانش بود
1159- Ahmağın özrü, kabahatinden büyük olur; cahilin özrü de ilmin zehri mesabesinde bulunur ki, o cahilane özür, ilim sahiplerine zehir gibi tesir eder.

عذرت ای خرگوش از دانش تهی - من چه خرگوشم که در گوشم نهی
1160- Hey tavşan! Senin özrün ilimden halidir. Ben tavşan değilim ki böyle cahilane bir özrü kulağıma sokabilesin.

گفت ای شه ناکسی را کس شمار - عذر استم دیده‌ای را گوش دار
1161- Tavşan dedi ki: Şahım, bir soysuzu adam yerine koy ve bir mazlumun itirazını dinle.

خاص از بهر زکات جاه خود - گمرهی را تو مران از راه خود
1162- Bilhassa mansıbının -ki hayvanat padişahısın- hürmetine, benim gibi yolunu şaşırmış bir mahluğu yolundan kovma.

بحر کاو آبی به هر جو می‌دهد - هر خسی را بر سر و رو می‌نهد
1163- Her ırmağa su veren deniz bile, çör-çöp makulesi şeyleri sathında gezdirir.

کم نخواهد گشت دریا زین کرم - از کرم دریا نگردد بیش و کم
1164- Deniz, bu keremi dolayısıyla eksilmez ve küçülmez. Zaten derya, kerem yüzünden tezayüt ve tenakus eylemez.

گفت دارم من کرم بر جای او - جامه‌ی هر کس برم بالای او
1165- Arslan dedi ki: "Ben keremi yerine göre yaparım. Herkesin libasını boyuna münasip olarak keserim."

گفت بشنو گر نباشم جای لطف - سر نهادم پیش از درهای علف
1166- Tavşan dedi ki: "Dinle, eğer lütfuna şayan değilsem o lütf ejderhasına kellemi teslim edeceğim."

من به وقت چاشت در راه آمدم - با رفیق خود سوی شاه آمدم
1167- Ben, kuşluk vakti yola çıkmıştım, arkadaşım ile beraber efendimize doğru geliyorduk.

با من از بهر تو خرگوشی دگر - جفت و همراه کرده بودند آن نفر
1168- *Bizim hayvanat cemaati, senin için diğer bir tavşanı da bana eş ve yoldaş olarak göndermişlerdi.*

شیری اندر راه قصد بنده کرد - قصد هر دو همراه آینده کرد
1169- *Yolda önümüze çıkan bir arslan, bendenize ve huzurunuzda gelmekte olan ikimize kastetti.*

گفتمش ما بنده‌ی شاهنشاهیم - خواجه‌تاشان که آن درگاهیم
1170- *Ona: "Biz hayvanlar padişahının bendeleriyiz, dergâhının hakir iki kapı yoldaşınız," dedim.*

گفت شاهنشاه که باشد شرم دار - پیش من تو یاد هر ناکس میار
1171- *Dedi ki: "Şehinşah kim oluyor! Utan da huzurumda böyle söz söyleme, karşımda her soysuzu yâd eyleme."*

هم ترا و هم شهت را بر درم - گر تو با یارت بگردید از درم
1172- *"Arkadaşınla beraber kapımdan gitmeye kalkışırsanız hem seni, hem de şehinşahını paralarım" dedi.*

گفتمش بگذار تا بار دگر - روی شه بینم برم از تو خبر
1173- *"O halde bırak, bir defa daha şahımın yüzünü göreyim de senden haber vereyim," dedim.*

گفت همراه را گرو نه پیش من - ورنه قربانی تو اندر کیش من
1174- *"Yoldaşını rehin olarak yanıma bırak. Yoksa sen benim mezhebime göre kurbansın" dedi.*

لابه کردیمش بسی سودی نکرد - یار من بستد مرا بگذاشت فرد
1175- *Ona çok yalvardımsa da tesir etmedi. Arkadaşımı aldı, beni tek olarak bıraktı.*

یارم از زفتی دو چندان بد که من - هم به لطف و هم به خوبی هم به تن
1176- *Refikim; letafette, güzellikte ve temizlikte benim üç mislimdi"*

بعد از این ز آن شیر این ره بسته شد - رشته‌ی ایمان ما بگسسته شد
1177- *Şimdiden sonra o arslandan bu yol kapandı. Bizim halimiz de arz ettiğimiz gibi oldu.*

از وظیفه بعد از این اومید بر - حق همی‌گویم ترا و الحق مر
1178- *Artık vazife gelmesinden ümidini kes; işte sana hakikati söyledim. Hakikat ise acıdır.*

گر وظیفه بایدت ره پاک کن - هین بیا و دفع آن بی‌پاک کن
1179- *Eğer sana vazife lazımsa yolu temizle, hadi gel de o korkusuz arslanı defet.*

Tavşan, bu sözleri söylemekle arslanın hiddetini tahrik etmek ve onu götürüp bir kuyuya düşürmek istiyordu. Evvelce de söylenildiği veçhile hikâyedeki arslan, nefs-i emmarenin, tavşan da akl-ı meadın timsali afakîsi bulunuyordu. Şarihler, diyorlar ki: “Tavşanın temsil ettiği akl-ı mead, nefs-i emmare arslanını kışkırtıp gururuna dokunacak sözler söyleyerek emmarelik makamından ayırmak ve götürüp mücahede ve riyazet kuyusuna atmak, bu vesile ile de bedendeki ruhani ve cismani kuvvetleri nefsin tahakküm ve tagallübünden kurtulmak istiyordu.”

گفت بسم الله بیا تا او کجاست - پیش در شو گر همی گویی تو راست

1180- Arslan dedi ki: “Haydi bakalım, Bismillah, gidelim. O bahsettiğin arslan nerededir, doğru söylüyorsan öne düş.”

تا سزای او و صد چون او دهم - ور دروغ است این سزای تو دهم

1181- Onun da, yüzlerce onun gibisinin de, cezasını vereyim, bu söylediklerin yalansa senin de hakkından geleyim.

اندر آمد چون قلاووزی به پیش - تا برد او را به سوی دام خویش

1182- Tavşan, arslanı tuzağa düşürmek için kılavuz gibi önüne düştü.

چاه را مغ دام جانش کرده بود - سوی چاهی کاو نشانش کرده بود

1183- Arslanı bir kuyu tarafına götürüyordu ki, ona nişan koymuş ve arslanın canına onu tuzak yapmıştı.

می شدند این هر دو تا نزدیک چاه - اینت خرگوشی چو آبی زیر کاه

1184- İkisi de kuyuya yaklaştılar. İşte sana saman altında su gibi bir tavşan.

“Ab zir-i kah”, saman altında su demektir ki, mekr-ü hileden kinayedir. Harfiyen tercümesi, lisanımızda aynı manaya kullanılır. Yani tavşan, cismen küçük olmakla beraber, sade saman altında su yürütmeye kalkışmış bir hilekâr değildi; belki saman altındaki suyun ta kendisi, yani mahz-ı hile idi.

آب کاهی را به هامون می برد - آب کوهی را عجب چون می برد

1185- Su, bir saman çöpünü ovaya götürür; fakat yine su, bir dağı nasıl kaldırıp götürebilir?

Tavşanın kendisinden küçük bir hayvanı kandırıp dilediği tarafa götürmesi, bir derenin bir saman çöpünü sürüklemesi gibi tabii bir harekettir. Lakin bir tavşanın kendisine nispet kabul etmeyecek derecede cismen büyük bir tab'an yırtıcı bir arslanı peşine takıp ölüme sevk etmesi, bir derenin, bir dağı yuvarlayıp götürmesi kadar taaccübe şayandır.

دام مکر او کمند شیر بود - طرفه خرگوشی که شیری می ربود

1186-Onun hilesi, arslanın tuzağı ve kemendi olmuştu. O ne acayip bir tavşandı ki arslan avlıyordu.

Malumdur ki, arslanı tuzağa, yani kazılmış ve üstü hafifçe örtülmüş bir çukura düşürmek, orda epeyce aç bıraktıktan sonra kementle bağlamak suretiyle elde ederler. Bahsedilen tavşanın ise ne tuzağı, ne de kemendi vardı. Onun tuzağı ve kemendi mekr ve hilesinden ibaretti. Cenab-ı Pir şunu ima ediyor ki, cisim

büyükliğünün faydası yoktur. Büyüklük, akılda ve ilimde olmalıdır. Öküz büyüktür ama bir çocuğun taktığı boyunduruktan başını kurtaramaz. Yine o çocuğun dürttüğü öğrendirenden korunamaz.

Kudret-i ilahîye, bazen en küçük mahlukâtına öyle bir hassa vermiştir ki, o hassa karşısında en büyük mahlukât zebun kalır. Mesela balina balığının cesamet ve azameti malumdur. Öyle iken o cesamete nispetle pek ufak kalan insanın zıpkınından hayatını kurtaramaz. Sinek, tahtakurusu, tatarcık, pire gibi haşarat ise, kendilerine nispetle pek büyük olan insanı aciz bırakır. Hele gözle görünmeyen mikroplar, insanların ve hayvanların hayatını tehlikeye düşürür. Hükümdarlardan biri, sineklerin konup kalkmasından aciz kalmış. Karşısında yelpaze sallayan nedimine:

– Allah sineği niçin yaratmış, diye sormuş. Nedimi de:
–Zalim ve cebbar olanları acze düşürmek için, cevabını vermiş Hazreti Mevlâna da buna misal olmak üzere diyor ki:

موسیٰ فرعون را با رود نیل - می‌کشد با لشکر و جمع ثقیل

1187- Hazreti Musa gibi yalnız bir adam, Firavun'u, ordusu ve kalabalık bir cemaatle birlikte Nil nehrinin Şap denizine karıştığı yere çeker.

پشه‌ای نمرود را با نیم پر - می‌شکافد بی‌محابا درز سر

1188- Yarım kanatlı bir sivrisinek, bila muhaba Nemrut'un kafasını yarar.

“Nemrut” kelimesi, Babil hükümdarlarının resmi unvanı idi ki; tarih kitaplarında, bu hükümdarlar -Fera'ine gibi- “Nemaride” diye cem sığasıyla zikredilir. Hazreti İbrahim Aleyhisselamı ateşe atan bu Nemrut'un burnuna giren bir sivrisineğin genzini ısırdığı, onun da kafasına tokmakla vurduğu, sonra bir gün kafatası yarılmak suretiyle helak olduğu rivayet edilir.

Hazreti İbrahim'in: “Benim Rabbim diriltir ve öldürür” demesi üzerine Nemrut'un ölümüne mahkum bir cani getirip azat ettiği, sonra mücrim olmayan birini de öldürterek: “İşte ben de dirilttim ve öldürdüm” dediği, Halilullah'ın: “Benim Rabbim güneşi maşrıktan doğduruyor, sen de mağripte doğdur da görelim” teklifi üzerine mat olup kaldığı, Kuran-ı Kerim'de hikâye buyrulmuştur.

بین جزای آن که شد یار حسود - حال آن کاو قول دشمن را شنود

1189- Hasut birinin dostu olup da o düşmanın sözünü dinleyen bedbahtın halini gör.

حال فرعونى که هامان را شنود - حال نمرودی که شیطان را شنود

1190- O bedbahtlardan Haman gibi düşmanı dinleyen Firavun'un ve şeytana kulak veren Nemrut'un halini gör.

Biraz evvel bir Musa'nın, koca bir Firavun'u askeri ve tebaası ile götürüp boğulmalarına sebep olduğu; bir sivrisineğin de, Nemrut'un kafasının patlamasına sebebiyet verdiği söylenilmişti. İşte onların uğradığı felaketler, kendilerine sureta dost ve hakikatte düşman bulunan Haman ile şeytanın iğfaline ve iğvasına kulak vermelerinden ileri gelmiştir. Bunların emsalini İslam tarihinde ve asr-ı saadette de görebiliriz.

Kureyş müşriklerinden Ukbe bin Ebu Muayt denilen herif, bir seferinden avdetinde verdiği ziyafete Aleyhisselat Efendimizi de davet etmiş. Resul-u Ekrem Hazretleri icabet etmişse de, sofraya oturmamıştı. Ukbe'nin ikramı üzerine:

– Müslüman olmadıkça yemeğinden yemem, buyurdu. Ukbe, kelime-i şahadet telaffuz eyledi. Risaletpenah Efendimiz de yemekten yedi. Sonra eşraf-ı Kureyş'ten Übey bin Halef, Ukbe'yi görünce:

–Sen de mi Muhammed'e uydun, tarizinde bulundu. Ukbe:

–Hayır. Uymadım. Yemek yemesi için istediği sözü söyleyiverdim, dedi. Übey:

–Muhammed'in yüzüne tükürmezsen bir daha seninle görüşmem dedi. Ukbe:

–Yaparım, vaadiyle taahhüt eylediği edepsizliği, fiilen icra eyledi. Lakin tükürüğü kendi suratına düşüp yerini buldu. Bundan dolayı Sure-i Furkan'daki:

ARAPÇA, Sure Furkan ayet 27-28

ayeti nazil olmuştur.

“Kıyamet gününde o zalim, yani Ukbe bin Ebu Muayt, ellerini ısıırıp nedamet gösterecek, ‘Keşke peygamberin yoluna gideydim’ diyecektir. ‘Vay benim halime! Ne olaydı da, filanı -yani Übey bin Halef’i- dost ittihaz etmemiş olaydım!’ diye pişmanlık gösterecektir.”

Ukbe habisi Bedir'de esir olmuş ve yolda boynu vurulmuştur. Oğlu Velid ise, Müslüman olmuşsa da hakkında nazil olan bir ayet-i kerimede kendisi için “Fasık” tabiri buyrulmuştu. Çünkü asr-ı saadette zekât tahsiline gönderildiği bir kabilenin, kendisine tazimen, müsellağ olarak karşılamaları üzerine korkup kaçmış, huzur-u Nebevide:

–Onlar mürtet olmuşlar, bana da silahla mukabele ettiler, diye yalan söylemişti. Az kaldı o kabilenin tenkiline sebep olacaktı.

Hazreti Osman, bunu Kufe valisi tayin etmişti, sonra sarhoşlukla sabah namazını dört rekât kıldırmasından azletmiş ve Medine'ye celbederek seksen değnek vurdurmuştu.

دشمن ار چه دوستانه گویدت - دام دان گر چه ز دانه گویدت

1191- *Düşman, sana dostça sözler söyler ve taneden bahsederse, sen onu tuzak bil.*

“Düşman düşmana mevlit okumaz” derler. Bir hasım dostluk izhar etse de, hayırhahlık gösterse de o dostluğun, o hayırhahlığın gerisinde mutlaka bir düşmanlık saklıdır.

Onun için düşmanın taneden bahsetmesini tuzak, menfaatten söz açmasını mazarrat bilmeli ve ondan da, sözlerinden de çekinmelidir.

گر ترا قندی دهد آن زهر دان - گر به تن لطفی کند آن قهر دان

1192- *Düşman sana şeker verirse onu zehir, lütfedecek olursa onu da kahır bil.*

“Düşmanların en zorlusu, insanın derununda olan nefistir” hadis-i şerifi muktezasınca, bir kimsenin kendi nefsi de, yine kendi için en büyük bir düşmandır. Binaenaleyh menfaat diye gösterdiği şeylerin ve yapmak ister gibi görüldüğü lütufkârane muamelelerin kahr-ı müeddi olacağını düşünmeli, daima onun hilafına harekette bulunmaya çalışmalıdır. İnsanın, hususiyle azıcık gözü açılmış bulunanların bu basit hakikatleri görmemeleri kabil değildir. Fakat:

چون قضا آید نبینی غیر پوست - دشمنان را باز شناسی ز دوست

1193- Kaza-yi ilahî zuhur edince basiretin kapanır, posttan başka bir şey göremez, dostları düşmandan ayırt edemez olursun.

چون چنین شد ابتهاال آغاز کن - ناله و تسبیح و روزه ساز کن

1194- Böyle olunca tazarrua başla. Tespih ve istiğfar etmeye ve oruç tutmaya devam eyle.

ناله می کن کای تو علام الغیوب - زیر سنگ مکر بد ما را مکوب

1195- Şöyle diyerek ağla ve inle ki: “Ey gaypları bilen Allah! Bizi taş gibi ağır ve kötü bir mekr altında ezme.”

گر سگی کردیم ای شیر آفرین - شیر را مگمار بر ما زین کمین

1196- Ey arslan yaratan Allah! Biz köpeklik ettiysek de, pusudaki arslanı, yani hükm-ü kazayı üstümüze saldırtma.

آب خوش را صورت آتش مده - اندر آتش صورت آبی منه

1197- Latif suya ateş sureti verme, ateşi de su gibi gösterme.

Din ve ahkâmı gibi, hakikatte su kadar latif ve hayat verici bir şeyi bize ateş gibi yakıcı gösterme. Cezası itibarıyla ateş olan nefsanî hazları da, bize su gibi letafetli gösterme.

از شراب قهر چون مستی دهی - نیستها را صورت هستی دهی

1198- Kahır şarabından mestlik verince, yoklara varlık sureti ihsan edersin.

چیست مستی بند چشم از دید چشم - تا نماید سنگ گوهر پشم پشم

1199- Mestlik nedir? Gözdeki rüyetin bağlanması, hakikati müşahede edemeyerek, taşı inci, yünü yeşim taşı gibi görmesidir.

Hakikaten, baki ve hakkanî bir vücut ile muttasıf olmayan dünya ve mafihayı var zannedip de, onu elde etmek için didinip çırpınmak da, mad'umu mevcut müşahede eylemek kabilinde bir galat-ı rüyettir.

چیست مستی حسها مبدل شدن - چوب گز اندر نظر صندل شدن

1200- Mestlik nedir? Hislerin değişmesi, eğri bir değnek parçasının göze sandal ağacı, öd ağacı gibi latif kokulu ve kıymetli görünmesidir.

Kadir-i Mutlak olan Allah, Mukallib-ül Kulub ve Muhavvil-ül Ahval'dir. İnsanların kalbini değiştirir, halini tahvil eder. Bugün salih görünen bir adam, kaza-yı ilahî ile yarın fasık oluverir. Keza şimdi fasık bulunan bir şahıs, biraz sonra kesb-i salah eder. Önce nazar-ı ibret sahibi olup da, hakikat-i eşyayı görebilen bir göz de sonra, hakikat şöyle dursun, sathi ve zahiri ve zahirî şeyleri bile müşahade ve idrak etmeden aciz kalır. Onun içindir ki, Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz: **“Ya Rabbi! Bize her şeyin hakikatini, olduğu gibi göster”** diye dua ederdi.

“KAZA GELİNCE AÇIK VE PARLAK GÖZLERİN KAPANCAĞINA DAİR SÜLEYMAN ALEYHİSSELAMIN HÜDHÜD KISSASI”

قصه‌ی هدهد و سلیمان در بیان آن که چون قضا آید چشمهای روشن بسته شود

چون سلیمان را سراپرده زدند - جمله مرغانش به خدمت آمدند

1201- Vaktaki; Süleyman Peygamberin otağını kurdular, bütün kuşlar, ona hizmet etmeye geldiler.

هم زبان و محرم خود یافتند - پیش او یک یک به جان بشتافتند

1202- Kuşlar, Hazreti Süleyman'ı dillerini anlar buldular; candan gönülden gelen bir arzu ile onun huzuruna koştular.

جمله مرغان ترك کرده جيك جيك - با سلیمان گشته افصح من اخيك

1203- Kuşların hepsi de cik cik diye ötmeyi bırakmış, seninle biraderinin konuşması gibi, Süleyman'a karşı fasih tekellüme başlamıştı.

هم زبانی خویشی و پیوندی است - مرد با نامحرمان چون بندی است

1204- Birbirlerinin dilinden anlamak, bir nevi yakınlık ve ittisaldır. Namahrem ve lisan bilmeze karşı bir insan, bende vurulmuş gibidir.

ای بسا هندو و ترك هم زبان - ای بسا دو ترك چون بیگانگان

1205- Çok defa bir Hindu ile bir Türk, birbirinin lisanını anladığı için ahbap olur. Yine çok defa Türk yekdiğerini anlamadığı için yabancı gibi kalır.

Türk dili müteaddit lehçelere ayrılmış ve bu lehçelerle konuşanlar birbirini anlamaz hale gelmiştir. Türkçenin en meşhur ve edebiyatı olan lehçesi, Çağatayca ve Azeri lehçeleri ile bizim Türkçedir. Çağatayca, Orta Asya'da, Azeri Dağıstan'dan bizim şark vilâyetlerine kadar olan sahalarda konuşulur. Bu lehçelerin aslı bir olduğu halde, zamanlar ve mekânlar uzaklaştıkça, o asıldan o kadar ayrılmışlardır ki, yekdiğerini anlamaz olmuşlardır.

Mesela bizim şimdi "Değil" dediğimiz kelimenin Azeri lehçede eski telaffuz "Tigil", sonraki tekellümü "Degül"dür. Çağataycada, o makamda "İmas" lafzı kullanılır. Şimdi bir de Türk Dil Kurumu'nun uydurduğu bir lehçe peyda oldu ki, o uydurma kelimeler yüzünden dede ile torunu, işaretle konuşmaya mecbur oluyorlar.

پس زبان محرمی خود دیگر است - هم دلی از هم زبانی بهتر است

1206- Mahremiyet lisanı, hakikaten başkadır. Kalp aşinalığı, lisan aşinalığından daha iyidir.

Cenab-ı Pir Efendimiz, kuşların lisanını Hazreti Süleyman'ın anlaması dolayısıyla lisan aşinalığının iki kimse arasında bir nevi yakınlık ve ünsiyet husule getireceğini, lisan vasıtasıyla mesela, Mecusi bir Hintlinin Müslüman bir Türk ile konuşup anlaşabileceğini, bilakis aslen Türk ırkına mensup olduğu halde birbirinin sözünü anlamaz hale gelmiş iki Türkün yekdiğerine yabancı kalacağını söylüyor... Macarlar, Bulgarlar ve biz aslen Türk iken, lehçelerin değişmiş olması dolayısıyla birbirimize yabancı kalmışız, hatta düşmancasına çarpışmışız. Vaktiyle bunları anlamış ve onlara anlatmış olsaydık, şimdiki vaziyetimiz elbette başka türlü olurdu. Hala da lisan öğrenmeye heves etsek, yine de başka türlü oluruz. İnsanın ana dilinden başka bir lisan bilmesi, bazı kaba sofuların vehmi gibi günah değildir. Bilakis öğrenmek ve o sayede din düşmanlarının mekrinden haberdar olmak için teşvikiyat vardır. Ashabın büyüklerinden Zeyd bin Sabit Radiyallahü anıh -ki

Kelamullah'ı toplayıp mushaf haline getiren zattır ve İbn-i Abbas Radiyallahü anhümanın hocasıdır- emr-i peygamberi ile İbrani lisanını, yani eski ve asıl Yahudiceyi öğrenmişti.

Hicretin altıncı senesinde Peygamberimiz tarafından etraftaki hükümdar ve emirlere birer davetname gönderildiği sırada mektupları götürecek sefirler, gidecekleri yerde konuşulan lisanı bilenlerden intihab edilmişti. Hal böyle iken, Müslümanlığın bu ince hikmetlerinden gafil bir takım kimseler, halkı Farisi öğrenmekten bile mene kalkışmışlardı.

Hülasa, lisan bilmenin faydası vardır. Zararı ve günahı yoktur. Bir adam kaç lisan bilirse, o kadar insan sayılır.

Muhterem okuyucu! Çocuklarınızın lisan öğrenmelerine himmet ediniz, hatta eski yazımızı onlara öğretiniz. Çünkü şimdi eski yazıyı okuyabilmek, ayrıca bir dil bilmek gibi oldu.

Cenab-ı Mevlâna, lisan-ı mekalin bu ehemmiyetine işaret ettikten sonra bir de lisan-ı halden bahseylüyor. Hal dilini bilmenin, kal dilini bilmekten eftal olduğunu bildiriyor ve:

غیر نطق و غیر ایما و سجل - صد هزاران ترجمان خیزد ز دل

1207- Nutkun, işaretin ve kitabetin gayrı olmak üzere gönülden yüzbin tercüman hasıl olur.

Evet, “Kalpten kalbe yol vardır” derler. İşte o yol vasıtası ile iki kalbin sanihati yekdiğeriyle muvasala peyda eder. İki arif, şifahen ve imaen değil de, kalben pek ala görüşür ve konuşur. Bu konuşmanın nasıl olduğunu ise, o mahremiyet dairesine dâhil olanlar bilir.

جمله مرغان هر یکی اسرار خود - از هنر وز دانش و از کار خود

1208- Kuşların hepsi kendi esrarını, hünerini, ilmini ve işini...

با سلیمان یک به یک وامی نمود - از برای عرضه خود را می ستود

1209- Hazreti Süleyman gösteriyor ve nefsinı hizmete arz ederek kendisini methediyordu.

از تکبر نی و از هستی خویش - بهر آن تاره دهد او را به پیش

1210- Kuşların bu temeddühü, kibirlerinden ve kendilerini göstermek istediklerinden değildi. Belki Süleyman Aleyhisselam, huzurunda kendilerine mevki ve derece versin diye nefislerini methediyorlardı.

İnsanın gurur ve tefahür fikriyle değil de, lütuf celbeylemek için hasenatından bahsetmesi caizdir. Nitekim Zekerîyya Aleyhisselamın:

Arapça, Sure Meryem ayet 4

diye dua ederek: “İhtiyarlık dolayısıyla kemiklerim gevşemiş, şeyhuhet eseri olan beyazlık, saçımı, sakalımı kaplamışken Allah’a dua etmekten ve kabulünü ümit eylemekten fariğ olmadım” dediğini Kur’an-ı Kerim haber veriyor.

از هنر دیباجه ای عرضه دارد - چون ببايد برده ای را خواه ای

1211- Bir köleye, bir efendi lazım gelir; yani ona satılmayı isterse, hüner ve marifetinin mukaddimesini arz eder.”

چون که دارد از خریداریش ننگ - خود کند بیمار و کر و شل و لنگ
1212- *Şayet bir efendinin satın almasından kaçınırsa, kendisini hasta, sağlar, çolak ve topal gösterir.*
Nefsini özürlü zannettirip, o efendinin satın almasına mani olur.

نوبت دهد رسید و پیشه‌اش - و آن بیان صنعت و اندیشه‌اش
1213- *Hüdhüdün, yani çavuş kuşunun sanatını ve zekâsını bildirmek nöbeti geldi.*

گفت ای شه یک هنر کان کهتر است - باز گویم گفت کوتاه بهتر است
1214- *Hüdhüd, dedi ki: "Sultanım! Küçük bir hünerimi arz edeyim ki, sözü kısa kesmek evladır."*

گفت بر گو تا کدام است آن هنر - گفت من آن گه که باشم اوج بر
1215- *Hazreti Süleyman: "Söyle, o hünerin nedir?" diye sordu. Hüdhüd, dedi ki: "Ben havada uçarken..."*

بنگرم از اوج با چشم یقین - من ببینم آب در قعر زمین
1216- *"Yüksekten şüpheşiz bir gözle bakar ve toprağın altındaki suyu görürüm."*

تا کجایست و چه عمق استش چه رنگ - از چه می‌جوشد ز خاکی یاز سنگ
1217- *"O su nerededir, derinliği ne kadardır, rengi nasıldır, topraktan mı, taştan mı kaynıyor bilirim."*

ای سلیمان بهر لشکرگاه را - در سفر می‌دار این آگاه را
1218- *"Ey Süleyman! Ordu için bu ağâh hüdhüdü seferde bulundur."*

پس سلیمان گفت ای نیکو رفیق - در بیابانهای بی‌آب عمیق
1219- *Bunun üzerine Hazreti Süleyman dedi ki: "Ey iyi arkadaş, susuz ve derin çöllerde..."*

تا بیابی بهر لشکر آبرا - در سفر سقا شوی شوی اصحابرا
1220- *"Seferde askere su bulmak için ordu ve ashabına saka ol."*

"HÜDHÜDÜN DAVASINA KARŞI KARGANIN İTİRAZI"
طعن‌های زاغ در دعوی دهد

زاغ چون بشنود آمد از حسد - با سلیمان گفت کاو کژ گفت و بد
1221- *Karga bu sözleri işitince hasedinden ileri geldi de, Süleyman'a dedi ki: "Hüdhüd yalan ve kötü söyledi."*

از ادب نبود به پیش شه مقال - خاصه خود لاف دروغین و محال
1222- *Padişah huzurunda söylenmek edebe muhalıftır. Hususiyle yalan ve muhal şeylerden bahsetmek münasebetsizliktir.*

گر مر او را این نظر بودی مدام - چون ندیدی زیر مشتی خاک دام
1223- *Eğer hüdhüdün bu nazarı daimi olsaydı bir avuç toprağın altındaki tuzağı nasıl görmez de tutulurdu?*

پس سلیمان گفت ای هدهد رواست - کز تو در اول قدح این درد خاست
1124- *Süleyman Aleyhisselam, dedi ki: "Ey hüdhüd! İlk kadehinde tortu çıkması, yani ilk iddianın doğru olmaması yakışır mı?"*

چون نمایی مستی ای خورده تو دوغ - پیش من لافی زنی آن گه دروغ
1125- *Ey ayran içmiş olan! Nasıl sarhoşluk taslıyorsun? Huzurumda lafazanlık ediyorsun, bir de yalan söylüyorsun.*

"KARGANIN TA'NINA HÜDHÜDÜN CEVABI"

جواب گفتن هدهد طعنه‌ی زاغ را

گفت ای شه بر من عور گدای - قول دشمن مشنو از بهر خدای
1226- *Hüdhüd, dedi ki: "Şahım, benim gibi çıplak bir fakir aleyhine düşman sözünü, Allah rızası için dinleme!"*

گر به بطلان است دعوی کردنم

من نهادم سر ببر این گردنم

1227- *Eğer dava edişim batıl ise, ben bunun için başımı ortaya koydum. İşte gergedanım, yalan söylüyorsam onu kes.*

زاغ کاو حکم قضا را منکر است - گر هزاران عقل دارد کافر است

1228- *Kazanın hükmünü inkâr eden karganın, yüz bin akli olsa da kâfirdir.*

Buradaki hüdhüdün enfüsi manası: Urefay-ı ümmettir. Erbab-ı irfandan biri, bir şeye vukufundan bahsetse, karga gibi olan münkirler derhal onu tan ve teşnia kalkar ve o bahiste yalancı olduğunu iddiaya kalkışır. O gibilere karşı Hazreti Mevlâna, hüdhüd lisanından bu beyitleri söylüyor ve hükm-ü kazayı inkâr edenlerin, yani kudret-i ilahîye karşısında kendisine vücut ve kuvvet vermek isteyenlerin kâfir olduğunu bildiriyor. Nitekim Peygamberimizin bir hadis-i şerifi: **"Vallahilazim hayrın, şerrin de kaderle olduğuna inanmayınca hiçbiriniz mümin sayılmaz"** mealindedir. Bu münasebetle Cenab-ı Pir, buyuruyor ki:

در تو تا کافی بود از کافران - جای گند و شهوتی چون کاف ران

1229- *Sende kâfirden bir kaf, yani küframiz itikat bulundukça kâfirler gibi kokmuş bir şehvet mevziisin.*

Arapça, Sure Tevbe ayet 28

ayet-i kerimesi muktezasınca müşriklerde hubs-i manevi vardır. Binaenaleyh, onların akidesini kabul eylemek, onlar gibi hubs-i maneviye uğramak demektir. Yine hüdhüd lisanından beyanata rücu ediliyor da, deniliyor ki:

من ببینم دام را اندر هوا - گر نپوشد چشم عظم را قضا

1230- *Eğer kaza-yı ilahî, akıl gözümü bağlamamış olursa, ben kurulmuş tuzağı havadan görürüm.*

چون قضا آید شود دانش به خواب - مه سیه گردد بگیرد آفتاب

1231- *Kaza zuhur edince ilim, gaflete uğrar; yine kaza tesiriyle ay ve güneş tutulur cepheleri kararır.*

از قضا این تعبیه کی نادر است - از قضا دان کاو قضا را منکر است

1232- *Şu tertibin kazadan olması, nasıl nadir görülür? Kazayı münkir olanın inkârı bile kaza tesiridir.*

Adem Aleyhisselam ve zevcesi hakkındaki sarîh yasak: “Şu ağaca yaklaşmayın” emri idi. Hazreti Adem, bulunduğu cennet dâhilindeki bu ağaca yaklaşımdan suret-i katiyede nehyedilmişken, nehiydeki sarahati anlayamadı ve tevile kalkıştı. İşte bu hâlin sebebi de kaza idi.

بو البشر کاو علم الاسما بگ است - صد هزاران علمش اندر هر رگ است

1233- *Hazreti Adem, bulunduğu cennet dahilindeki bu ağaca yaklaştı yüz binlerce ilim vardır. (DİKKAT Bu Beyitin Manasında Eksiklik VaR)*

Cenab-ı Pir, Sure-i Bakara’daki:

Arapça, Sure Bakara ayet 31

“Cenab-ı Hakk, Adem’e bütün isimleri öğretti. Sonra o isimlerin müsemmalarını meleklerle gösterdi. Eğer davanızda sadık iseniz şunların isimlerini bana haber veriniz, dedi” ayet-i kerimesine işaret ediyor.

Ayet-i celilenin telmih eylediği vaka meşhurdur: Melekler, Adem’in yaratılacağını ve onun “Halife-i Hakk” olacağını öğrenince, “Ya Rabbi! Biz seni tespih ve takdis ederiz” demişler, yeryüzünde fesat çıkaracak ve kan dökecek bir neslin halk edilmesine bir nevi itirazda bulunmuşlardı. Cenab-ı Hakk, onların aczini kendilerine anlatmak için onları bir sual karşısında bulundurdu; eşyanın isimlerini haber vermelerini emretti. Melekler, o isimleri bilmedikleri için: “Ya Rabbi! Biz senin öğrettiğinden başka bir şey bilmeyiz” itirafında bulundular. Sonra o emir Adem’e verildi. Hazreti Adem, talim-i ilahî mazharı olduğu için, esmayı birer birer söyledi. Bu ilmi yüksekliği dolayısıyla da, meleklerin secde-i ihtiramına kıble oldu. Selman-ı Farisi Radiyallahü anh Hazretleri, Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize kemal-i hürmet ve muhabbetinden secde etmek istemiş, fakat: “*Bir mahluka Allah’tan başkasının huzurunda secde etmek layık değildir*” hadisiyle men buyrulmuştur.

Hazreti Adem’in meleklerle mescut olması ise şahsı itibarıyla değildi. Onda zuhur eylemiş olan talim-i ilahî dolayısıyla idi. Şimdi mihrap hatta Kabe namaz kıldığımız vakit karşımızda ne vaziyette ise Hazreti Adem de melekler karşısında o vaziyette idi.

Esmanın mahiyetine gelince: Ne gibi isimler olduğu müfessirlerce ihtilafıdır. İbn-i Abbas: “Allah, Adem’e çanak ve kepçeye kadar her şeyin adını öğretti” demiştir. Buna nazaran denilebilir ki, Cenab-ı Hakk, Adem Aleyhisselama muhitindeki şeylere birer isim verdirmiştir.

اسم هر چیزی چنان کان چیز هست - تا به پایان جان او را داد دست

1234- Her şeyin ismi, o şeyin olduğu gibi, yani mahiyeti ve ilm-i ilahîdeki adı veçhile sonunda kadar, yani tamamıyla yahut akıbeti itibarıyla onun ruhuna mülhem oldu.

هر لقب کاو داد آن مبدل نشد - آن که چستش خواند او کاهل نشد

1235- Adem'in vermiş olduğu lakap değişmedi. Onun çevik ve atik dediği tembel olmadı.

هر که آخر مومن است اول بدید - هر که آخر کافر او را شد بدید

1236- Sonunda mümin olacağı evvelden gördü. Nihayet kâfir olacak da ona münkeşif oldu.

اسم هر چیزی تو از دانا شنو - سر رمز علم الاسما شنو

1237- Sen, her şeyin ismini âlim ve arif olan zattan işit ve "Alleme'l-esma" remzindeki sırra dikkat et.

Adem Aleyhisselam, nasıl talim-i esmaya mazhar olmuş bir zat ise, ahfadından bazıları da, bilverase ayn-ı suretle talim-i ilahîye mazhar olagelmışlerdir ki; eşyayı ve esmayı onların görüşü ve bilişi ile bizim görüşümüz ve bilişimiz arasında çok fark vardır.

اسم هر چیزی بر ما ظاهرش - اسم هر چیزی بر خالق سرش

1238- Bizim indimizde her şeyin ismi, zahirine nazarandır. İnd-i ilahîde ise onun sırrına ve hakikatine göredir.

نزد موسی نام چوبش بد عصا - نزد خالق بود نامش ازدها

1239- Musa indiğinde, değneğinin adı asa idi. İnd-i ilahîde ise onun namı ejderha bulunuyordu.

Çünkü o asanın yere atılmasıyla, ejderha şekline gireceği mukadderdi.

بد عمر را نام اینجا بت پرست - لیک مومن بود نامش در الست

1240- Ömer'in önceki namı putperest idi. Lakin "Elest" âlemindeki ismi mümindi.

Malumdur ki Hazreti Ömer Radiyallahü anh Efendimiz, Müslüman olmadan evvel putperest idi. Bundan dolayı, dayısı Ebu Cehil gibi, Müslümanlığın ve Aleyhisselam Efendimizin en şiddetli düşmanlarından bulunuyordu. Hatta bu adavet sevkiyle vücud-i Muhammediyi ortadan kaldırmaya azmeylemiş ve o fikirle silahlanmıştı. Sonra öyle kaviyyülman bir Müslüman oldu ki, şirke ve haksızlığa o derece adavet gösterdi ki, bugün ism-i şerifi camilerimizin cidar-ı ihtiramını bihakkın tezyin ediyor. Nam-ı mükerrerem dost ve düşmanın lisan-ı tebciline, hatta Frenk tarihlerinin sayfalarına ziynet veriyor.

İşte Faruk-u Azam Hazretlerinin önceki ve müşrikler arasındaki vasfı "Putperest" olduğu halde "Elest" âlemindeki ve ilm-i ilahîdeki ismi "Mümin-i vahdetperest" idi.

آن که بد نزدیک ما نامش منی - پیش حق این نقش بد که با منی

1241- Bizim indimizde meni diye anılan nutfenin ismi, Hakk'ın huzurunda benlikle muttasıf olan bu vücut nakşı idi.

Bu cevher-i insaniye biz meni deyip geçiyoruz ve birkaç damla sudan ibaret görüyoruz. Fakat onun dâhilinde benlik nakşını haiz birçok insan vardır.

صورتی بود این منی اندر عدم - پیش حق موجود نه بیش و نه کم

1242- Bu nutfe ademde iken, yani ilkahtan sonra alacağı şekli almadan, ind-i ilahîde bir suret idi. Hem ziyade ve eksik olmaksızın tamamıyla mevcut ve malum idi.

حاصل آن آمد حقیقت نام ما - پیش حضرت کان بود انجام ما

1243- Hülâsa; bizim Hazreti Hakk'taki ismimiz, akıbet-i ahvalimizden ibarettir. Yani hatimede mümin isek adımız mümin, maazallah kâfir isek kâfirdir.

مرد را بر عاقبت نامی نهد - نه بر آن کاو عاریت نامی نهد

1244- İnsan akıbetine göre isim kor. Yoksa iğreti ve zail ahvale göre değil.

چشم آدم چون به نور پاک دید - جان و سر نامها گشتش پدید

1245- Adem Aleyhisselamın gözü, pak olan basiret nuruyla bakınca isimlerin ruhu ve sırrı ona zahir oldu.

چون ملک انوار حق در وی بیافت - در سجود افتاد و در خدمت شتافت

1246- Melekler, Adem'deki nur-u ilahîyi idrak edince secdeye vardılar ve hizmete koştular.

Evvelce de söylenildiği veçhile meleklerin secdesi hakikatte ona değil, onda zuhur eyleyen kemal-i ilahîye idi. Hazreti Adem, meleklerin secdesine kible ve mihrap olmuştur.

مدح این آدم که نامش می‌برم - قاصر مگر تا قیامت بشمرم

1247- Namını zikrettiğim bu Adem'in methini kıyamete kadar sayıp döksem yine taksir etmiş ve tamamıyla söyleyememiş olurum.

این همه دانست و چون آمد قضا - دانش یک نهی شد بر وی خطا

1248- Hazreti Adem, bu kadar ilmiyle beraber kaza gelince bir nehyin hakikatini bilmek hususunda hata etti.

کای عجب نهی از پی تحریم بود - یا به تاویلی بد و توهیم بود

1249- Şöyle diyerek ki: "Acaba bu nehy tahrim mi, yoksa tevili ve tahvifî mi?" diye mütevehhim ve mütereddit kaldı.

Cenab-ı Hakk, Adem ve Havva'yı "Vela tagraba hazihişşecerah" fermanıyla bir ağaca yaklaşımdan nehyeylemişti. Malumdur ki nehiy, tahrimi ve tenzihi diye iki türlü olur. Mesela:

Arapça, Sure Enam ayet 152

“Öksüzün malına yaklaşmayın” ayetindeki nehiy, tahminidir. Çünkü yetim malı yemek haramdır. Fakat “**Sarımsak, soğan ve pırasa yiyen, mescitlere yaklaşmasın**” hadisindeki nehiy tenzihidir. Zira bu sayılan şeyleri yemek haram değildir, mekruhtur. Onları yiyen kimsenin ağzı kokacağı, yanındaki kimseleri izaç edeceği cihetle, öyle bir adamın camilere gelmesi nehyedilmiştir.

Bu hadis-i şerif dolayısıyla hatıra bir şey geliyor. Soğan, sarımsak ve pırasa gibi şeyleri yiyen kimsenin cemaate gelmesi tenzihen nehyediliyor. Bu nehyin hikmeti, şüphesiz o fena kokulu şeylerin cemaati bizar eylemesidir. Demek ki cemaat-i müsliminin fena koku neşretmemesi lazım. O halde insaf edelim. Yağlı meşinden yapılmış mestlerin yahut günlerce değiştirilmemiş ve atlı meşinleşmiş çorapların kokusu, soğandan, sarımsaktan ve pırasadan hafif midir? Bana kalırsa, hatta burnunda azıcık koku almak hissi bulunanlarca mest ve çorap yahut terli çıplak ayak kokusu evvelkilere nispetle daha kerihlidir. İnsana adeta öğürtü verir. Binaenaleyh, o gibi kimseler de Müslümanlığın nezahetini ve camiye gelmenin adap ve şeraitini düşünseler, pekiyi ederler. Cemaate gelmek sünnettir, cemaati rahatsız etmemek de, Peygamber Efendimizin emri icabıdır. Bahse gelelim. Hazreti Adem, o kadar ilm-ü irfanıyla beraber vaki nehyin tenzihi mi, tahrimi mi olduğunu kestiremedi.

در دلش تاویل چون ترجیح یافت - طبع در حیرت سوی گندم شتافت

1250- Kalbinde nehyin tevili olması müreccah olunca, tabiatı hayret içinde buğdaya koştı.

باغبان را خار چون در پای رفت - دزد فرصت یافت، کالا برد تفت

1251- Bahçıvanın ayağına diken batınca, hırsız onun meşguliyetinden istifade ederek fırsat bulur ve metnini alıp savuştur.

چون ز حیرت رست باز آمد به راه - دید برده دزد رخت از کارگاه

1252- Hayret ve meşguliyetten kurtulup da yola, yani kendine gelince, eşyasını hırsızın tezgâhtan alıp götürdüğünü görür.

Adem Aleyhisselamin vesvese-i şeytaniye ile sarih olan ilahî nehyi teville kıyam etmesi, ayağına diken batan bir bahçıvanının meşguliyetine teşbih ediliyor. Ebülbeşer Hazretlerinin tevilden sonra, memnu ağaca yaklaşması, ondan sonra cennetten çıkarılması da, bahçıvanın meşguliyetinden istifade eden hırsızın eşyayı götürmesine, sahibini çamaşırsız bırakmasına benzetiliyor.

Pılı pırtısı çalınan bahçıvanın, onların gitmesine kendi meşguliyetinin sebep olduğunu bilip de nefsine levmetmesi kabilinden olmak üzere Hazreti Adem de:

ربنا إنا ظلمنا گفت و آه - یعنی آمد ظلمت و گم گشت راه

1253- Rabbena zalemna enfüsena, yani: “Ey Rabbimiz! Biz nefsimize zulmeyledik, vah bize,” dedi. Zalemna tabiriyle de zulmet geldi ve yolumuz kayboldu demek istedi.

Cenab-ı Adem, kendisinden zuhur eyleyen o zellenin kabahatini nefsine isnat eylemiş, kendisini kabahatli görüp:

Arapça, Sure Araf ayet 23

“Ey Rabbimiz! Biz hakikaten nefsimize zulmeyledik. Eğer bizi mağfiret etmez ve halimize acımazsan, biz en büyük hüsrana düşmüş oluruz” demişti.

Şeytan ise, Adem'e secde etmeye memur iken emr-i ilahîye itaat göstermemiş, delaleti de kendisine atfetmeyerek:

Arapça, Sure Hicr ayet 39

“Beni azdırışın hakkı için” diye, iğvayı ve idlali Cenab-ı Hakk’a isnat eylemiş ve dolayısıyla büyük bir küstahlıkta bulunmuştu. Neticede Adem’in hüsn-ü edebi affını, şeytanın edepsizliği de ebediyen tardedilmiş olmasını icap etti. Cenab-ı Pir Efendimiz: “Zalemna” kelimesinden latif bir nükte çıkarıyor: Zulmet geldi, gözümüzü bürüdü, yolumuzu kaybettik mana-yı işaretini istinbat ediyor. Hazreti Adem gibi “Allemel esma” mazhariyetinde bulunan bir zatın bile hükm-ü kazaya karşı aciz kalacağını anlatıyor ve yine diyor ki:

پس قضا ابری بود خورشید پوش - شیر و اژدرها شود زو همچو موش

1254- Bu kaza, güneşi örten bir bulut gibidir. Arslan ve ejderha onun tesiriyle fare misilli aciz kalır.

Bundan sonra bahse dönülüyor. Süleyman Aleyhisselamın huzurunda, karga ile mübahese eden hüdhüd lisanından deniliyor ki:

من اگر دامی نیبم گاه حکم - من نه تنها جاهلم در راه حکم

1255- Eğer hükm-ü kaza-yı ilahînin zuhuru anında ben tuzağı görmüyorsam kaza-yı ilahî yolunda aciz ve cahil kalan yalnız ben değilim.

Baksana Hazreti Adem bile onun zebunu olmuştu. Hazreti Mevlâna, bu kıssanın naklinden sonra hisse olarak buyuruyor ki:

ای خنک آن کاو نکو کاری گرفت - زور را بگذاشت او زاری گرفت

1256- Ne mutlu o kimseye ki, işin iyi cihetini tutmuş, yani zoru ve taazzumu bırakmış, tazarru ve aman yoluna gitmiştir.

Çünkü kula yakışan: Allah’a karşı yarışa kalkışmak değil, iltica babına düşmek, candan, gönülden “Aman ya Rabbi!” demektir.

گر قضا پوشد سیه همچون شب - هم قضا دستت بگیرد عاقبت

1257- Eğer kaza seni gece gibi kaplayacak ve karanlıkta bırakacak olursa yine o kaza akıbet elinden tutar, aydınlığa çıkarır.

İnsan karanlıkta kalacak, yolunu bulamayacak olursa tabii bağırır, çağırır, aman der, imdat diler. Nihayet biri gelip elinden tutar, çekip götürür, aydınlığa çıkarır. Bunun gibi bir kimse de, gaflet zulmetine düştü mü, adımını atacak yeri şaşırdı mı Allah’a tazarru etmeli, tevfik-i ilahînin destgiri olmasını talep eylemeli. O vakit lütf-ü Rabbanî yetişir, onun elinden tutar ve hidayet caddesine çıkarır. Keza:

گر قضا صد بار قصد جان کند - هم قضا جانت دهد درمان کند

1258- Eğer kaza, yüz defa canına kastederse, yine o kaza, sana can verir, derdine derman eder.

Öyle değil mi? Hepimiz mükerreren hastalanmış yahut bir tehlikeye düşmüş, belki de hayatımızdan ümit kesecek bir hale gelmişizdir. Tabii o hal, hükm-ü kaza icabıdır. Fakat yine o kaza tesiriyle hastalığı ve tehlikeyi atlatmış, afiyet ve necat bulmuşuzdur.

این قضا صد بار اگر راحت زند - بر فراز چرخ خرگاهت زند

1259- Bu kaza, yüz defa yolunu vurmuş olsa da yine semanın fevkinde sana çadır kurar.

Yani âli mertebelere çıkarır.

Evet. Rıza-yı ilahînin kimde ve nerde olduğu bilinemez. Bidayeten fisk-u fücür içinde yaşayan biri görülür. Lakin günün birinde o fasık şahsa hidayet erişir, birden bire bir salah kesbeder. Kaza-yı ilahî onu pek yüksek bir mertebeye çıkarır.

از کرم دان این که می ترسندت - تا به ملک ایمنی بنشاندت

1260- Kazanın seni korkutmasını kerem eseri bil. O, seni emniyet mülküne oturtmak içindir.

Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Hakim'inde: **"Ey müminler! Allah indinde en ziyade kerim olanınız ve ondan fazla ikram göreceksiniz, ondan en çok korkup çekinenizdir"** buyuruyor. Demek ki, dünyada Allah'tan korkan ahirette emin olacak ve ind-i ilahîde ikram görecektir.

این سخن پایان ندارد گشت دیر - گوش کن تو قصه‌ی خرگوش و شیر

1261- Bu sözün, yani kaza ve kader bahsinin sonu gelmez. Söz de uzadı, vakit gecikti. Artık tavşan ve arslan kıssasını dinle.

"KUYU CİVARINA GELİNCE TAVŞANIN ARSLANDAN GERİ KALMASI"

پای واپس کشیدن خرگوش از شیر چون نزدیک چاه رسید

چون که نزد چاه آمد شیر دید - کز ره آن خرگوش ماند و پا کشید

1262- Kuyu civarına yaklaşınca, arslan baktı ki, tavşan geri kalmış ayak sürüyor.

گفت پا واپس کشیدی تو چرا - پای را واپس مکش پیش اندر آ

1263- Arslan dedi ki: "Niçin ayak sürüyorsun? Geri kalma, öne düş."

گفت کو پام که دست و پای رفت - جان من لرزید و دل از جای رفت

1264- Tavşan cevap verdi ki: "Ayağım nerede? Korkudan el, ayak kalmadı. Ruhum titredi, kalbim yerinden fırladı."

رنگ رویم را نمی بینی چو زر - ز اندرون خود می دهد رنگم خبر

1265- Yüzümüzün rengini görmüyor musun? Altın gibi sapsarı oldu. Yüzümüzün rengi, içimin halinden haber veriyor.

حق چو سیما را معرف خوانده است - چشم عارف سوی سیما مانده است

1266- Cenab-ı Hakk, sima hakkında "Muarrif" dediği için arifin gözü simada kalmıştır.

Cenab-ı Hakk, Zat-ı Akdes-i Nebevi'nin maiyetinde bulunanları yani ashab-ı kiramı medh için **"Onların alametleri yüzlerindendir, yüzlerine bakılınca iman alameti görünür"** buyurmuştur. Keza **"Mücrimler simalarından tanınır"** buyuruyor. Hakikaten bir adamın sureti ve siması, siret ve maneviyatının aynasıdır.

Sen nasıl ademsin, ister söyle, ister söyleme;

Sendeki mahiyeti enzara sima söylüyor.

Evet. Salih bir kimse, yüzünden parlayan salah nurundan belli olur. Keza fasık, ayyaş bir herif de, yine çehresinin alametlerinden anlaşılır. Birincisinden nazar ne kadar hoşlanırsa, ikincisinden o derece nefret eder. Ondandır ki arifin gözü, gördüğü şahsın simasına bakar. Bakar bakmaz da, onun nasıl bir mahluk olduğunu anlar. Nitekim hadis-i şerifte:

“Müminin firasetinden sakının. Çünkü o, Allah nuru ile bakar ve sezer” buyrulmuştur.

رنگ و بو غماز آمد چون جرس - از فرس آگه کند بانگ فرس

1267- Renk ve koku, çingirak gibi gammazlık eder. Atın kişnemesi, insana atı bildirir ve buldurur.

Kervanlardaki hayvanların boyunlarındaki çingiraklar, nasıl kervanın geçtiğini haber verirse; renk olsun, koku olsun bunlar da menşelerini anlatırlar. Keza bir atın kişnemesi, bulunduğu yeri ihbar eder. Bunun gibi, bir yüzün sararması, sahibinin korkuttuğuna yahut hasta bulunduğu; kızarması da yine sahibinin sıkıldığına ve utandığına delalet eyler.

بانگ هر چیزی رساند زو خبر - تا بدانی بانگ خر از بانگ در

1268- Her şeyin sesi, o şeyden haber verir. Ses vasıtasıyla, merkep anırmasını kapı gıcırdamasından ayırt edersin.

گفت پیغمبر به تمییز کسان - مرء مخفی لدی طی اللسان

1269- Hazreti Peygamber Sallallahü Aleyhi Vesellem, “İnsanların temyizine karşı her şahıs, tayy-ı lisanı, yani söz söylemesi altından gizlidir” buyurmuştur.

“İnsan dilinin altında gizlidir” hadisine işaret ediliyor. Evet... İnsan, lisanı tekellümü altında gizlidir. Bir kimsenin manevî mahiyeti, ilim ve irfanı, tahsil derecesi konuşmasından anlaşılır. Bir cahil, ulema kıyafetine girse de, devirdiği çamlardan, savurduğu hezeyanlardan cehli meydana çıkar. Lisan ve konuşma böyle olduğu gibi, renk ve sima da böyledir.

رنگ رو از حال دل دارد نشان - رحمت کن مهر من در دل نشان

1270- Yüzün rengi, kalbin halinden nişan verir. Bazen yüz öyle renk alır, göz öyle bir nazar eder ki, o renk ve o bakışı “halime acı, kalbinde bana bir muhabbet mevkii ver” demek olur.

رنگ روی سرخ دارد بانگ شکر - بانگ روی زرد باشد صبر و نکر

1271- Kırmızı yüzün lisan-ı halî, şükürdür. Sararmış yüzün mealî de inkârdır.

Bunların beyanından sonra, bahse dönülüyor ve tavşan lisanından deniliyor ki:

در من آمد آن که دست و پا برد - رنگ رو و قوت و سیما برد

1272- Bana öyle bir ses geldi ki; elimi de, ayağımı da, yüzümün rengini de, vücudumun kuvvetini de, simanın belagat-i kudretini de götürdü.

İleride bir arslan olduğunu biliyorum. Onun orada bulunması, bana öyle bir dehşet verdi ki, ölüm sesi işitmiş gibi oldum.

آن که در هر چه در آید بشکند - هر درخت از بیخ و بن او بر کند
1273- *Her neye girse kıran, her ağacı dibinden ve kökünden söken.*

در من آمد آن که از وی گشت مات - آدمی و جانور جامد نبات
1274- *İnsanları, hayvanları, nebatatı ve cemadatı mat eden şey, yani ölüm bana geldi.*

این خود اجزایند کلیات از او - زرد کرده رنگ و فاسد کرده بو
1275- *Filhakika bunlar cüziyattır. Yalnız bunların değil, külliyyatın da ölümünden rengi sararmış, kokusu bozulmuştur.*

تا جهان گه صابر است و گه شکور - بوستان گه حله پوشد گاه عور
1276- *Ölümün tesiri cihana şamildir. O da bazen nimete nail olduğu için şakir, bazen de belaya ve mihnete uğradığı için sabırdır. Bostan, bazen çemen ve yapraktan elbise giyer, bazen de ağaçların yaprakları dökülür, çıplak kalır.*

آفتابی کاو بر آید نارگون - ساعتی دیگر شود او سر نگون
1277- *Ateş renginde doğan güneş, bir müddet geçince zevale uğrar ve tepetaklak olarak gurup eder.*

اختران تافته بر چار طاق - لحظه لحظه مبتلای احتراق
1278- *Felek çardağında, yani fezada parlayan yıldızlar da, ânen - feânen ihtiraka müptela olurlar.*
Bir yıldızın ihtirakı; güneşle bir dereceye gelmesi ve güneş ziyası ile görünmez olması yahut buna yakın bir şey imiş.

ماه کاو افزود ز اختر در جمال - شد ز رنج دق او همچون خیال
1279- *Ay ki güzellik ve parlaklık itibarıyla yıldızlardan fazla iken, o da illetinden hayal gibi olur.*
“Hummay-ı dikk”, bir hastalık imiş ki, eski Türkçede ona “ince ağrı” tabir olunur ve müptelasını son derece zayıflatırmış.
Cenab-ı Pir, kamerin bedir halinde bütün yıldızlardan parlak görünürken, hilal haline gelmesini, hatta görünmez hayal şekline girmesini hummay-ı dikka tutulmuş bir hastanın zaafına benzetiliyor. Gecelerimizi pek şairane aydınlatan ayın da, tebeddül ve tahavvüle uğramaktan kurtulamadığını söylüyor.

این زمین با سکون با ادب - اندر آرد زلزلهش در لرز تب
1280- *Bu sakın ve edip olan arzı da zelzele, sıtmaya uğramış gibi titretir.*
Hususiyle, zelzele-i kıyamet, dağları atılmış pamuk gibi fırlatarak, insanları dağılmış pervaneler haline getirecektir.

Arapça, Sure Karia ayet 4-5

“Kıyamette insanlar, dağılmış pervaneler gibi olacaktır, dağlar da atılmış pamuk haline girecektir.”

ای بسا که زین بلای مرده ریگ - گشته است اندر جهان او خرد و ریگ

1281- Dünyada ne kadar dağ, bu artakalası beladan ufalanmış ve kum haline gelmiştir.

این هوا با روح آمد مقترن - چون قضا آید وبا گشت و عفن

1282- Şu hava, ruhun karini, yani teneffüsün ve hayatın sebebi iken, kaza gelince yine o hava müteaffin ve nakil-i veba olur.

آب خوش کاو روح را همشیره شد - در غدیری زرد و تلخ و تیره شد

1283- Hayat veren güzel bir su, ruhun hemşiresi mesabesinde iken uzunca müddet bir çukurda olursa sararır, bulanır ve acılaştır.

آتشی کاو باد دارد در بروت - هم یکی بادی بر او خواند یموت

1284- Ateşin bıyığında rüzgâr, yani tabiatında kibir ve azamet varken, onun alevlenip yükseldiği sırada rüzgâr şiddetle üfleyince söner.

حال دریا ز اضطراب و جوش او - فهم کن تبدیلیهای هوش او

1285- Denizin kabarıp çalkalanması gibi, hallerinden kaza ve kaderin idrak ve şuuru değiştirdiğini anla.

چرخ سرگردان که اندر جستجوست - حال او چون حال فرزندان اوست

1286- Devrederek talep ve taharride bulunan feleğin hali de, oğullarının hali gibidir.

Eskiden arz-ı sabit, feleği müteharrik zannederler, dokuz feleğe “taba-i tis’a” namını verip onları arz üzerindeki mahlukâtın babaları; “anasır-ı erbaa” dedikleri su, ateş, hava ve toprağı da, “mevalid-i selase” yani cemat, nebat ve hayvanın anaları sayarlardı.

Feleklerde müdebbir ve müessir bir kuvvet vehmeyleyenlerin itikadını cerh için Hazreti Pir: “Oğulları nasıl kaza ve kaderin mahkumu ise, felekler de öyledir; onlar da, hüm-ü kazanın zebunudur” diyor.

گه حضيض و گه میانه گاه اوج - اندر او از سعد و نحسی فوج فوج

1287- Feleklerdeki yıldızlar da bazen “hadid”, bazen “vasat”, bazen “evc” noktalarında bulunurlar ve bu noktalarda takım takım saadet ve nuhuset vardır.

Hadid, bir seyyarenin güneşten en uzak bulunduğu; evc de, en ziyade güneşe yaklaştığı nokta imiş ki, müneccimlere göre bu uzaklaşıp yaklaşımdan arz üzerinde saadet ve nuhuset halleri zuhura gelirmiş.

Cenab-ı Mevlâna, şu beyanattan sonra, insana hitap ederek diyor ki:

از خود ای جزوی ز کلها مختلط - فهم می کن حالت هر منبسط

1288- Ey küllerin ihtilat eczasından vücuda gelmiş insan! Her münbasıtın ve her unsurun halini kendinden kıyas et.

Sen nasıl dest-i kudrette tekallib ve tahavvül etmekte isen, senin külliyyat dediğin şeyler de öyledir.

چون که کلیات را رنج است و درد - جزو ایشان چون نباشد روی زرد
1289- Mademki külliyyatın böyle tebeddül ve tagayyür hastalığı vardır; cüzlerinin nasıl olur da benzi sararmış olmaz.

خاصه جزوی کاو ز اضداد است جمع - ز آب و خاک و آتش و باد است جمع
1290- Hususiyle bir cüz ki; anasır-ı erbaa denilen su, toprak, ateş ve hava gibi birbirine zıt şeylerin içtimaindan terekküp etmiştir.

این عجب نبود که میش از گرگ جست - این عجب کاین میش دل در گرگ بست
1291- Dişi koyunun kurttan ürküp sıçraması taaccübe değmez; asıl şaşılacak şey, dişi koyunun kurda gönül bağlamasıdır.

İnsanın kalıbı, birbirine zıt bir takım maddelerden müteşekkildir. Mesela insan da hem hararet, hem rutubet vardır. Hâlbuki hararetle rutubet birbirinin zıttıdır. Su ateşi söndürür, ateş suyu tebahhur ettirir. Öyle iken insanın kalıbında bunların imtizacı dişi bir oyunun erkek bir kurda gönül bağlaması kabilindedir ki, şaşılacak şeydir. Hülâsa:

زندگانی آشتی ضدهاست - مرگ آن کاندن میانشان جنگ خاست
1292- Hayat, zıtların itilaf ve imtizacıdır. Aralarında cenk olması ise ölümdür.

İnsan hastalandığı sırada, ya hararet derecesi artar, ateşler içinde tutuşur, yanar yahut hararet derecesi düşer, tirtir titrer. İşte bu haller anasır-ı asliyeden birinin galebesi demektir ki, daha fazlalaşacak olursa hasta ölür.

لطف حق این شیر را و گور را - الف داده ست این دو ضد دور را
1293- Allah'ın lütfu bu arslanla yaban eşeğine, mesela hararetle bürudet gibi birbirine uzak iki zıttıta ülfet ve ünsiyet vermiştir.

چون جهان رنجور و زندانی بود - چه عجب رنجور اگر فانی بود
1294- Mademki dünya, kaza taklibatından hastadır, bir hastanın fanî olması da şaşılacak şey değildir.

“TAVŞANIN AYAK SÜRÜYÜP GERİ KALMASI, SEBEBİNİ ARSLANIN SORMASI”

پرسیدن شیر از سبب پای واپس کشیدن خرگوش

خواند بر شیر او از این رو پندها - گفت من پس مانده‌ام زین بندها
1295- Tavşan, arslana böyle nasihatler verdi ve “Bu kayıtlar dolayısıyla geri kaldım,” dedi.

شیر گفتش تو ز اسباب مرض - این سبب گو خاص کاین استم غرض
1296- Arslan da, ona dedi ki: “Sen, hastalık esbabından, sebab-i hası söyle. Benim istediğim odur.”

اندر این قلعه ز آفات ایمن است - گفت آن شیر اندر این چه ساکن است
1297- Tavşan, cevap verdi ki: “O arslan, bu koyda sakindir; bu kalede her türlü afetten emindir.”

Tavşanın böyle demesi münasebetiyle, Hazreti Mevlâna halvette ve halvetin menfaatine dair, şu iki beyit irat ediyor:

قعر چه بگزید هر کی عاقل است - ز آن که در خلوت صفاهای دل است
1298- *Akıllı bir kimse, kuyu dibini intihap ederek oraya çekilir. Çünkü halvette safa-yı kalp hasıl olur.*

ظلمت چه به که ظلمتهای خلق - سر نبرد آن کس که گیرد پای خلق
1299- *Kuyu karanlığı, halkın kasvet ve zulmetinden evladır. Halkın ayağını tutan, yani onlarla ihtilat ederek peşlerinden ayrılmayan, başını kurtaramaz.*

Halvet: Tenhaca bir köşeye çekilip halkın dağdağasından kurtulmak ve Allah ile olmaktır. Halvet, her tarikatte vardır. Aleyhisselat Efendimizin nübüvvetinden evvel, Cebel-i Hira'da tehannüs eylemesi, hicretten sonra Ramazan aylarında itikâfa girmesi, birer halvet idi. İşte o halvet, halvete girmiş olanı halk ile ihtilat zulmetinden kurtarır. Adem-i ihtilat neticesinde ise, kalbe bir safa husule gelir.

Şurası da unutulmamalıdır ki, halvetten maksat, derunun tahliye ve tasfiyesidir. Böyle olmayınca, bir köşeye çekilip de orada bin türlü kuruntu ile vakit geçirmek halvet olamaz. Şeyh-ül Ekber Kuddise sırruhu, Fütühat'ında diyor ki: Halvete giren bir zata, biri, "Beni halvetinde ve Rabbinin indinde yad et" dedi. O da, "Seni yadedersem Rabbinle halvette kalmamış olurum" cevabını verdi. Hazreti Mevlâna, bahse rücu ile buyuruyor ki:

گفت پیش آ زخم او را قاهر است - تو ببین کان شیر در چه حاضر است
1300- *Arslan, dedi ki: "Korkma ileri gel. Benim açacağım yara onu kahreder. Sen bak ki arslan kuyuda mı?"*

گفت من سوزیده‌ام ز آن آتشی - تو مگر اندر بر خویشم کشی
1301- *Tavşan, dedi ki: "Ben o ateşten yanmışım. Yaklaşmam, eğer ki beni kollarının arasına alsın."*

تا پشت تو من ای کان کرم - چشم بگشایم به چه در بنگرم
1302- *Ey kerem madeni! Ancak senin muzaheretin ve himayetinle gözümü açar ve kuyunun içine bakabilirim.*

"ARSLANIN KUYUYA BAKMASI VE KENDİSİYLE TAVŞANIN AKİSLERİNİ GÖRMESİ"

نظر کردن شیر در چاه و دیدن عکس خود را و آن خرگوش را

چون که شیر اندر بر خویشش کشید - در پناه شیر تا چه می‌دوید
1303- *Arslan, tavşanı kolları arasına alınca onun himayesinde kuyuya kadar koştu.*

چون که در چه بنگریدند اندر آب - اندر آب از شیر و او در تافت تاب
1304- *Kuyunun içine baktıkları anda, suda arslanın ve tavşanın akisleri parladı.*

شیر عکس خویش دید از آب تفت - شکل شیری در برش خرگوش زفت
1305- Arslan kendi aksinin suda parladığını ve bir arslanla kucağında iri bir tavşan şeklinde görüldüğünü müşahade etti.

چون که خصم خویش را در آب دید - مر و را بگذاشت و اندر چه جهید
1306- Arslan, hasmını su içinde görünce tavşanı bıraktı. Kuyunun içine atıldı.

در فتاد اندر چهی کاو کنده بود - ز آن که ظلمش در سرش آینده بود
1307- Kendi kazmış olduğu kuyuya düştü. Çünkü ettiği zulümler başına gelecekti.

Cenab-ı Hakk, buyuruyor ki:

Arapça, Sure Zilzal ayet 7-8

“Her kim, zerre miktar hayır işleyecek olursa, onun mükâfatını; keza her kim zerre miktar şer işleyecek olursa, onun da cezasını hem dünyada, hem ahirette görür” demektir.

Keza, **“Din kardeşi için kuyu kazan mutlaka onun içine düşer”** diye bir hadis rivayet edilir. Halkı zararlandırmak için yapılan bir hareket, o hareketi yapanın zararını mucip olur. Burada gecikse bile, öbür tarafta mutlaka amelinin cezasını çeker.

İşte kıssadaki arslan da, bir takım hayvanları öldürüyor ve yiyordu. Hikâyenin ortalarında söylenilmişti ki, burada arslandan maksat, nefs-i emmarenin timsal-i afakîsidir. Arslan, nasıl civarındaki hayvanları zebun etmişse; nefs-i emmare de vücuttaki bir takım havas ve kuvvayı esir eylemişti. Nihayet akli temsil eyleyen tavşanın tedbiriyle öldürüldü, onun pençesinden sair kuvvetler kurtarıldı.

Bu kıssadan hisse olmak üzere, şu denilmek isteniyor ki: Nefs, emmare halinde bulundukça, insanın rahat etme ihtimali yoktur. Binaenaleyh, o muzır canavarın yok edilmesi lazımdır. Hiç olmazsa “Levvame” ilk derecesine, yani arasıra uyanıklık kesbederek yaptığından dolayı, sahibini ayıplayacak bir hale getirilmesi iktiza eder.

Cenab-ı Pir, kıssasının alt tarafını beyan etmeden evvel zulüm ile zalimlere dair bazı beyanatta bulunuyor:

چاه مظلم گشت ظلم ظالمان - این چنین گفتند جمله عالمان

1308- Zalimlerin zulmü, karanlık kuyu gibidir ki âlimlerin hepsi de böyle demişlerdir.

Aleyhisselat Efendimiz de: **“Zulüm, kıyamette sahibi için karanlıklar teşkil edecektir”** buyurmuştur.

هر که ظالمتر چش با هولتر - عدل فرموده ست بدتر را بتر

1309- Her kim daha fazla zalim ise kuyusu, yani karanlığı daha korkunçtur. Adl-i ilahîde beter için beter vardır.

Kur'an-ı Kerim de: **“Seyyienin cezası da, onun gibi seyyiedir”** deniliyor. Azabın derecesi, zulmün derecesine göredir. Binaenaleyh, bir zalimin zulmü ne kadar fazla ise, göreceği azap da o nispetle müthiştir.

ای که تو از ظلم چاهی می‌کنی - دان که بهر خویش دامی می‌کنی

1310- Ey mansıbı ve makamı dolayısıyla halka zulmeden! Kendin için kuyu kazmış oluyorsun.

*İkbaline mağrur olarak pek azıyorsun,
Zulmün kuyudur, sen onu kendin kazıyorsun.*

گرد خود چون کرم پیله بر متن - بهر خود چه می‌کنی اندازه کن

1311- İpek böceği gibi etrafına dolanma, yani elini, ayağını kendin bağlama. Yaptığın mezalimle kendine kuyu kazıyorsun. Bari boyuna göre ve tahammülün miktarı kaz.

مر ضعیفان را تو بی‌خصمی مدان - از نبی ذا جاء نصر الله خوان

1312- Her zayıf olanı kimsesiz sanma. Kur'an'da "İza cae nasrullah" suresini oku.

Sure-i Nasr'a işaret buyruluyor:

Arapça, Sure Nasr ayet 1-3

Meali, "Allah'ın yardımı gelince ve Mekke fethedilince, bir de nasın takım takım din-i ilahîye girdiklerini, Habibim, sen görünce: Rabbine hamdederek tespih eyle ve ondan mağfiret talebinde bulun. O Rabbi Kerim, kulları için tevvab ve rahimdir."

گر تو پیلی خصم تو از تو رمید - نك جزا طیرا ابابیلت رسید

1313- Eğer sen fil gibi isen ve hasmın senden ürküp kaçıyor da mağrur olma ki "Tayran ebabil" cezası sana da yetişir.

Hazreti Mevlâna, Fil Vakası'na ve "Elemtera" suresine telmih ediyor. Hakk Sübhanehu ve Teala, buyuruyor ki:

Arapça, Sure Fil ayet 1-5

Meali, "Habibim; görmedin mi? Yani işitip de görmüş gibi bilmiyor musun? Rabbin ashab-ı file ne yapmıştı? Onların mekrini ve hilesini tadlil ve iptal etmedi mi? Ve onların üstüne ebabil kuşlarını gönderdi. Onların üstüne taş kesilmiş çamur parçaları atarlardı; onları, hayvanlar tarafından yenilmiş saman kırıntıları halinde perişan etti."

Şu sure-i celilede bahis buyrulan Fil Vakası, Habeşistan'ın Yemen valisi Ebrehetüleşrem'in Kâbe'yi tahrip için filli bir ordu ile Mekke'ye gelmesidir.

Malumdur ki Yemen'deki Hımyeri hükümdarlarından Zunüvas, Yahudi dinine girmiş olduğu için Yemen'in Necran taraflarındaki Hristiyanlara eza ve cefa etmeye başlamış, onların istimdadı ve Rum kayserinin tavsiyesiyle Habeş Necaşisi Yemen'e bir ordu göndermişti. Bu ordu, Aden civarında Yemen askeriyle çarpıştı ve galebe çaldı. Zunüvas, esir olmamaları için atını denize sürdü ve boğuldu.

Habeş kumandanı Erbat Yemen'e vali-i umumi oldu. Fakat ikinci kumandan Ebrehe ile araları açıldı. Çarpıştılar. Erbat maktul düştü. Ebrehe idareyi eline aldı. Necaşi tarafından da Yemen valiliği tasdik edildi. Bu adam hem zeki, hem haris bir şahıs idi. Yemen valiliği ile kanaat edemiyor, bütün Arabistanı idaresi altına almak istiyordu. Halkı kendine meylettirmek için dinî bir vasıtaya müracaat etti. Sana'da muhteşem bir kilise yaptırdı. Bu kilise yalnız Hristiyan mabedi değildi; Yahudilerin de, Mecusilerin de, putperestlerin de ibadetleri için ayrılmış kısımları vardı.

Kilisenin inşasından sonra her taraftan gelip ziyaret ve ibadet olunması için tellallar çağırttı. Şu hareketiyle halkın Kâbe'ye olan teveccühünü kendi binasına çevirmek istedi. Lakin umduğu gibi çıkmadı. Araplar, İbrahim ve İsmail Aleyhisselamın yadigârı bulunan Kâbe'den dönmediler, Ebrehe'nin kilisesine rağbet göstermediler. İş bununla da kalmadı, kilise bir Arap tarafından kirletildi. Bunun üzerine Ebrehe Kâbe'yi tahribe karar verdi. Epeyce kalabalık bir ordu ile Mekke'ye müteveccihen yola çıktı. Azmine mani olmaya çalışan bir kabileleri çığnedi ve Taif'e kadar geldi. Oradan Ebu Rigal isminde bir kılavuz alıp Mekke'ye yaklaştı. Mugammes mevkiine gelince, Ebu Rigal öldü. Sonra Mekkeliler, düşmana kılavuzluk eden bu herifin mezarını taşlamaya başladılar.

Ebrehe ordusunun pişdarları, Mekkelilerin hayvanlarını sürmüş, Abdülmuttalip'in de birkaç yüz devesini götürmüştü.

O esnada Ebrehe'nin bir memuru Mekke'ye geldi, emirin ancak Kâbe'yi yıkmak için geldiğini, men'e kalkışılmadığı takdirde ahaliye dokunulmayacağını haber verdi. Abdülmuttalip bu habere cevaben:

—Bizim men'e kudret ve niyetimiz yok. Kâbe Allah'ın beyti ve İbrahim Aleyhisselamın binasıdır. Eğer Cenab-ı Hakk onun yıkılmasına mani olursa, kendi beytini muhafaza etmiş olur. Yok, tahribine müsaade ederse, onu da kendi bilir, dedi. Sonra kalktı, Habeş ordugâhına gitti. Ebrehe'ye:

—Kureyş'in reisi geliyor, dediler. Onu çadırına kabul etti. Vecahet ve şeyhuhatine hürmeten oturduğu yerden kalktı. Bir kilim serdirip onun üstüne Abdülmuttalip ile yanyana oturdu ve gelişinin sebebini sordu. Abdülmuttalip:

—Askerlerinin sürüp götürdüğü develerimi istemeye geldim, dedi. Ebrehe, bu cevap üzerine suratını ekşitti. O, Abdülmuttalip'i Kâbe'nin yıkılmaması için ricaya gelmiş sanmış, hatta böyle nurani ve muhterem bir ihtiyarın ricası üzerine yiktirmamaya karar vermişti. Umduğu sözü işitmeyince Abdülmuttalip'i himmetsizlikle ittiham etti. Bunu anlayan Abdülmuttalip de:

—Develerin sahibi benim. Beytin sahibi ise, Allah'tır. Elbette beytini muhafaza eder, dedi. Ebrehe'nin:

—Edemez, demesine karşı da:

—Öyle ise işte sen, işte o, cevabını verdi.

Develeri iade ettiler. Abdülmuttalip onları alıp Mekke'ye döndü. Bir taarruz ihtimaline binaen ahaliyi dağlara çıkardı. Şehri boşalttı. Ondandır Kâbe kapısının halkasından tuttu ve:

— Ya Rabbi! Herkes evini, barkını muhafaza eder. Sen de Beyt-i Mukerrem'ini ve etrafındaki evleri hıfz eyle. Senin âl ve iyalin demek olan Mekkelileri, salib mensuplarına ve perestişkarlarına galip getir. Onların salibi ve satveti, senin kudret ve kuvvetine galebe çalmasın. Beytinin komşusu ve senin ailen olan ehl-i Mekke'yi esir etmek için bütün askerleriyle, fiillerini çekip getirdiler. Cehaletleri dolayısıyla harem-i muhteremine tecavüz kastında bulundular, celal ve azametinden çekinmediler. Eğer onlarla Kâbe'mizi karşı karşıya bırakacak olursan emir senindir” mealinde olan bir manzume ile münacatta bulundu. Duadan sonra, o da şehirden çıktı, dağlara iltica etmiş olan ahalinin yanına gitti.

Ebrehe, o esnada hareket emri vermişti. Orduda kocaman bir fil vardı. Daima askerin önünden giderdi. Onu bermutat öne geçirdiler; Mekke'ye doğru çevirdiler. Fil derhal çöktü. Zar zor kaldırdılar ve yürütmek istediler; yine çöktü. Kaldırdılar, başka tarafa çevirdiler, yürüdü. Mekke'ye döndürdüler, çöktü.

Ordu efradı, fil ile uğraşırken üstlerinde bir bulut peyda oldu ki, binlerce kuştan müteşekkildi. Kırlangıç kadar olan bu kuşlar, gagalarında ve pençelerinde taşıdıkları nohut büyüklüğünde taşları ordunun üstüne atmaya başladılar. Taşlar,

isabet ettiklerini deviriyordu. Pek az müddet içinde o koca ordu darmadağın oldu. Kimi, amansız bir yerine rast gelen taşların tesiriyle yere serildi. Kimi yaralandığından bırakıp savuştu ki, Ebrehe de bu savuşanlar arasında idi.

İhtimal şu hadise, bazı sivri akıllıların beynine giremez. Fakat garip görecektir bir şey değildir. Bir cismin ne kadar yüksekten düşerse, o kadar sürat ve kuvvet kesbedeği malumdur. Bazen fındık ve ceviz kadar bir dolu tanesi bir hayvanı, hatta bir insanı öldürüyor. Niçin? Hacminden dolayı mı? Hayır... Düştüğü irtifa ve aldığı kuvvet dolayısıyla... Bir tabanca kurşunu, bir adamı delip geçiyor. Neden? Seyrindeki sürat ve kesbettiği kuvvetten... O halde gayet yüksekten uçan kuşların gagalarından ve pençelerinden düşen taşların Ebrehe ordusunu perişan etmesi neden istibat olunmalıdır? Habeş ordusunun Mekke civarına kadar gelmişken şehre giremediği ve inhizama uğradığı tarihî bir hakikattir. Mekkeliler müdafaa ve mukatelede bulunmadıkları halde, ordu münhezim olmuştu. Peki, inhizamına sebep ne idi?

Bazıları bu inhizamı, orduda zuhur eden sâri ve mühlik bir hastalıkla tevile çalışıyorlar. VeleVKi öyle olsa dahi, yine Allah'ın düşmanlarına galebesi demektir. Demek Allah, beytine taarruza kalkışanlara aman vermiyor, ihmal etmiş olsa bile ihmal etmiyor. Mahut filin hizmetinde bulunanlardan iki kişinin Mekke'de kaldıklarını, ihtiyarladıklarında Mekke sokaklarında dilendiklerini, Hazreti Aişe, gördüm diye haber veriyor.

Mütearrız geçinmek isteyenlerden biri, urefadan bir zata:

—Kâbe'yi yıkmak isteyen Ebrehe ordusu helak olmuştu. Fakat Abdullah bin Zübeyr'i muhasaraya alan Haccac'ın ordusu, Kâbe'yi mancınık taşlarıyla yıkmışken bir şey olmadı, hatta galebe çaldı, İbni Zübeyr'i öldürdü, cesedini astı, demiş. O arif zat da:

—Evet, öyle olmuştu. Fakat kasıtlar arasında fark vardı. Ebrehe'nin gelişi Kâbe'yi yıkmak içindi. Haccac'ın saldırışı ise Kâbe'yi yıkmak için değil, İbni Zübeyr'i tutmak içindi, cevabını vermişti. Fil vakası. Kureyş kabilesi için bir nimet olmuştu. Çünkü ordunun kalan ağırlıkları ve mevcut parası Mekkelilerin eline geçmiş, onları epeyce refaha erdirmişti. Vakadan iki ay sonra da veladet-i peygamberi vuku'a gelmişti. İşte, Hazreti Mevlâna da buyuruyor ki: "Fil kadar büyük ve kuvvetli olsan da zulme kalkışma ki, Allah Ashab-ı Fil'i helak etmiştir."

گر ضعیفی در زمین خواهد امان - غلغل افتد در سپاه آسمان

1314- Eğer yerde bir aciz aman diyecek ve istimdat edecek olursa göklerdeki melekler arasına gulgule düşer.

گر بدندانش گزی پر خون کنی - درد دندانت بگیرد چون کنی

1315- Eğer o acizi ısırır ve kana bularsan seni de diş ağrısı tutar, o vakit ne yaparsın?

شیر خود را دید در چه وز غلو - خویش را شناخت آن دم از عدو

1316- Arslan kuyuda aksini görmüş; yırtıcılıktaki mübalağasından kendisini düşmandan fark edememişti.

عکس خود را او عدوی خویش دید - لا جرم بر خویش شمشیری کشید

1317- Kendi aksini kendi düşmanı gördü de, yine kendisine kılıç çekti.

ای بسا ظلمی که بینی از کسان - خوی تو باشد در ایشان ای فلان
1318- Ey falan! Başkasında gördüğün zulümler, senin onlara akseden huyundan ibarettir.

اندر ایشان تافته هستی تو - از نفاق و ظلم و بد مستی تو
1319- Senin nifak gibi, zulüm gibi, bed mestlik gibi varlığın ve benliğin onlara akseylemiştir.

آن تویی و آن زخم بر خود می‌زنی - بر خود آن دم تار لعنت می‌تنی
1320- O sensin. Ona vurduğun vakit yine kendine vuruyor, o vakit yine kendine lanet ipliği dokuyorsun.

Bazı kimselerde bazı münasebetsiz haller görüyor, onlara hiddetleniyor ve zulmetmeye kalkışıyorsun. Hâlbuki onlarda münasebetsiz gördüğün haller, hep senin aksinden ibarettir. Çünkü *“El mümin mirat-ül mümin”* muktezasınca, yiğit yiğidin aynasıdır. Bundan dolayı Şeyh Niyazi Mısri:

*Halk içre bir ayineyim herkes bakar bir an görür.
Her ne görür, kendin görür ger yahşi ger yaman görür.*

demıştır. Böylece, halkta gördüğümüz ahval, onlarda görünen kendi aksimiz olunca, ettiğimiz zulmü filhakika kendimize etmiş, onlara açtığımız yaraları manen kendimiz açmış oluyor ve nefsimizi lanete siper kılıyoruz.

در خود آن بد را نمی‌بینی عیان - و نه دشمن بودی خود را به جان
1321- O kötülüğü kendinde âşikâr olarak görmüyorsun. Görecek olaydın, başkalarına değil, kendine hem de candan gönülden düşman olurdun.

حمله بر خود می‌کنی ای ساده مرد - همچو آن شیر که بر خود حمله کرد
1322- Ey gafil adam! O arslanın, kendi kendine saldırmaması gibi, sen de başkalarına hamle etmekle kendine saldırmış oluyorsun.

چون به قعر خوی خود اندر رسی - پس بدانی کز تو بود آن ناکسی
1323- Kendi huyunun nihayetine erince, o nekesliğin senden olduğunu anlarsın.

شیر را در قعر پیدا شد که بود - نقش او آن کش دگر کس می‌نمود
1324- Arslana, kuyuda başkası gibi görünen aksin, başkası değil, kendi olduğu kuyu dibinde zahîr oldu.

Bunun gibi, sen de ey zalim, zulmün nihayeti ve dibi olan helake vardığın gibi, o zulmü başkasına değil, kendine yapmış olduğunu anlarsın.

هر که دندان ضعیفی می‌کند - کار آن شیر غلط بین می‌کند
1325- Her kim, zayıf ve aciz bir adamın dişini sökmek gibi bir zulümde bulunursa, o yanlış gören arslanın yaptığını yapmış olur.

ای بدیده عکس بد بر روی عم - بد نه عم است آن تویی از خود مرم
1326- Ey amcasının yüzünde çirkin bir ben gören; o gördüğün, sendeki benin yahut halin aksidir. Amcandan ürkme.

مومنان آیینہی ہمدیگرند - این خبر می از پیمبر آورند

1327- Müminler birbirlerinin aynasıdır. Bu söz bir hadisin mealidir ki onu Hazreti Peygamberden naklederler.

İmam-ı Teberani, Evsat'ında Enes bin Malik'ten: *"Mümin, müminin aynasıdır"* diye rivayet eylemektedir. Şu halde bir mümin, diğer müminde göreceği ister ayıp ve noksan olsun, ister hüner ve kemal olsun kendi halinin aksidir.

پیش چشم داشتی شیشہی کبود - ز آن سبب عالم کبودت می نمود

1328- Gözünün önüne mavi bir şişe tutuyorsun; ondan dolayı âlem sana masmavi görünüyor.

گر نه کوری این کبودی دان ز خویش - خویش را بد گو، مگو کس را تو بیش

1329- Eğer kör değilsen bu maviliği kendinden bil. Başkasına değil, kendine kötü de.

مومن ار ينظر بنور الله نبود - غيب مومن را برهنه چون نمود

1330- Mümin nur-u ilahî ile nazar eder olmasaydı, bazı gizli haller ona nasıl apâşıkâre görünürdü.

Evet, mümin-i kâmil, Allah'ın nuruyla baktığı için baktığı şeyleri iyi görür. Nitekim hadis-i şerifte: *"Müminin kavrayışından sakının. Çünkü o, Allah'ın nuruyla bakar"* buyrulmuş; bu hadis-i şerif Buhari, Tirmizî ve Taberani tarafından nakledilmiştir.

چون که تو ينظر بنار الله بدی - در بدی از نیکویی غافل شدی

1331- Sen nur-u ilahî ile değil, nar-ı ilahî ile baktığın için iyiliği kötülükten fark edemiyorsun.

اندک اندک آب بر آتش بزن - تا شود نار تو نور ای بو الحزن

1332- Ey hüzn ve keder sahibi! Yavaş yavaş ve azar azar nuru nara vur ki, senin narın, yani nar-ı ilahî ile bakışın, nur-u ilahî ile bakışa tahavvül etsin de, herkeste ayıp ve noksan yerine hüner ve kemal görebilesin.

تو بزن یا ربنا آب طهور - تا شود این نار عالم جمله نور

1333- Ya Rabbi! Bu ma-i tahurdan, yani tevfikat-ı sübhaniyyen veâb-ı hayatından yine sen serp de bu âlemin gaflet, cehalet, dalalet ateşi, nura tahavvül etsin.

آب دریا جمله در فرمان تست - آب و آتش ای خداوند آن تست

1334- Bütün denizlerin suyu senin fermanına tabîdir; su da, ateş de ilahî; senin mahluğundur.

Yani gerek hidayet, gerek dalalet senin iradene tabidir. Tevfikat-ı ilahîyen, dalalet-i umumiyyeyi hidayet-i umumiye haline getirebilir. Çünkü ikisi de muti ve münkadındır.

گر تو خواهی آتش آب خوش شود - و ر نخواهی آب هم آتش شود

1335- İlahî, eğer istersen ateş, latif bir su şeklinde, dalalet de hidayet haline inkılâp eder. İstemezsen su, ateş heyetine girer ve hidayet zannedilen, dalalet oluverir.

این طلب در ما هم از ایجاد تست - رستن از بی‌داد یا رب داد تست

1336- Ya Rabbi! Bizdeki bu talep ve dua da yine senin icadın eseridir. Zulümden kurtulmak da yine senin tevfik-i adaletinledir.

بی‌طلب تو این طلب‌مان داده‌ای - گنج احسان بر همه بگشاده‌ای

1337- Bu talebi bize, bizim talebimiz olmaksızın vermişsin. Bütün mahlukatına ihsan hazinlerini açan yine sensin.

Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'inde:

Arapça, Sure Bakara ayet 186

“Bir kulum bana dua eylediği, benden bir şey istediği vakit, onun duasına icabet ederim. O halde kullarım, benden icabet talebinde bulunsunlar” buyuruyor. Demek ki, biz istemeden evvel benden istesinler diyerek, lütuf ve kerem hazinesini açık bulunduruyor.

“ARSLAN KUYUYA DÜŞTÜ DİYE TAVŞANIN AV HAYVANLARINA MÜJDE GÖTÜRMESİ”

مژده بردن خرگوش سوی نخجیران که شیر در چاه افتاد

چون که خرگوش از رهایی شاد گشت - سوی نخجیران دوان شد تا به دشت

1338- Tavşan halas bulduğuna sevindi ve müjde vermek için hayvanların bulunduğu ovaya kadar koştu.

شیر را چون دید در چه کشته زار - چرخ می‌زد شادمان تا مرغزار

1339- Tavşan, arslanın kuyu içinde inleyerek öldüğünü görünce sevincinden çayırda oynamaya ve çarh atmaya başladı.

Raks ve tarab hassası her ziruhta vardır. Hayvanata bakılsa görülür ki, sevindikleri vakit sıçarlar, koşarlar, oynarlar. Hele içlerinde musiki nağmelerinden müteessir olanları bulunduğu mücerreptir. İnsan ki, ruha sahip mahlukâtın içinde akıl ve idrak ile mütemayizdir. Bütün mahlukâtın hissedar olduğu bu neşveden onun nasipsiz olması kabil değildir. Raks ve harekât-ı mevzune meylî, insanların hepsinde vardır. Gayet zevkaver bir beste dinleyen kimse ne kadar vakur olursa olsun, ne derece kendini zapt etmeye çalışırsa çalışsın, omuzlarının hafifçe oynadığını başkaları görmese bile kendisi hisseder.

Bu kadar neşve, suri bir zevkin mahsulü olunca, manevi bir heyecanın insanı daha ziyade kışkırtacağı, adeta iradesini elinden alacağı tabiidir. İşte ehlullah hazaratının zikir esnasında ayakta olsun, dönerek olsun, mevzun bir takım harekâtta bulunmalarının sebebi, kalplerinde husule gelen manevi heyecanlardır.

Kur'an-ı Kerim ezberleyen ve tilavet eden hafızların sallanmaları da böyledir.

Burada bir sual varit olur da, denilebilir ki: “Ehlullah hazaratı, manevi neşve eseri olarak öyle hareketlerde bulunmuşlar. Fakat kapatılan tekkelerde kıyam, devran ve sema edenlerin hepsinde aynı zevk var mı idi?”

Bu suale diğerk bir sual ile cevap verilir. **“Namaz müminin miracıdır”** müeddasınca, bir Müslümanın namazı, onun miracı olacak. “Allah-ü ekber” deyip namaza durunca huzur-u ilahîde bulunacak. Mirac-ı peygamberi füyuzatından derecesine ve istidatına göre nasip alacak. Elhamdülillah hepimiz namaz kılıyoruz. Lakin o manevi füyuzata kaç tanemiz nail olabiliyoruz?

Sofiyeye ıstılahları arasında bir “vecd” bir de “tevacüt” vardır. Vecd, matlub olan manevi zevki bulmak; tevacüt, o zevki bulmaya çalışmaktır. Bizim gibilerin zikir esnasındaki hareketleri şüphesiz tecavüttür. Ehlullah hazeratının neşvelerini bulmak için aramak, taramak, didinmek ve çırpınmak lazımdır. Allah, Ekrem-ül Ekramın’dır; kendi yolunda ihlâs ile çıpınanları meyus etmez. Binaenaleyh, o tevacütler, bir gün olur vecd halini alır. Elverir ki dervişte, o harekâtın menşei riya ve nümayiş değil, ihlâs olsun ve Allah rızası için sallansın dursun. İmam-ı Şafi Rahimehullaha isnat edilen bir beyitte:

“Allah rızası için oynayan felah bulur. Çünkü lillah fillah olan raks helaldir” buyrulmuştur.

Acayip, raks helal olur mu? Evet, olur ama raksına göre. Balolara gidip yarı çıplak kadınların üryan vücutlarına sarılıp zıpzip sıçramak, Müslümanlık şöyle dursun, belki Mecusilikte bile haramdır. Keza bir kadının yabancı bir erkekle sarmaş dolaş fırıl fırıl dönmesi hiçbir vakit helal olamaz. Hatta helal mi, haram mı, sualine hacet kalmaz. Ancak, bir bayram günü Mescid-i Nebevi sahasında Habeşistan’dan gelmiş olan Habeş Müslümanlarının oyun oynadıklarını ve bu oyunu Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizle birlikte hücre-i saadetten seyrettikleri Hazreti Aişe Radiyallahü anha ve an ebiha rivayet ediyor. Demek ki, haram olan raks değil, onun neticesi imiş. O halde, “Tekkelerde raks ediyorlar, haram işliyorlar, semahaneler kırk arşın kazılıp toprağı atılmayınca orada namaz kılınmaz” diyenlerin sözleri cahilane bir taasuptan başka bir şey değildir. Semahanenin zemini kırk arşın kazılırsa, asıl o zaman namaz kılınmaz. Çünkü orası bostan kuyusu olur.

İşte hikâyemizdeki tavşan da, düşman-ı canı bulunan arslanın helakinden yahut onun temsil ettiği nefs-i emmarenin -ki akıl ve ruhun büyük düşmanıdır- ölümünden dolayı raks ederek ve dönerek yollarda gidiyordu.

İstanbul’da kâin Yenikapı Mevlevihanesi’nde minber olmadığı için oranın dedeleri Cuma ve bayram namazlarını civardaki Merkez Efendi Camii’nde kılarlardı. Dönüşte ney ve kudüm çalarak bayram dolayısıyla izharı sürur ederlerdi. 2. Sultan Abdülhamit devrinde biri, “Mevlevi şeyhi bayram selamlığı yapıyor” diye bunu jurnal etmiş, fakat yapılan tahkikat üzerine bu hareketin bir iki yüz seneden beri devam ede gelen bir anane olduğu anlaşılması üzerine devamına müsaade olunmuştu.

دست میزد چون رهید از دست مرگ - سبز و رقصان در هوا چون شاخ و برگ

1340- Tavşan ölümün pençesinden kurtulduğu için el çırpıyor, ağacın dal ve yapraklarının havada oynaması gibi raks ediyordu.

شاخ و برگ از حبس خاک آزاد شد - سر بر آورد و حریف باد شد

1341- Sürgün, dal ve yapraklar, toprak hapisten kurtuldukları için başlarını kaldırıp rüzgârın musahibi olarak oynasılar.

برگها چون شاخ را بشکافتند - تا به بالای درخت اشتافتند

1342- Yapraklar dalları yarıp içinden çıkınca, ağacın tepesine kadar tırmanırlar.

Şu beyitlerle, Allah-ü a'lem deniliyor ki: Neşve halinde raksa meyleden yalnız mahlukât değildir. Nebatın da kendisine göre birer neşvesi vardır. Mesela ağaçlara bakınız. Kış müddetince gövdeleri birer kütük, dallar budakları birer kadit halinde durur. Fakat bahar geldi mi, o kütükte o kaditlerde birer hayat neşvesi hissedilir. Her biri ötesinden berisinden tomurcuklanır, çiçek açar, yaprak çıkarır, yukarıdan aşağıya kadar donanır. Donandıktan sonra da, bir rakkase gibi rüzgârın tahrikine göre havada oynar durur.

با زبان شطاه شكر خدا - میسراید هر بر و برگي جدا

1343- Şata yani filiz lisanıyla her ağacın yaprağı ve yemişi ayrı ayrı Allah'ın şükrünü terennüm eder.

که بپرورد اصل ما را ذو العطا - تا درخت استغلاظ آمد و استوی

1344- Şöyle diyerek ki: “Âta ve kerem sahibi olan Allah, bizim kökümüzü besledi, ağaç da kuvvet bulup kalınlaştı ve doğruldu.”

Arapça, Sure İsra ayet 44

“Her şey Allah'ı tespih ve tahmit eder. Lakin siz onların tespihini anlamazsınız” ayet-i kerimesi mucibince, kâinatın her zerresi Allah'ı tespih eder. Tespih için lisan lazımdır. Her şeyin kendine göre bir lisanı ve edebiyatı vardır. Sonra o lisanı tahrik ve edebiyatı teşkil edecek bir ruh gerektir. Şüphesiz o da vardır. Naçiz bir kum tanesinin hatta bir toprak zerresinin bile kendine mahsus bir hayatı mevcuttur.

Cenab-ı Pir, buyuruyor ki: Nebatatın yeni sürmüş filizleri, onların Allah'a şükür için lisan-ı hamdidir. Binaenaleyh, her filiz o ter-ü taze lisanıyla lakin kendi mahsus beyanıyla Allah'ı tespih eder ve “Cenab-ı Hakk aslımıza yani bizim yetişmemize vasita olan köke ve gövdeye neşv-ü nema bahşetti de o ağaç kalınlaştı ve doğruldu” der. Hazreti Mevlâna, bu hakikati beyan etmekle beraber Sure-i Fetih'in sonunda ki şu iki ayete işaret eyliyor:

Arapça, Sure Fetih ayet 28

“Allah Celle Celalühü öyle bir Kadir-i Mutlaktır ki, Resul-u Zîşanı, Muhammed Aleyhissalatü Vesselamı, insanlara peygamber olarak göndermiştir. Hidayetle ve din-i Hakla. Yani: Allah, Muhammed Sallallahü Aleyhi Vesellemi, insanları doğru yola çıkarmak ve kendilerine Hakk Dini öğretmek için irsal eylemiştir. O peygamberi yahut o dini, yani İslam'ı galip getirmek için bütün dinler üzerine...”

Acaba İslam dinin bütün dinler üzerine galip gelmesi tahakkuk etmiş midir? Bunda hiç şüpheniz olmasın. Pek parlak bir galebe çalmıştır. Bugün hakikaten âlim ve cidden mütefennin bir kimse yoktur ki, İslam'ın ulviyet ve hakkaniyetini takdir etmesin.

İslam aleyhtarı geçinmek isteyenler, kendilerini âlim ve müdrik vehmeyleyen bir takım cehl-i mürekkep ashabıdır. Bunlar, İslami hakikatleri bilmediklerinden ona adavet izharına cesaret ediyorlar. Tevekkeli “İnsan, bilmediğinin düşmanıdır” dememişlerdir.

Müslümanlık, kâinatın ufuklarını parlatmış bir güneştir. Onun âlem şümul olan ziyasına bakamayanlar, aydınlıkta gözleri kamaşan baykuşlara ve yarasalara benzerler. Şeyh Sadi Kuddise sırruhu, der ki: “Gündüzün yarasanın gözü

görmüyorsa, bundan dolayı güneşin ne günahı vardır? Doğrusunu istersen, güneşin kararmasından, böyle binlerce gözün kör olması evladır.”

Yalnız şurasını itirafa mecburuz ki, bugün âlem-i İslam’ın ekser tarafı sair dinler erbabının eline düşmüştür. Müslümanlık orada mağlup olmuş görünüyor. Fakat meseleye dikkatli bir nazarla bakalım. Mağlup olan oralardaki Müslümanlar mıdır, yoksa İslamiyet midir? Hiç şüphe etmeyelim ki, Müslümanlardır.

Hindistan kıtası asırlardan beri İngiltere’nin idaresinde iken, ora ulemasından Rahmetullah Efendi Rahimehullah ile İngiliz papazı Fender arasında resmen icra edilen dini bir mübahesede galebe, Rahmetullah Efendi’de kalmış, bir iki celseden sonra papaz savuşmuştu.

Dikkat buyruldu mu? Müslümanların mağlup ve adeta esir bulunduğu bir kıtadaki mağlup ve esir Müslümanlardan bir âlim galip ve hükümrân bir kavmin papazını da, dinini de mağlup eylemişti. Demek ki Müslümanlık, her dine galebe çalmıştır ve daima da galip gelecektir. Çünkü böyle olacağına Allah şahadet ve kefalet ediyor. Müslümanlığın ila yevmelkiyame baki olacağını, kendisinin muhafaza ve himayesinde bulunacağını söylüyor.

Hazreti Muhammed Aleyhissalatü Vesselamın hak peygamber ve din-i İslam’ın hak din olduğuna ve kıyamete kadar hükmünün baki olduğuna Allah’ın şahadeti kâfidir.

“Hazreti Muhammed Sallallahü Aleyhi Vesellem, Allah’ın Peygamber-i Ekberidir. Maiyetinde bulunanlar, yani ashab-ı kiram da kâfirlere, dinsizlere, müafıklara karşı şiddetli, kendi aralarında ise merhametlidirler.”

Evet. Ashab-ı kiramın ekâbiri böyle idi. Hatta Suriye seferlerinden birinde Rum casusu olan Hristiyan bir Arap, İslam ordusuna girmiş, geceyi orada geçirebilmiş, hizmet ettiği orduya gidince İslam mücahitlerini: “Geceleri, papazları kadar halim-ü selim, abid-ü zahid bulunuyorlar. Gündüzleri ise düşmanlarına dünyayı daraltan birer kahraman oluyorlar” diye tarif etmişti.

Arapça, Sure Fetih ayet 29

“Onları rükû ve secde eder, yani namaz kılar ve bir halde görürsün; yüzlerinde secde eseri olmak üzere alametleri vardır. Secde ve ibadet, yüzlerine bir nuraniyet vermiştir.”

Arapça, Sure Fetih ayet 29

“Onların Tevrat’taki ve İncil’deki misalleri bir ekin gibidir ki: Filizini çıkarır, sonra o filiz kuvvetlenir, kalınlaşır ve doğrulur. Sakları, gövdeleri üstünde çiftçileri taaccüp ettirecek surette. Allah, onlar vasıtasıyla kâfirleri gayz-ü hiddete getirmek için kendilerinden bahsetti. Bir de Allah iman edenlere ve içlerinden amel-i salihde bulunanlara hem mağfireti, hem çok büyük ecr-u mükâfatı vaat eyledi.”

Cenab-ı Pir, şunu da telmih ediyor ki: Bir müddet toprak içinde kalmış tanenin oradan kurtulup filizlenmesi ve ürpermesi, keza ağacın içinden, zuhuru zamanını bekleyen çiçek ve yaprağın, o mahbesten azat olması, nasıl kendilerinin sevinmesini ve raksa gelmesini ihtaç ediyorsa; nefis mahbesinden ve tabiat kaydından kurtulan ruh da, öylece sevinir ve neşvenir. O halas, ister tabii mevt ile olsun, ister ihtiyari mevt ile olsun.

جانهای بسته اندر آب و گل - چون رهند از آب و گلها شاد دل

1345- Su ve çamur kaydına, yani anasır-ı tabiata merbut ve mukayyet olan ruhlar, o çamurdan kalben mesrur olarak kurtulunca.

در هوای عشق حق رقصان شوند - همچو قرص بدر بی نقصان شوند

1346- Aşk havasında raks-u tarabe başlarlar ve bedir halinde bulunan ayın kursu gibi noksansız ve tastamam olurlar.

جسمشان در رقص و جانها خود میپرس - و آن که گرد جان از آنها خود میپرس

1347- Onların cismi rakstadır, canlarının nasıl olduğunu sorma. Hele kendisinde cismaniyet kalmamış da aynı ruh kesilmiş olanların ahvalinden hiç sual etme ki, onların tarif ve tavsifine imkân yoktur.

شیر را خرگوش در زندان نشاند - ننگ شیر را ز خرگوشی بماند

1348- Tavşan, arslanı zindana tıktı. Bir tavşana mağlup olan arslan, arslanların yüz karasıdır.

Bazı kimseler vardır ki ilmi, irfanı, idraki ve sairesi itibarıyla arslan kadar kudretli olmak lazım gelirken bazı hususatta tavşan kadar bir hadise karşısında mağlup oluverirler. Hâlbuki insan için lazım olan şey, icabına göre ve hakkı müdafaa mevkiinde mukavemet göstermektir. Yoksa hemen apışmak, ipin dört ucunu bırakmak değildir. Nitekim Cenab-ı Hakk, Milli Kurtuluş hareketimizi, bir metanet ve bir mukavemet neticesinde zafere ulaştırdı. Eğer o mukavemet gösterilmeseydi, hem o zafer kazanılmazdı, hem de arslan gibi bir Türk, tavşan kadar bir Yunan'ın karşısında mağlup kalmış olurdu.

İslam tarihinde bir “Hamra-ül Esed” vakası vardır. Uhud muharebesi, Resulullahın emri hilafına hareket olunduğundan kaybedilmişti. Ashab-ı kiramdan yetmişi şehit düşmüş, kalanlardan pek çoğu, hatta Resullullah Hazretleri yaralanmıştı. Müşriklerin de otuz kadar maktulü vardı. Kureyşiler, bu kadar muvaffakiyeti kâfi görmüşler, hemen Mekke yolunu tutmuşlardı. Kondukları menzilde:

“Sanki biz ne yaptık? Birkaç kişiyi öldürmekle geri döndük. Hazır galebe biz de iken Müslümanlığı ortadan kaldırmalı değil mi idik?” diye müşrikleri dönmeye ve tekrar çarpışmaya teşvik edenler olmuştu. Bunu işiten biri, Medine’ye gelip keyfiyeti haber verdi. Resul-u Ekrem, bir gün evvelki muharebede bulunanların tekrar müşrik ordusu üstüne yürümelerini emretti. Yaralı, bereli olan o mücahitler yola çıktılar ve Hamra-ül Esed mevkiine kadar gittiler. Bu hareketi duyan müşrikler: “Medineliler, çünkü maktullerinin, intikamını almak üzere hep birden üstümüze geliyorlarmış” diye korktular ve hemen savuştular. Aleyhissalat Efendimizle ashab-ı kiramın celadeti, galip bir düşmanı korkuttu ve kaçmaya mecbur etti.

در چنان ننگی و آن گه این عجب - فخر دین خواهد که گویندش لقب

1349- O arslanların yüz karası olan pısırik mahluk, bu ar ve hicap içinde iken kendisine “Fahreddin” gibi bir lakap verilmesini ister.

Meşhurdur ki, İspanya krallarından biri, bozulduğu bir muharebeden döndükten sonra halkı oyalamak için:

— Bana şimdiden sonra imparator denilsin, diye irade etmiş; nedimlerinden zarif bir adam da:

- Bizim kral, delik gibi kaybettikçe büyüyor, demiş. Bu fıkra okunan beytin manası pek güzel izah eder.

ای تو شیری در تک این چاه فرد - نفس چون خرگوش خونت ریخت و خورد

1350- Ey bu kuyu içinde arslan gibi tek kalmış insan! Nefsin tavşan gibi senin kanını döktü ve içti.

Ey kuyu gibi olan tabiat âlemine düşmüş, birçok kayıtlar ile bağlanıp kalmış, oradan çıkıp kurtulmasını muhal haline getirmiş olan insan! Senin insanlığına nispetle bir tavşan kadar aciz olması lazım gelen nefsin, nasıl oldu da sana galebe çaldı. Seni, tabiat kuyusundan çıkıp kurtulamayacak bir hale getirdi.

Ey can Yusuf'u! Neden kuyuda kalıp duruyorsun? Kur'an ipine sarıl da, o karanlık kuyudan sıçra ve dışarıya fırla.

نفس خرگوش به صحرا در چرا - تو به قعر این چه چون و چرا

1351- Sendeki nefis tavşanı kırdı serbestçe otluyor. Sen ise kil-ü kal kuyusuna düşmüş, "Nasıl ve niçin?" diye malayaniyat ile uğraşıyorsun. Öyle yapacağına oradan kurtulup çıkmaya çabala. Salma gezen nefsinin irade ve idrak altına almaya çalış.

Kıssaya dönülüyor:

سوی نخجیران دوید آن شیر گیر - کابشروا یا قوم إذ جاء البشير

1352- Arslanı kuyuya düşüren tavşan: "Müjde arkadaşlar, müjdeci geliyor," diye av hayvanlarının yanına koştu.

Beyhaki, şöyle bir hadis rivayet ediyor: **"Müminleri sevindirmek, amellerin eftal olanlarındandır."**

Malumdur ki bir Müslümanı sevindirmek ya fiile yahut sözle olur. Mesela bir adam, bir fakire Allah rızası için birkaç kuruş verir, onu sevindirir, duasını alır. İşte bu fiili bir sevindirir. Keza bir âlim, kendisinden bir şey soran bir adamın müşkülünü halleder, onu sevindirir ve "Allah razı olsun" duasını alır. Keza kırdı, bayırda giden bir kimse, uzaktan silahlı birinin kendine doğru yürüdüğünü görür, hüviyet ve mahiyetini bilmediği bu adamdan korkar, belki de eşkıya olduğuna hükmeder. Lakin o adam, yaklaşıncaya bir selam verir. Selam vermekle onun selamette olduğunu, yani kendine zararı dokunmayacağını bildirmiş, karşısındakini bir selamla sevindirmiş olur. İşte bunlar da sözle sevindirir.

Tavşan lisanından deniliyor ki:

مژده مژده ای گروه عیش ساز - کان سگ دوزخ به دوزخ رفت با

1353- Ey yaşayacak kavım! Size müjdeler olsun ki, o cehennem köpeği arslan tekrar cehenneme gitti.

مژده مژده کان عدوی جانها - کند قهر خالقش دندانها

1354- Müjdeler olsun ki, Allah'ın kahrı o canlar düşmanının dişlerini söktü.

آن که از پنجه بسی سرها بکوفت - همچو خس جاروب مرگش هم بروفت

1355- O, pençesiyle birçok kafa ezmiş olan arslanı, ölüm süpürgesi çerçöp gibi süpürüp attı.

جمع گشتند آن زمان جمله وحوش - شاد و خندان از طرب در ذوق و جوش
1356- *O zaman bütün hayvanlar toplandılar. Sevinçlerinden gülmeye, eğlenmeye ve sıçrayıp oynamaya başladılar.*

حلقه کردند او چو شمعی در میان - سجده آوردند و گفتندش که هان
1357- *Hayvanlar halka oluşturup tavşanı mum gibi ortaya aldılar; karşısında yerlere kapanıp dediler ki:*

تو فرشته‌ی آسمانی یا پری - نی تو عزرائیل شیران نری
1358- *Sen semavî bir melek yahut bir perisin. Hayır hayır... Erkek arslanların Azrailisin.*

هر چه هستی جان ما قربان تست - دست بردی دست و بازویت درست
1359- *Her ne olursan ol. Ruhumuz sana kurban olsun. Düşmana galebe çaldın, elin, kolun var olsun.*

راند حق این آب را در جوی تو - آفرین بر دست و بر بازوی تو
1360- *Cenab-ı Hakk, bu suyu senin derene akıttı. Yani bu fikri sana ilham etti. Eline ve koluna aferin...*

Hayvanlar, kendilerinin can düşmanı bulunan arslanı öldürdüğüne teşekkür için tavşanın etrafına toplanmışlar, onu bir şamdan gibi ortaya almışlar, sonra melek misin, peri misin, yoksa yırtıcı arslanların Azrail'i misin, demişler. Daha sonra, "Ne olursan ol. Allah sana bir ilham verdi. Başımızdan bu belanın kalkmasına sebep oldun. Şu saadet senin vasıtanla zuhura geldi. Elin, kolun var olsun" diye dua etmişler, ondan sonra da sormuşlardı ki:

باز گو تا چون سگالیدی به مکر - آن عوان را چون بمالیدی به مکر
1361- *Anlat bakalım o zalimi nasıl bir hile ile kandırdın ve ne türlü bir tedbir ile mekr tuzağına düşürdün?*

باز گو تا قصه درمانها شود - باز گو تا مرهم جانها شود
1362- *Naklet ki, hikâyen bize ilâç yerine geçsin. Tafsilat ver ki, anlatışın canlarımızın merhemî olsun.*

باز گو کز ظلم آن استم نما - صد هزاران زخم دارد جان ما
1363- *İzah et ki, o zalimin zulmünden ruhlarımızda yüz binlerce yara vardır.*

گفت تایید خدا بود ای مهان - ورنه خرگوشی که باشد در جهان
1364- *Tavşan, dedi ki: "Ey büyük mahlukat! Muvaffakiyetim, Allah'ın teyidiyle oldu. Yoksa dünyada bir tavşan kimdir ki, böyle bir iş yapabilsin?"*

قوتم بخشید و دل را نور داد - نور دل مر دست و پا را زور داد
1365- *Allah bana kuvvet, kalbime nur ihsan etti. Kalbimdeki nur da elime, ayağıma kuvvet verdi.*

از بر حق می‌رسد تفضیلها - باز هم از حق رسد تبدیلیها
1366- Tafdillerin, tebdillerin hepsi Allah tarafından gelir.

حق به دور و نوبت این تایید را - می‌نماید اهل ظن و دید را
1367- Allah, bu teyit ve takviyesini zaman zaman, nevbet be-nevbet zan ehline de, basiret ehline de gösterir.

Cenab-ı Pir, bu beyitlerle ucb, yani kendini beğenmenin zararlarını ve bir işteki muvaffakiyetin, Allah'ın teyidiyle husule geldiğinin bilinmesi lüzumunu işaret ediyor.

Hayvanatın yahut onların temsil ettikleri havas ve kuvay-ı insaniyenin tavşana yahut onların temsil ettikleri havas ve kuvay-ı insaniyenin tavşana yahut akl-ı selime karşı minnetdarane medh-u senalarına karşı tavşan, bu muvaffakiyetin kendi kudret ve kuvvetiyle olmadığını, mahza Allah'ın teyidiyle arslanı kuyuya düşürebildiğini söylüyor. Hatta “Bir tavşan, cüssece nedir ki böyle büyük ve muhataralı bir işi başarabilsin” diyor.

Hakikaten bazen bir insan, had ve kudretinin pek çok fevkinde bir işe muvaffak olur. Mesela benim gibi bir aciz, münevver bir cemaat karşısında Mesnevî-i Şerif takrir eder. Hakk-el insaf söyleyim ki: Ben kimim? Mesnevî takriri ne? İşte bu hal, tavşanın arslanı kuyuya düşürmesi gibi muvaffakiyettir ki, onu yaptıran da benim irfanım değil, Allah'ın teyidi ve takviyesidir.

İmdad-ı ilahî ve tevfiğ-i Rabbani yalnız bir devre ve bir şahsa da münhasır değildir. Cenab-ı Hakk'ın kerem ve atıfeti; o tevfiğ ve teyidi her vakit ve dilediğine ihsan eder. Bu kudretini ehl-i yakinden olanlara da, zann-ü şüphe erbabından bulunanlara da gösterir. Mesela Anadolu'nun son zaferi Allah'ın teyidinden başka bir şey miydi? Senelerce dövüşmekten tab-ü tüvani kesilmiş adeta kımıldayamayacak hale gelmiş olan millet, Hakk'ın verdiği bir kuvvetle düşmanı önüne kattı, süre süre perişan bir halde denize döktü.

Hazreti Mevlâna, bundan sonra yeni bir bahse giriyor. İnsanın nail olduğu bir muvaffakiyete kanat edip de, ipin dört ucunu salıvermemesi lazım geldiğini anlatıyor.

“BUNUNLA SEVİNMEYİN DİYE TAVŞANIN SAİR HAYVANLARA NASİHAT VERMESİ”

پند دادن خرگوش نخجیران را که بدین شاد مشوید

هین به ملک نوبتی شادی مکن - ای تو بستمی نوبت آزادی مکن

1368- Aklını başına al da nevbeti, yani sıra ile iğreti olan bir mülk ve hükümete sevinme. Ey nevbete merbut ve mukayyet olan! Senin de nevbetin gelince gideceksin, yerine başkası gelecektir.

O halde azadelik davasında bulunma.

İnsanların, “Benimdir” diye temellük iddiasında bulundukları şeylerin hiç biri daimi değildir, nevbetidir, yani nevbetle elden ele geçer. Elimizde para diye kullandığımız kâğıtlar da böyle değil mi? Mesela nikel bir beş kuruşluk, bir günde acaba kaç elden kaç ele geçiyor ve muvakkaten kaç kişinin parası oluyor?

Paralar böyle olduğu gibi, mevki ve mansıplar da böyledir. Dün Zeyd'in oturduğu yere bugün Amr geçmiş bulunuyor. Amr'ın bugünkü mevkiine yarın da Bekir geçebilir.

Meşhur bir fıkra vardır. Hükümdarın biri:

—Şu mülk ne kadar zevkli bir şeydir, bir de bekası olsaydı, demiş.

Nedimlerinden zarif bir adam da:

– O vakit efendimize nöbet gelmezdi, mukabelesinde bulunmuş. Onun için Allah’ın tevfiik ve teyidiyle bir şey elde etmiş olanlar; buldukları şeylere ve bulundukları yerlere kanaatle beraber şükür ve hamdde bulunmalı, lakin o muvaffakiyeti kendinden değil, Allah’tan bilmelidir. Böyle muvakkat ve iğreti şeylere bağlı olanlar da, hürriyet ve azadelik davasında bulunmamalıdır.

آن که ملکش برتر از نوبت تنند - برتر از هفت انجمش نوبت زنند

1369- Bir kimsenin mülkü nevbetini, nevbetin üstünde dokurlar; yani tedavül etmemek üzere kendisine baki bir mülk verirlerse o kimsenin nevbetini, yani mızıkasını yedi seyyarenin fevkinde çalarlar.

برتر از نوبت ملوک باقی اند - دور دایم روحها با ساقی اند

1370- Nevbetin üstünde olanlar, baki bulunan müluktur ki, onların ruhu daima meclisin sakisi ile beraberdir yahut onlar, müsteid ruhlara sakilik vazifesini ifa ederler, aşk ve muhabbet şarabını içirirler.

Evvelki beyitlerde mülk, hükümet, servet ve tasarruf gibi şeylerin ariyeti olduğu söylenilmişti. Bu iki beyitte de buyruluyor ki, iğreti olmayan, yani devam edin bazı mülkler de vardır. O mülke nail olanların debdebe-i saltanatı seba-i seyyarenin fevkindedir. Hükümet nevbetleri âlem-i balada çalınır.

Nevbet: Hükümdar kapılarında sabah ve ikindi yahut yatsı vakitlerinde çalınan resmi mızıkadır.

Bir hadis-i kudsi vardır. Onda Cenab-ı Peygamber, lisan-ı ilahîden hikâye buyuruyor ki: **“Bir kulum, beni bir mecliste zikretse, ben de onu o zikrettiği meclisten hayırlı bir mecliste zikrederim.”**

İşte kendilerine baki mülk, ebedi saltanat verilmiş olanların nevbeti mele’i alada çalınır demek, onların namı mele’i ala ve bala-yı semada zikrolunur.

Kendileri melekût âleminde tekvir ve tazim edilir demektir.

Böyle manevi saltanatı olanların mülkü ve hükümeti de bakidir. İşte saltanat-ı maneviyye-i Muhammediye, 14 asırdan beri sürüp gelmektedir. O nur-i mübinin sönmesini isteyenlerin arzusuna rağmen ila maşallah sürüp gidecektir.

Arapça, Sure Saf ayet 8

“Kâfirler kerih görseler ve istemeseler de, Allah, nuru olan dinini itmam edecek ve onu muhafaza eyleyecektir.”

Keza tarikat-i Mevleviye yedi yüz yıldan beri devam etmekte ve ila maşallah devam edecektir. Nitekim Hazreti Mevlâna:

“Ben, tahtan inip tabuta binecek şahlardan değilim. Benim manevi saltanatımın menşurunda ‘Halidine Ebeda’ yazılıdır” demiştir.

Vakıa, Türkiye dâhilinde 14 Safer 1344 ve 13 Eylül 1341 Cuma günü ilan edilmiş olan hususi kanun mucibince, bütün tarikatlar arasında Mevlevi Tarikatı da ilga edilmiş; İstanbul’daki Yenikapı Mevlevihanesi’nde son mukabele 13 Safer 1344 tarihine müsadif Perşembe haricindeki Mevlevihanelerde ayin-i Mevlâna icra edilmekte ve kalp erbabına şevk ve efza olmaktadır.

Türkiye’de Mevlevi ayininin men’i birinci defa değildir. 1077 tarihinde semanın icrası hükümet tarafından men olunmuş, memnuiyet 18 sene sürmüş ve 1095 senesinde yeninden mukabeleye başlanılmıştır.

İşte böyle manevi sultanların ruhları, daima ezel bezminin sakisi olan Allah ile beraberdir ve o müluk-u maneviye, istidatlı ruhlara devamlı şekilde sakilik

vazifesini ifa ederler, gerek hayatlarında, gerek vefatlarından sonra, irşat ve imdat ile meşgul olurlar. Nasıl ki bugün de Hazreti Mevlâna'nın kelimat-ı mübarekesi olan şu Mesnevî kitabının takriri ve istimaıyla feyz alıyoruz.

ترك اين شرب ار بگوئی يك دو روز - در كنى اندر شراب خلد پوز

1371- Dünyada bir iki gün içmeyi terk edersen ebedî bulunan cennet şarabına ağzını daldırır, kana kana içersin.

Hazreti Pir, bir sual-i mukaddere cevap veriyor, yani: “O baki mülke ve manevi saltanata nail olmak için ne yapmalıdır?” diye soranlara diyor ki: “Fani olan şeylere kalbi rabt etmemelidir. Mesela cennetin daimi şarabından zevkyab olmak için burada içmemelidir. Burada içmemek, telakkiye göre bir mahrumiyet olsa bile, oradaki ebedi neşve yanında hiçbir şey değildir. Binaenaleyh, ebedi nimetlere nail olmak için buradaki nimetlerden kendini mahrum etmek gerektir, nefis ile mücadele ve onun arzularına muhalefet lazımdır.”

Resul-u Ekrem s.a.v. Efendimiz, ne vakit bir gazaptan avdet etse **“Küçük cihattan, büyük cihata döndük”** buyurur, büyük mücadele ile de nefsin arzularına mukavemet ve muhalefet manasını kasederdi.

Diğer iki hadiste: **“Cihadın eftali kişinin nefsi ve heva-vü hevesiyle uğraşmasıdır”** ve **“Düşmanların en adavetlisi, insanın kendi nefsidir”** buyrulmuştur.

Evet. Nefs, düşmanların en adavetlisidir. Çünkü insana en yakındır. Tıpkı bir ev dâhilindeki hırsıza benzer. Evin kapısı kilitlenir, pencerelerine demir parmaklık takılır. Hariçten yapılacak bir taarruza karşı ihtiyatlı bulunulur. Fakat hırsız ya dâhilden olursa, mazallah ya aile efradından bulunulursa? Onunla uğraşmak, onu o kötü huyundan vazgeçirmek ne kadar müşküldür.

Bu, böyle olduğu gibi, nefsi ıslah için çalışmak ve yola getirmek de pek zordur. Yusuf Aleyhisselam gibi bir nebi-yi zışanın:

Arapça, Sure Yusuf ayet 53

“Ben nefsimi beri sayamam. Çünkü nefis, daima kötülükle emr ve fenaliğe teşvik eder. Meğerki Rabbim merhamet edip sahibini ona galip getire” dediği Kur'an-ı Kerim'de beyan ediliyor. Keza Peygamber-i Ekber s.a.v. Efendimiz de: **“Ya Rabbi! Beni, göz yumup açacak kadar bir müddet nefsim ve onun heva-vü hevesine kaptırma ve mahlukâtından bir ferdin eline bırakma”** diye dua buyuruyor.

Hülasa nefse galip gelmek ve onun hiç olmazsa “emare”likten “levvame”liğe getirmek müşkül bir iştir. Onun için Hazreti Mevlâna, diyor ki:

کشتن این کار عقل و هوش نیست - شیر باطن سخره‌ی خرگوش نیست

1372- Bu nefsi öldürmek akıl ve idrakin işi değildir. İçerideki nefis arslanı, tavşanın, yani aklın mağlubu ve maskarası olamaz.

İmate-i, yani nefsi öldürmek ancak aşk ile olabilir ki, o da Allah'ın bir tevfidir. Yoksa nefse mukabil akıl ve idrak yırtıcı bir arslan karşısında aciz bir tavşan gibi kalır. Hatta nefsin bazı iştihalarını akl-ı cüzi de bir dereceye kadar makul görür. Mesela bir kış günü sabah namazını kılmak için kalkmayı, buz gibi su ile abdest almayı, sobasız, mangalsız bir odada yahut civardaki bir camiye gidip namaz kılmayı zor gören nefis, biraz daha yatmak, namazı kazaya bırakmak ister. Şu talebini suret-i Hakk'tan göstermek için sahibine: Sıcak sıcak yatarken kalkarsan sıhhatini tehlikeye korsun. Allah,

Arapça, Sure Bakara ayet 195

“Kendinizi tehlikeye düşürmeyin” buyuruyor. Biraz daha yat güneş doğsun, ortalık bir parça ısınsın, sonra kalkar, namazı kaza edersin” der. Vakıa dış görünüşü ile bu tavsiye doğrudur. Fakat tehlikenin en büyüğü Allah’ın emrine itaatsizlik göstermek ve Hakk’ın cezasına istihkak kesbetmektir. Sathi olan bir akıl, nefsin o yaldızlı sözlerine kanar.

O halde böyle suret-i haktan görünmekle olur namaz kimseyi aldatan nefis, öyle her aklın zebunu ve müsahharı olamaz. Her söze aldanın akıllar da nefsin irade ve idaresini ele alamaz.

دوزخ است این نفس و دوزخ ازدهاست - کاو به دریاها نگردهد کم و کاست

1373- Bu, nefis cehennemdir. Cehennem ise ejderhadır ki denizler bile ateşini söndüremez.

Nefis, doymamak hususunda cehenneme benzer. O cehennem ki ejderha gibi bulunduğunu yutar, yuttuğuyla da dolmaz ve doyamaz. Faraza okyanusların suları onun içine dökülse, ateşi sönmez. Belki o, suları buhara kalbeder. Nefis de böyledir. Dediği yapıldıkça ve istediği verildikçe, hevesi geçmek şöyle dursun, şımarır, şıvardıkça hevesi ve iştihası artar. İmam Busayri, Kaside-i Bür’e’sin der ki: “Nefis, süt emen çocuk gibidir. Zamanı gelince sütten kesilirse vazgeçer. İhmal edilecek olursa büyür, koca adam olur da yine anasının memesini emmek ister.”

هفت دریا را در آشامد هنوز - کم نگردهد سوزش آن خلق سوز

1374- Yedi denizin suyunu içer de, o mahlukatı yakan cehennem ve onun bir şubesi olan nefsin ateşi ve hırsı sönmez.

سنگها و کافران سنگ دل - اندر آیند اندر او زار و خجل

1375- Taşlar ve taş yürekli kâfirler, o cehennemin içine mahcup olarak girerler.

هم نگردهد ساکن از چندین غذا - تا ز حق آید مر او را این ندا

1376- Cehennem bu kadar gıda almışken Hakk’tan şu nida gelmeyince sakın olmaz.

سیر گشتی سیر گوید نی هنوز - اینت آتش اینت تابش اینت سوز

1377- Cenab-ı Hakk, ona: “Doydun mu?” diye sorar. O da: “Daha doymadım. İşte sana ateş, işte sana hararet, işte sana yakış!” der.

عالمی را لقمه کرد و در کشید - معدهاش نعره زنان هل من مزید

1378- Âlemi bir lokma halinde yutmuşken, midesi: “Daha var mı?” diye nara atar.

حق قدم بر وی نهد از لا مکان - آن گه او ساکن شود از کن فکان

1379- Cenab-ı Hakk, lâmekândan onun üzerine kadem-i cebbarını kor da, o vakit sakın olur.

Hazreti Mevlâna, bu beyitlerle bazı ayet ve hadislerle telmih ediyor. Kur’an-ı Kerim’de:

Arapça, Sure Bakara ayet 24

“Odunu, insanlarla taşlardan olan ve kâfirler için hazırlanmış bulunan cehennem ateşinden sakının” buyruluyor.

Taşlar nasıl odun olur diye tabii ki sorulmaz. Sobalarda, ocaklarda kullandığımız, yemek pişirdiğimiz, makine işlettiğimiz maden kömürü hacim, şekil ve kıta itibarıyla taştan başka bir şey midir?

Bu ayet, Kur'an-ı Kerim'in müstakbel haber vermek hususundaki mucizelerinden biridir. Çünkü bunun nüzulü sırasında maden kömürü keşfedilmemişti.

Keza Kur'an'da:

Arapça, Sure Enbiya ayet 98

“Ey müşrikler! Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız, putlarınız ve mabedeleriniz, cehennem odununu teşkil edeceksiniz” deniliyor.

Şurada istitraten arz edeyim ki, bu ikinci ayet-i kerimenin nüzulü Kureyş müşriklerinin Müslümanlara taarruz ve tecavüzünü ve Müslümanları hoş görmüyorlarsa da köle ve halayık olanlardan maadasına pek de ilişmiyorlardı. Fakat kendilerinin de, mabutlar olan putların da, cehennem odunu olacakları beyan buyrulunca:

— Muhammed hem bizi, hem putlarımızı tahkir ediyor, diye hiddetlendiler ve tecavüze kalkıştılar.

Gene Kur'an'ımızda:

ARAPÇA, Sure Kaf ayet 30

“Kıyamet gününde cehenneme girecekler; oraya girdikten sonra ona doydun mu diye soracağız. O da, daha var mı, cevabını verecektir” buyrulmuştur.

Hadis-i şerifte ise -ki Buhari ve Müslim, Enes bin Malik Radiyallallahüanh'ten rivayet ediyor- **“Kıyamette cehennem, daha var mı demekten hali kalmaz. Ta ki Cebbar ona kademini vazeder. O vakit cehennemi Yarabbi izin ve celalin için elverir der ve ateşleri birbiri üstüne çekilir”** buyrulmuştur.

Bu hadis-i şerifteki “Kadem”, “Yed” ve “İstiva” gibi müteşabihattandır. Yani hakikati tamamıyla izah olunmamıştır.

Mevlâna Camî Kuddise sırruhu, diyor ki: “Kibar-ı sofîye ıstılahında kadem-i cebbar, insan-ı kâmil demektir. Kadem, insan azasının en sonu olduğu gibi insan da mahlukât-ı Rabbaniyenin en sonu olması münasebetiyle kademe benzetilmiştir.”

Diğer bir hadiste ise -ki Mesnevî'de şerhedilmiştir- **“Kıyamet gününde cehennem, ey mümin geç, senin nurun benim ateşimi söndürüyor diyecektir”** buyrulmuştur.

Şu halde ve tevil suretiyle cehennemi doyuracak ve ateşi zayıflatacak olan insan-ı kâmil ve onun nuru imiş. Hadisteki “Kadem-i Cebbar” ise, enbiya ve evliya gibi kâmil insanlar ki, onların cehenneme karşı durması, nurun nara galebe çalması oluyor.

İşte cehennem, insan-ı kâmil yüzünden zaafa uğradığı gibi onun cüzü bulunan nefsin de zaafa uğratılması, emmarelik derecesinin şiddetinden kurtarılması, ancak insan-ı kâmilin nur-i nazarıyla kabildir.

چون که جزو دوزخ است این نفس ما - طبع کل دارد همیشه جزوها

1380- Bizim nefsimiz doymamak hususunda cehennemın cüzüdür. Cüzler ise küllün tabiatını haizdir.

Malumdur ki küller, cüzlerden teşekkül eder. Mesela bir taş parçası; yüzlerce, belki de binlerce zerreden müteşekkildir. Keza bir kova su, yine binlerce, on binlerce damladan ibarettir. O taş parçasının ve o kovadaki suyun külliyetinde ne varsa taşın zerratında ve suyun katratında da o vardır. Bunun gibi doymamak ve nurun karşısında yanmamak hususunda, nefs-i emmare de cehennemın bir cüzüdür. Cehennem nasıl olur ehlinin karşısında sönerse, nefs de Allah ehlinin nazarı önünde siner.

این قدم حق را بود کاو را کشد - غیر حق خود کی کمان او کشد

1381- Kadem-i cebbar Hakk'ındır ki, cehennemi ve nefsi söndürür. Allah'tan başka, cehennemın yayını kim çekebilir?

در کمان ننهند الا تیر راست - این کمان را بازگون کز تیرهاست

1382- Yaya ancak doğru ok koyarlar. Fakat bu yayın makûs ve eğri okları vardır.

Yukarıda ki beyitte, cehennemın ve nefsin yayını Allah'tan başkası çekemez denilmiş ve Kadem-i Cebbar'a bir yay isnat edilmişti. Burada da buyruluyor ki, yaya, doğru ok korlar. Çünkü okun eğrisi menzil almaz. Öyle iken nefis yayının okları, heva-vü hevesi terstir, eğridir. Hiç biri istenilen hedefe vasıl olmaz. Binaenaleyh:

راست شو چون تیر و واره از کمان - کز کمان هر راست بجهد بی گمان

1383- Sen de ok gibi doğru ol da, yaydan kurtul. Çünkü doğru oktan başkası yaydan sıçrayamaz.

Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz, Hazreti Ali Kerremallahü Vecheye: **“Ya Ali! İlahi, beni hidayete çıkar ve beni doğrult, diye dua et. Doğrulukla da ok doğruluğunu hatırla”** buyurmuştu. Demek ki nefis yayından sıçrayıp kurtulmak ve feza-yı terakkide menzil almak için behemal doğru olmak lazım imiş.

چون که واگشتم ز پیکار برون - روی آوردم به پیکار درون

1384- Çünkü haricî çarpışmadan avdet ettim. Dâhilî mücahedeye teveccüh eyledim.

قد رجعنا من جهاد الاصغیریم - با نبی اندر جهاد اکبریم

1385- “Reca'na min-el-cihad-il-asgari il'-el-cihad-il ekber” kavı-i nebevîsi mucibince küçük cihattan büyük mücahedeye avdet eyledik.

قوت از حق خواهم و توفیق و لاف

تا به سوزن بر کنم این کوه قاف

1386- Bu Kaf dağını iğne ile kaldırabilmek için kuvveti de, muvaffakiyeti de, hatta sözü de Allah'tan isterim.

سهل شیرى دان که صفها بشکند - شیر آن است آن که خود را بشکند

1387- Safları kıran ve bozan arslan ehemmiyetli bir şey değildir. Asıl arslan, kendini zapt eden ve nefesine hükmünü geçirendir.

Bir hadis-i şerifte: **“Güreşte ve dövüşte şiddet gösteren kahraman değildir. Asıl kahraman, hiddetlendiği vakit nefsinin zapt altına alabilendir”** buyurmuştur.

Cenab-ı Pir, bu beyitlerle mücahit olanlara bir imada bulunuyor ve diyor ki: “Namazla, oruçla, riyazetle, mücahede ile meşgul olmakla beraber, nefse galibiyeti yine Allah’tan istemeli ve nusret ve muvaffakiyeti ondan beklemelidir. Çünkü bu gibi vasıtalarla mücadele-i nefse kalkışmak, Kaf Dağı’nı iğne ile kaldırmaya uğraşmak gibidir. Meğerki Hakk Sübhanehü ve Teala tevfigini refik eyleye.

در بیان این شنو یک قصه - تا بری از سر گفتم یک حصه

1388- Sözümün sırrından hisse almak için, bu bahse dair bir hikâye dinle.

“RUM ELÇİNİN EMİR-ÜL MÜMİNİN ÖMER RADİYALLAHÜANHE GELMESİ VE ONUN KERAMETLERİNİ GÖRMESİ”

آمدن رسول روم تا نزد عمر و دیدن او کرامات عمر را

تا عمر آمد ز قیصر يك رسول - در مدینه از بیابان نغول

1389- Uzun uzadıya çöllerden geçerek, Medine’ye, Hazreti Ömer nezdine Kayser tarafından bir elçi geldi.

گفت کو قصر خلیفه ای حشم - تا من اسب و رخت را آن جا کشم

1390- Sefir, dedi ki: “Ey maiyet efradı! Halifenin sarayı nerede ki, atımı ve eşyayı oraya çekeyim?”

قوم گفتندش که او را قصر نیست - مر عمر را قصر، جان روشنی است

1391- Sorduğu kimseler, dediler ki: “Onun köşkü yoktur. Ömer’in parlak bir can sarayı vardır.”

گر چه از میری و را آوازه ای است - همچو درویشان مر او را کارهای است

1392- Ömer’in hükümet ve saltanat hususunda şöhreti olmakla beraber onun fakirler gibi bir kulübesi vardır.

Hakikaten asr-ı saadette, Ebu Bekir ve Ömer Radiyallahü anhüma devirlerinde Medine evleri pek basit bir tarzda idi. Aleyhisselat Efendimiz, Belde-i Tahire’ye kudumunda Ebu Eyüp Radiyallahü anhin evine mihman olmuştu ki üst üste iki odadan ibaretti. Sultan-ül Mütevazının Efendimiz, evvela alt katı ihtiyar buyurmuştu. Çünkü orası ziyarete gelecekler için kolaylık olacaktı. Sonra ev sahibinin ricası üzerine üst kata çıkmış ve mescit ile yanındaki odalar yapıncaya kadar altı, yedi ay orada oturmuştu. Bizzat Resul-u Ekremin hücreleri çok sade idi. Hatta bazılarında kapı yoktu da perde asılmıştı.

Hasan-ı Basri, Rahmetullahi Aleyh der ki: “Ben çocukken Peygamberimizin zevcelerinden Ümmü Seleme Radiyallahü anhanın odasına girdim. Tavan o kadar basıktı ki, elimi kaldırıncaya tavana dokunuyordum. Fakat bu basitlik Resulullah

Efendimizin kanaatinden ve ümmetin fakirlerine teselli numunesi göstermek istemesindendi.”

Hazreti Osman Radiyallahü anh zaman-ı hilafetinde, Medine civarında âli binalar yapıldı. Bizzat Cenab-ı Zinnureyn, Medine’de “Zevra” denilen büyük ve muntazam bir konak yaptırdığı gibi, aşere-i mübeşşereden Sad ibni Ebi Vakkas’ın Medine civarındaki “Akik” mevkiinde, Talha ve Zübeyr Radiyallahü anhümün de Basra’da konakları vardı. Hazreti Ömer ise, Kayser ve Kisra’nın hazinelerini elde ettiği halde Peygamberimizin yaşayışlarına bağlı kalarak, menzil ve maişet hususunda tekellüfe kalkışmamıştı.

چون که در چشم دلت رسته ست مو - ببینی قصر او ای برادر چون

1393- Birader! Ömer’in manevî ve ruhanî kasrını nasıl görebilirsin ki, basiret gözünde kıl bitmiştir.

چشم دل از مو و علت پاک آر - و آن گهان دیدار قصرش چشم دار

1394- Gönül gözünü kıldan ve illetten temizle, ondan sonra Ömer’in ruh sarayını gör.

Ömer’in ruh sarayı demek olan manevi makamını görebilmek için basiret sahibi olmak lazımdır. Basiret sahibi olmak ise, insanın manevi görüşünde hastalık bulunmamakla kabildir. Suri gözünde hastalık bulunan kimsenin eşyayı göremediği gibi, basiret gözü hasta olan da, maneviyatı müşahade edemez. Onun için manevi bir göz hekiminin, yani bir insan-ı kâmilin tedavisi lazımdır.

ایوان پاک زود بیند حضرت و - هر که را هست از هوسها جان پاک

1395- Her kimin ruhu heveslerden pak ise, o kimse mana âlemini ve kasr-ı muallâyı çabucak görür.

چون محمد پاک شد زین نار و دود - هر کجا رو کرد وجه الله بود

1396- Hazreti Muhammed Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz, bu ateş ve dumandan, yani gazap ateşiyle şehvet dumanından pak olduğu için her nereye baksa orada Vechullah’ın tecellisini görürdü.

Hazreti Pir, bu beyit ile Sure-i Bakara’daki:

Arapça, Sure Bakara ayet 115

ayet-i kerimesine telmih ediyor.

Nazil oluş sebebinde bu ayet için denilmiştir ki: “Ashaptan bazıları çölde gecelemişlerdi. Kibleyi tayin edemediler. Muhtelif cihetlere doğru namaz kıldılar. Medine’ye döndüklerinde keyfiyeti Zat-ı Risaletle arz ile istifta ettiler. Bu ayet nazil olup buyruldu ki: “**Şark tarafı da Allah’ındır, garp tarafı da. O halde, ne tarafa dönseniz vech-i ilahî oradadır. Hakikaten Allah, vasi ve âlimdir.**”

İmam Kaşani Rahimehullah, Tevilat’ında diyor ki: “Nur ve zuhar âlemi ile zulmet ve hafa âlemi Allah’ındır. Zahir ve batından hangisine teveccüh etseniz cemi-i sıfatıyla mütecelli olan Zatullah oradadır. Daha açığı, ne tarafa dönseniz Allah sizi muhittir.”

Bundan dolayı, iki Mevlevi şair:

Sema-ı Mevlevi gösterdi bende semme vechullah,
Ben ol mihraba döndükçe bu âlem dönse çevrilmem.

ve:

Her cihetten yüz çevirdikçe nigâh-ı salike,
Her tarafta semme vechullah için mecla olur.

demoştir.

چون رفیقی وسوسه‌ی بد خواه را - کی بدانی ثم وجه الله را

1397- Ey gözü, gönlü açılmamış kimse! Sen bedbaht olan şeytanın vesvesesine ve nefsin heva-ü hevesine refik oldukça Semme Vechullah'ın ne olduğunu ne bilirsin?

Onu anlayabilmek için gözü, gönlü açılmış olmak lazımdır.

هر که را باشد ز سینه فتح باب - او ز هر شهری ببیند آفتاب

1398- Her kimin göğsünde bir kapı açılır, yani kendisine maneviyat münkeşif olursa o her zerreden güneşi görür.

İnsanların yüzü ve sözü birbirlerine benzemediği gibi, gözü ve görüşü de yekdiğerinin aynı değildir. Biri ancak burnunun ucunu görecekt kadar kısa görüşlü olur; biri adeta görür; biri de uzakları görecekt kadar haddünnazar olur.

Keza hesap bilmeyen bir adam, bir sayısıyla altı sıfırı yan yana görünce “bir çizgi, altı nokta” der, geçer. Fakat bir hesap aşınası onun bir milyon demek olduğunu derhal anlar. Demek ki gözler bir olduğu halde, görüşler farklı ve anlayışlar muhtelif. Bu hâl ise, suri olan basarda. Bir de basiret vardır ki, o sureti değil, manayı gören göz demektir. Onun mevkii ise, baş değil, göğüs ve göğsün içindeki kalptir. İşte bir adamın sinesinde fütühat olur, yani kalp gözü açılırsa, o adam basar-ı suri erbabının müşahede edemediği şeyleri müşahede eder. Katradan denizi, zerreden güneşi, görebilir. İnkâr edilemez ki, gözün görmesi başkadır; dürbünün, teleskopun görmesi başkadır. İnşallah bizim kalp gözümüz de, açılır da basiret sahiplerinin gördüklerini görür ve itminan peyda ederiz.

حق پدید است از میان دیگران - همچو ماه اندر میان اختران

1399- Yıldızlar arasından, ay tefrik edildiği gibi; hak da sairleri arasından bellidir.

Kamer, bedir halinde kubbe-i semanın orta yerinde olanca nuruyla parladığı zaman, onu yıldızlardan tefrik edemeyecek olan bir gözün kör olması lazım gelir. Ay, güneş ve diğer mükevvenatın yaratıcısı bulunan Sani-i Kâinat da, bütün asarında öylece görünür. Fakat görecekt göz bulunmak şartıyla.

Cenab-ı Pir, sual-i mukaddere cevap veriyor. Öyle ise neden herkes göremiyor, istihazını hal için buyuruyor ki:

دو سر انگشت بر دو چشم نه - هیچ بینی از جهان انصاف ده

1400- İki parmağının ucunu, iki gözüne koy. Cihandan bir şey görebilir misin? İnsaf et de söyle.

گر نبینی این جهان معدوم نیست - عیب جز ز انگشت نفس شوم نیست

1401- Göremiyorsan bu âlem yok değildir. Görmemek ayıbı yahut göstermemek kabahati ancak uğursuz nefsin parmağına aittir.

İnsan iki parmağını iki gözünün önüne koyunca, dünyayı göremez olur. Onun görmemesi, dünyanın olmamasına icap etmez. Bunun gibi herkese görünmeyen maneviyat da, görülemiyor diye inkâr edilemez. Onlar vardır. Fakat nefsin parmakları, basiret gözünün önüne mani teşkil etmiştir. Binaenaleyh:

تو ز چشم انگشت را بردار هین - و آن گهانی هر چه می‌خواهی ببین
1402- Sen evvela gözünden parmağını kaldır, ondan sonra dilediğini gör.

نوح را گفتند امت کو ثواب - گفت او ز آن سوی و استغشوا ثیاب
1403- Hazreti Nuh'a ümmeti, "Hani sevap?" diye sordular. O da: "Görmeyelim diye örtündüğünüz tarafta!" cevabını verdi.
Hazreti Mevlâna, Sure-i Nuh'taki şu ayet-i kerimeye işaret ediyor:

Arapça, Sure Nuh ayet 5-6-7

"Nuh Aleyhisselam, dedi ki: Ya Rabbi! Ben kavmimi gece, gündüz tevhit ve hidayet yoluna davet ettim. Benim davetimin, onların firarını artırmaktan başka bir şey yapmadı. Ben onları mağfiret etmen için ne vakit davet ettimse, sözlerimi işitmemek için kulaklarını parmaklarıyla tıkadılar, yüzümü görmemek için libaslarıyla örtündüler ve bu halde inat ve ısrar ettiler ve son derece kibr-ü azamet gösterdiler."

Nuh Aleyhisselamın kavmi, bu ayet-ı celilede beyan buyrulduğu üzere, hak sözü işitmemek için kulaklarını tıkırlar, hak yüzü görmemek için de yüzlerini örterlerdi. Gözleri libasla örtüldüğü gibi, kalpleri de ısrar ve istikbar perdesiyle kapanmıştı. Onun için Hazreti Nuh'un davetindeki hidayet ve selameti göremiyorlardı.

Cenab-ı Pir, Hazreti Nuh lisanından cevap veriyor:

رو و سر در جامه‌ها پیچیده‌اید - لا جرم با دیده و نادیده‌اید
1404- Yüzünüzü ve başınızı elbise ile sarıp sarmalıyorsunuz. Onun için gözünüz varken etrafınızı göremiyorsunuz.

آدمی دید است و باقی پوست است - دید آن است آن که دید دوست است
1405- İnsan gözden ibarettir; mütebaki aza post ve kışr mendilesindendir. Göz ise, dostu görmüş olandır.

چون که دید دوست نبود کور به - دوست کاو باقی نباشد دور به
1406- Bir göze dostu görmek saadeti nasip olmazsa, onun kör olması, baki olmayan dostun ise uzak bulunması evladır.

Hazreti Ömer gibi zevat-ı kiramın kasr-ı manevi ve sarayı uhrevisini görebilmek için göz lazımdır, denilmiş ve bazı temsilat yapılmıştı. Neticede anlaşıldı ki, göz azanın en mühimi imiş. Fakat göz denilince, hepimizde bulunup da bize eşyayı gösteren iki uzuv zannolunmasın. Hakikatte göz, dostu müşahade etmiş olandır. Yoksa bizim gözlerimizin -surete karşı açık, lakin hakikat önünde kapalı bulunması itibarıyla- budak deliğinden farkı yoktur. Dost ise, insanın gerek muhabbet, gerek meveddet ve muhalasat ile sevdiği bir takım fani cisimlerden ibaret değildir. Mahbub-i Layezal ve Matlub-i Bizeval Hazretleridir ki, onu ve hiç olmazsa asarını görebilen göz, hakikatte gözdür. Bu hakikatlerin beyanından sonra bahse dönülüyor.

چون رسول روم این الفاظ تر - در سماع آورد شد مشتاق‌تر
1407- Rum elçisi bu latif sözleri işitince, Hazreti Ömer'i görmeye iştiraki arttı.

دیده را بر جستن عمر گماشت - رخت را و اسب را ضایع گذاشت

1408- Hazreti Faruk'u aramaya hasr-ı nazar etti. Yükünü ve atını başıboş bıraktı.

می‌شدی پیرسان او دیوانه‌وار - طرف اندر پی آن مرد کار هر

1409- Her tarafta o iş adamının, yani Hazreti Ömer'in taharrisinde bulunuyor ve deli gibi her tarafta halifeyi soruyordu.

کاین چنین مردی بود اندر جهان - وز جهان مانند جان باشد نهان

1410- Dünyada böyle bir adam bulunuyor da, ruh gibi, dünyadakilerin nazarından gizli kalıyor.

جست او را تاش چون بنده بود - لا جرم جوینده یابنده بود

1411- Hazreti Ömer'e kul, köle olmak için onu arıyordu. Şüphesiz ki arayan bulur.

“Aryan ve talebinde ciddiyet gösteren matlubunu bulur” denilmiştir. Bu söz, ayn-ı hakikattir. Hangimiz bir şeyi ciddiyet ve ihtimam ile aradık da bulamadık? Bulamadığımız olduysa şüphe edilmesin ki, aramakta ihlâs göstermediğimizdendir. Mesela, insana bir mürşid-i kâmil lazım olduğunu, onun da insan-ı kâmiliden ibaret bulunduğunu ilmen biliyoruz. Ah şu zata mülaki ve müstefiz olsak, diye ara sıra temenni de ediyoruz. Fakat... İnsaf edelim. Bu temenni azim ve teşebbüs derecesine çıkıyor mu? Abd-i aciz kendi hesabıma ve kemal-i mahcubiyetle itiraf edeyim ki: Hayır. Tarikatta intisabım elli seneyi buldu. Bunun yarısı tekaüt müddeti demektir. 25 sene hizmet eden bir memura birkaç kuruş tahsis ediyorlar, artık evinde oturtuyorlar. Hele ticaret hayatında on, on beş sene çalışan bir adam dükkân tezgâh sahibi oluyor, piyasa da itibarı, bankalarda kredisi bulunuyor. Acaba tarikat-ı âliye memuriyet ve ticaret kadar feyizli değil mi? Estağfirullah. O halde ben neden adam olamadım! İtiraf edeyim ki, şeyhimin irtihalinden sonra adam bulmaya ve adam olmaya çalışmadığından... Yalnız şununla müteselli ve ümitvarım ki, Cenab-ı Pir:

“Son nefeste başka bir âlem olur” müjdesini veriyor. Cenab-ı Hakk dilerse, o son nefesi o kadar uzatırmış ki, o müddet zarfında ikmal-i süluk edilirmiş. Belki Allah'ın lütfu ve ehlullahın himmeti bu abd-i acizi de o anda ve belki ondan evvel feyzyab eder.

دید اعرابی زنی او را دخیل - گفت عمر نك به زیر آن نخیل

1412- Bir Arap kadını o elçiyi görünce: “İşte Ömer, şu hurma ağacının altında” dedi.

زیر خرما بن ز خلقان او جدا - زیر سایه خفته بین سایه‌ی خدا

1413- Hurma ağacının altında halktan ayrı yahut herkesin döşekte ve yatakta yatmasına muhalif olarak, kum üstünde ve hurma gölgesinde yatan Zıll-i ilahîyi gör.

“Hükümdar, Allah'ın yeryüzünde gölgesidir. Her zulüm gören ona iltica eder” diye bir hadis rivayet ederler. Buradaki “Zıll” hakikat değil mecazdır. Çünkü Allah cisim değildir ki, gölgesi olsun. Gölge nasıl cismi temsil ederse, hükümdar da Allah'ın hükümetini temsil eder, demektir.

“RUM ELÇİSİNİ ÖMER RADİYALLAHÜANH’I AĞAÇ ALTINDA YATMIŞ VE UYUMUŞ BULMASI”

یافتن رسول روم عمر را خفته در زیر درخت

آمد او آن جا و از دور ایستاد - مر عمر را دید و در لرز او فتاد

1414- Elçi oraya geldi ve uzakta durdu. Ömer’i görünce titremeye başladı.

هیبتی ز آن خفته آمد بر رسول - حالتی خوش کرد بر جاننش نزول

1415- Uykuda bulunan Hazreti Ömer’in heybetinden elçiye heybet geldi ve ruhuna hoş bir hal nüzul etti.

مهر و هیبت هست ضد همدگر - این دو ضد را دید جمع اندر جگر

1416- Muhabbet ve mehabet birbirinin zıttı olduğu halde elçi, bu iki zıttı birleşmiş bir halde kendinde hissetti.

گفت با خود من شهان را دیده‌ام - پیش سلطانان مه و بگزیده‌ام

1417- Kendi kendine dedi ki: “Ben padişahlar görmüş, büyük sultanlar nezdinde beğenilmiş bir adamım.”

هیبت این مرد هوشم را ربود - از شهانم هیبت و ترسی نبود

1418- Padişahlardan heybet duymadığım halde bu adamın heybeti ve mehabeti şuurumu izale etti.

رفته‌ام در بیشه‌ی شیر و پلنگ - روی من ز یشان نگردانید رنگ

1419- Arslan ve kaplan yatağına gittiğim sıralarda, onlardan betim, benzim uçmamıştı.

بس شده‌ستم در مصاف و کارزار - همچو شیر آن دم که باشد کار زار

1420- Birçok muharebe saflarında bulunmuş, işin iniltiden ibaret kaldığı, yani yaralı feryadı çoğaldığı demlerde, arslanlar gibi düşmanla pençeleşmişim.

بس که خوردم بس زدم زخم گران - دل قوی تر بوده‌ام از دیگران

1421- O muharebede birçok derin yaralar almış, öyle iken diğerlerinden cesaretli kalmışım.

بی‌سلاح این مرد خفته بر زمین - من به هفت اندام لرزان چیست این

1422- Bu adam, silahsız olarak yerde yatmış, uyumuş. Bense karşısında bütün bedenimle titriyorum. Bu ne haldir?

Heft endam: Baş göğüs, karın, eller ve ayaklardan ibaret yedi uzuvdur ki, bununla gövde murat edilir.

هیبت حق است این از خلق نیست - هیبت این مرد صاحب دل نیست

1423- Bu mehabet Hakk’ındır. Halkın ve şu aba giyen kimsenin değildir.

هر که ترسيد از حق و تقوى گزید - ترسد از وی جن و انس و هر که دید

1424- Her kim Allah'tan korkar ve takva yolunu intihap ederse; ondan cin de, insan da ve her gören mahluk da korkar.

Bir hadis-i şerifte: **“Her kim Allah'tan korkarsa, her şey ondan korkar”** diğer bir hadiste: **“Bir kimse Allah'tan korkarsa Allah, halkı ondan korkutur, halktan korkanı ise halktan korkutur”** buyrulmuştur.

Şeyh Sadi Kuddise sırruhu, Bostan'ında şöyle bir fıkra nakleder: Ayn-ı hakikati aynelyakin bilen din büyüklerinden hikâye ederler ki; bir veli, bir kaplana binmiş, bir yılanı kamçı yapmış olduğu halde hayvanı sürüp gidiyordu. Biri ona dedi ki: “Ey Allah yolunun adamı! Şu gittiğin yol için bana delalet et ve müşkülümü hallet. Ne yaptın ki, böyle yırtıcı bir kaplan sana müsehhar oldu saadet mührü, senin namına hak edildi?”

O veli dedi ki, “Kaplan ile yılan, hatta fil ve akbaba bana muti olduysa taaccüp etme. Sen de Allah'ın emrine isyan etme ki, kimse senin hükmüne itaatsizlik etmesin.”

اندر این فکرت به حرمت دست بست - بعد يك ساعت عمر از خواب جست

1425- Rum elçisi böyle düşüncelerle hürmetkarane el bağlayıp durdu. Biraz sonra Ömer uykudan uyandı ve sıçrayıp oturdu.

کرد خدمت مر عمر را و سلام - گفت پیغمبر سلام آن گه کلام

1426- Elçi, Hazreti Ömer'e tazim ile selam verdi. Cenab-ı Peygamber de: “Evvela selam, sonra kelam” buyurmuştur.

Hadis-i şerifte, **“Kelamdan evvel selam vermelidir”** ve **“Evvela selam sonra kelam”** buyrulmuştur.

Malumdur ki, her kavmin bir aşinalığı vardır. Müslümanların aşinalığı da selamdır. Bu mübarek kelime “Selamet” manasındadır. Binaenaleyh, “Esselam-ü aleyke” demek, “Selamette olasın” duasını etmektir. Bu dua ise dünya için de, ahiret için de hayırlıdır.

Sonra selam kelimesi, Allah'ın isimlerindendir. Bu itibar ile de, “Esselam-ü aleyke” demek, “Allah'ın hıfzında ve selamette olasın” demektir. “Sabah yahut akşam şerifler hayrolsun” yahut “Allah ömürler versin” gibi aşinalıklar, hiçbir vakit “Selamün aleyküm”ün yerini tutmaz. Hele selam vermek makamında “Merhaba” demek pek manasızdır. Çünkü merhabayı gelenin değil, oturanın demesi lazım gelir ki, merhaba “Sen geniş bir yere geldin, gelişin bizi sıkmayacaktır” manasındadır.

Hadis-i şerifte: **“Selam vermek tetavvu' ve nafile bir ibadettir. Mukabele eylemek ve selam almak ise farzdır”** buyrulmuş. Kur'an-ı Kerim'de de:

Arapça, Sure Nisa ayet 86

varit olmuştur ki: **“Size bir tehiye ile aşinalık edildi mi, ondan daha güzeliyle yahut aynıyla mukabele edin”** demektir. Redd-i selam, “Vealeyküm selam”, ahseni de “Ve aleykesselam ve rahmetullahi ve berakatühü” diye rahmet ve berakat kelimelerini ilave etmektir. Bir Müslümanın bildiği ve bilmediği din kardeşine selam vermesi taraf-ı Risaletten emredilmiş, hatta **“Selam vermeksizin bir meclise gelene söz söylemeyin”** denilmiştir. Çünkü selam verip almak, iki Müslümanın din kardeşi olduklarını birbirine anlatır, sohbet husulüne, belki arada meveddet ve muhalasat zuhuruna sebep olur. Gelelim bahse:

پس علیکش گفت و او را پیش خواند - ایمنش کرد و به پیش خود نشاند

1427- Hazreti Ömer, elçinin selamına mukabele etti ve yanına çağırdı. Kendisini temin ederek karşısına oturttu.

Cenab-ı Faruk'un elçiye aman vermesi dolayısıyla Hazreti Mevlâna bir ayet-i kerimeye telmih ediyor:

لا تخافوا هست نزل خایفان - هست در خور از برای خایف آن

1428- Korkakların nüzlü "La tehafu", yani "Korkmayın"dır. Havi eden kimseye o, pek münasiptir.

Nüzl: Menzil, yani yolda konacak yer demek olduğu gibi, misafire çıkarılan ve menzil ittihaz edilen yerde yenilen yemek manasıdır. Osmanlı ordularında "Nüzl Emini" denilen memurlar vardı. Bunlar ordudan ileri giderler, menzil ve karargâh tesis ederler ve yiyecek hazırlarlardı.

Cenab-ı Pir'in işaret ettiği ayet şudur:

Arapça, Sure Fussilet ayet 30

"Muhakkak o kimseler ki: Allah, bizim Rabbimizdir dediler, sonra da gerek sözlerinde gerek işlerinde istikameti muhafaza ettiler. Onların vefatı sırasında yahut ba's ve haşr gününde: Korkmayın ve mahzun olmayın müjdesini vermek için melekler nazil olur ve size vaat olunan cennetle size müjde olsun, derler."

İşte ahiret seferinin ilk menzili bulunan halet-i nezide "La tehafu" müjdesi, ilahî bir ziyafet olduğu gibi; karşısına gelince bir mehabet hissetmiş olan elçiye, Hazreti Ömer'in: "La tehaf" yani "Korkma" diye teminat vermesi de, o yolda bir ikram idi.

هر که ترسد مر و را ایمن کنند - مر دل ترسنده را ساکن کنند

1429- Korkan kimseyi emin kılarlar. Yüreği oynayan adamı da teskin ederler.

آن که خوفش نیست چون گویی مترس - درس چه دهی نیست او محتاج درس

1430- Korkusu olmayana nasıl olur da "korkma" dersin; derse ihtiyacı bulunmayana nasıl ders verirsin?

Korkma müjdesini alacak kimsenin korkmuş bulunması, ders okuyacak kimsenin de okumaya heveskâr olması lazımdır. Tabiidir ki, korkmayana korkma demezler. Bunun gibi "La tehafu" emrine muhatap ve müjde ile mübeşşir olmak isteyen, rahmet-i ilahîyedeki genişliğe itimat ile birlikte, Allah'a karşı bulunması lazım gelen havf-ü haşyeti unutmamalı, Hakk'ın rahmetinden ümitvar olmakla beraber gazabından ve azabından korkmalıdır. Böyle yapılacak olursa istikamet muhafaza edilmiş olur.

آن دل از جا رفته را دل شاد کرد - خاطر ویرانش را آباد کرد

1431- Hazreti Ömer, o yüreği oynamış elçiyi tesrir ve hatır-ı viranını tamir etti.

بعد از آن گفتش سخنهای دقیق - وز صفات پاک حق نعم الرفیق

1432- Sonra ona ince ve derin sözler söyledi. Nimerrefik olan Allah'ın sıfat-ı pakından bahisler açtı.

وز نوازشهای حق ابدال را - تا بداند او مقام و حال را

1433- Keza elçi hali ve makamı öğrensın diye, Allah'ın abdala olan iltifatlarını söyledi.

Abdal: Evliyaullah arasında yedi kişiden ibaret bir taifedir ki, nefsleri emmarelikten marziyelik derecesine tebeddül etmiştir. Yahut kendileri bir yerde iken, taraflarından bedel olmak üzere bir suret gösterebilirlermiş. Hal ve makam ise, tarikatta iki tabirdir.

Hal: Salikin kalbinde duyduğu muvakkat bir neşvedir.

Makam: O halin devamlı olmasıdır.

Cenab-ı Pir, iki tabir-i tefsir için diyor ki:

حال چون جلوه ست ز آن زیبا عروس - وین مقام آن خلوت آمد با عروس

1434- Hal, güzel bir gelinin cilvesi; makam ise, o gelin ile halvet edilmesi gibidir.

جلوه بیند شاه و غیر شاه نیز - وقت خلوت نیست جز شاه عزیز

1435- Cilveyi padişah da, başkaları da görebilir. Fakat halvet zamanı, şah-ı azizden başkası bulunmaz.

جلوه کرده خاص و عامان را عروس - خلوت اندر شاه باشد با عروس

1436- Gelin, havasa da, avama da cilve eder. Lakin zıfaf halvetine ancak şah, yani güvey gider.

هست بسیار اهل حال از صوفیان - نادر است اهل مقام اندر میان

1437- Sofilerden ehl-i hal olanlar çoktur. Lakin arada ehl-i makam olanlar nadirdir.

از منازلهای جاننش یاد داد - وز سفرهای روانش یاد داد

1438- Hazreti Ömer, ruhun menzillerinden ve ruhanî seferlerinden elçiye malumat verdi.

وز زمانی کز زمان خالی بده ست - وز مقام قدس که اجلالی بده ست

1439- Zamandan hali olan bir zamandan ve iclal ve azamete mensup kutsi bir makamdan bahsetti.

Zamandan hali olan “Ezel-i azal”dır ki, orada sabah ve akşam itibarı yoktur. Çünkü bizim zaman dediğimiz hal, güneşin doğup batmasıyla tahaddüs eder. Hâlbuki bizim zamanımızı ihdas eyleyen güneş de muhdestir. Güneşin, hatta onun yanlarında zerre kadar kalacağı diğer ecrâmın yaratılmalarından evvel bir an vardır ki, elan devam etmektedir ve devam edip gidecektir. Ona “An-ı daim” derler. Zaman, an-ı daim olunca ezel ile ebed de, bir emr-i itibari olur.

Cenab-ı Hakk'ın:

Arapça, Sure Hadid ayet 3

“Allah, hem evveldir, hem ahirdir. Ondan evvel mevcut olmadığı gibi ondan sonra da kalmayacaktır” sıfatları birleşir.

از این دیده ست پرواز و فتوح پیش - وز هوایی کاندر او سیمرغ روح
1440- Keza ruh simurgunun bundan evvel, yani şu âleme gelmeden mukaddem pervaz eylemiş olduğu havadan bahsetti.

هر یکی پروازش از آفاق بیش - وز امید و نهمت مشتاق بیش
1441- Ruhun pervazlarından biri, şu ufuklardan daha geniş, müştak bir kimsenin hırs-u tamahı sahasından daha vasidir.

Ruhun pervazına ve cevalanına nispetle, ufukların dar gelmesi, onların mahsus, ruhun ise makul, hatta fevkalakl olmasındandır. Bunun harici bir misal ile tavzihi mümkündür. Mesela maddiyat âleminde en ziyade sürat-i seyre malik olan ziya imiş ki, saniyede 300.000 km mesafe kat edermiş. Fikr-i insani ise, bu kadar seri olan ziyadan da süratlidir. Mesela feza dâhilinde mevcut olup da küremize nispetle akla hayret verecek derecede uzakta bulunduğundan dolayı, ziyası bize henüz vasıl olamayan seyyareler varmış. Yüz binlerce seneden beri, ziyası bize hala gelmemiş olan bir yıldızın uzaklığını, sonra böyle milyonlarca ve milyarlarca ecramin medarı bulunan fezanın genişliğini düşünmeli, sonra o vüsat-i muhayyireyi bir an içinde kavrayabilen fikrin süratini de hatırlamalı, fikrin esra-i hareket olduğu anlaşılır.

Bu böyle olmakla beraber, fikir, ruha nispetle maddi kalır. Bu maddi sürate bir de maneviyat kuvveti ilave edilecek olursa, ruhun pervazına nispetle ufuk dairesinin pek dar kalacağı evleviyetle meydana çıkar.

چون عمر اغیار رو را یار یافت - جان او را طالب اسرار یافت
1442- Hazreti Ömer, ağıyar suretindeki elçiyi yar gördü ve onun ruhunu esrar talibi buldu.

شیخ کامل بود و طالب مشتھی - مرد چابک بود و مرکب درگهی
1443- Şeyh, yani Cenab-ı Faruk, kâ mildi. Talip, yani elçi ise, hakikat öğrenmeye iştahlı idi. Süvari, atik tetik, binek hayvanı da talimli idi.

دید آن مرشد که او ارشاد داشت - تخم پاک اندر زمین پاک کاشت
1444- Mürşit, müridin kabil-i irşat olduğunu görünce onun pak olan kalbi zeminine yine pak olan irfan ve tevhit tohumunu ekti.

“RUM ELÇİSİNİN EMİR-ÜL MÜMİNİN ÖMER RADİYALLAHUANH'TEN SUAL ETMESİ”
سؤال کردن رسول روم از عمر

مرد گفتش کای امیر المؤمنین - جان ز بالا چون در آمد در زمین
1445- Elçi, dedi ki: “Ey Emir-ül Müminin, ruh nasıl oldu da âlem-i baladan zemine indi?”

مرغ بی اندازه چون شد در قفص - گفت حق بر جان فسون خواند و قصص
1446- Endaze ve ölçüye gelmeyen ruh kuşu, nasıl bu ceset kafesine girdi? Hazreti Ömer, dedi ki: “Allah, ruha efsun ve hikâye okudu, yani emir verdi.”

بر عدمها کان ندارد چشم و گوش - چون فسون خواند همی آید به جوش

1447- Gözü kulağı olmayan yoklara, Allah efsun okuyunca, yani “Ol” emrini verince onlar cuş-u huruşa gelirler, var olurlar.

از فسون او عدمها زود زود - خوش معلق می زند سوی وجود

1448- Cenab-ı Hakk'ın emrinden ademler çabuk çabuk varlık cihetine taalluk peyda ederler.

Hakikaten Cenab-ı Hakk'ın emri, bir şeyin vücuda gelmesini murat edince, ona ol demekle derhal olur.

باز بر موجود افسونی چو خواند - زو دو اسبه در عدم موجود راند

1449- Keza Allah, mevcut olan şeye, “Yok ol” emrini verince mevcut, yokluğa at sürer, yani mahvolur gider.

Buraya kadar okunan beyitlerden anlaşıldığına göre, Rum elçisi Hazreti Ömer'den bir müşkülünü halletmek istemiş, ruh gibi latif ve semavi bir mahiyetin nasıl olup da kesif ve haki bir bedene taalluk peyda eylediğini sormuş: “Ele, avuca sığmayan ruh, ne gibi bir tesirle bir kuş gibi ten kafesine sokulmuş?” demiş.

Hazreti Ömer de: “Allah'ın iradesi ve emri ile” cevabını vermiş ve misaller göstermekle de bahsi izah eylemiş. Ezcümle demiştir ki: Cenab-ı Hakk, ademe, yani yoka “Var ol!” deyince, yok cuş-u huruşa gelir, varlığa doğru koşar. Vara “Yok ol!” deyince de var, yokluk tarafına gider.

Mevlit nazımı Süleyman Çelebi'nin dediği gibi:

*Ol dedi bir kerre var oldu cihan
Olma derse mahvolur ol dem heman.*

گفت در گوش گل و خندانش کرد - گفت با سنگ و عقیق کانش کرد

1450- Allah, gülün kulağına söyledi ve onu güldürdü. Yani bir Allah'ın lütf-i iradesi gül ağacına taalluk edince onu handan, dudaklar gibi açılmış, güllerle süsledi. Keza taşla söyledi, onu akiğe maden yaptı.

Akik, yani hakik dediğimiz de, ondan daha kıymetli olan mücevherat da esasen taştan başka bir şey değildir. Taş olmak itibarıyla, kaldırım taşından farkı yoktur. Fakat Allah'ın iradesi ve lütfu bir kaya içerisinde hakik gibi, yakut gibi, elmas gibi kıymetli cevherler de peyda eder.

گفت با جسم آیتی تا جان شد او - گفت با خورشید تا رخشان شد او

1451- Cisme bir ayet söylemiş, yani “Kün” emrini vermiş, o cisim de kabil-i ruh olmuştur. Keza güneşe bir emir vermiş, o da parlayıcı ve parlaticı sıfatını iktisap eylemiştir.

باز در گوشش دمد نکته‌ی مخوف - در رخ خورشید افتد صد کسوف

1452- Tekrar güneşin kulağına korkunç bir nükte söyler. “Tutul” emrini verir. Güneşin yüzünde yüzlerce küsuf vaki olur.

Güneş fezada parlayıp dururken irade-i ilahîye mucibince kamer, onunla arzın arasına girer, güneşin ziyası görünmez olur. Güneş, fezada parlayıp dururken, irade-i ilahîye mucibince ay, onunla dünya arasına girer, güneşin ziyası görünmez olur.

تا به گوش ابر آن گویا چه خواند - کاو چو مشک از دیده‌ی خود اشک راند

1453- O mütekellim Allah bulutun kulağına ne söyledi ki, bulut gözünden kırba gibi yaş akıttı.

تا به گوش خاک حق چه خوانده است - کاو مراقب گشت و خامش مانده است
1454- Acaba Hakk, toprağın kulağına ne demiştir ki, toprak murakabeye varmış ve sessiz kalmıştır.

در تردد هر که او آشفته است - حق به گوش او معما گفته است
1455- Her kim tereddüt içinde şaşırmış kalmışsa, Allah onun kulağına muamma söylemiştir.

تا کند محبوسش اندر دو گمان - آن کنم کاو گفت یا خود ضد آن
1456- O muammayı söylemesi, o kimseyi “Hakk’ın dediğini mi yapayım, yoksa aksini mi?” diye iki zan arasında mahpus bırakmak içindir.

هم ز حق ترجیح یابد يك طرف - ز آن دو يك را بر گزیند ز آن کف
1457- İki taraftan birini tercih etmesi yine Hakk’tandır ki, o ikiden birini o cihetin tevfiğiyle ihtiyar eyler.

Kadir-i Mutlak Hazretleri, cismi can, güneşi dirahşan eylediği gibi; şemsi kusufa, kameri husufa uğrattığı, buluttan yağmur yağdırdığı, zemini murakabeye varmışçasına oturttuğu gibi; o zeminin üstündeki insanları da, şöyle mi yapayım, böyle mi, diye tereddüde düşürür. Nihayet, bir tarafı tercih meylini yine o verir.

گر نخواهی در تردد هوش جان - کم فشار این پنبه اندر گوش جان
1458- Eğer can idrakinin tereddüde düşmesini istemezsen, gaflet ve masiyet pamuğunu kulağına tıkama.

İnsanın irtikâp ettiği masiyet, basiret gözüne gaflet perdesi olur, hakikati göstermez. Ruhun kulağına gaflet pamuğu olur, hakikati işittirmez. Tabiidir ki, görmemek ve işitmek gözdeki perdenin kalınlığı ve kulaktaki pamuğun kabalığı nispetinde olur. Eğer hakikati işitip anlamak ve şöyle mi yahut böyle mi yapayım, diye tereddütten kurtulmak istersen kulağına gaflet pamuğunu tıkama.

تا کنی فهم آن معماهاش را - تا کنی ادراک رمز و فاش را
1459- Ta ki Allah’ın muammalarını anlayasın ve gerek işarî, gerek sarihi olan ihtarları kavrayasın ki...

پس محل وحی گردد گوش جان - وحی چه بود گفتی از حس نهران
1460- Neticede kulağın mahall-i vahiy olsun. Vahiy nedir? Histen nihan olan sözdür.

Cenab-ı Pir, iki beyit evvel, “Can kulağından gaflet pamuğunu çıkar” demişti. Burada da, “Öyle yaparsan, o can kulağı vahiy mahalli olur” buyuruyor. Ondan sonra vahyin ne olduğunu tarif için “Vahiy, histen nihan sözdür” diyor.

Vahiy, lügatte, işaret ve gizli söz manasınadır. İstılahta ise, ilham demektir ki herkese vaki olur. Hatta ayet-i kerime:

Arapça, Sure Nahl ayet 68

“Habibim! Rabbin arılarına ilham eyledi” ayetinin delaleti mucibince, hayvanata bile ilham vuku bulur ki, mütefenninler buna “Sevk-i tabii” diyorlar. Tabiidir ki, bu ilham ile melek vasıtasıyla yahut vasıtasız enbiyaya vuku bulan iham

arasında külli fark vardır. Onlara olan vahiy ve ilham, his ile yani göz, kulak vasıtasıyla değildir. Nitekim Hazreti Mevlâna da, buyuruyor ki:

گوش جان و چشم جان جز این حس است - گوش عقل و گوش ظن زین مفلس است

1461- Can kulağıyla can gözü, bu işitmek ve görmek hislerinden başkadır. Akıl ve his kulağı bu vahiy ve ilhamın idrakinden müflistir.

Enbiya ve kibar-ı evliyaya vaki olan ilhamat, bu kulak vasıtasıyla işitilmez, bu göz vasıtasıyla görülmez. Ondandır insan, kıyas-ı nefse kalkışmamalı, kendini büyüklere yahut büyükleri kendine benzetmeye çalışmamalıdır.

Buraya kadar olan beyitler, Cebrîliği teyit eder gibi görüldüğü için Hazreti Mevlâna, bir sual-i mukaddere cevap veriyor, “Sen de Cebrî misin?” istifham-ı mefruzuna karşı diyor ki:

و آن که عاشق نیست حبس جبر کرد - لفظ جبرم عشق را بی صبر کرد

1462- Aşka cebir lafzı ıtlak edişim, sabrımı taşırdığı içindir. Âşık olmayan kimse de cebri menetti.

Şarih-i Mesnevî Şeyh İsmail Ankâravî Kuddise sırruhu, bu beyit için Mesnevî’nin en zor beyitlerindendir dedikten sonra: “Ben cebir hafzını aşka ıtlak ediyorum. Çünkü beni bi-sabr eden odur” diye şerh ediyor. İkinci mısra için de, şu manayı veriyor: “Her şol kimse ki âşık değildir, mesela Kaderiye ve Mutezile taifesi gibi. Ol, cebri habseyleti, yani men eyledi.” Bu mısranın karşı manası: “Ve her sol kimse ki âşıktır ve ehl-i sünnet tarikinde sadıktır, ol kimse cebr-i evsan men eylemez demek olur” diyor.

Ben abd-i acizin terceme edişi de, aşağı yukarı şarihin ifadesine muvaffıktır. Hakikatine gelince “Allah’ü a’lem” deyip geçmek lazımdır.

این معیت با حق است و جبر نیست - این تجلی مه است این ابر نیست

1463- Bu maiyet-i ilahîyedir, cebir değildir. Bu kamerin tecellisidir, bulutun görünüşü değildir.

Bu beyit de şöyle demek oluyormuş ki: Cenab-ı Hakk’ın halk eylediği şeyleri dilediği tarafa sevk etmesi, o sevkte iradesinin bulunması demektir, yoksa cebir demek değildir. Bu hâl ise, hakikat kameri ve vahdet nurunun zuhurudur; şek ve şüphe bulutunun görünüşü değildir.

ور بود این جبر جبر عامه نیست - جبر آن اماره‌ی خودکامه نیست

1464- Bilfarz bu, cebir olsa da, avamın ve hodkâm olan nefsi emmarenin cebri değildir.

Tevhid-i efal derecesine vasıl olmuş evliyanın cebridir ki, onlar kurb-ı nevafile ve feraiz ile Hakk’a takarrüp eylemiş ve harekât-ü sekanatta Hakk’a alet olmuşlardır.

جبر را ایشان شناسند ای پسر - که خدا بگشادشان در دل بصر

1465- Oğul! Cebrin hakikatini onlar bilirler ki, Allah onların kalbinde basar-ı basiret açmıştır.

غیب و آینده بر ایشان گشت فاش - ذکر ماضی پیش ایشان گشت لاش

1466- Gaip olan da, gelecek olan da onlara münkeşif olmuş, yâd-ı mazi onların nazarından la şey kalmıştır.

اختیار و جبر ایشان دیگر است - قطره‌ها اندر صدفها گهر است

1467- O zevatın ihtiyarı da, cebri de başkadır. Nitekim damlalar, sedefte inci olur.

Enbiya ve evliyanın cebir ve ihtiyarıyla Cebriye ve Mutezile gibi felsefi meslekler erbabının cebir ve ihtiyarı başka başka şeylerdir. Şu hâl, su damlasına benzer. Bir damla, hariçte sudur, fakat sedefin içinde inci olur.

Seyyidütaife Cüneyd-i Bağdadi'nin şeyhi ve dayısı Seriy-yi Sakati Kuddise sırruhuya biri:

— Felan kişi, “Biz hakikatte kapı gibiyiz, harekât ve sekanatımız kendiliğimizden değildir” diyor, demiş: Cenab-ı Seriy:

— O adam ya kâmil bir ariftir yahut sapık bir mülhittir, cevabını verdikten sonra:

— Eğer adab-ı şeriye ile müeddep ve mühezzep ise muvahittir, iskat-ı teklife kalkışmış bir herif ise mülhittir, tafsilinde bulunmuştur.

هست بیرون قطره‌ی خرد و بزرگ - در صدف آن در خرد است و سترگ

1468- Hariçte büyük ve küçük damlalar vardır. O damlalar sedef içinde küçük ve büyük inci olurlar.

Bunun gibi dışarda ve avam lisanında cebir denilen şey, ehlullah indinde ilm-i tevhit olur.

طبع ناف آهو است آن قوم را - از برون خون و درونشان مشکها

1469- O kavimde, yani ehlullah hazeratında “nafe-i misk: misk göbeği” tabiatı vardır.

Nafenin harici kan, dâhili misk olduğu gibi, bunların ifadelerinde cebir gibi anlaşılan manaların hakikati de mana-yı tevhitir.

تو مگو کاین مایه بیرون خون بود - چون رود در ناف مشکى چون شود

1470- Ey muteriz! Bu maya hariçte kandır, deme. O kan, nafeye dâhil olunca nasıl misk olur?

Hariçteki cebre müteallik sözler de, ehlullahın kalbinden nebean ve lisanından cereyan eylediği gibi, misk halini alır ve ayn-ı tevhit olur.

Diğer bir misal gösteriyor:

تو مگو کاین مس برون بد محتقر - در دل اکسیر چون گیرد گهر

1471- Yine, ey muteriz, bu bakır hariçte hakir ve kıymetsiz bir şeydir, deme. İksire temas edince nasıl altın olur?

اختیار و جبر در تو بد خیال - چون در ایشان رفت شد نور جلال

1472- İhtiyar ve cebir akibedeleri sende hayalden ibarettir; fakat onlarda, yani ehlullahta nur-i celale inkılâp eder.

نان چو در سفره ست باشد آن جماد - در تن مردم شود او روح شاد

1473- Ekmek sofrada bulundukça cansızdır. Lakin insan cisminde girince, mesrur ve bir ruh halini alır.

در دل سفره نگرده مستحیل - مستحیلش جان کند از سلسبیل

1474- *Ekmek, sofranın ortasında ruha tahavvül etmez. Onu luab ve hazm ile tahvil eyleyen ruhtur.*

قوت جان است این ای راست خوان - تا چه باشد قوت آن جان جان

1475- *Ey doğru okuyup anlayan! Bu hal, yani ekmeği ruha tahvil eylemek, ruhun kuvvetidir. O halde ruh-ül ruh olan insan-ı kâmilin, yani yahut Huda-yı muktedirin ve kudreti nasıl olmak lazım gelir?*

گوشت پاره‌ی آدمی با عقل و جان - می‌شکافد کوه را با بحر و کان

1476- *İnsanın bir tek kolu, candan-ruhtan gelen kuvvetle dağı, denizi ve madeni yarıp, delmekte...*

زور جان کوه کن شق حجر - زور جان جان در انشق القمر

1477- *Taşı yarmak, dağ kazan ruhun kuvvetidir. Fakat ruh-ül ruh olan peygamber-i ekmeldeki kuvvet, kameri yarmaktır.*

گر گشاید دل سر انبان راز - جان به سوی عرش سازد ترک تاز

1478- *Eğer gönül, esrar dağarcığının ağzını açacak olursa, ruh arşa doğru koşar ve yükselir.*

Cenab-ı Pir, bu muhakkikane beyanatından sonra buyuruyor ki: “Bahis derinleşti. Daha ziyade derinleştirecek olursam ruhtar mahv ve istiğrak haline gelecektir. Binaenaleyh, sükûtu evla buluyorum.”

“ADEM ALEYHİSSELAMIN RABBENA ZALEMNA ZELLESİNİ NEFSİNE İZAFE ETMESİ, ŞEYTANIN DA BİMA AGVEYTENİ DİYEREK GÜNAHINI ALLAH’A İZAFE EYLEMESİ”

اضافت کردن آدم آن زلت را به خویشتن که رَبَّنَا ظَلَمْنَاوِ اضافت کردن ابلیس گناه خود را
به خدا که بِمَا أَغْوَيْتَنِي

Malumdur ki şeytan, Hazreti Adem’e secde etmekle mükellef kılındığı halde ilahî emre isyan etmiş, sonra da: “*Ya Rabbi, beni iğva edişin yani azdırışın hakkı için!*” diye o isyanı Cenab-ı Hak’a isnat eylemişti.

Adem Aleyhisselam, şecer-i memnuaya yaklaşımdan memnu iken, o memnuiyeti unutmuş, kendisinden zelle sadır olmuştu. Fakat Cenab-ı Ebulbeşer’in edebi ve terbiyesi, o zelleyi Allah’a isnat etmedi de nefsine izafe eyledi.

Arapça, Sure Araf ayet 23

“Ey bizim Rabbimiz; biz emrine muhalefet dolayısıyla nefsimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve merhamet buyurmazsan elbette ve elbette zarara uğramış olacağız” dedi.

İşte Hazreti Mevlâna, bundan bahisle diyor ki:

کرد حق و کرد ما هر دو ببین - کرد ما را هست دان پیدااست این

1479- *Hakk’ın fiilini de, bizim fiilimizi de, her ikisini de gör. Bizim fiilimizi var bil ki, bu meydandadır.*

گر نباشد فعل خلق اندر میان - پس مگو کس را چرا کردی چنان
1480- Eğer halkın fiili ortada değilse, insanlarda kudret yoksa kimseye, “niçin böyle ettin?” deme.

خلق حق افعال ما را موجد است - فعل ما آثار خلق ایزد است
1481- Bizim fiilimizi vücuda getiren Allah’tır. Bizim fiilimiz Hakk’ın yaratması eseridir.

Cebriye mezhebi salikleri, insanlarda iradi hiçbir fiil ve hareket tasavvur etmezler. İnsanları hatta bütün mahlukâtı, yed-i kudret-i ilahîyede baziçe sayarlar.

Hâlbuki ehl-i sünnet, cebr ile itizal arası bir meslek ihtiyar eylemiştir. Onlar, cebr-i mutavassıta kaildirler. “Kul iradesinin sarf eder, Cenab-ı Hakk da rızasına tevafuku takdirinde, halk eyler” derler.

Bunun için Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki: “Hem halkın, hem Hakk’ın birer fiili vardır. Halkın fiili irade, Hakk’ın fiili, o iradenin mazmununu halk etmektir.” Mesela oturan kimsenin, kalkmak istemesi bir irade, Allah’ın ona kalkacak kuvveti vermesi ve kaldırması bir halktır. Birincisi kulun, ikincisi Allah’ın fiilidir.

Yine Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki: “Bu iki fiil meydandadır, inkârı kabil değildir. Eğer halkın fiili olmasaydı, rıza hilafına hareketi görülen bir kimseye bunu niçin yaptın, denilmemek lazım gelirdi” Otomobilini üstümüze süren bir şoföre kızıyoruz. Eğer onun iradesi yoksa otomobili üstümüze sürmesine, hatta altına alıp çiğnemesine rıza göstermeliyiz. Filhakika o şoförün iradesini ve otomobilin dümeninin imale eden gene Hakk’tır. Lakin bu hakikati görebilmek tevhit sırrına malik olmakla mümkün olabilir. O hakikati göremeyen gözler için Hakk’ın fiilini ve onun yanında halkın fiilini görmek zaruridir. Bundan dolayıdır ki Kur’an’da:

Arapça, Sure Nisa ayet 79

“Sana gelen hasene Allah’tandır, yine sana gelen seyyie nefsendendir” buyrulmuştur.

ناطقى يا حرف بيند يا غرض - كى شود يك دم محیط دو عرض

1482- Söz söyleyen, ya harfî yahut garaz ve maksut olan manayı görür. Bir anda iki ivazı, yani hem lafzı, hem manayı nasıl muhit olur?

İnsanların filleri, hatta bütün eşyanın hareketi bir kesb, bir de halk ile zuhura gelir. O efaalin kasibi başka, halıkı da yine başka olmak icap eder. Şu hâl, lakırdı söyleyen veya dinleyen kimsenin söylediği yahut dinlediği sözü teşkil eden kelimelerden ve harflerden ziyade manaya dikkat etmesi ve o huruf ile mananın ayrı ayrı şeyler olması gibidir. İnsan, bir anda bunların ikisini birden kavrayamadığı gibi, bir fiilin kasibi ile halıkı da bir olamaz.

گر به معنی رفت شد غافل ز حرف - پیش و پس يك دم نبیند هیچ طرف

1483- Eğer söyleyen ve dinleyen kimse, manaya dikkat edecek olursa harften gafil kalır. Bir göz, bir anda hem önünü, hem ardını nasıl görür?

آن زمان که پیش بینی آن زمان - تو پس خود کی بینی این بدان

1484- Sen önünü gördüğün zaman, arka tarafını görebilir misin?

چون محیط حرف و معنی نیست جان - چون بود جان خالق این هر دوان
1485- Mademki ruh hem harfi, hem manayı ihata edemiyor; bu ikisinin birden nasıl halikı olabilir?

Bir sözü teşkil eyleyen harf ve mana, ayrı ayrı şeyler olduğu gibi, bir fiilin kasib ve halikı da başka olacağı yukarıda beyan olunmuştu. Şu üç beyitte de deniliyor ki: Bir sözü söyleyen, aynı zamanda hem harfe, hem manaya dikkat edemez. Mesela sözün manasını anlamak isterse, kelime ve onların telaffuzunu dinlemez. Önüne bakan kimse, bir anda hem önünü, hem ardını göremez. Önüne bakarsa ardını, ardına bakarsa önünü göremez.

Cenab-ı Pir, bu misallerin beyanından sonra buyuruyor ki: “Mademki ruh, yani insan, bir anda hem lafzı, hem manayı ihata edemiyor; bir bakışta hem önünü, hem ardını göremiyor, o halde bu aciz insan nasıl olup da bir fiilin hem kesbine hem halkına muktedir olabilir?”

Hazreti Mevlâna, bu sözlerle Mutezile’ye de cevap veriyor. Çünkü onlar “Kul, fiilin halikıdır” derler. Hülâsa:

دگر وا ندارد کارش از کار - حق محیط جمله آمد ای پسر
1486- Oğul! Cenab-ı Hakk, her şeyi muhittir. Onu bir iş, diğerinden alıkoymaz.

گفت شیطان که بما اغویتني - کرد فعل خود نهان دیو دنی
1487- Alçak şeytan, “Bima ağveytenî” diyerek kendi fiilini gizledi.

گفت آدم که ظلمنا نفسنا - او ز فعل حق نبذ غافل چو ما
1488- Adem ise, “Zalemna enfüsena” yani “Biz nefsimize zulmettik” diyerek zelleyi nefsine isnat etmişti. Fakat o, Hakk’ın fiilinden ve yaratmasından bizim gibi gafil değildi.

در گنه او از ادب پنهانش کرد - ز آن گنه بر خود زدن او بر بخورد
1489- O günahın, yani zellenin ikasında, kendisine kudret verenin Hakk olduğunu Adem, edeben gizledi ve zelle fiilini nefsine izafe eyledi.
Bu izafesinden dolayı da istifade etti ki, afv-i ilahîye nail oldu.

بعد توبه گفتش ای آدم نه من - آفریدم در تو آن جرم و محن
1490- Cenab-ı Hakk, Adem’e tevbesinden sonra dedi ki: “Ey Adem! Sendeki o cürüm ve mihneti ben yaratmadım mı idi?”

نه که تقدیر و قضای من بد آن - چون به وقت عذر کردی آن نهان
1491- Senin zellen, benim kaza ve kaderimin icabı değil miydi? Nasıl oldu da özür dilediğin vakit onu gizledin?

گفت ترسیدم ادب نگذاشتم - گفت هم من پاس آنت داشتم
1492- Hazreti Adem: “Korkumdan edebi bırakmadım,” cevabını verdi. Cenab-ı Hakk da: “Seni ondan, yani edebi tecavüz etmekten muhafaza ettim” buyurdu.

Adem Aleyhisselamın Allah’a karşı olan şu kulluk edebi dolayısıyla Hazreti Mevlâna edep ve hürmetin faydalarından bahse şuru ediyor:

هر که آرد حرمت او حرمت برد - هر که آرد قند لوزینه خورد

1493- Hürmet getiren hürmet bulur, şeker getiren de badem helvası yer.
Kur'an-ı Kerim'de:

Arapça, Sure Rahman ayet 60

buyrulmuştur ki, **“İhsanın cezası ihsandan başka bir şey değildir”** mealindedir.

İhsan: Bir şeyi iyi yapmak demektir. Kur'an'da beyan edildiği gibi, yaptığını iyi yapanları Allah sever. İhsanın bir manası daha vardır ki **“Allah'a onu görüyor gibi ibadet etmendir. Eğer sen onu görmüyorsan o seni görmektedir”** hadis-i şerifiyle izah buyrulmuştur. Allah'ı görür gibi ibadet etmek, huzur-ı ilahîde bulunuyormuşçasına edep ve hürmeti muhafaza eylemekte olur. Binaenaleyh, ihsan ile muamele eden, ihsan ile mukabele görür. Hatta:

Arapça, Sure Enam ayet 160

âyet-i kerimesinde beyan buyrulduğu üzere, bir hasene ile gelen, hasenesinin on misli, hatta:

Arapça, Sure Bakara ayet 261

nazm-ı celili mucibince kat kat fazla ücrete nail olur. Bu hale harici bir misal olmak üzere şeker getirenin helva yiyeceği gösteriliyor.

طبیات از بهر که للطیبین - یار را خوش کن برنجان و ببین

1494- Tayyib olan şeyler kimin içindir? Tayyib olan kimseler içindir.
Yarı irza et yahut incit de gör.
Sure-i Nur'daki:

Arapça, Sure Nur ayet 26

ayet-i kerimesine işaretir.

Ekser-i müfessirinin kavline göre bu ayetteki “Habisat” ile “Tayyibat” kötü ve iyi sözler “Habisun” ile “Tayyibun” da kötü ve iyi kimseler demektir. Böylece, nazm-ı celilin mealı: **“Kötü sözler, kötü kimseler, iyi sözler de iyi kimseler içindir”** şeklinde olacaktır.

İmam Kaşani, Tevilat'ında diyor ki: “Tayyibun, rezail-i ahlakiyeden münezzehe olanlardır ki, tayyibat ve fezail onlardan südür eder.” Şu halde beyt-i şerifteki tayyibat fezail-i ahlakiyye ve inayet-i sübhaniye manasına gelir ki, bu gibi kerem-i Rabbani, tayyip olanlara ita edilir ve Yar-ı Hakikinin gazabını celbedenlere de aks-i muamelede bulunur.

Bundan sonra cebr ve ihtiyar meselesine rücu ediliyor ve bir misal ile tavzih olunuyor.

يك مثال ای دل پی فرقی بیار - تا بدانی جبر را از اختیار

1495- Ey gönül, aradaki farkı anlamak için bir misal getir ki, cebr ile ihtiyarı bilesin.

دست کان لرزان بود از ارتعاش - و آن که دستی را تو لرزانی ز جاش

1496- Bir el, malul ve mürteiş olduğundan titrer; yine bir el ki, onu sen yerinden oynatırsın.

هر دو جنبش آفریده‌ی حق شناس - ليک نتوان کرد اين با آن قياس

1497- Her iki oynamayı ve titremeyi, Allah'ın mahluku bil. Fakat bunu ona kıyas etmek imkânı yoktur.

Bir adamın malul olmasıyla eli titrer. Bir adam da sağlam olduğu halde elini titretir. Bu iki titreme de, Allah'ın halk ve icadıdır. Lakin biri, öbürüne kıyas edilemez. Çünkü biri, malul olduğu için mecbur değildir. Bunun gibi bazı zevat-ı âliye de kendilerinden geçerler ve efal ve hareketlerinde Allah'ın tasarrufuna tabi olurlar. Binaenaleyh, onlarda ihtiyar yoktur. Lakin o saadete nail olmayanlarda mecburiyet de yoktur. Böyle kimselerin mecburiyet davasına kalkışması, sağlam bir adamın ihtiyariyle oynattığı elinin, illet ilcasiyle titrediğini iddia etmesi gibi olur.

ز آن پشیمانی که لرزانییدی‌اش - مرتعش را کی پشیمان دیدی‌اش

1498- O eli oynattığından dolayı pişman olursun. Lakin eli titreyen bir kimseyi o ıztırası hareketten dolayı ne vakit ve nasıl pişman görürsün?

İnsanda ihtiyar bulunduğu bu beyit ile de misal gösteriliyor. Öyle ya, mesela, kahve içen bir kimse, fincanı tutarken elini kasten titretilip kahveyi dökerse yahut fincanı, tabağı düşürüp kırsa, elini oynatışına pişman olur, keşke oynatmasaydım der. Lakin sarsak bir adamdan bu hareket neticesinde o kaza vuku gelse, o adam pişman olmaz. Çünkü iradesi elinde değildir. İşte kendilerinden ve kendiliklerinden geçmiş olan zevat-ı kiramın hali de böyledir.

بحث عقل است این چه عقل آن حيله‌گر - تا ضعیفی ره برد آن جا مگر

1499- Bu, akıl bahsidir. Akıl ise idraken zayıf olanlara yol göstermek için çare bulmaya çalışır.

Demek isteniliyor ki, yukarıdan beri getirilen misaller, akli misallerdir, maksat da hakikatleri zevken anlamayanlara bir fikir verebilmektir. Lakin:

بحث عقلی گر در و مرجان بود - آن دگر باشد که بحث جان بود

1500- Akla mensup olan, yani aklın anlayabileceği derecede bulunan bahs, inci ve mercan gibi de kıymetli olsa, cana müteallik olan bahs yine başkadır."

بحث جان اندر مقامی دیگر است - باده‌ی جان را قوامی دیگر است

1501- Can bahsi, yani ruha müteallik bahis, başka bir makamdır. O makam ise aklın fevkindedir. Can şarabının kıvamı ve çeşnisi de başkadır. Onu akıl ve his dimağı idrak edemez.

آن زمان که بحث عقلی ساز بود - این عمر با بو الحکم هم راز بود

1502- Akıl bahsi sazkâr ve hükümrân olduğu zaman; Ömer, Ebu Cehil ile beraberdi.

چون عمر از عقل آمد سوی جان - بو الحکم بو جهل شد در حکم آن

1503- Ömer, akıldan ruh tarafına intikal edince, Ebul Hikem o bahiste Ebu Cehil oldu.

Ebu Cehil'in adı, Amr bin Hişam'dır. Kendi de Hazreti Ömer'in dayısıdır. Ömer ile Amr isimleri arasındaki müşabehet ve müsemmalarındaki kadr-ü menzilet

dolayısıyla Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz: **“Ya Rabbi! Müslümanlığı iki Ömer ve Amr’dan birinin ihtidasiyle izaz eyle”** diye dua buyurmuştu. Resulullahın iki Ömer’den maksadı Ömer bin Hattab ile Amr bin Hişam idi.

Malumdur ki, edebiyatta buna “Tağlib” derler. Tağlib: İki ve daha fazla şeyden birini diğerine galip addederek, onu zikreylemektir. Mesela “Ebeveyn” derler, ana ile babayı kastederler. Ebeveyn: İki baba demek olmakla beraber maksat o değildir; ana-baba demektir ki baba, anaya galip sayılmış ve tesniye sigasıyla irat edilmiştir.

Resul-u Ekrem’in s.a.v. duası Hazreti Ömer hakkında kabul olunmuş ve izaz-ı İslam şerefi Cenab-ı Faruk’a nasip olmuştur.

Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki: Aklın hakim olduğu bahislerde Ömer’in de, Amr’in de adı geçerdi, yani ikisinin de aklı ererdi. Hele Amr bin Hişam’a fevkalade şeytanatından dolayı Ebu-l Hikem denilirdi. Fakat Ömer, Müslüman olup da dinin hakikatlerini ruhen ve zevken almayınca, o bahislerde Amr bin Hişam, Ebu Cehil olup kaldı.

سوی حس و عقل او کامل است - گر چه خود نسبت به جان او جاهل است
1504- His ve akıl tarafında, yani o gibi bahislerde Ebu Cehil kâmil idi; lakin cana nispet edilince, ruhi bahislere gelince cahil kaldı.

بحث عقل و حس اثر دان یا سبب - بحث جانی یا عجب یا بو العجب
1505- Akıl ve hissin ereceği bahsi ya eser yahut sebep bil. Can bahisleri ise fevkalade taaccübe şayandır ki onu akıl ve his halledemez.

ضوء جان آمد نماند ای مستضی - لازم و ملزوم و نافی مقتضی
1506- Ey ziya talep eden, yani hakikat öğrenmek isteyen! Ruhun ziyası zuhur etti. Artık lazımiyet, melzumiyet ve nafi, muktezi gibi şeyler kalmadı.

ز آن که بینایی که نورش بازغ است - از دلیل چون عصا بس فارغ است
1507- Çünkü gözünün nuru parlayan kimse, kılavuzdan ve değnekçiden müstağnidir.

Demek isteniliyor ki, akait kitaplarında geçtiği üzere, Allah’ın yaratması lazım, mahluğun yaratılması melzum, Allah’ın kudreti mahlukâtta irade bulunmasını nafi, kulun mükellefiyeti kendisinde iradenin vücudunu muktezidir, hayır değildir, şeklindeki sohbet ve münakaşalar, aklın hakikati bulması için kör değnekçisi gibi kalır. Fakat gözü açık bir adamın değnekçi delaletinden müstağni olması gibi, basiret gözü açılmış, nazarında hakikat inkişaf eylemiş olanların da, bu gibi laf münazaalarıyla uğraşmayacağı tabiidir.

“VE HÜVE MEAKÜM EYNEMA KÜMTÜM AYETİNİN TEFSİRİ”

تفسیر وَ هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

Bu ayet-i celile Sure-i Hadid’de vakidir ki, mealen şöyle başlar: **“Göklerde ve yerde olan her şey yani zerreden güneşe, katradan bahr-i muhite varıncaya kadar her mevcut, Hakk Sübhanehü ve Teelayı tespîh ve tenzih eder.”**

Hakim-i Senayi Kuddise sırruhu Hazretleri, şöyle der:

Yetişen her yeşil çemen yerde
Vahdehu la şerike leh demede

Arapça, Sure Hadid ayet 1-3

“Evet, bütün mükevvenat, kendisine mahsus bir lisan ile Allah’ı tespih eder. O Zat-ı Ecell-ü Akdes her şeye Galip ve Hakim’dir. Bütün mahlukât, onun zelulü, mutî’i ve münkadıdır. Yine o Zat-ı Ecell ü A’la Hakim’dir. Her fiilî hikmet üzerine ve efaletin hikmeti ancak kendisine malumdur. Göklerin de, yerin de hükümeti ve hükümrânlığı ona mahsustur. Hayat verir ve öldürür. Semavat ve arzın idaresinde de, mahlukâtı vücuda getirip ademe götürmeye de muktedir. O, başlangıcı olmamak üzere Evvel sonu gelmemek üzere Ahir’dir. Bütün asûrının delaleti veçhile gören gözler karşısında sıfatı itibarıyla Zahir ve zatı itibarıyla Batın’dır. O, her şeye de Alim’dir.”

Arapça, Sure Hadid ayet 4

“Cenab-ı Hakk öyle bir Kadir-i Mutlak’tır ki, gökleri ve yeri altı gün (devre) içinde yarattı ve sonra arşa istiva eyledi.”

Cenab-ı Hakk’ın arşa istivası müteşebihat-ı Kur’aniyedendir ki:

Arapça, Sure Ali İmran 7

Meali: *“O müteşabihatın tevilini Allah’tan başkası bilmez.”*

Eski ilim adamları, “İstiva malum fakat keyfiyeti meçhul” diyerek sözü kısa kesmişlerdir. Müteehhirin ise, “İlimde rûsuhu olanlar da müteşabihatın tevilini bilir” tefsirine gitmişler, bu hususta uzun uzadıya söz söylemişlerdir. İmam Maturidi, “Arş, mülk ve hükümet manasına gelir, binaenaleyh:

Arapça, Sure Taha ayet 5

“Cenab-ı Hakk, mülküne müstevli ve mutasarrıftır” mealindedir demiştir.

Arapça, Sure Hadid ayet 4

“Arza giren ve çıkan her şeyi bilir, gökten inen ve semaya çıkan her şeye vakıftır. Nerede olursanız olunuz, o Zat-ı Ecell ü A’la sizinle beraberdir. Allah sizin yaptıklarınızı da götürür”

“Ve hüve meaküm” de beyan buyrulan maiyet-i ilahîye, yani Allah’ın beraberliği, türlü türlü, idrak ve zevke göre tefsir edilmiştir. Kimi, Allah ilmi ile kimi kudretiyle; kimi de, hıfz ve hirasetiyle beraberdir, demiştir.

Hâlbuki bu maiyet, sırf zevki bir meseledir. İnsan, her yerde hatta yatağında Allah’ın beraberliğini duyar; lakin ilmiyle mi, kudretiyle mi, hıfz-ü hirasetiyle mi beraber olduğunu idrak edemez.

Hazreti Mevlâna da ona dair irat eylediği birkaç beyti, kendi zevk-i arifanesine göre ve bizim gibilerin anlayamayacağı bir lisan ile ifade ediyor ve şöyle diyor:

خود کی شدیم ما از آن قصه برون - بار دیگر ما به قصه آمدم

1508- Biz tekrar hikâyemize geldik. Zaten o kıssadan ne vakit harice çıkmıştık?

گر به جهل آییم آن زندان اوست - ور به علم آییم آن ایوان اوست

1509- Eğer cehle düşersek, yani Allah'ın bizimle olduğunu unutursak, bu hal onun zindanıdır; ilme gelirsek ve maiyyeti ilahîyeyi zevkten anlayabilirsek, bu hal de onun kasr-ı takarrübüdür.

Malum ya ilim, bilmek; zevk ise, tatmak demektir. Şekerin tatlı olduğunu işiterek bilmek, ilimdir. Ağzında çiğneyip tadını duymak ise, zevktir. Bunun gibi, Allah'ın beraberliğini işitmek ve kitapta okumak suretiyle bilmek de, ilimdir. O da faydalı ise de, zevken idrak ediş şekeri yiyip de tadını duymak gibidir ve asıl onu bulmaya çalışmak lazımdır.

Hazreti Mevlâna, diyor ki: "Allah'ın her yerde bizimle beraber olduğunu bilmezsek yahut unutmuş olursak onun ayrılık zindanına düşmüş; hatırlar ve hatırımızda tutarsak, yine onun visali kasrına girmiş oluruz."

ور به خواب آییم مستان وی ایم - ور به بیداری به دستان وی ایم

1510- Uyursak onun mestleriyiz, uyanık bulunursak yine onun yed-i tasarrufundayız.

Bizi istediği gibi idare eder.

ور بگرییم ابر پر زرق وی ایم - ور بخندیم آن زمان برق وی ایم

1511- Ağlarsak onun rızık bulutu, gülersek yine onun parlayan şimşegi oluruz.

Cenab-ı Hakk, bizi ağlatacak olursa gözüümüzden dökülecek yaşlar, kalbimizin pasını yıkar; bulutun yağdırdığı damlaların toprakta husule getirdiği taravetin manevisini hasıl eder. Keza, Allah bizi güldürürse o neşve handemiz şimşek gibi cihana mana nurları saçar.

ور به خشم و جنگ عکس قهر اوست - ور به صلح و عذر عکس مهر اوست

1512- Gazaba gelip harbe kalkışmamız, kahr-ı ilahînin aksi eseridir. Sulha ve özre meyletmemiz de, yine onun rahmet ve muhabbetinin aksidir.

ما که ایم اندر جهان پیچ پیچ - چون الف او خود چه دارد هیچ هیچ

1513- Bu karışık dünyada biz kim oluyoruz? Cenab-ı Hakk, elif gibi her şeyden münezzehtir.

Biz şöyleyiz, biz böyleyiz. Şöyle, olmuşuz da onun tesiriyle demiştik. Bunlar Cenab-ı Hakk'ın esmasına ve sıfatına nispetledir. Fakat Zat-ı Bari'ye gelince, o bahiste biz kim olabiliriz. Elif harfinin noktadan hali olduğu gibi, lateşbih, Zat-ı Baht-ı İlahî de, ahadiyet mertebesinde, her şeyden hatta mutlakiyet vasfından münezzehe ve mütealidir. Nitekim Hazreti Cüneyd Kuddise sırruhunun meclisinde: "Allah vardı, onunla beraber bir şey yoktu" denilmiş, Seyyidüttaife Hazretleri, "Hâla da öyle" cevabını vererek mevcut vehmettiğimiz eşyanın ehadiyet mertebesinde vücudu olmadığını anlatmıştı.

از عمر چون آن رسول این را شنید - روشنی درد دلش آمد پدید

1514- O elçi, Hazreti Ömer'den bunları işitince, kalbinde bir nur zuhur etti.

محو شد پیشش سوال و هم جواب - گشت فارغ از خطا و از صواب

1515- Onun nezdinde sual de, cevap da mahvoldu. Hatadan ve sevaptan feragat gösterdi.

“RUM ELÇİSİNİN HAZRETİ ÖMER RADİYALLAHUANHTEN RUHLARIN ŞU ÇAMUR VE SUDAN MÜTEŞEKKİL CİSİMLERE MÜPTELA OLMASININ SEBEBİNİ SORMASI”

سؤال کردن رسول روم از عمر از سبب ابتلای
ارواح با این آب و گل اجساد

گفت یا عمر چه حکمت بود و سر - حبس آن صافی در این جای کدر

1516- Elçi, dedi ki: “Ya Ömer, hikmet ve sır ne idi ki, o safi olan ruh, bu bulanık yerde, yani cesette mahpus kaldı?”

آب صافی در گلی پنهان شده - جان صافی بسته‌ای ابدان شده

1517- Saf bir su, bir çamur içine gizlenmiş, saf bir ruh da bedenlere bağlanıp kalmış.

Rum elçisi, ruh gibi yüce bir cevherin ceset gibi sefil bir cisme taalluku hikmetini soruyor; birinin saffeti, diğerinin kesafeti dolayısıyla ruhu saf bir suya, cesedi de çamura teşbih ediyordu.

گفت تو بحثی شگرفی می‌کنی - معنی را بند حرفی می‌کنی

1518- Hazreti Ömer, buyurdu ki: “Sen derin bir bahse girişmek, mesela bir manayı bir kelime ile zapt ve kaydetmek istiyorsun.”

حبس کردی معنی آزاد را - بند حرفی کرده ای تو یاد را

1519- Hür olan manayı lafız ile kaydetmek emelinde, mesela rüzgâr mealini rüzgâr kelimesiyle ifade etmek arzusundasın.

از برای فایده این کرده‌ای - تو که خود از فایده در پرده‌ای

1520- Bunu faide için yapıyorsun. Sen ki faide-i asliyeden mahcupsun.

آن که از وی فایده زاییده شد - چون نبیند آن چه ما را دیده شد

1521- Faideler kendisinden zuhur eyleyen Allah, nasıl olur da bizim gördüğümüz faideyi görmez?

Rum elçisinin ruhtan suali üzerine, derin bir bahse girişmek istediği Hazreti Ömer tarafından beyan edildi. Hâlbuki “Habibim, soranlara de ki: Ruh, Rabbimin emrindedir” nazm-ı celili mucibince, soranlarda onu anlamak kabiliyeti olmadığı için, müphem bir cevap verilmişti. Çünkü o bahis herkesin idrak edebileceği bir bahis değildi.

Malumdur ki, herkesin anlayışına göre söz söylenilir. Basit ve cahil bir kimseye yüksek ilimlerin ince bahislerini anlatmaya kalkışmak, boşuna yorulmaktan başka bir netice vermez. Bir kahve fincanına bir maşrapa su boşaltılırsa, hepsi dökülür, fincanda bir şey kalmaz. Bunun gibi öyle ince ve derin bahisler, ancak ehline ve erbabına söylenebilir. Bundan dolayı, bir hadis-i şerifte, “Hikmeti, ehli olmayana vermeyiniz, hikmete zulmetmiş olursunuz. Onu ehlinden de men etmeyiniz ki, o ehil olan kimseye zulmetmiş olursunuz” buyrulmuştur.

Asr-ı saadette müşrikler, ayın görünüşündeki değişikliğin, yani hilal, bedir ve yine hilal şekline girmesinin sebebini sormuşlardı. Müşriklerde, bu değişikliği anlayacak kadar heyet malumatı olmadığı için cevaben:

Arapça, Sure Bakara ayet 189

“Habibim! Hilallerden soruyorlar. De ki, onlar insanlara vakitlerini bildirmek içindir” ayet-i nazil oldu.

Faruk-u Azam da, ruhun bedene taallukundaki hikmetten bahse yanaşmadı. Çünkü elçide o kadar kabiliyeti yoktu. Mamafih bütün bütün de cevapsız bırakmamak için harici bir misal irat etti ve şu yolda temsilat yaptı:

İnsanın, niyetini anlatmak; mesela birini çağırmak yahut bir yere yollamak istemesi birer manadır. O mana “gel” ve “git” lafızlarıyla anlatılır. İşte çağırmak ve göndermek manalarını “gel” ve “git” lafızlarıyla ifade etmek, mana-yı latifi kelime ve kelimeler ile kayıt ve zapt etmektir. Bu faide için yapılır. Hakiki faideden, yani hakikati görmekten mahcup olan bir insan, maksadını ifade için böyle latif manayı, kesif kelimeler ile zapt eder ve bundan bir faide gözetirse Allah’ın da ruhu bedene taalluk ettirmesinde elbet bir faide vardır. O Allah ki, bütün faydalar onun halkıyla zuhura gelmiştir.

صد هزاران فايده ست و هر یکی - صد هزاران پیش آن يك اندکی

1522- Mananın kelama ve ruhun cesede taalluk etmesinde yüz bin faide vardır ki, yüzbin adedi, o yüzbin faidenin her biri karşısında azıcık kalır.

Mesela o yüz bin faidenin biri de, ruhların ilahî tecelliye mazhar olmasıdır. Malumdur ki, gayet saf bir cam, aynalık vazifesini göremez. Onun ayna olması için arkasına sır sürülmek lazım gelir. Bunun gibi ruhun da tecelli aynası olması için bedene taalluk ve kesafet peyda etmesi iktiza eylemiştir. Demek ki ruhun bedene taallukunda en büyük faide, onun ilahî tecellilere ayna olması imiş.

آن دم نطق که جزو جزو هاست - فايده شد کل کل خالی چراست

1523- Sana şu sözleri telaffuz ettiren nefesin, cüzlerin cüzüdür. Öyle iken küllî faideyi muciptir. O halde, küll-i küllün yani ruhun bedene taallukunun faydadan hali olması nasıl mümkündür?

Biraz evvel ruhun cisme taalluk etmesinde birçok faide vardır denilmişti. Onu ispat için misal olarak nefes gösteriliyor. O nefes ki, insanın cüzlerinden bulunan akciğerlerin hareketiyle, adeta körük vazifesini ifa etmesiyle alınır, verilir, sonra o teneffüs ettiğimiz hava, hava-yı nesiminin cüz’i lâyetecenza kabilinden bir kısmıdır. Demek ki böyle cüzlerin cüzü bulunan bir nefeste birçok fayda vardır. Şeyh Sadi’nin: “İnsanı nefes alması hayatını uzatır, nefes vermesi de zatını ferahlandırır” demesi gibi, daha da birçok faydası vardır. Ezcümle, şu lakırdılar teneffüs sayesinde söylenebiliyor. Böyle ufacık bir cüzde bu kadar fayda olur da, bedeni bir küll haline getiren, nutfeden mahluk bir cismi insan eden ruhta ve onun bedene taalluk etmesinde fayda bulunmaması kabil midir? Şüphesiz ki değildir.

تو که جزوی کار تو با فايده ست - پس چرا در طعن کل آری تو دست

1524- Sen bir cüz bulunduğun halde, senin için faydadan hali değildir. O halde küllün bulunan çamurun tanına neden dil uzatıyorsun?

Yukarıda elçi lisanından: “Saf bir su, çamur içinde gizlenip kalmış” denilmiş, ruhların bedenlere taallukuna bir nevi ta’nedilmişti. Faruk-u Azam lisanından ona cevap veriliyor da, deniliyor ki: Bir cüzde küllî faide bulunduğu sabit oldu. Senin

ruhun da, cismin de ervah ve ecsamın bir cüzüdür. Binaenaleyh, bu işten yani cüzi ruhunun cüzi cismine taalluk etmesinde senin için fayda vardır ki, insanlığını o sayede kazanmışsın. O halde bu taalluka itirazın ve cisimlere çamur diye ta'nın doğru değildir.

و شکر جو ور بود هل اعتراض - گفت را گر فایده نبود مگو

1525- Sözünün faydası yoksa söyleme, varsa itirazı bırak ve şükretmeye bak.

شکر یزدان طوق هر گردن بود - نه جدال و رو ترش کردن بود

1526- Allah'a şükretmek her boyunun borcudur, yoksa uğraşmak ve yüz ekşitmek değildir.

Tavk: Vaktiyle esirlerin boynuna takılan bir halka imiş. İnam ve ihsan eden zata teşekkür etmek inam ve ihsan gören için vaciptir. Vücut, yani ademden (yokluktan) zuhura geliş ise, Cenab-ı Hakk'ın en büyük bir nimetidir. İnsan, şu âlemde maruz kaldığı musibetler dolayısıyla suratını buruşturmak gibi infial alameti göstermemeli, her hal-ü karda, Allah'a şükür ve hamd etmelidir. Kulun Rabbine karşı olan vazifesi budur. Dünya, ahiretin mezrası, yani tarlasıdır. Hayat, o tarlanın tohumu, yaşamak da o tarlaya tohum atılması demektir. Bir çiftçi, tarlayı sürdüğüne, tohumu attığına kızmaz; bilakis sevinir; hatta ekini dolu vursa yahut mahsule çekirge yese başka çaresi olmadığı için kaza ile mücadeleye kalkışmaz, teslimiyet gösterir. Onun gibi sen de, dünyaya geldiğine şükretmeli, musibetlere maruz isen, Allah'a iltica eylemelisin. Yoksa yüz ekşitmek, surat buruşturmak, çehreyi çirkinleştirmekten başka fayda vermez.

گر ترش رو بودن آمد شکر و بس - پس چو سرکه شکر گویی نیست کس

1527- Eğer şükretmek; kaş çatmak, yüz buruşturmak, surat ekşitmekten ibaret olsaydı, sirke kadar şükreden kimse bulunmazdı.

سرکه را گر راه باید در جگر - گو بشو سرکنگبین او از شکر

1528- Sirkenin ciğere kadar yol bulması lazımsa, yani tabiatta şikâyet ekşiliğine meyl ziyade ise, bari o sirkeye söyle de şükür şekeriyle karışsın ve sirkencubın şurubu olsun.

Sirkengebin: Sirke, bal yahut şeker ve çörek otundan mürekkep bir şurup ki vaktiyle safrayı izale için kullanırlarmış.

Demek isteniliyor ki, şikâyetten dilini tutamıyorsan, şikâyet esnasında şükür ve hamd şekeriyle de ağzını tatlandırır. Belki onun tatlılığı, şikâyet acılığını giderir.

Bundan sonra Hazreti Pir, bir itirazda bulunuyor.

معنی اندر شعر جز با خبط نیست - چون قلاسنک است اندر ضبط نیست

1529- Şiirde mana hatadan hali değildir; isabeti, atanın elinde olmayan sapan taşı gibidir.

Buraya kadar birçok mühim hakikatler söylenildi. Bunların hepsine tamamen ve aynen hakikate mutabıktır denilemez. Çünkü lafz ile ancak bu kadar ifade olunabilir. Söz, hususiyle manzum söz, sapan taşına benzer. Sapanla atılan taş, istenilen yere düşmediği gibi düştüğü de olur. Bazen de hedefe yetişmez. Onun için mazur görülmemelidir.

**“ALLAH İLE OTURMAK İSTEYEN EHL-İ TASAVVUFLA OTURSUN MEALİNDEKİ
KELAM-I SOFİYANENİN MANASINA DAİR”**

در معنی آن که من أراد أن يجلس مع الله فليجلس مع أهل التصوف

Malumunuzdur ki dervişlik irfanından ve zevkinden bahseden “Tasavvuf” isimli bir ilim vardır. Onu ilim olarak bilenlere, “Mutasavvıf”, zevk olarak anlayanlara “Sofi” derler. Tasavvuf, türlü türlü tarif edilmiş, daha doğrusu tarif edilmemiş, tarif edenlerce bir ciheti beyan olunmuştur. Mesela “inkita ve ittisal” diyen vardır ki: “Salikin mevhum varlığından sıyrılması ve Allah’a vasıl olması” manasınadır. Keza Hazreti Cüneyd, “Tasavuf, Hakk’ın, seni senliğinden öldürmesi ve kendisiyle ihya etmesidir” demiştir. Burada da, “Allah ile oturmak isteyen, ehl-i tasavvufla otursun” deniliyor. Bundan, “Ehl-i tasavvuf Allah’tır” manası çıkmaz. Bir hadis-i kudside: **“Ben beni zikredenlerle beraberim”** buyrulduğu gibi, bir hadis-i şerifte, **“Allah ile musafaha etmek isteyen, Hacerülesved’i selamlasın”** denilmiştir. Şüphesiz ki maksad-ı Nebevi: “Hacerülesved Allah’ın elidir” demek değildir. Bunlar, bir takım remz ve işarettirlerdir. Böyle teşbih vadisindeki sözlerle şeriatte “Müteşabihat” denilir.

“Nerede olsanız Allah sizinledir” ayet-i kerimesinin tefsirinde izah edildiği üzere, Cenab-ı Hakk’ın mahlukât ile bir maiyyeti, yani beraberliği vardır ki, o maiyyet, mahlûğun zevkine göredir. İşte Hazreti Mevlâna da, ondan bahis ile bizim idrakimize göre anlatmak için diyor ki:

آن رسول از خود بشد زین یک دو جام - نه رسالت یاد ماندش نه پیام

1530- Bu, bir iki kadehin neşvesiyle o elçi kendinden geçti. Hatırında ne elçilik, ne de haber verip almak kaldı.

Hazreti Ömer’in mülakat ve sohbeti berekâtıyla mest oldu, elçilik vazifesini unuttu.

واله اندر قدرت الله شد - آن رسول اینجا رسید و شاه شد

1531- Allah’ın kudretinde valih ve hayran kaldı. O elçi, buraya gelince şahlığa yükseldi.

Cenab-ı Pir, şu mülakat ile yukarıdaki sözü teyit ediyor. Yani “Allah ile oturmak isteyen ehl-i tasavvuf ile otursun” tavsiyesini izah ve ispat ediyor. Cenab-ı Faruk’un sohbeti sayesinde, elçinin tevhit neşvesine nail olduğunu anlatıyor. Bununla beraber şu hali birkaç misal ile de tavzih ediyor:

سیل چون آمد به دریا بحر گشت - دانه چون آمد به مزرع گشت کشت

1532- Sen denize gelince deniz, tohum tarlaya atılınca ekin olur.

چون تعلق یافت نان با بو البشر - نان مرده زنده گشت و با خبر

1533- Ekmek, Adem Aleyhisselama taalluk peyda edince, yani onun tarafından yenilince cansızken canlı ve haberdar oldu.

موم و هیزم چون فدای نار شد - ذات ظلمانی او انوار شد

1534- Mum ve odun ateşe feda olunca onların zulmanı olan mahiyetleri nura tebeddül etti.

سنگ سرمه چون که شد در دیده‌گان - گشت بینایی شد آن جا دیدبان

1535- Sürme taşı dövülüp göze çekilince, nur-u basar ve gözün görmesine sebep oldu.

Çağlaya çağlaya ve köpüre köpüre akan sel, deniz kenarına kadar selliğini muhafaza eder. Denize döküldü mü, artık onda sellik kalmaz. Keza bir buğday tanesi bir tarlaya atılıp da, biraz vakit geçti mi, artık o tane yeşerir, yükselir, ekin halini alır. Keza bir ekmek somunu hatta onun bir lokması cansız ve idraksiz bir şeydir. Fakat bir insan tarafından yenildi mi, artık o ekmeklikten çıkmış, insanlık sıfatını iktisap etmiş olur. Keza mum ve odun, sulb ve zıyasız birer cisimdir. Lakin yandılar mı, onlardan husule gelen alev, nurani vasfını alır. Keza sürme taşı göze çekilince, taşlığı zail olur; rüyete kuvvet verdiği için gözde görüş yerine geçer. Binaenaleyh:

ای خنک آن مرد کز خود رسته شد - در وجود زنده‌ای پیوسته شد

1536- Kendinden kurtulup da bir zindenin vücuduna ittisal peyda eden kimse için ne mutlu.

وای آن زنده که با مرده نشست - مرده گشت و زندگی از وی بجست

1537- Ölü ile oturan dirinin de vay haline ki, kendisinden dirilik zail olur ve ölülerin hali galebe çalar.

Hakikatten zevk almış olan diri; almayanlar ise, ölü gibidir. Avamdan biri, havas-ı ümmetin sayesinde iltica eder ve feyz ve nazarına nail olursa, o da, o zat-ı âli gibi hayat-ı irfana mazhar olur. Vasat derecedeki kimselerden biri de, avamdan ve hakikati anlamamak hususunda ölüden farkı olmayan bir şahıs ile bulunursa, ölüm zehri gibi olan sohbeti tesiriyle, onun da kalbi ölür. Çünkü sohbet müessir, tabiat sâridir. **“Sakın, ölülerle oturmayınız”** diye bir hadis nakledilir. Bu hadise muhatap olanlar, **“Ya Resulullah! Ölüler kimlerdir?”** diye sormuşlar. Aleyhisselat Efendimiz, **“Zenginler”** diğer bir rivayette, **“Dünyaya dalmış olanlar”** buyurmuştur.

Cenab-ı Pir, manevi diri olanlarla oturulmasını tavsiyeden sonra, onlardan kimse bulunamazsa Kur'an okumaya devam olunmasını söylüyor. Çünkü **“Allah ile konuşmak isteyen Kur'an okusun”** hadisi muktezasınca, Kelamullahı tilavet etmek, Allah ile mükâleme eylemek demektir.

چون تو در قرآن حق بگریختی - با روان انبیا آمیختی

1538- Sen avamın sohbetinden Kelamullah kıraatine kaçacak olursan enbiya-yi izamın ruhlariyla aşinalık peyda edersin.

هست قرآن حالهای انبیا - ماهیان بحر پاک کبریا

1539- Kur'an, enbiyanın hal ve evsafıdır. Enbiya ise derya-yı pak-i kibriyanın balıklarıdır.

Kur'an okuyan kimse, Kur'an'da zikredilen kısas-ı enbiyaya vukuf peyda eder, kendisiyle enbiya arasında bir aşinalık husule gelir. O aşinalık dolayısıyla ruhta bir incizap zuhur eder. O şart ile ki, Kur'an-ı Kerim'in o emir ve nehiyelerine itaat ve inkıyat edilmiş olsun; yoksa:

ور بخوانی و نه‌ای قرآن پذیر - انبیا و اولیا را دیده گیر

1540- Kur'an'ın emirlerini kabul etmeksizin onu okursan, kendini peygamberler ile velileri görmüş farz et.

Kur'an'ı sade okumak ve ondaki enbiya kıssalarını öğrenmekle, peygamberlerin ruhlarına münasebet peyda edilmiş olmaz. Onların davetlerini kabul etmeyenler de, yüzlerini görmüş ve seslerini işitmişlerdi. Lakin o rüyetin ve o mükâlemenin faydası olmadı. Çünkü müşrikler ve münkirler o zevat-i kirama tabi değillerdi.

ور پذیرایی چو بر خوانی قصص - مرغ جانت تتگ آید در ققص

1541- Kur'an'ın emirlerini kabul ve tatbik edersen, kısas-ı enbiyayı okudukça ten kafesi, can kuşuna dar gelmeye başlar.

Kur'an'ın tavsiyelerine riayet ederek Kelamullahı okuyacak olursan salihlere vaad olunan nimetlerin iştiağıyla için içine sığmaz olur, ruhun ten kafesinde kuş gibi çırpınır.

مرغ کاو اندر ققس زندانی است - می‌نجوید رستن از نادانی است

1542- Kafeste mahpus kalan kuş, oradan kurtulmak istemezse abdaldır.

روحهایی کز قفسها رسته‌اند - انبیای رهبر شایسته‌اند

1543- Kafeslerden kurtulmuş ruhlar, rehberliğe layık olan peygamberlerdir.

از برون آوازشان آید ز دین - که ره رستن ترا این است این

1544- Senin için kurtuluş yolu budur, diye onların sesi, hariçten ve din canibinden gelir.

Enbiya-yı izam hazaratının kendi devirlerinde, ümmetlerine verdikleri nasihatler, Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiştir. Şu halde onların sesi ve tavsiyesi, hala geliyor demektir ki, hülasası: "Kurtuluş yolu budur" mealindedir. Keza o zevat-ı kiramın Kur'an'da gelen sesleri der ki:

ما به دین رستیم زین ننگین قفس - جز که این ره نیست چاره‌ی این قفس

1545- Biz, bu dar kafesten ancak bu vasıta ile kurtulduk. O kafesten halas olmak için bu yoldan, yani tevhit tarikinden başka çare yoktur.

خویش را رنجور سازی زار زار - تا ترا بیرون کنند از اشتها

1546- Kendini hasta ve zayıf gösteresin ki, seni şöhret kafesinden dışarı çıkaralar.

که اشتها خلق بند محکم است - در ره این از بند آهن کی کم است

1547- Zira halk arasında şöhret almak çok kuvvetli bir bendir ki, o bağ süluk yolunda demir bir köstekten aşağı değildir.

Şöhretin afet olduğu malumdur. "Fılan zat âlimdir, kâmil, fazıldır, şairdir" gibi halkın lisanına düşmek, nefis terbiyesi görmemiş kimseleri gurura düşürür ve yollarını vurur. Salikin ayağına adeta demir bir köstek gibi takılır, adım atmaya meydan vermez. Metin bir mani gibi önüne dikilir. Onun için evvelemirde o maniden kurtulmak lazımdır. Halas çaresini de Cenab-ı Pir gösteriyor: "Hasta gibi

görün, yani şöhret vesilesi olacak hallerini izhar etme, mahviyet ve bi-vücutluk âleminde bulun” diyor.

“BİR TACİRLE, ONUN KAFESTE, MAHPUS BULUNAN TUTÎSİNİN HİKÂYESİ VE TUTÎNİN HİND TUTÎLERİNE HABER GÖNDERMESİ”

قصه‌ی بازرگان که طوطی محبوس او
او را پیغام داد به طوطیان هندوستان هنگام رفتن به تجارت

Bahsedilecek kıssanın hülasası şudur: Hindistan’a gidecek bir tacir, oradan ne istediğini tutisine soruyor. O da, “Benden Hint tutilerine selam söyle. Burada, kafeste olduğumu haber ver” diyor. Tacir Hind’e gidiyor. Bir ağaçlık arasında gördüğü tutilere keyfiyeti bildiriyor. Onlardan biri oturduğu daldan yere düşüyor, hareketsiz kalıyor. Tacir memleketine dönüşünde bu hâli tutisine anlatıyor. O da kafeste titriyor, tünekten yuvarlanıyor. Tacir, tutiyi öldü zannıyla kafesten çıkarıyor, pencerenin önüne bırakıyor. Tuti derhal uçup büyüyecek bir ağacın dalına konuyor, Hint tutisinden aldığı işaret mucibince ölüp kafesten kurtulduğunu söylüyor.

Şarihler diyorlar ki: Kafesteki tuti beden hapsine giriftar olan ruhun mümessilidir. Hint ağaçlarında serbestçe uçuşan tutiler, ervah-ı mücerredeyi temsil eder. Onlar enbiya ve evliya hazeratının ruhlarıdır. Tutinin efendisiyle Hint tutilerine haber göndermesi, beden kafesinde hapis bir ruhun ervah-ı mücerrededen himmet ve irşat istemesidir. Hind’deki tutinin ağaçtan düşüp hareketsiz kalması, salikin beden hapsinden kurtulması için ölmeden evvel ölmesini, yani **“Mutu kalbe ente mutu”** emrine ittiba etmesi lüzumunu anlatmaktır. Kafesteki kuşun o işareti anlaması ve tatbik etmesi de, kendisinin ahrar derecesine vasıl olmasıdır. İşte hikâyenin bu esaslara göre dinlenilmesi gerektir.

بود بازرگانی او را طوطیی - در قفس محبوس زیبا طوطیی

1548- Bir tacir vardı ki, kafeste mahpus güzel bir tutîsi bulunuyordu.

چون که بازرگان سفر را ساز کرد - سوی هندستان شدن آغاز کرد

1549- Vaktaki, tacir sefer etmek ve Hindistan tarafına gitmek istedi.

هر غلام و هر کنیزك را ز جود - گفت بهر تو چه آرم گوی زود

1550- Her köle ve cariyesine, cömertliğinden, “Sana ne getireyim? Çabuk şöyle” dedi.

هر یکی از وی مرادی خواست کرد - جمله را وعده بداد آن نیک مرد

1551- Onlardan her biri, bir şey istedi. O iyi adam da getirmeyi hepsine vaat etti.

گفت طوطی را چه خواهی ارمغان - کارمت از خطه‌ی هندوستان

1552- Tutîye de: “Sen ne hediye istiyorsun? Söyle de Hindistan’dan getireyim” dedi.

گفتش آن طوطی که آن جا طوطیان - چون ببینی کن ز حال من بیان
1553- *Tutî, ona dedi ki: "Orada tutîleri görünce benim halimi beyan et; şöyle diyerek ki:"*

کان فلان طوطی که مشتاق شماس - از قضای آسمان در حبس ماست
1554- *Sizin müştakınız olan falanca tutî, kaza-yı asumanı ile bizim hapsimizdedir.*

بر شما کرد او سلام و داد خواست - وز شما چاره و ره ارشاد خواست
1555- *Size selam söyledi, sizden yardım, çare ve irşat yolu göstermemizi istedi.*

گفت می‌شاید که من در اشتیاق - جان دهم اینجا بمیرم در فراق
1556- *Yine dedi ki: "Burada sizin firakınızla ve size olan iştihakım ile can verip ölüşüm layık mıdır?"*

این روا باشد که من در بند سخت - گه شما بر سبزه گاهی بر درخت
1557- *Bu reva mıdır ki; ben demir kafes içinde mahpus olayım, siz ise yeşil ormanlarda ve ağaç dallarında serbestçe gezesiniz?*

این چنین باشد وفای دوستان - من در این حبس و شما در بوستان
1558- *Ben burada hapisteyim, siz orada gülistanlardasınız. Dostların vefası böyle mi olur?*

یاد آرید ای مهان زین مرغ زار - يك صبحی در میان مرغزار
1559- *Ey büyükler, bir sabah vakit çayırda şebnem şarabı içerken, bu zavallı kuşcağızı da hatırlayınız.*

یاد یاران یار را میمون بود - خاصه کان لیلی و این مجنون بود
1560- *Dostların, dostu hatırlaması mübarek bir şeydir. Hususiyle yad eden Leyla, edilen Mecnun olursa...*

ای حریفان بت موزون خود - من قدحها می‌خورم پر خون خود
1561- *Ey eşiyile birlikte gezip uçuşan tutîler! Siz orada serbest serbest geziyorsunuz, bense burada yüreğimden akan kanları içiyorum.*

يك قدح می نوش کن بر یاد من - گر همی‌خواهی که بدهی داد من
1562- *Beni şad etmek ve adaletle abad eylemek istersen benim yâdıma da bir kadeh iç.*
Eşinle serbet serbest dolaştığın sırada beni de hatırla.

یا به یاد این فتاده‌ی خاک بیز - چون که خوردی جرعه ای بر خاک ریز
1563- *Yahut şarap içtiğin vakit, bu haksar olmuş düşkünün hatırasıyla toprağa da bir cûra saç.*

Beni hatırlamak suretiyle bir kadeh parlatmasını değerimden fazla bulursan, bari kadehin dibinde kalan damlayı beni yâd eyleyerek toprağa saçiver ki: "Kerim

olanların kadehinden toprağın da nasibi vardır” derler. Evvelce de söylenildiği veçhile, tuti lisanından olmak üzere irat edilen şu beyitler, ten kafesinde mahpus olmuş ruh-i mukayyetin, o kayıttan kurtulmuş olan enbiya ve evliya ervahından imdat talebidir. Hele bundan sonraki beyitler, o mukayyet ruhun doğrudan doğruya mahbub-i hakikiye hitabıdır:

ای عجب آن عهد و آن سوگند کو - وعده‌های آن لب چون قند کو

1564- Acaba o ahd-ü yemin nereye gitti. O şeker gibi dudağın tatlı vaatleri ne oldu?

Ruh bu âleme gelmeden ve beden kaydına giriftar olmadan evvel âlem-i vuslatta bulunuyordu. Sonra irade-i ilahîye, lihikmetin, onu vuslattan firkate duçar eyledi. Mamafih merci ve meabın yine canib-i uluhiyet olduğunu bildirdi. İşte “*Sümme ileyna turceun*”, “*ve ileyhil masir*” ve emsali tatlı vaatler ve ahdler vardı. O vaatlerin ve o ahdlerin ne olduğunu, hükümlerinin neden infaz edilmediğini, kendisinin bu firak âleminden kurtarılıp harim-i vuslata neden götürmediğini soruyor ve diyor ki:

گر فراق بنده از بد بندگی است - چون تو با بد بد کنی پس فرق چیست

1565- Eğer kulun ayrılığı kendisinin su-i ubudiyetinden ileri gelmişse, sen de ona aynı suretle mukabele edince, aradaki fark nedir?

İnsanın işi hata, Allah’ın işi de atadır. Mahlukâtın isaet-i fiiline karşı Allah’ın keremi, ihsan ile mukabele eder. Ruh-i mukayyet bu ciheti nazar-ı dikkate alıyor da: “Ya Rabbi! Sen de kulun harekâtına göre muamele edecek olursan arada ne fark kalır?” diyor.

Mamafih bu hitabın şan-ı uluhiyete ve dergâh-ı kibriya penaha karşı iradını cüretkarane olduğunu da düşünüyor, derhal şu suretle özür diliyor:

ای بدی که تو کنی در خشم و جنگ - با طرب تر از سماع و بانگ چنگ

1566- Senin gazap ve harp suretiyle yaptığın cefa, teganni dinlemekten ve çeng sesi işitmekten ziyade tarabaverdir ve mürakkıstır.

ای جفای تو ز دولت خوبتر - و انتقام تو ز جان محبوبتر

1567- Ey cefası devletten daha güzel ve intikamı candan fazla sevgili olan Allah!

نار تو این است نورت چون بود - ماتم این تا خود که سورت چون بود

1568- İlahî, ateşin bu kadar zevkli olunca nurun nasıl olur? Rabbim, matem bu derece neşveli olursa, düğünün nasıl olur?

از حلاوتها که دارد جور تو - وز لطافت کس نیابد غور تو

1569- Cevr-ü cefanın haiz olduğu halâvetlerden kıyas edilince senin kühünü, letafetinden kimse idrak edemez; onun derinliğine kimse vasil olamaz.

نالم و ترسم که او باور کند - وز کرم آن جور را کمتر کند

1570- Cevrinden inliyorum ve inleyişime merhamet edip de cevriini azaltmasından korkuyorum.

عاشقم بر قهر و بر لطفش به جد - بو العجب من عاشق این هر دو ضد
1571- *Lütfuna da, kahrına da kemal-i cid ile aşığım. Asıl şaşılacak şey, benim şu iki hale de âşık olduğumdur.*

و الله ار زين خار در بستان شوم - همچو بلبل زين سبب نالان شوم
1572- *Cenab-ı Hakk'a yemin ederim ki bu dikenden kurtulup da gül bahçesine gitsem, o sebepten bülbül gibi inlerim.*

این عجب بلبل که بگشاید دهان - تا خورد او خار را با گلستان
1573- *Bu bir acayip bülbüldür ki, gül bahçesinden diken yemek için ağız açar.*
Fedakâr bir âşık, Allah'ın yalnız lütfuna değil, kahrına da müştak olur; belayı da, safa gibi özler ve ister.

این چه بلبل این نهنگ آتشی است - جمله ناخوشها ز عشق او را خوشی است
1574- *Bu nasıl bülbüldür, belki ateşin bir timsahtır ki, bütün nahoşluklar onun aşkı dolayısıyla hoşluktan ibarettir.*

Şeyh-i arif Ömer ibnil Farız Kuddise sırruhu: “Muhabbette senden sadır olan her bela zuhur eyledikçe, şikâyet yerine şükrederim” buyurur. “Belanın en şiddetlisi peygamberlere, sonra velilere, sonra da nasın derecesine göredir” denilmiştir.

İmam-ı Kuşeyri Kuddise sırruhu:

Arapça, Sure Lokman ayet 20

ayetinin tefsirinde: “*Niam-ı zahire: İhsan ve muhabbettir. Niam-ı batına da, mihnet ile beladır. Çünkü bela fenayı, fena da lika ve bekayı iras eder*” diyor.

عاشق کل است و خود کل است او - عاشق خویش است و عشق خویش جو
1575- *O, küllün aşığıdır, hakikatte “Küll” O’dur. Binaenaleyh o, kendinin aşığıdır ve kendinin aşkına taliptir.*

Mevlâna Cami, Şeyh Ömer ibnil Farız Kuddise sırruhumanın Kaside-i Hamriye’si şerhinde muhabbete dair tahkikatta bulunduğu sırada der ki: “Hazreti Zülcelali Vel iftal ezel-i azalde”, yani “Allah vardı, onunla beraber bir şey yoktu” âleminde iken, kendini kendi ile bilir, cemal ve kemal-i zatisini kendinde görürdü. Bu “Kemal-i zati” zımında bir “Kemal-i esmai” müşahede ederdi ki, onun tahakkuk ve zuhuru için her meyil ve talep husule geldi. Bu talep ise, bütün aşkların, bütün muhabbetlerin mayası oldu. Hülâsa, muhabbet, Cemil-i Hakiki Azze Şanühü Hazretlerinin cem’an ve tafsilen kendi cemaline meylidir.

Hazreti Cami, bu beyanatından sonra muhabbeti dörde taksim eder ve cemden ceme, cemden tafsile, tafsilden tafsile, tafsilden ceme olduğunu söyler. Bunun tarifi için de, der ki:

Cemden ceme olan muhabbet: Cemal-i zatın mirat-i zatte şuhududur, yani Allah'ın kendi kendini sevmesidir.

Cemden tafsile olan muhabbet: Zat-i yegânenin mezahirde kendi cemalinin lemeatını görmesi ve yine kendi sıfatının kemalini mütalea etmesidir.

Tafsilden tafsile olan muhabbet: İnsanların tefasil ayetlerinde cemal-i mutlakın aksini görmeleri ve aksi, maksud-i külli sanıp sevmeleridir.

Tafsilden ceme olan muhabbet ise: Bazı havas-ı ümmetin asar ve efal bağından kurtulması şuun ve sıfat perdelerini yırtması, zat-ı ilahîyi kıblegâh ittihaz etmesidir.

Mevlâna Cami, muhiplerin derecelerini de şöyle izah ediyor:

Bu muhabbetlerin en yüksek derecesi “Muhabbet-i zatiye”dir ki, muhibb-i sadıkın kalbinde mahbub-i Hakk’a ve matlub-i mutlaka bir meyl ve taalluk husuldür. O taalluktan maksudun ne olduğunu bilmez. Yani sever, fakat ne için sevdiğini idrak edemez. Lisan-ı hali:

*Sorsan bana izah edemem ben neni sevdim,
Bir anladığım var ise ancak seni sevdim.*

der. Ona göre mahbubun vaat ve vaidi müsavidir. Kahır ve celalinin asarındaki melaleti çekmek, lütuf ve cemel sıfatındaki halâveti tatmak gibidir. İşte Cenab-ı Pir’in bahsettiği âşık böyle âşıklardandır.

Muhabbet-i zatiyenin ikinci bir derecesi de vardır. O da muhibbin Allah’ı, marifet, şuhud, kurb, vusul gibi bir takım emeller dolayısıyla sevmesidir. Bu muhabbet, evvelkisine nispetle aşağı mertebede kalır. Çünkü birincisindeki muhabbet, ivazsız ve garazsızdır. Bunda ise, bir nevi garaz ve ivaz vardır ki, o da Hakk’ı bilmek, Hakk’ı görmek, ermek gibi şeylerdir.

Muhabbet-i zatiyeden başka, muhabbet-i esmaiye ve efaliye vardır. Bu da Hakk’ın iftal-ü inam, izaz-ü ikram misilli bazı sıfatlarını, bunların zıtlarına tercih etmek, fakat o esma ve sıfatın asarı zuhurunu mülahaza etmemektir.

Bir de muhabbet-i efaliye ve asariye vardır ki, muhibbin tercih eylediği esma ve sıfatın asar-ı filiyelerini beklemesidir.

Hazreti Pir’in son beyitte tarif eylediği âşık, muhabbet-i zatiyenin birinci derecesinde bulunan âşıklardandır ki, onların muhabbeti lillah ve fillahtır. Bila garaz vela ivazdır. Daha doğrusu onlar muhabbetullahta tamamıyla fani olmuşlardır. Tabir-i diğerle muhiplik kalmamış, mahbupluk galebe çalmıştır. Binaenaleyh, külli olan da, kendi kendine aşkbazlık eden de, o mahbub-i hakiki ve layezalidir.

“ALLAH’A MENSUP AKIL KUŞLARINDAKİ KANATLARIN SIFATI”

صفت اجنحهی طیور عقول الهی

Cenab-ı Mevlâna, bahsetmekte olduğu tuti hikâyesi dolayısıyla, insanlardaki akıllı kuşa ve onların idrakatını kanada teşbih ediyor. Yani bir kuşun uçabilmesi kanadına göre olduğu, mesela bir tavukla bir kartalın uçması arasında fark bulunduğu gibi, ancak sathı idrak edebilen bir akıl ile derinliğe nüfuz eyleyen bir akıl arasında, külli fark olacağını ifade buyuruyor.

قصه‌ی طوطی جان زین سان بود - کو کسی کو محرم مرغان بود

1576- Can tutîsinin kıssası da böyledir. Fakat kuşların mahremi olabilecek kimse nerede?

Bahsedilen tutinin, kafeste mahpus olup kurtulmak istediği gibi, ruh da beden kafesinden kurtulabilmek için çırpınır, durur. Ruha aşına bir zat olsa, ruhun sıkıntısını anlar.

کو یکی مرغی ضعیفی بی‌گناه - و اندرون او سلیمان با سپاه

1577- Derununda Süleyman'ın beraber bulunduğu zayıf ve günahsız kuş nerede?

İnsan, cismi itibarıyla zaif bir mahluktur. Ona nispetle, çok büyük ve çok kuvvetli mahlukât vardır. Fakat o zaif ve nahif cismin dâhilinde bir kalp mevcuttur ki, Cenab-ı Hakk'ın tecelligâhıdır. Böyle bir kalbin tecelligâh-ı ilahî olması, Hazreti Süleyman'ın, ordusuyla birlikte bir kuşun dâhilinde bulunması gibidir. İşte böyle bir kuş:

چون بنالد زار بی‌شکر و گله - افتد اندر هفت گردون غلغله

1578- Şükürsüz ve şikâyetsiz inleyince yedi kat semaya gulgule düşer.

هر دمش صد نامه صد پیک از خدا - یا ربی زو شصت لبیک از خدا

1579- Her an Allah'tan ona yüz mektup, yüz haberci gelir. Bir kere "Ya Rab!" demek ondan, altmış defa "Lebbeyk" cevabı da Allah'tandır.

زلت او به ز طاعت نزد حق - پیش کفرش جمله ایمانها خلق

1580- Onun zellesi nezd-i ilahîde taatten makbuldür. Onun küfrüne nispetle halkın imanı eski püskü kalır.

Ondan bir kabahat zuhuru ve küfür süduru farz edilse, Allah indinde makbul olur.

İbrahim Aleyhisselamın putları kırıp baltayı büyük putun boynuna asması ve "Bunları kim yaptı?" diyenlere "Büyükleri yapmış olmalı" demesi gibi...

هر دمی او را یکی معراج خاص - بر سر تاجش نهد صد تاج خاص

1581- Her an, onun için hususi bir mîraç vardır. Başındaki velayet tacının tepesine Allah yüzlerce taç vazeyler.

Kadr-i manevisini anbean artırır.

صورتش بر خاك و جان بر لامكان - لامكانی فوق وهم سالكان

1582- Onun sureti, yani cismaniyeti toprakta, ruhaniyeti ise lâmekândadır. Fakat herkesin tahayyül edebileceği gibi değil, saliklerin fehminin de fevkinde bir lâmekândadır.

لامكانی نه که در فهم آیدت - هر دمی در وی خیالی زایدت

1583- O lâmekân, senin fehmine girecek, her an sende bir hayal tevhit edecek bir şey değildir.

بل مکان و لامکان در حکم او - همچو در حکم بهشتی چارجو

1584- Belki mekân da, lâmekân da o lâmekân olan Allah'ın hükmündedir. Cennetteki dört nehir cennetin hükmünde olması gibi...

شرح این کوته کن و رخ زین بتاب - دم مزین و الله اعلم بالصواب

1585- Bunun şerhini kısa kes ve bu bahsi değiştir ki, doğrusunu bilen Allah'tır.

Burada Cenab-ı Pir, nefsine hitap buyuruyor.

باز می‌گردیم ما ای دوستان - سوی مرغ و تاجر و هندوستان
1586- *Ey dostlar! Tutî kuşu ile Hind tacirinin hikâyesine dönüyoruz.*

“TACİRİN KIRDA HİND TUTÎLERİNİ GÖRMESİ VE KENDİ TUTÎSİNİN HABERİNİ ONLARA BİLDİRMESİ”

دیدن خواجه طوطیان هندوستان را در دشت و پیغام رسانیدن از آن طوطی

مرد بازرگان پذیرفت این پیام - کاو رساند سوی جنس از وی سلام
1587- *Tacir, tutînin selamını götürmek ve sözlerini hemcinslerine bildirmek temennisini kabul eyledi.*

چون که تا اقصای هندوستان رسید - در بیابان طوطی چندی بدید
1588- *Aksa-yı Hinde vasıl olunca, beyabanda birkaç tutî gördü.*

مرکب استانید پس آواز داد - آن سلام و آن امانت باز داد
1589- *Atını durdurdu ve seslenerek tutîsinin selam ve kelamını o tutîlere tebliğ eyledi.*

طوطیی ز آن طوطیان لرزید بس - اوفتاد و مرد و بگسستش نفس
1590- *O tutîlerden biri, çokça titredikten sonra düşüp öldü ve nefesi kesildi.*

شد پشیمان خواجه از گفت خبر - گفت رفتم در هلاک جانور
1591- *Tacir söylediğine pişman oldu. Bir ziruhun ölmesine sebep oldum, dedi.*

این مگر خویش است با آن طوطیک - این مگر دو جسم بود و روح یک
1592- *İhtimal bu tutî, bizim tutîcağızın akrabasındandır. Galiba iki cismin ruhu bir...*

این چرا کردم چرا دادم پیام - سوختم بی‌چاره را زین گفت خام
1593- *“Bunu ne diye yaptım, niçin haber verdim de, bu manasız söylenişimle bir biçareyi yaktım” dedi.*

Tacirin bu suretle hayıflanmasından dolayı Cenab-ı Pir Efendimiz, boşboğazlığın mazarratından bahse şuru' ile buyuruyor ki:

این زبان چون سنگ و هم آهن‌وش است - و آن چه بجهد از زبان چون آتش است
1594- *Bu dil çakmak demiri ve çakmak taşı gibidir. Dilden sıçrayan, yani lisanın tekellüm ettiği ateş misalidir.*

سنگ و آهن را مزین بر هم گزاف - گه ز روی نقل و گاه از روی لاف
1595- *Bazen nakil suretiyle, bazen da laf-ı güzaf yoluyla o demiri ve taşı birbirine vurma.*

ز آن که تاریک است و هر سو پنبه زار - در میان پنبه چون باشد شرار

1596- Çünkü her taraf karanlık ve pamukluktur. Bu pamuğun içine kıvılcım düşünce nasıl olur?

İnsanların dili, çakmak taşı ile demir gibidir. Konuşması, çakmaktan fırlayan kıvılcımları andırır. Etraf ise, pamukçu mağazasına, belki de pamuk tarlasına benzer. Bir kıvılcım, bir mağazayı, bir tarlayı yakar, kül eder. Bunun gibi bazen bir söz, bir fitne ateşinin parlamasına, kavga, ihtilal ve muharebe vukuuna bile sebep olur. Onun için insan bir şey nakledeceği yahut bir söz söyleyeceği zaman, ihtiyatlı davranmalıdır.

“Boğaz dokuz boğumdur” derler ki, bir sözün düşünülerek söylenilmesini ihtar eder. Hususiyle sohbet meclislerinde alıngan ve asabi kimseler bulunursa o gibiler, sözün medlulü kendilerine taalluk etsin, etmesin sinirlenirler ve müteessir olurlar. Adeta içine ateş düşmüş pamuk balyasına dönerler. Aile kavgalarından tutun da, kanlı muhaberelelere kadar, pek çoğunun böyle bir sözden vukua geldiğini anlarsınız.

Yine Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki:

ظالم آن قومی کہ چشمان دوختند - ز آن سخنها عالمی را سوختند

1597- Gözünü kapayıp ağzını açan ve sözleriyle âlemi fitne ateşine yakan şahıslar zalimdirler.

عالمی را يك سخن ويران كند - روبهان مرده را شیران كند

1598- Bir söz bir âlemi harap ettiği gibi; ölü, yani korkak tilkilere de arslan şecaat ve kuvveti verir.

جانها در اصل خود عیسی دمنند - يك زمان زخمند و گاهی مرهمند

1599- Ruhlar, asılları itibarıyla İsa nefeslidirler. Bir zaman yara, bazen de merhem olurlar.

Ruhlar, âlem-i ervahta bulundukları sırada, saf ve pakize idiler. Onların safiyeti, Hazreti İsa'nın nefesi gibi ölü diriltecek bir kudreti haizdi. Fakat bu âleme gelip de bedene taalluk edince, safvet-i asliyeleri baki oldukça merhem gibi, beşeriyet tabiatı galebe edince de, yara gibi tesir gösterirler. Alelhusus, terbiyenin çok tesiri vardır. “Her çocuk İslam fıtratı üzerine doğar. Sonra anası, babası onu Yahudi, Hristiyan ve mecusi yapar” hadisinde de buna işaret vardır.

گر حجاب از جانها برخاستی - گفت هر جانی مسیح آساستی

1600- Eğer canlardaki gaflet-i beşeriye perdesi kalkmış ve saffet-i asliye avdet etmiş olsaydı, her can için, “Mesih gibidir” denilebilirdi.

Pir-i Destgir Efendimiz, burada bir mukadder süale cevap veriyor. Mesela biri çıkar da, kendisinin sabır ve kanaat tavsiyesine karşı: “Ya Mevlâna! Bizi huzuzattan men etmek istiyorsun. Fakat evliya ve enbiya da yer ve içerdi. Yürür, gezer, evlenir, çoluk çocuk sahibi olurdu. Biz de onlar gibi yapsak ne lazım gelir” der.

Nitekim Mekke müşrikleri:

Arapça, Sure Furkan ayet 7

“Bu nasıl peygamber oluyor ki, yiyor, çarşıda pazarda gezip dolaşıyor” demişlerdi de Rad suresindeki:

ARAPÇA, Sure Rad ayet 38

“Habibim! Senden evvel de bir takım peygamberler göndermiş, onlara da zevceler ve çocuklar vermiştik” ayeti nazil olmuş bir peygamberin, peygamber olmakla beraber tabiat-ı beşeriye haricine çıkamayacağı, bittabi yiyeceği, içeceği, giyinip kuşanacağı; ev bark, çoluk-çocuk sahibi olacağı beyan buyrulmuştu.

Hazreti Mevlâna, bu itiraza Şeyh Attar Kuddise sırruhunun bir beytini tefsir ile cevap veriyor. Beyti ve tefsirini öğrenmeden evvel Hazreti Şeyh hakkında muhtasarca malumat edinelim.

Cenab-ı Attar, Nişaburludur. 513 tarihinde doğmuştur. İsmi Mehmet, pederinin adı İbrahim, şeyhin künyesi Ebu Talib, lakabı Feridüddin’dir. Pederi İbrahim, Şeyh Kutbeddin Haydar’ın dervişlerinden idi. Şeyh Attar da gençliğinde onun sohbetinde bulunmuştur. Sonra Şeyh Rükneddin’e intisap ile seyr-ü süluk gördü. Hicaz’a gidip birçok urefa ile görüştü. Dönüşte telif ve irşat ile meşgul oldu. Muazzam divanı 40.000 beyittir. Sair manzumeleri de hesaba katılınca, şiirlerinin mecmu’u 100.000 beyti geçiyormuş. Türkiye’de intişar etmiş olanlar Pendname’yle Mantık-ut Tayr’dır. İkisinin de manzum tercümeleri vardır.

Hazreti Şeyh, 627 tarihinde şehiden irtihal etti. Cengiz-i Hunriz’in orduları Asya’yı, bilhassa Türk memleketlerini yakıp yıkarken Nişabur’u da istila etmiş, ordu efradından bir Moğol, Şeyh’i esir almıştı. Kendisini kurtarmak için Moğol’a birçok para teklif ettiler. Şeyh ise:

- Bu, benim kıymetim değildir, diyerek Moğolun hırsını artırıyordu. Sonra biri:
- Sana bir torba saman vereyim de, şu ihtiyarı bana sat, dedi.

Şeyh:

–Şimdi kıymetimi buldum, şimdi ver, deyince Moğol kızdı. “Beni o kadar paradan mahrum ettin” diyerek, Hazreti şehit etti. Rahmetullahi Aleyh. Şeyh’in şu hareketinden maksadı: Hem nefsinı küçültmek, hem de şehadet mertebesine ermekti. Şehadeti zamanında yüz yaşını geçmişti. Türbesi “Şadbah” kasabasının haricinde olup halen ziyaretgâh imiş.

Hazreti Mevlâna çocukken, pederiyle beraber Nişabur’a geldiği sırada, Şeyh Attar ile görüşmüş ve Şeyh eserlerinden “Esrarname”yi Cenab-ı Pir’e hediye etmişti. Mevlel arifinin: “Şiir söylemekten bana ar teveccüh etmez. Yüz asırda misli gelmeyecek olan Şeyh Attar da şair idi.” Beyti, Cenab-ı Attar’ın yüksekliğine şahittir.

Feridüddin-i Attar Kuddise sırruhunun: “Ey gafil! Sen nefis sahibisin. Toprak üstünde kan ye, yani kendini haksar ederek ve yüreğinden kanlar giderek mücahede eyle. Büyükleri de, kendine kıyas etme. Zira bir veli, zehir de yese, o zehir bal olur, buyurmuştur” beytinin tefsiri:

Enbiyanın mucizatı gibi evliyanın da keramatı haktır ve lazim-ül itikattır. Buna dair tarih bir vakıa arz edeyim: Sıddık-ı Ekber Radiyallahü anh Efendimizin hilafetinde idi. Menazire devletinin payitahtı olan Hire şehri Halid bin Velid Radiyallahü anh fırkası tarafından muhasara edilmişti. Orada oturan ve bir pir-i fani olan meşhur Abdulmesih Halid’in huzuruna geldi. Verilecek cizyenin kabulünü rica etti. Halid, bu ricayı kabul eyledi. Abdulmesih’in yanında bir hizmetçi vardı ki, elinde bir şey tutuyordu. Halid, onun ne olduğunu sordu. Abdulmesih:

– Zehirdir, eğer cizye teklifini kabul etmeyecek olsaydın yiyip intihar edecektim, beni gönderenlerin yanına muvaffakiyetsizlikle dönmeyecektim, dedi.

Halid, zehiri istedi, avucuna boşalttı. “Bismillah” diyerek, ağzına attı. Başkaları için öldürücü zehir olan o madde, Halid’e bir şey yapmadı. Bu keramet de, halkın Müslümanlığa meyline sebep oldu. Hazreti Mevlâna, Şeyh Attar’ın beytini tefsire şuru’ ile diyor ki:

صاحب دل را ندارد آن زیان - گر خورد او زهر قاتل را عیان
1601- Bir veli, apâşıkâre zehir yese de, ona zarar vermez.
Nakledilen tarihî vakia gibi...

ز آن که صحت یافت و از پرهیز رست - طالب مسکین میان تب در است
1602- Çünkü o veli-i kâmil, sıhhat bulmuş ve perhizden kurtulmuştur.
Biçare talip ise sıtma nöbetleri arasındadır.

Malumdur ki, bir adam hastalandığı, nöbet ateşleri içinde yandığı sırada, ona perhiz ettirirler. Sütten, yoğurttan başka bir şey vermezler. Zira yiyecek olursa ateş artar, hele tifo gibi bazı mühim hastalıklarda yemek yemek hastayı alıp götürür. Can boğazdan gelir, derler. Doğrudur ama bazen de, can boğazdan gider.

Harputlu Tefvik Efendi, isminde biri vardı. Bunun tifoya tutulmuş kızına, hekim şiddetli perhiz tavsiye etmiş iken: “Onun mayası bulgurla yoğrulmuştur” diyerek kızcağıza bulgur pilavı yedirmiş ve ölümüne sebep olmuştu. Buna tevekkül denilmez, cehalet, daha doğrusu hamakat denir.

Evet. Nöbetler geçiren bir hastaya perhiz ettirirler. Nöbet geçti, hastalık yok oldu mu, o adam istediğini yiyebilir. İşte avamdan biri ile bir veli arasındaki fark: Birinin hasta, diğerinin afiyette olmasıdır. Bir hastanın bir sağlama nefsinin kıyas etmesi, helak olması demektir.

گفت پیغمبر که ای مرد جری - هان مکن با هیچ مطلوبی مری
1603- Peygamber Aleyhisselam, buyurmuştur ki: “Ey cesur- talip! Matlubiyet derecesine vasıl olanlarla inada ve iddiaya kalkışma.”

در تو نمرودی است آتش در مرو - رفت خواهی اول ابراهیم شو
1604- Sende Nemrutluk tabiatı vardır, onun için ateşe girme; girmek istersen evvela İbrahim ol.

Seyr ve sülukta bulunanlar ya talip yahut matlup olurlar. Talip olanlar, henüz süluka başlayanlar; matlup olanlar da, sülukünü bitirmiş, fena ve beka mertebesine yetişmiş olanlardır ki, manevi hastalıklardan kurtulmuş, afiyet-i kâmile derecesini bulmuşlar. Onlara nispetle manen hasta ve tedaviye muhtaç bir halde bulunan taliplerin, onları taklide kalkışmamaları lazımdır. Çünkü kalbinde henüz Nemrutluk duyguları olan kimsenin Hazreti İbrahim gibi ateşe atılması, onun tutuşup yanması neticesini verir.

Malumdur ki, eski Babil hükümdarlarına Nemrut denilirdi. Bunlardan biri -ki hangisi olduğu malum değildir- Hazreti İbrahim Aleyhisselamı ateşe attırmış:

Arapça, Sure Enbiya ayet 69

“Ey ateş! İbrahim’e karşı serin ve selamet ol” ferman-ı ilahisi mucibince, o ateş Cenab-ı Halilullah’ı yakmamıştı.

Şu mucize vaki olmuştur. Vukuuna Kur’an şahadet ediyor. Biz Müslümanlara da, ona inanmak düşüyor. Yalnız şu var ki, oraya Nemrut ve ona tabi olanlar girecek olsalardı girenlerin yanmış cesetleri bile kalmazdı. Çünkü onlarda İbrahimlik değil, Nemrutluk vardı.

چون نه‌ای سباح و نه دریایی - در می‌فکن خویش از خود رایی
1605- Mademki yüzgeç ve deniz mahluku değilsin, reyine ve hevesine kapılıp da kendini denize atma.

Selamette yüzebilmek için ya deniz hayvanlarından olmalı yahut gayet iyi yüzebilmeli. İki de olmayınca, yüzme hevesine kapılıp da denize atılan boğulur.

او ز آتش ورد احمر آورد - از زیانها سود بر سر آورد

1606- Yüzme bilen dalgıç denizin dibinden inci çıkarır ve zararlardan fayda husule getirir.

Denize girmek ve dalmak, şüphesiz tehlikeli ve zararlı bir harekettir. Hususiyle Basra körfezinde ve Hint denizinde dolaşan müthiş köpek balıklarına yem olma tehlikesi vardır. Fakat inci avcıları, iyi yüzme bilirler. Senelerce dalıp çıktıkları için inci avına alışmışlardır. Bunun için o tehlikeli hareketlerinden menfaat husule gelir. Acemi bir adam ise, bunu yapmaya kalkacak olursa, ya dağlar arasında boğulur yahut köpek balıklarınca yutulur. Hülâsa, acemi olanlar, mana denizinin dalgıcı bulunan salahiyetli zevatın harekâtını taklide kalkışmamalıdır.

کاملی گر خاک گیرد زر شود - ناقص ار زر برد خاکستر شود

1607- Bir kâmil, toprağı tutacak olursa altın olur. Nakıs bir kimse, altın götürse kül haline gelir.

چون قبول حق بود آن مرد راست - دست او در کارها دست خداست

1608- O müstakim zat, Allah'ın makbulü olduğundan, iş görmek hususunda onun eli, Allah'ın eli mesabesindedir.

Cenab-ı Hakk, makbul kullarından bazılarını fevkalade ve icazkar bir kuvvet verir. Onlar da, o kuvvetle yine irade-i ilahîye ile tasarrufta bulunurlar. Şu halde onların kuvveti, Allah'ın kuvvet ve kudreti demek olur. Lateşbih bir makinenin kuvveti, onu işleten şoförün kuvveti olduğu gibi... Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz, Bedir gazasında bir avuç ufak çakıl taşı atmış, o taşlar karşığı safta bulunan müşriklere isabet eyleyerek onları sersem etmişti. Keza Hazreti Ali, Hayber kalesinin kapısını zorlayıp koparmış ve kalkan gibi elinde kullanmıştı. Nebi de, veli de, insan olmaları itibarıyla ve beşeriyet kuvvetiyle böyle işler göremezler. Fakat görmüşlerdi. Görmüşlerdi ama Allah'ın kuvvetiyle görmüşler, o anda yed-i kudretteki kuvvetin zuhuru vasıta olmuşlardı.

دست ناقص دست شیطان است و دیو - ز آن که اندر دام تکلیف است و ریو

1609- Kâmil olmayan kimsenin eli, şeytanın eli demektir. Çünkü onun teklifi ve hilesi tuzağındadır.

Kemal-i ricale vasıl olmayanlar, şeytanın pençesinden yakalarını kurtaramazlar. Onun verdiği vesvesenin, yaptığı iğvanın icra vasıtası olmaktan hali kalmazlar. Binaenaleyh, o gibileri, şeytanın görür gözü, söyler dili ve tutar eli mesabesindedir. O halde bu misilli kimseler, ekâbir-i ümmetle boy ölçüşmeye kalkışmamalı, onlara kıyas-ı nefis etmemelidir.

جهل آید پیش او دانش شود - جهل شد علمی که در ناقص رود

1610- Cehil, kâmilin huzuruna gelirse ilim olur. Fakat ilim bir nakısın nezdine giderse cehle inkılâp eder.

Marifete müteallik bir meseleyi bilmeyen bir kimse, bir kâmilin huzuruna gider de sorarsa, o kâmilin izahıyla onun cehli ilim hâlini alır, yani bilmediğini öğrenir, cahil gelmişken âlim gider. Lakin böyle bir mesele, nakıs bir şahsın yanında izah edilse, herif anlayamayacağı için o ilim cehle inkılâp eder. Belki de herif yanlış

anlar ve anladım zannıyla o yanlış anlayışı ilim diye satmaya kalkar. Noksan ile kemal arasında, bilmemekle bilmek kadar fark vardır. Nitekim Cenab-ı Hakk: **“Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”** buyurmuştur ki, elbette olmaz.

هر چه گیرد علتی علت شود - کفر گیرد کاملی ملت شود

1611- İlletli kimse neyi tutsa ona da bulaşır, o da illet olur. Fakat bir kâmil, küfrü bile tutsa millet ve mezhep halini alır.

Sâri bir hastalığa müptela olan, temas ettiklerine marazı bulaştırır. Nitekim bir hadis-i şerifte, **“Arslandan nasıl kaçarsan, cüzamlı kimseden de öyle kaç”** buyrulmuş. Huzur-u Nebeviye gelen bir cüzamlıya: **“Haydi git, senin biatini kabul ettik”** denilerek, yed-i saadet uzatılmamıştı.

Cüzam: Allah cümleyi muhafaza etsin, müthiş bir hastalıktır ki, müptela olanın vücudunda yaralar açılır. Türkçede buna “miskinlik illeti” denilir. Keza: **“Taun bulunan bir beldeye girmeyin; bulunduğunuz şehirde zuhur ederse, oradan çıkmayın”** mealinde bir tenbih-i peygamberi vardır. Tababetin bildirdiği hastalık sirayetini, **Nebi-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem** de beyan buyurmuştur. Binaenaleyh, o gibi kimselerden belli etmeyecek, hatırlarını, gönüllerini kırmayacak surette çekinmek lazımdır. “Ben temas ederim, Allah saklar” demek, bilmem ama Allah’ı dezenfekte memurluğuna tayin etmek gibi olur. Vakıa Cenab-ı Hakk, hafız-ı hakikidir. Mahlukâtını savn-ı samandisinde bulundurur. Hastalığın bu kadar çokluğuna rağmen yaşayışımız o savn-ı samadaninin tesiriyledir.

Yahudinin biri, Hazreti Ali Kerremallahü vecheye: “Allah’ın hıfzına itimat eder misin?” diye sormuş. “Evet” cevabını alınca: “Kendini şu damdan aşağıya at, bakalım saklayacak mı?” demiş. Şah-ı Vilâyet Hazretleri: “Allah’ı imtihan mı edeceğiz” diye pek fazla arifane bir cevap vermiş.

Evet. İlletli bir kimse temas ettiği şahısları ve eşyayı bulaştırır. Lakin bir kâmil, küfrü bile ihtiyar etse, o küfür din ve mezhep halini alır. Mesela, ashab-ı kiramın büyüklerinden Ammar bin Yasir Radiyallahü anh, Mekke’de hamisiz muinsiz bir zat idi. Müşrikler, babası Yasir’i, anası Sümeyye’yi şehit ettikten sonra, onu da sıkıştırdılar. Zorla, işkence ile kelime-i küfre zorladılar. Ammar, onların ellerinden kurtulduktan sonra ağlaya ağlaya huzur-ı Nebeviye geldi ve keyfiyeti arz etti. Cenab-ı Peygamber, Ammar’ı teselli eyledi. Ba’dema mecbur kalırsa yine söylemesine müsaade buyurdu. Kelime-i küfr telaffuzu gâvur olmayı icap ederken, Hazreti Ammar gibi bir kâmilin onu yapmasıyla, dinde hususi müsade şeklini aldı. Yine ashab-ı kiramdan Nuaym bin Mesud-i Gatafani Radiyallahü anh hakkında da böyle bir müsaade vardır. Cenab-ı Nuaym, Hendek gazası esnasında huzur-u Nebeviye gelerek Müslüman olmuştu. Bir hizmet edip edemeyeceğini sordu. Kendisi, Medine’yi muhassara eden ordunun erkânından olduğu için, ordu ile Beni Kureyza Yahudileri arasına bir tefrika düşürmesinin büyük hizmet olacağı taraf-ı Risaletten beyan buyruldu. Nuaym, bunu yapmak için hakikat hilafı söz söylemek lazım geldiğini arz etti. Resulullah Efendimiz: **“Muharebe, düşmanı aldatmaktır”** buyurarak onun aldanmasından istifade demek olduğunu bildirdi ve böylece istediği gibi söz söylemesine izin verildi. Yalan söylemek haram olduğu halde, **Nuaym** gibi bir kâmilin onu, limaslahatin, ihtiyar etmesi sebebiyle, söylenmesine müsaade olundu.

Nuaym, Yahudilere gidip muhasara ordusundan rehin istemeleri tavsiyesinde bulundu. Ordu erkânında: “Yahudiler, sizden alacakları rehineri Muhammed’e teslim edeceklermiş, sakın vermeyin” tembihinde bulundu. Bu suretle müşriklerle Yahudilerin araları açıldı.

Cenab-ı Pir, şu beyanatından sonra diyor ki:

ای مری کرده پیاده با سوار - سر نخواهی برد اکنون پای دار

1612- Ey piyade oldukları halde süvari ile inada ve yarışa kalkan! Bu yarışta başını kurtaramazsın, ayağını denk al.

Gayet yürük bir ata binmiş ve dörtlüye koşturmaya başlamış bir süvari tasavvur buyurun. Sonra takunyalı yahut nalçalı kunduralı bir piyadenin onunla yarışa girdiğini göz önüne getirin. Yetişebilmesi kabil mi? Beş on dakika bile koşsa nihayet geri kalır, koşmakta devam ederse nefesi kesilir ve çatlar.

İşte kâmillikle nakışların müsabakaya çıkışması da, bunun gibidir. Bir adamın maddeten, manen büyük olanlarla didişmeye ve boy ölçüşmeye kalkışmasının, mazarrat ve felaketinin mucip olacağını, bahis dolayısıyla izah için Hazreti Mevlâna, Cenab-ı Musa'ya karşı sihirbazların müsabakaya ve imtihana girişmelerini naklediyor.

“SİHİRBAZLARIN HAZRETİ MUSA'YA: NE BUYURURSUN, EVVELA SEN Mİ ASANI ATARSIN; YOKSA BİZ Mİ ATALIM? DİYE TAZİM GÖSTERMELERİ”

تعظیم ساحران مر موسی را علیه السلام که چه فرمایی اول تو اندازی عصا یا ما

ساحران در عهد فرعون لعین - چون مری کردند با موسی به کین

1613- Sihirbazlar, Firavn-i lâinin zamanında Musa Aleyhisselam ile kindarane mücadele kalkıştılar.

لیک موسی را مقدم داشتند - ساحران او را مکرم داشتند

1614- Lakin Hazreti Musa'yı takdim ve tekrim ettiler.

ز آن که گفتندش که فرمان آن تست - گر تو می خواهی عصا بفکن نخست

1615- Zira dediler ki: “Ferman senindir. İstersen evvela asanı sen at.”

Kıssa malum. Musa Aleyhisselamın gösterdiği mucizata karşı, Firavun aciz kalmıştı. Ne yapalım diye, nedimeleriyle istişare etti.

- Musa üstat bir sihirbaz, ona karşı biz de sihirbazlarımız toplayalım, cevabını verdiler.

Firavun, Mısır'daki sihirbazları payitahtına topladı. Bunlar meydan-ı marifete çıkınca Hazreti Musa'ya hürmet ve nezaket ibraz ettiler, “Sen mi evvel hüner göstermek istersin, yoksa biz mi yapacağımızı yapalım?” dediler. Bu vakıa Kur'an-ı Kerim'de şu suretle hikâye ediliyor:

ARAPÇA, Sure Taha ayet 65

“Ya Musa! Sen mi asanı atarsın, yoksa ilk defa biz mi atalım, dediler. Musa, onlara dedi ki: Siz atacağınızı atın.”

Hazreti Pir, bu ayetin mealini şu beyit ile ifade ediyor:

گفت نی اول شما ای ساحران - افکنید آن مکرها را در میان

1616- Musa Aleyhisselam, dedi ki: “Hayır... Ey sihirbazlar! Evvela siz o mekirleri ortaya atın.”

این قدر تعظیم دینشان را خرید - کز مری آن دست و پاهایشان برید

1617- Bu kadarcık tazim göstermeleri onlara din bahşetti. Fakat muinede ve imtihana kalkışmaları, ellerini, ayaklarını kestirdi.

Sihirbazlar, Firavun'un ve Mısır halkının karşısında yere bir takım değnekler ve ipler atmışlar, onlarda kıvranmaya ve yılan gibi görünmeye başlamışlardı. Sonra Emr-i ilahî ile Hazreti Musa asasını atmış, asa kocaman bir ejderha olup o iplerin ve değneklerin hepsini yutmuş meydanda bir şey bırakmamıştı. Sihirbazlar, bu halin sanat ve marifet değil, mucize olduğunu anladılar. Çünkü Hazreti Musa onlardan üstün bir sihirbaz olsaydı, hasımların yaptıkları sihri iptal edecek, iplerle değneklerin ne olduklarını meydana çıkaracaktı. Sihirbazlar, bunun sihir ile yapılabileceğini biliyorlardı. Fakat öyle olmadı. Eseri iptal edilmedi, külliye ortadan kalktı. Binaenaleyh, sihirbazlar hadisenin azamet-i icazı karşısında: "Biz Musa'nın ve Harun'un Rabbine iman ettik" diyerek secdeye kapandılar. Bunun üzerine Firavun kızdı:

- Musa sizin büyüünüz ve üstadınızmış, sihri size öğretmiş, diyerek sihirbazların ellerini ve ayaklarını kestirdi. Gövdelerini ağaç dallarına astırdı. Tabi onlar öldüler. Fakat müşrik değil, mümin ve şehit olarak öldüler.

İşte Cenab-ı Pir, buyuruyor ki: "Sihirbazların ellerinin ve ayaklarının kesilmesi, Kelimullah ile imtihana çıkışmalarından; mümin ve şehit olarak ölmeleri de kendisine hürmet ve tazim göstermelerinden ileri gelmiştir."

Ashab-ı kiramdan Hakim bin Hizam namında bir zat vardır. Hazreti Hatice'nin akrabası bulunan bu sahabe, Müslüman olmadan evvel de hayır ve hasenatta bulunur, ezcümle babaları tarafından diri diri defnedilecek çocukları satın alır, onlara bakar ve büyütürdü. Çünkü cahiliye Araplarında, hususiyile Beni Temim kabilesinde kız çocukları doğar doğmaz yahut yedi sekiz yaşına girince çöle götürüp bir çukura defnetmek adet olmuştu.

Hakim bin Hizam vakt-i cahiliyette yaptığı hayırların faydası olup olamayacağını Aleyhisselat Efendimiz'den sormuş, o hayırların kendisini İslam'a sevk etmiş olduğu cevabını almıştı.

Demek ki büyüklere hürmet, hayır ve hasenat, her halde failini boş bırakmıyor. Maddi ve manevi faide bahşoluyor. Yine yukarıda beyitlerin izahına şuru' ediliyor da deniliyor ki:

لقمه و نکته ست کامل را حلال - تو نه ای کامل مخور می پاش لال

1618- Lokma da, nükte de kâmile helaldir. Sen kâmil değilsin. Yeme ve dilsiz gibi ol, söyleme.

Şeyh Attar Hazretleri, tefsir ve izah edilen beytinde diyordu ki: "Ey gafil! Sen nefis sahibisin. Toprak ortasında kan ye. Yani nefsini naksar ederek ve yüreğinden kan giderek mücahede ve riyazette bulun. Kendini ekâbire kıyas etme. Zira bir veli zehir de yese, ona bal gibi olur."

Hazreti Mevlâna da, buyuruyor ki: "Yemek de, söylemek de kâmile helaldir, hatta onun yemesi, senin oruç tutmadan hayırlıdır. Sen kâmil değilsin. Onun için yemeyip nefis-i emmarenin şiddetini açlığın tesiriyle tahfif etmelisin. Keza kâmil söyler. Söyler ama sözleri ayn-ı hikmet olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim, Nebi-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem hakkında:

Arapça, Sure Necm ayet 3-4

“Hazreti Peygamber Aleyhisselam, heva ve heves sevkiyle söz söylemez, söylediklerini kendinden uydurmaz. Onun tebliğatı, kendisine vaki olan vahiyden başka bir şey değildir” buyruyor. Onun gibi verese-yi Muhammediye olan evliyauallah da, ayn-ı ilham ve mahz-ı hikmet olan sözleri söyler. Sen ise, onlar gibi olmadığın için çalçenelik etmemelisin.

“Malayaniyat ile gevezelikle iştigali bırakmak, kişinin hüsn-ü edebi cümlesindendir” buyrulmuştur.

Malayaniyat nedir? Bir kimsenin aklının ermediği ve eremeyeceği şeylere karışması, bilir bilmez ve anlar anlamaz, münasebetli münasebetsiz sözler söylemesi, haddini, miktarını, vazifesini tecavüz etmesidir.

چون تو گوشى او زبان نى جنس تو - گوشها را حق بفرمود أنصتوا

1619- Sen kulaksın, yani dinleyeceksin; o dildir, yani söyleyecektir. Cenab-ı Hakk, dinleyecek kulaklar için, “Susun” buyurmuştur.

Arapça, Sure Araf ayet 204

“Kur’an okunduğu vakit susun ve onu dinleyin ki, böyle yaptığınız takdirde Allah’ın rahmetine nail olmanız memuldur” ayet-i kerimesine işaret buyruluyor.

Deniliyor ki, kâmil mesela dil gibidir ki söylemek, onun hakkı, hatta vazifesidir. Nakıs da kulak gibidir ki, onun hakkı, hatta vazifesi dinlemektir. Dil ile kulak birbirinin cinsi olmadığı gibi kâmil ile nakıs da birbirinin misli değildir. Binaenaleyh, nakıs susmalı ve kâmilin beyanatını dinlemelidir. Çünkü insan, gözünden ziyade kulağından öğrenir, yani görmekten ziyade işitmekle malumat sahibi olur.

Dikkat edilirse anlaşılır ki:

کودک اول چون بزايد شیر نوش - مدتی خامش بود او جمله گوش

1620- Çocuk evvela süt emer ve bu halde bir müddet sükût eder. Adeta kulak kesilir.

مدتی میبایدش لب دوختن - از سخن تا او سخن آموختن

1621- Ona bir müddet susmak ve söylenilen sözlerden lakırdı öğrenmek lazımdır.

ور نباشد گوش و تی تی می کند - خویشتن را گنگ گیتی می کند

1622- Çocuk işittiği sözlere kulak vermez de, söyleyecek olursa; kendisini cihanda dilsiz yapar.

کر اصلی کش نبود آغاز گوش - لال باشد کی کند در نطق جوش

1623- Doğuştan sağır ki aslında onun işitmek hissi yoktur, dilsiz olur. Nasıl cuş-u huruşa gelir de söz söyler.

Anadan doğma dilsizliğin sebebi sağırılıkmış. Çocuk sağır olduğu ve ses seda işitmediği için duymadığı sesleri taklit edemez. Bittabi lakırdı söyleyemezmiş. Urefay-ı ümmeti dinleyenler, onlardan marifete dair kelimatı işitmeyenler de tıpkı böyledir. İşitip öğrenmedikleri için onların geveledikleri, bir dilsizin ağzından çıkan sesler gibi manasız olur. Binaenaleyh, insan ariflerden birinin huzurunda bulununca

susmalı; “Dur anne ben söyleyeyim!” kabilinden fodulluğa kalkışmamalı, söyleyen kâmilî dinlemelidir.

Bir edip-i kâmilî gördükte tıfl-ı mekteb ol, denilmiştir ki; pek doğrudur.

*Kuşa pek meraklı bir adam varmış.
Yavru yetiştirir, sonra satarmış.
Bir gün oğlu ona demiş ki: Baba;
Yavrular evvela niçin acaba,
Hiç de ötmüyorlar gelip de aşka;
Bir şey demiyorlar çık cikten başka.
Baba demiş ki: Adet böyledir,
İbtida dinlenir, sonra söylenir.
Dinlemekle hasıl olur öğrenmek.
Bilmek isteyene dinlemek gerek.
Bu sözleri dinle, iyice belle;
Sen de cır cır ötme, hocanı dinle.*

ز آن که اول سمع باید نطق را - سوی منطق از ره سمع اندر آ

1624- Çünkü kelim için evvela dinleme lazımdır. Binaenaleyh söz canibine kulak yolundan gel ve gir.

Bir evin dâhiline kapısından girildiği gibi, kelamın harimine de dinleme kapısından girilir. Onun için evvela dinleyip anlamalı, meseleye iyice nüfuz etmeli, ondan sonra ve icap ederse söylemelidir.

ادخلوا الأبواب من أبوابها - و اطلبوا الأغراض في أسبابها

1625- Evlere kapılarından girin. Garaz ve maksatları da sebeplerinde arayın.

Bu beyit ile Bakara suresindeki şu ayete işaret ediliyor:

Arapça, Sure Bakara ayet 189

“Evlere arkalarından girmeniz hayırkarlık değildir. Lakin hayırkarlık, Allah’a karşı ittika eden, yani Hakk’tan çekinen kimsenin harekâtıdır. Evlere kapılarından giriniz ve Allah’tan korkup çekininiz. Bu sayede felah bulmanız umulur.”

İslam’dan evvel Hicaz Araplarının garip ve gülünç bazı halleri vardı. Çünkü onlar Amr bin Luhayyil Huzai’nin iğfalatına kapılmışlar, şeriat-i İsmailiye’nin kendilerine telkin eylediği tevhidi unutmuşlar, putperestlik derekesine düşmüşler, bununla beraber Kâbe’ye hürmet ve senede bir defa hacetmesini, ihrama girmesini bırakmışlardı. İhramda iken de, dam altında oturmayı yahut ev dâhiline girmeyi günah saymak derekesine düşmüşlerdi. Bir lüzum üzerine eve girmeleri icabedince, “Günahtır!” diye kapıdan girmezlerdi. Evin arka duvarını yahut kulübenin arka cihetindeki sazı delip ayırmak suretiyle girip çıkarlardı. Müslümanlık ki, fıtrî ve tabii bir dindir; tabii, böyle gayr-i tabii şeyleri bırakmazdı. Binaenaleyh, birçok saçma sapan hareketleri kaldırdığı gibi, kapıdan girmeyip bacadan düşmek kabilinden olan şu münasebetsizliği de ref etti. Birr-ü hasenatın evlere arkalarından girmek değil, takva olduğunu bilirdi.

Cenab-ı Mevlâna da, nasıl evlere kapılarından girilmek lazım ise, kelama da onun kapısı demek olan dinleme tarikinden dâhil olmak icap eder diyor. Bu herkes için böyledir.

نطق کان موقوف راه سمع نیست - جز که نطق خالق بی طمع نیست

1626- Kulak yoluna bağlı olmayan bir nutuk varsa, o da tamahsız ve garazsız olan Allah kelimidir.

Bir ziruhun ağzından çıkan ses, işitilip anlaşılabilmek için bir kulağa muhtaçtır. Çünkü ses, havayı dalgalandırır. Hava dalgaları gider. Kulağın içindeki zara dokunur. Kulak sahibi de, o sayede sesi duyar. Fakat Hakk Sübhanehü ve Teala, azadan ve ceyarihten münezzehtir. Zat-ı Ecell-ü Akdesi, söylemek için bizim gibi dile, işitmek için de yine bizim gibi kulağa muhtaç değildir.

Arapça, Sure Şura ayet 11

“Bila lisan söyler ve bila semi iştir.”

Kelam-ı ilahîyi işitme, daha doğrusu duymak için kulağa da ihtiyaç yoktur. O tecelli, doğrudan doğruya kalbe, yani insanın hakikatine ve maneviyetine olur.

مبدع است او تابع استاد نی - مسند جمله و را اسناد نی

1627- Cenab-ı Hakk bir mübdîdir ki, yarattıklarını modele bakarak halk etmemiştir.

Hiçbir üstadın tabii ve çırağı değildir. Yani sanat-ı hilkati, hizmet ve teallüm ile öğrenmemiştir. Herkesin mesnedidir. Kendisi için isnat ve istinat yoktur.

Malumdur ki isnat, dayamak demektir. İstılahta, bir sözü ilk söyleyene varıncaya kadar anane ile “an filan”, yani filan, o da filandan diye rivayet manasınadır. Mesela İmam-ı Buhari, rivayet ettiği hadisleri müteaddit zevatın isimlerini sayıp o hadisi Aleyhisselam Efendimize kadar götürür. Her din ve mezhepte bir emir yahut bir nehiy ancak Allah’a isnat olunur. Cenab-ı Hakk ise, ben şundan işittim yahut filandan öğrendim, o da filandan duymuştu gibi isnattan münezzehtir ve mütealidir.

باقیان هم در حرف هم در مقال - تابع استاد و محتاج مثال

1628- Bakileri, yani Allah’tan maadası ise hem sanatlarda, hem de sözde bir üstada tabî ve örneğe muhtaçtır.

En büyük sanatkârlar, en derin âlimler, en belîğ hatipler, mutlaka bir üstada hizmet etmişler, mukaddematı ondan öğrenmişler, sonra çalışma çabalaya öğrendiklerini ileriye götürmüşler, belki de icat derecesine çıkarmışlardır. Fakat dikkat buyrulsun ki o gibiler iptida bir üstada hizmet edip talim görmüşlerdir. Cenab-ı Hakk ise, haşa böyle değildir. Onun “ders alacak hocası” olmadığı gibi, ders almaya da ihtiyacı yoktur.

زین سخن گر نیستی بیگانه‌ای - دل و اشکی گیر در ویرانه‌ای

1629- Eğer bu sözün yabancısı değilsen sırtına bir aba çek, bir viraneye çekil, orada gözyaşları dök.

Anadan doğma sağır değil de, biraz işitmek kabiliyetin varsa, işittiğin manevi kelimenin remzini anlamak için mücahede ister. Mücahede için süluk lazımdır. Sülukun birinci mertebesi tövbedir. Tövbe ise, sade “Tövbeler olsun Ya Rabbi” demekten ibaret değildir.

Bir hadis-i şerifte buyrulduğu gibi: “İnsan tövbe ve istiğfar edici olmak için, yaptıklarından nedamet duymalı, acı acı gözyaşları dökmeli, bir daha yapmamaya azm- ü kastetmeli, hulasa tövbe fidanını gözyaşları ile sulamalıdır.

ز آن که آدم ز آن عتاب از اشك رست - اشك تر باشد دم توبه پرست

1630- Çünkü Adem Aleyhisselam, Allah'ın itabından gözyaşıyla kurtuldu, gözyaşı tevbe edenin lisan-ı istiğfarıdır.

بهر گریه آمد آدم بر زمین - تا بود گریان و نالان و حزین

1631- Adem Aleyhisselam, ağlamak, inlemek ve mahzun olmak için zemine gelmiştir.

آدم از فردوس و از بالای هفت - پای ماچان از برای عذر رفت

1632- Hazreti Adem cennetten ve yedinci kat göğün fevkinden, özür dilemek için "pay-ı ma çan"a indi.

Burhan-ı Kat'ı tercemesinde, deniliyor ki:

"Pay-ı maçan: Ehl-i tasavvuf ve ashab-ı tarikat ıstılahında pabuçluk ve saff-ı ni'al manasınadır. Taife'i merkume beyinlerinde kaidedir ki, müritlerin birinden hilaf-ı kaide bir zelle ve badire sudur eylese makam-ı aramen olan saff-ı nialde bir ayak üzere sağ kulağı sol elinde ve sol kulağı sağ elinde durdururlar. Hatta mürşidi, itizarını kabul ve zellesini afvedince, o vakit izin ve ruhsat verip eski mahalline müracaat eder."

Cenab-ı Mevlâna, Adem Aleyhisselamın arz üzerinde zellesinden dolayı ağlamasını, tezellül göstermek ve özür dilemek için "Pay-ı maçan"a inmeye benzetiyor. Cennete nispetle arzın, pabuçluk gibi mertebeden aşağı olması da vech-i şebah oluyor. Yani vaki olan zellesinden dolayı, Ebülbeşer Hazretleri arz üzerinde nasıl tavr-ı tezellül aldıysa; sen de bir köşeye çekil, mutazarrıane ve müsterhimane gözyaşları dök. Çünkü tövbekâr olmanın lisan-ı halî, gözyaşlarıdır.

گر ز پشت آدمی وز صلب او - در طلب می‌باش هم در طلب او

1633- Eğer Adem'in belinden ve sulbünden geldinse, yani hakikaten Adem evladı isen pederin gibi Allah'ı talep et ve onun bölüğünde, yani talipleri arasında bulun.

ز آتش دل و آب دیده نقل ساز - بوستان از ابر و خورشید است باز

1634- Gönül ateşinden ve gözyaşından gıda yap. Çünkü bostan, bulut ve güneş feyziyle açılıp nema bulur.

Tövbe bir bostan farz edilecek olursa, onun yeşermesi ve yetişmesi için gönülden çekilen ateşin ahlâr ve gözden dökülen coşkun yaşlar lazımdır. Su ve güneş görmeyen bir bahçe feyz bulamadığı gibi, gönül ahı ve gözyaşı olmadıkça tövbe bostanı da taravet peyda edemez.

تو چه دانی قدر آب دیده‌گان - عاشق نانی تو چون نادیدگان

1635- Sen gözyaşı dökmenin zevkini ne bilirsin? Çünkü görmemişler gibi ekmeğe âşıksın.

Hakikaten tecrübe etmiş olanların malumdur ki, insanın elemli bir zamanında göz önünden yuvarlanan iki damla yaş bile, o elemi mümkün mertebe hafifletir. Hususiyle o elem manevi olursa ve hakiki bir nedametle ağlanırsa, dökülen yaşlar adeta kalbin pasını siler ve gönül aynasına cila verir.

Taatin zevk-ı safa averi hoştur amma,
Başka bir neşvesi var girye-i istiğfarın.

*Ne kadar olsa, birinde bulunur ucb u gurur,
İltikadır öbürü rahmetine Gaffarın.*

Fakat bu zevki duyabilmek için fikrin dünya kaydından azade ve asude bulunması, gözün hırs ve tamahtan kurtulmuş olması, midenin de oldukça boş kalması lazımdır.

گر تو این انبان ز نان خالی کنی - پر ز گوهرهای اجلالی کنی

1636- Eğer sen bu ekmek dağarcığını, yani mideyi boş bırakırsan kıymettar incilerle doldurmuş olursun.

Kalbinden hırs ve tamahı izale eder, bulunduğun hale kanaat gösterirsen; Cenab-ı Hakk, sana o kanaatin bitmez tükenmez bir hazine olduğunu bildirir.

طفل جان از شیر شیطان باز کن - بعد از آتش با ملک انباز کن

1637- Can çocuğunu şeytan sütünden kes, ondan sonra da onu meleklerle ortak et.

Nakıs olanların, kemal-i ricale mazhar olmayanların ruhu, süt emen çocuk gibidir. Şeytanın iğvası, o çocuğa süt gibi gelir. Yani çocuk, o zehirli ilkaatı ana sütü gibi tevehhüm eder. Çünkü iyiyi, kötüyü, faydalıyı, zararlıyı ayırt edemez. Fakat o şeytan sütünden kesilecek olursa, insanda melekîyet hassası husule gelir. Melekler nedir? Kendilerinde yemek, içmek ihtiyacı bulunmayan mahlukât değil mi? İnsan da oruç tutmak, riyazet yapmak suretiyle, yemekten, içmekten nefsinin men edince onların derecesine vasıl ve onlar gibi olur. Şeytan ise, meleklerle karşı bir şey yapamaz.

Hazreti Mevlâna, bir gazelinde:

“Şeytanın bütün tedbiri, olanca hilesi ve tezviri varken oruçkalkanı karşısında okları kırılır, yani ilka ve iğvası tesirsiz kalır” buyuruyor.

تا تو تاریک و ملول و تیره‌ای - دان که با دیو لعین همشیره‌ای

1638- Sen zulmanî, melûl ve keşif bulundukça, bilmiş ol ki şeytan-ı lâinin sütkardeşisin.

Şeytanın gıdası ne ise senin de odur. O neden zevk alıyorsa, sen de ondan zevk alıyorsun demektir.

لقمه‌ای کان نور افزود و کمال - آن بود آورده از کسب حلال

1639- İnsanın nurunu ve kemalini artıran lokma, helal kazanç ile elde edilmiş olandır.

روغنی کاید چراغ ما کشد - آب خوانش چون چراغی را کشد

1640- Bir yağ ki, gelip kandilimizi söndürüyor; öyle kandil söndürene yağ değil su namı verilir.

İnsan, hasbelbeşeriye gıdalanmağa muhtaçtır. Fakat yiyeceği alınının teri, elinin emeğiyle kazanır ve bununla elde edebildiği helal lokmayı yerse o lokma, kendisine nur ve kemal getirir. O nur da, manevi yolunu aydınlatır. Bilakis haram bir lokmayı görüşecek olursa, o lokma da nurunu ve kemalini eksiltir. Belki de bütün bütün izale edip kendisini manevi seferinde karanlıkta bırakır. Mideye indirilen haram bir lokma, zeytinyağına konan bir su gibidir. Su yanmayacağı ve

adyınlık vermeyeceği için bittabi ona yağ denemez. Bunun gibi haram bir lokma da, hakikatte bir insan için gıda olamaz.

علم و حکمت زاید از لقمه‌ی حلال - عشق و رقت آید از لقمه‌ی حلال
1641- Helal lokmadan ilim ve hikmet doğar, aşk ve rikkat hasıl olur.

چون ز لقمه تو حسد بینی و دام - جهل و غفلت زاید آن را دان حرام
1642- Bir lokmadan haset, tuzak, cehalet ve gaflet husule geldiğini görürsen onun haram olduğunu anla.

Yukarda sülukün birinci mertebesinin tövbe olduğu, tövbenin de bir takım şeraiti bulunduğu, ezcümle yaptıklarına candan gönülden nedamet ederek bir daha yapmamaya azim ve sebat lazım geldiği söylenilmişti. Diğer bir şartı da, haramdan, hususiyle haram lokmadan sakınmaktır. Çünkü haram lokma mideye girince kalbe kasvet verir, sahibini günaha kanıksatır. Fakat helal lokma ilim, hikmet, aşk, rikkat peyda eder. Bundan dolayı insan kazancına dikkat etmeli, işinde sadıkane ve afifane çalışmalı, az veya çok kimsenin hakkını almamaya çabalamalıdır. Aslı temiz olan bir şeyin neticesi de temizdir. Bilakis aslı habis olan bir şeyin neticesi de habistir. Bunun gibi esasen haram olan bir şeyin ticareti de haramdır.

Hazreti Mevlâna, bu hakikati beyan için buyuruyor ki:

هیچ گندم کاری و جو بر دهد - دیده‌ای اسبی که کرمی خر دهد
1643- Hiç buğday ekilip de arpa çıktığını gördün mü? Ata çekilip de eşek sıpası doğuran bir kısırağa rast geldin mi?

Evet. Buğdaydan buğday hasıl olacağı, ata çekilmiş kısıraktan tay doğacağı gibi, helal gıdadan da, manevi zevkler husule gelir.

Hülasa:

لقمه تخم است و برش اندیشه‌ها - لقمه بحر و گوهرش اندیشه‌ها
1644- Lokma tohum gibidir ki, mahsulü fikirlerdir. Keza lokma deniz gibidir ki incisi fikirlerdir.

زاید از لقمه‌ی حلال اندر دهان - میل خدمت عزم رفتن آن جهان
1645- Ağızdaki helal lokmadan insanda, büyüklere hizmet meylî ve öbür âleme gitmek arzusu zuhur eder.

“TACİRİN HİND TUTÎLERİNDEN GÖRDÜĞÜNÜ KENDİ TUTÎSİNE ANLATMASI”

باز گفتن بازرگان با طوطی آن چه دید از طوطیان هندوستان

کرد بازرگان تجارت را تمام - باز آمد سوی منزل دوست کام
1646- Tacir ticaretini ikmal etti, dostların muradı veçhile, yani selamet ve menfaatle evine döndü.

هر غلامی را بیاورد ارمغان - هر کنیزک را ببخشید او نشان
1647- Her kölesine bir hediye getirdi. Her cariyesine bir yadigâr verdi.

گفت طوطی ارمغان بنده کو - آن چه دیدی و آن چه گفتی باز گو

1648- Tutî de: “Hani benim hediyem?” diye sordu ve “görüp, söylediklerini anlat” dedi.

گفت نی من خود پشیمانم از آن - دست خود خایان و انگشتان گزان

1649- Tacir: “Hayır... Anlatmam. Ben zaten söylediğime pişman oldum. Nedametimden ellerimi, parmaklarımı ısıırıyorum” dedi.

من چرا پیغام خامی از گزاف - بردم از بی‌دانشی و از نشاف

1650- Ben niçin ham ve teessürü mucip olacak bir haberi, cehil ve gafletimden deruhte ettim ve götürdüm?

گفت ای خواجه پشیمانی ز چیست - چیست آن کاین خشم و غم را مقتضی است

1651- Tutî, dedi ki: “Efendim! Neden pişman oldun? Hiddeti, gamı iktiza eden nedir?”

گفت گفتم آن شکایت‌های تو - با گروهی طوطیان همتای تو

1652- Tacir, dedi ki: “Senin şikâyetlerini sana benzer bir güruh tutîye söyledim.”

آن یکی طوطی ز دردت بوی برد - ز هره‌اش بدرید و لرزید و بمرد

1653- Onlardan bir tutî, senin derdini anladı; ödü patladı, titredi ve öldü!

من پشیمان گشتم این گفتن چه بود - لیک چون گفتم پشیمانی چه سود

1654- Ben bunu niçin söyledim, diye pişman oldum. Fakat söylemiş bulunduğum için pişmanlığın ne faydası vardı?

Hikâyede tacirin Hint'e gittiği vakit oradaki tutilere kendi hapsinde ve kafesinde bulunan tutinin selamını götürdüğünü, içlerinden bir tutinin titreyip düştüğünü, adamcağızın şu hali görünce müteessir olduğunu Cenab-ı Pir anlatmıştı. Burada da avdetini ve kendi tutisiyle muhaveresini nakil ile tacirin: “Söylediğime pişman oldum. Ne fayda ki bir kere söylemiş bulundum” dediğini hikâye etti. O münasebetle sükûtun faydasına, boşboğazlığın zararına dair bazı yüksek hikmet beyanına şuru' edip diyor ki:

نکته ای کان جست ناگه از زبان - همچو تیری دان که جست آن از کمان

1655- Ansızın ağızdan fırlayan bir sözü, yaydan atılmış bir ok farz et.

وانگردد از ره آن تیر ای پسر - بند باید کرد سیلی را ز سر

1656- Oğul! Atılan ok, yolundan geri çevrilmez. Bir seli başından bağlamak, yani çıktığı yerden önünü çevirmek lazımdır.

چون گذشت از سر جهانی را گرفت - گر جهان ویران کند نبود شگفت

1657- O sel baştan bağlanılmaz ve önü çevrilmez de birçok yeri istila ve tahrip ederse taaccüp olunmaz.

Yani, ağızdan çıkan bir söz yaydan fırlayan ok, tüfekten atılan kurşun gibidir. Ok yaydan, kurşun tüfekten fırlayınca nasıl önüne geçilmez ve yolundan çevrilmezse, söz de böyledir. Keza söz, mesela bir kaynaktan fışkıran suya

benzetilebilir. Onun etrafı kuşatılıp da havuz haline getirilmezse, toplana toplana, çoğala çoğala coşkun bir nehir olur, önüne gelen tarlaları, bahçeleri, evleri tahrip eder. Bir su fışkırtısını membaından çevirmek lazım olduğu gibi, lakırdıyı da onun menba'ı bulunan ağzından kesmek icap eder. Çünkü insanın mahza söz olsun diye söylediği bir lakırdının, rızası hilafına birçok münasebetsiz hallerin zuhuru sebeptir olma ihtimali vardır. Onun için insan her gördüğü şeyde, anlar anlamaz bahse kalkışmamalı. Vazifesi olmayan işler için ukalalığa, malumatfuruşluğa girişmemelidir.

Cenab-ı Pir, diğer bir bahse geçiyor ve diyor ki:

فعل را در غیب اثرها زادنی است - و آن موالیدش به حکم خلق نیست

1658- Fiilin gaybtaki eseri doğmak üzeredir, yani doğacaktır. O doğacak şeyler ise halkın hükmünde değildir.

Ezel-i azalde her ne takdir edilmişse -hayır olsun, şer olsun- o kaderin bir kazası olacak, onun ahkâmı mutlaka bir gün doğacaktır. Onların doğması yahut doğmaması mahlukâtın yed-i kudretinde değildir.

بی شریکی جمله مخلوق خداست - آن موالید ار چه نسبتشان به ماست

1659- O, doğmuş, yani zuhura gelmiş efa lin nispeti bize olmakla beraber, cümlesi de, şeriki olmayan Allah'ın mahluğudur.

Mesela:

زید پرانید تیری سوی عمر - عمر را بگرفت تیرش همچو نمر

1660- Zeyd, Amr'a doğru bir ok attı. Ok da Amr'ı kaplan pençesi gibi yakaladı.

مدت سالی همی زایید درد - دردها را آفریند حق نه مرد

1661- Bir sene kadar müddet içinde Amr'ın vücudunda dertler doğar, yani okun yarası işler. Türlü türlü "âlâm ve evca" husule gelir. O dertleri, oku atan Zeyd değil, Allah yaratır.

زید رامی آن دم ار مرد از وجل - دردها می زاید آن جا تا اجل

1662- Hatta oku atan Zeyd, o anda yakalanmak korkusuyla ölse bile yine mecruhun vücudunda eceline kadar acılar peyda olur.

ز آن موالید وجع چون مرد او - زید را ز اول سبب قتال گو

1663- Amr, o doğup artan vecaların tesiriyle ölürse, iptidada sebep olduğundan dolayı Zeyd'e katil de!

آن وجعها را بدو منسوب دار - گر چه هست آن جمله صنع کردگار

1664- Hepsî Allah'ın sun'u olmakla beraber Amr'ın hissettiği acıları Zeyd'e mensup bil.

Bahis gayet mühim ve muğlâktır. Hususiyle benim gibi acizin içinden çıkabileceği bir mesele değildir. Şu kadar anlatabileceğim ki, şu hadiseler âlemindeki eser ve fiillerin cümlesi de Allah'ın mahluğudur. Cenab-ı Hakk'ın yaratmadığı bir fiil ve bir hareket olamaz. Maamafih o fiiler ve hareketler mahall-i sudur olmak itibarıyla faillerine ve muharriklerine nispet edilir. Cenab-ı Pir'in temsiline olduğu gibi Zeyd denilen adam, Amr namında birine ok atar. Ok gider,

Amr'ın vücuduna batar. Atmak fiilini okta yaratan Allah iken; atmanın Zeyd'den batmanın oktan suduru itibarıyla, o fiiller Zeyd ile oka nispet edilir. Diğer taraftan mecruh olan Amr'ın bedeninden ok çıkarır, yaranın kapaması aylarca sürer. Tabii o müddet zarfında Amr türlü türlü ıstırapı çeker. İşte o ıstırapı yaratan da Allah'tır. Öyle iken Zeydin attığı okun açtığı yaradan mütevellit denilir. Hatta Zeyd, oku attıktan sonra tevkif olunmak korkusuyla füceten ölse, vücudu ortadan kalksa bile, yine yaranın acısı dinmez. Demek ki acıtmak fiilini halk eden Zeyd değil, çünkü kendisi yaşamıyor, attığı ok da değil, zira yaradan çıkarılmış. Lakin o acılar hep Zeyd ile attığı oka nispet edilir. Ok çıkarılırken yahut çıktıktan sonra Amr ölse, Zeyd'e katil denilir.

Böyle yaralama ve öldürme gibi işler şöyle dursun, umur-ı adiyede bile böyledir. Mesela bir kimse çakı ile elini yaralar, sonra elimi kesti diye çakıyı fırlatır atar. Çünkü kesmek fiili ondan sudur etmiştir. Hakikatte ise, o kimsenin "Çakı elimi kesti" demesi ne kadar gaflet ise, "Kesen ben idim" demesi de öyledir.

Yine Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki:

همچنین کشت و دم و دام و جماع - آن موالید است حق را مستطاع

1665- Amr'ın yaralanması gibi; ekin ekmek, nefes almak, av için tuzak kurmak ve tutulmak, haram ve helal, zina ve cima etmek gibi fiil ve hareketler de hep Allah'ın yaratmasından kemal-i itaatle zuhura gelmiş şeylerdir.

Arapça, Sure Saffat ayet 96

"Sizi de, amellerinizi de yaratan Allah'tır" nazm-ı celili mucibince, bu hadisatın cümlesini Allah yaratır. Fakat menfaat ve mazarratları Allah'a değil, o fiillerin sudur ettiği kimselere ve şeylere aittir. Çifçinin tarlasında yetişecek ekinden istifade edecek yine çifçidir. Nefes alan kimsenin teneffüsünden müstefit olacak yine kendisidir. Cima eden bir şahsın zevki ve neşesi, yine kendisine aittir. Bu zevk ona ait olduğu gibi, haramdan ve zinadan mütehassıl bir zevkin cezası da yine o aittir.

گر بخاری خود خسته گشته - و ر حریر قز درى خود رشته

1666- Eğer dikene saplanmışsan kendi ektiğin dikendir, yok ipekli elbise içinde isen kendi büktüğün ipektir.

Mesela bir adam, bağını yahut tarlasını muhafaza için kenarlarına diken dikse, günün birinde de o dikenlerden biri bir yerini yaralasa, onun kabahati kimin olmak lazım gelir? Tabii dikenin dikmiş olduğu için kendisinin. Keza bir adam koza yetiştirip ipek elde etse, sonra onu büküp, dokuyup gömlek yapsa ve sırtına giyse, o yumuşak gömleğin temasından hoşlancak kimin bedenidir? Tabii kendisinin. Demek ki efal ve harekâtı Cenab-ı Hakk halketmekle beraber, o fiil ve hareketlerin menfaat ve mazarratları, onların zuhur ettiği şahıslara ve şeylere ait oluyormuş. Buraya gelince, Hazreti Mevlâna bir sual-i mukaddere cevap veriyor. Fen lisanında "Tabii kanunlar", şariat lisanında "Sünen-i ilahîye" denilen düsturların tebdili kabil midir? Mesela ateşin tabiatı yakmak iken, yakmaması; keza uzak yolların bir an içinde katedilmesi mümkün müdür, sualini izah ediyor ve diyor ki:

اولیا را هست قدرت از اله - تیر جسته باز آرنش ز راه

1667- Evliyaya Allah tarafından öyle kuvvet verilmiştir ki, her biri yaydan sıçramış olan oku yoldan çevirebilir.

بسته درهای موالید از سبب - چون پشیمان شد ولی ز آن دست رب

1668- Bir veli, bir hadisenin sudurundan bihuzur olunca, ilahî kudret eli, mevalid kapılarını kapar.

Evet. Enbiyanın mucizesi gibi evliyanın kerameti de haktır. Bu gibi fevkalade hallerin zuhuru Kur'an ve hadis ile sabittir. Firavun sihirbazlarının ortaya attıkları ve yılan gibi gösterdikleri ip ve değnekleri, asa-yı Musa'nın ejderha şekline girip yuttuğu; Hazreti İsa'nın körleri görür yaptığı ve ölüleri ihya ettiği Nebi-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin bir gece içinde Mekke'den Kudüs'e gidip geldiği Kur'an'da haber verilmiştir. Bir değnek parçasının diğer değnekleri ve ipleri yutması; görme nimetinden mahrum ve ameliyat ile şifa bulması gayr-i mümkün bir gözün açılması; senelerce toprak altında yatmış, zerrat-ı vücudu tarumar olmuş bir ölünün dirilip kalkması; günlerce deve üstünde sallanmadan yahut kumlar ve taşlar üzerinde taban tepemeden gidip gelmek, kabil olamayan bir mesafeye bir an içinde gidilip gelmesi; elbette bunların hepsi tabii ahvale muhaliftir. Binaenaleyh, hark-ı adettir ve birer mucizedir. Peygamberan-ı izam için bunlar vaki olduğu gibi, onların varisleri bulunan evliya-yı kiram da, keramet izhar edebilirler.

Şeyhül Ekber Kuddise sırruhu Hazretleri, buyuruyor ki: "Bir kış günü idi. Mecliste bulunan bir feylesof ile konuşuyorduk. Hazreti İbrahim'in ateşe atılmış iken yanmadığını hikâye ettim ve:

Arapça, Sure Enbiya ayet 69

"Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selamet ol dedik" ayetini okudum. Feylesof, eşyadaki tabiatın tebdiline imkân olmadığını iddia etti. "Ayetteki nardan maksat, Nemrut'un hiddeti demektir. İbrahim'e olan gazabı geçti mealî kastediliyor" dedi. Bunun üzerine gayret-i ilahîye zuhura geldi. Önümüzde bulunan mangaldaki ateş bana müsahhar kılındı. Feylesofun elini tuttum, çekmesine meydan bırakmadan ateşe soktum. Yanmadı, o da iman-ı kâmil ashabından oldu."

Keza Hazreti Ömer, Medine'de, mescit dâhilinde ve minber üstünde iken "Ya Sariye! El-cebel" diye bağırarak, binlerce fersah uzakta bulunan İslam ordusu kumandanı Sariye, Faruk-u Azam'ın sesini duymuş ve dağa çekilip muhasaraya düşmekten kurtulmuştu.

Demek ki nebiler de, veliler de tabiat hilafına bazı şeyler yapabiliyorlar. Fakat yaptıklarını Allah'ın kudret ve kuvvetiyle yapıyorlar ve irade-yi Rabbaniyenin zuhuruna vasita oluyormuş.

گفته ناگفته کند از فتح باب - تا از آن نه سیخ سوزد نه کباب

1669- Keza o veli, kendisine olan fütuhât-ı ilahîye dolayısıyla söylenilmiş bir sözü söylenebilmiş gibi yapar. Hem de o suretle ki, ondan ne şiş, ne de kebab yanar.

از همه دلها که آن نکته شنید - آن سخن را کرد محو و ناپدید

1670- O nükteyi işitmiş olan bütün gönüllerden mahv-u nabadid eder.

گرت برهان باید و حجت مها - باز خوان من آیه او ننسها

1671- Ey büyük adam! Bu hususta sana hüccet ve burhan lazımsa "Manesah min ayetin ev nunsihâ" ayetini oku.

Malumdur ki, "Nesh" lügatta tebdil manasınadır. İstılahta ise, bir ayetin hükmüne diğer bir ayetin hükmünün bedel olmasıdır. Yine malumdur ki,

Müslümanlığın iptidalarında dinin bazı fûruatında nesh ve tebdil vukua gelmişti. Mesela namaz, bidayetden ikişer vakit ve ikişer rekât olmak üzere kılınırdı. Sonra vakitlerin adedi beşe, rekâtlerin sayısı üçe ve dörde çıkarıldı. Bunun sebebi, işe azdan başlamak suretiyle halkın namaza alışması idi. Keza oruç farz kılındığı vakit, Müslümanlar oruç tutmak yahut ona bedel fidyeye vermekle mükellef kılınmışlardı. Oruca alışılınca misafir ve hasta olanlardan maadasının fidyeye vermesi neshedildi. Onların mutlaka oruç tutmaları farz kılındı. Keza zekât, evvela sadaka ile başladı. Sonra nisaba malik olanların fitre vermesi vacip oldu. Daha sonra yine nisaba malik olanların kırkta bir, tabir-i diğerle yüzde iki buçuk nispetinde zekât namıyla senevî bir sadaka vermesi farz kılındı.

Fakat dinin fûruundaki bu ve emsali tebeddülât, Yahudilerin tan-ü teşnini mucip oldu. “Muhammed’in reyinde karar yok. Bir gün vaazettiğini yarın değiştiriyor!” hezeyanına başladılar. Onun üzerine şu ayet-i kerime nazil oldu:

Arapça, Sure Bakara ayet 106

“Biz, bir ayeti nesheder yahut onu unuttursak, ondan daha hayırlısını yahut mislini getiririz.”

Kur’an’daki bu nesh ve tebdil meselesi, hahamlar ve papazlar için epeyce vesile-i mekal olmuştur. Bunu vesile ittihaz ederek Kur’an’a ve Müslümanlığa ta’n-ü teşnide bulunurlar. Meşhur bir fıkra vardır. Hacı Mehmet ve Hacı Ohannes isminde ticaretgâhları yan yana iki dükkâncı varmış. Gayet iyi görüşürler ve sevişirlermiş. Bir gün Hacı Mehmet: “Hacı Ohannes Müslüman ol da, ahirette de birlikte bulunalım demiş.” Hacı Ohannes: “Hatırıma gelmiyor değil. Fakat papaz bir şey söyledi zihnimi bulandırdı. Hazreti İsa, sizin peygamberin babası olmadığını haber vermiş” deyince, Hacı Mehmet gülmüş ve: “Bu sözün aslı esası yok. Çünkü Hazreti Peygamberin babası Abdullah, onun babası Abdulmuttalip, onun babası Haşim’dir ki Kureyşîlerin en kişizade bir hanedanıdır. Farz-ı muhal olarak doğru olsa bile, ondan bahsetmek Hazreti İsa’ya yakışmaz” diye zarifane bir cevap vermiş.

Kur’an’a nesh ve tebdil dolayısıyla ta’nedenlerin kitabı neshten hali bulunsaydı, hem de Allah tarafından nesh ve tebdil değil, hahamlar ve papazlar tarafından tahrif edilmemiş olsaydı, itirazları belki dinlenelebilirdi. Evet, bizde nesh vardır. Fakat onlarda tahrif vardır. Nesh ile tahrif arasında pek çok fark bulunduğu herkesin malumudur. Allah kabrini nur etsin Hâce Rahmetullah-i Hindi İngiliz papazlarından Fender isminde biriyle ettiği resmi ve aleni bir muhasebede Tevrat ve İncil nüshalarında tahrif bulunduğunu ispat etmiş, hakikatin meydana çıkması üzerine papaz da mubahaseden vaz geçmişti.

Hülâsa, Kur’an-ı Kerim’de lihikmetin nasih ve mensuh ayetler vardır ki, buna mahsus kitaplar yazılmıştır. Ayat-ı nasiha, ayat-ı mensuhanın hükmünü tebdil eylediği gibi, yine ayat-ı ilahîye mesabesinde olan ve irade-i ilahîyenin zuhuruna ancak vasıta bulunan enbiya ve evliya hazaratı da, insanların kalplerinde tasarrut ederler, onların gizli maksatlarını değiştirirler. Mesela feth-i Mekke’de İslam ordusu şehre girmiş, Belde-i Mükerrerme’yi fetheylemişti. Resul-u Ekrem Efendimiz de Kâbe’yi tavaf ediyordu. Fuzale bin Umeyrulisi isminde biri, Aleyhisselat Efendimize suikast için yanına sokuldu. Fakat Hazreti Peygamber mübarek elini onun onun göğsüne koydu ve: **“Zihnindeki kuruntudan istiğfar et”** buyurdu. Bunun üzerine Fuzale’nin niyeti değişti. Resulullah’a olan adaveti hürmet ve muhabbete tebeddül eyledi. Demek ki Cenab-ı Hakk, has kullarına böyle bir kuvvet de ihsan ediyormuş. Cenab-ı Pir, yine Kur’an’dan diğer bir delil gösteriyor:

آیت اُنسَوَکُمْ ذِکْرِي بخوان - قدرت نسیان نهادنشان بدان

1672- Hatta “Nesukun an zikri” ayet-i kerimesinden oku da, havass-ı ibadullahın unutturmak kudretine mazhar olduklarını anla.

Kad eflaha sure-i celilesinde buyruluyor ki:

Arapça, Sure Müminun ayet 109-111

“Kullarımdan bir fırka vardır ki onlar, derler ki: Ey Rabbimiz! Biz senin vahdetine ve peygamberinin sıdk-ı nübüvvetine iman ettik, bizi mağfiret eyle ve bize merhamet et. Sen merhametlilerin en hayırlısısın. Hâlbuki ey müşrikler! Siz onlarla maskaralığa kalkışmıştınız; maskaralığınız o dereceye vardı ki, size benim zikrimi unutturdular.”

Müfessirler, bu ayetin izahında derler ki: “Müşrikler, zuafay-ı ashabın istihzasıyla o kadar meşgul oldular ki, o meşguliyet kendilerine Allah’ı hatırlamayı unutturdu.”

Muhakkikin-i sofiye de, diyor ki: “Müşrikler ashab ile istihza ettiler. Onlar da, himmet-i kalbiye ve kudret-i ilahîye ile onlara zikr-i ilahîyi unutturdular.”

Keza yukardaki son ayette de, mealen şöyle buyruluyor:

“Ey müşrikler! Siz onların zaafına ve fakrına, o halleriyle beraber imanlarına güler ve eğlenirdiniz. Bense bugün, yani kıyamet gününde onların ettikleri sabır ve tahammülün mükâfatını veriyorum. Onlar yok mu? İşte onlar, bugün fevz-ü necat bulacaklardır.”

Hazreti Mevlâna da, bu münasebetle zamanında bulunan ve sonradan gelecek olan münkirlere hitaben buyuruyor ki:

خلتم سخریه اهل السمو - از نبی خوانید تا اُنسوکم

1673- Ehl-i mealıyi, yüksek zevatı sühriye ittihaz ettiniz, ehl-i Hakk ile eğlendiniz. Neticesinin ne olacağını anlamak için Kur’an’dan: “Hatta nesuküm an zikri” ayetine kadar okuyun.

چون به تذکیر و به نسیان قادراند - بر همه دلہای خلقان قاهراند

1674- Enbiya ve evliya hazaratı, mademki hatırlatmaya da, unutturmaya da muktedirler; o halde mahlukatın kalplerinde de biiznillah mutasarrıftırlar.

چون به نسیان بست او راه نظر - کار نتوان کرد ور باشد هنر

1675- Bir veli, unutturmak suretiyle birinin tarik-i nazarını seddedecek olursa, o kimse ne kadar hünerli olursa olsun hiçbir iş göremez.

Hazreti Musa’nın karşısında Firavun’un sihirbazlarının iş göremedikleri gibi...

صاحب ده پادشاه جسمہاست - صاحب دل شاہ دلہای شماسست

1676- Köy sahibi, cisimlerin hakimidir. Fakat gönül sahibi, sizin kalplerinizin amiridir.

Eski hükümdarlar, köyleri bazı kimselere temlik ederlerdi, köye sahip olan bir adam, köydeklerin de efendisi sayılırdı. Bu, şarkta böyle olduğu gibi garpta da “Feodalite” namıyla böyle idi. Hatta orada köylerin hali daha fecaatli bulunuyordu. Köy sahibi olan baronlar, kontlar, mariler; köylünün hem malına, hem canına, hem ırzına tasalluttan geri durmazdı. Çünkü arazi onun olduğu için orada barınanlar ve çalışanlar da onun demekti. Şayet bir köy satılacak olursa, ahalisi de -çiftlik

hayvanatı gibi- beraberce satılırdı. Hazreti Mevlâna, şarkta cari olan, lakin garptaki rezalet ve fezahat derecesinde olmayan eski âdete telmihan, “Köy ağası cisimlerin, fakat gönül sahibi bir veli, gönüllerin amiri ve mutasarrıfıdır” buyuruyor.

فرع دید آمد عمل بی هیچ شک - پس نباشد مردم الا مردمک

1677- Bütün ameller, şüphesiz gözün feridir. O halde insan gözbebeğinden başka bir şey değildir.

Bir insan, yaptığını ve yapacağını gözünün yardımı ile yapar. O halde, bütün efal ve harekât, gözün ferî demektir. Buna nazaran insan demek, göz bebeği demektir. Cins-i beşer, mahlukâtın görür gözü mesabesinde aziz olduğu için, kendisine insan denilmiştir. Alelumum cins-i insan bu kadar muazzez ve mükerrem olunca, onların içinden “İnsan-ı kâmil” denilen zevatın ne kadar eazz-ü ekrem olacağı düşünölmeye şayandır. Onun için Cenab-ı Pir, buyuruyor ki:

من تمام این نیارم گفت از آن - منع می آید ز صاحب مرکز ان

1678- Ben bunun tamamını, yani insan-ı kâmilin tamam halini ve derece-i kemalini izah edemem. Çünkü o izah hakkında sahib-i merkez ve sahib-i şeriat olan enbiya hazaratından men varit olmuştur.

“Hakikatler zahir olsa, şeriatler batıl olurdu” denilmiştir. Bunun manasını da, ehli olanlar anlar. Tefhimi, hatta layıkıyla tefehhümü benim haddim değildir.

چون فراموشی خلق و یادشان - با وی است و او رسد فریادشان

1679- Halka hatırlatmak ve unutturmak hassası o insan-ı kâmilde bulunduğu için, yine halkın imdadına o yetişir.

صد هزاران نیک و بد را آن بهی - می کند هر شب ز دلهاشان تهی

1680- O insan-ı kâmil yüzbinlerce iyiliği ve fenalığı her gece gönüllerden tahliye eder ve mahlukatın kalplerinde mutasarrıf olur.

Dünyanın suri teşkilatı ve memuriyetleri olduğu gibi, sofiye kitaplarında yazıldığı veçhile manevi teşkilatı ve memuriyetleri de vardır ki, o manevi teşkilatının müntehasında ve riyasetinde bulunan insan-ı kâmile de “Kutb” yahut “Gavs” denilir. Allah’ın füyuzatı o zat-ı âli vasıtasıyla ehl-i istidada tevzi olunur.

Evet, makamat-ı maneviye içinde Makam-ı Muhammedîden ala bir derece yoktur ve olamaz. Ondandır, Kalb-i Akdes-i Nebevi, füyuzat-ı ilahîyenin maksimidir. Füyuzat-ı Rabbanîye evvela oraya gelir, oradan saf gönüllere taksim olunur. Her kalp, vüsat ve safiyeti nispetinde, o feyizden nasip alır. Her asırdaki insan-ı kâmil, yani gavs-ı azam, o asırda Hazreti Muhammed’in s.a.v. naibi olduğu için, mahsimlik vazifesini niyabeten ifa eder ve füyuzatı tevzi eyler.

Şeyh-i Ekber Kuddise sırruhu Hazretleri, Fütühat’ında buyuruyor ki: “Allah, veli-yi kâmilin kalb-i aynasına tecelli eder. Tecelli envarı oradan âleme münakis olur da, âlem o feyzin vusulü tesiriyle mahfuz kalır.”

روز دلها را از آن پر می کند - آن صدفها را پر از در می کند

1681- Veli-yi kâmil, gündüzün gönülleri o tecelli nuruyla doldurur ve o kalpleri inci dolu sedflere benzetir.

آن همه اندیشه‌ی پیشانها - می شناسند از هدایت جانها

1682- O tecelli ve vasıta tesiriyle, cesetler uyumadan evvel kendilerinde bulunan efkâr ve malumatı, uyandıktan sonra ruhlar, yine tanır.

İnsanın zihnindeki malumat, uyuyunca hatırdan gider. Bir adam uyurken hiçbir şeyden haberdar olmaz ki, malumatını derhatır edebilsin. Fakat uyanınca onları hatırlar. İşte bu hatırlama, Allah'ın bir hidayetidir. O hidayetin zuhuruna vasıta ise, yine insan-ı kâmilidir.

پیشہ و فرهنگ تو آید به تو - تا در اسباب بگشاید به تو

1683- Ey muhatap! Uyanınca sana rızk kapısını açmak için, sanatın ve malumatın yine sana gelir.

پیشہی زرگر به آهنگر نشد - خوی این خوش خوبه آن منکر نشد

1684- Kuyumcunun sanatı, demirciye gitmez. İyi huylu bir kimsenin tabiatı kötü huyluya avdet etmez.

Herkes uykudan evvel ne ise, yine o olarak kalkar. Kuyumcu yatıp demirci, kehribarcı yatıp kömürcü olarak uyanmaz. Uyku böyle olduğu gibi, ölüm de böyledir. Hadis-i şerifte: **“Uyku, ölümün kardeşidir”** buyrulmuştur. Uyuyan nasıl uyanırsa, ölen de öyle dirilir. Onun için Kur'an-ı Kerim'de:

Arapça, Sure İsra ayet 72

“Dünyada kalp gözü kapalı olup da, hakikati göremeyen ahirette kördür, hatta yolunu daha ziyade şaşırmış haldedir” denilmiştir. Keza hadis-i şerifte: **“İnsanlar ne ile ve nasıl ölürlerse, öyle ba'solunurlar”** ve **“Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz ve nasıl ölürseniz, öyle haşrolunursunuz”** beyanı varit olmuştur. Hazreti Mevlâna, ayet ve hadisleri izah için buyuruyor ki:

پیشہ‌ها و خلقها همچون جهیز - سوی خصم آیند روز رستخیز

1685- Sanatlar ve tabiatlar çeyiz eşyası gibi katar katar, kıyamet gününde sahibinin nezdine gelir.

İnsanın dünyadaki tabiatı ve ahlakı, kıyamet ve ahirette de ondan ayrılmaz.

پیشہ‌ها و خلقها از بعد خواب - واپس آید هم به خصم خود شتاب

1686- Sanatlar ve tabiatlar, sabah uyandıktan sonra, koş a koş onun yanına gelirler.

پیشہ‌ها و اندیشه‌ها در وقت صبح - هم بدانجا شد که بود آن حسن و قبح

1687- Sanatlar, fikirler ve malumatlar sabah olunca evvelce bulundukları yerlere giderler. O sanatlar ve fikirler ve bulundukları yerler, ister hasen, ister kabih olsun.

چون کبوترهای پیک از شهرها - سوی شهر خویش آرد بهرها

1688- Bu fikir ve sanatların sahiplerine avdet etmesi, posta güvercinlerinin başka memleketlerden kendi şehirlerine ve yuvalarına gelmesi ve mektup getirmesi gibidir.

“HİND TUTÎLERİNİN HAREKETİNİ İŞİTİNCE TACİRİN KAFESİNDEKİ TUTÎNİN ÖLMESİ VE EFENDİSİNİN, ONUN ÜZERİNE AĞLAMASI”

شنیدن آن طوطی حرکت آن طوطیان
و مردن آن طوطی در قفس و نوحه‌ی خواجه بر وی

چون شنید آن مرغ کان طوطی چه کرد - پس بلرزید اوفتاد و گشت سرد
1689- Tacirin tutîsi, Hinddeki tutînin ne yaptığını işitince titredi, düştü ve soğudu.

خواجه چون دیدش فتاده همچنین - بر جهید و زد کله را بر زمین
1690- Tacir, tutînin böylece düşüp öldüğünü görünce yerinden sıçradı ve külahını başından çıkarıp yere vurdu.

چون بدین رنگ و بدین حالش بدید - خواجه بر جست و گریبان را درید
1691- Tacir, kuşunun böyle soğuk rengini ve ölü halini görünce oturduğu yerden fırladı ve teessüfünden yakasını yırttı.

گفت ای طوطی خوب خوش حنین - این چه بودت این چرا گشتی چنین
1692- Dedi ki: "Ey kendisi ve ötüşü güzel tutî! Sana ne oldu, neden böyle oldun?"

ای دریغا مرغ خوش آواز من - ای دریغا هم دم و هم راز من
1693- Vah benim güzel kuşçağızım, vah benim hem demim ve sırdaşım.

ای دریغا مرغ خوش الحان من - راح روح و روضه و ریحان من
1694- Vah benim latif nağmeli kuşçağızım, ruhumun neşve şarabı, hayatımın çiçek bahçesi olan tutîcağızım!

گر سلیمان را چنین مرغی بدی - کی خود او مشغول آن مرغان شدی
1695- Eğer Süleyman Aleyhisselamın böyle bir kuşu olsaydı, başka kuşlarla nasıl meşgul olurdu.

Süleyman Peygambere mantık-ut tayr, yani kuşların lisanını anlamak mucizesi ihsan buyrulmuştu. Öyle iken onun böyle bir kuşu yoktu, denilmesi istirab edilmemelidir. Hakk Sübhanehü ve Teala, tecellisini tekrar etmez; birine verdiği nimeti aynen başka birine vermez. Başka türlüsünü halk ve ihsan eder. Binaenaleyh, tacirin tutisi, aynen Hazreti Süleyman nezdinde mevcut değildi. Hatta o değil, onun yüzlerce nesil evvelki yumurtası bile yuvaya konmamıştı.

Mesnevî şarihlerinin bazıları, her nedense bu beytin mealinden vehme düşmüşler "Süleyman'ın böyle bir kuşu bulunsaydı" sözünden efrad-ı ümmetten birinin bir peygambere tercih ve tafdili lazım geleceğini tevehhüm etmişler; binaenaleyh, o vehmi izale edebilmek için uzun uzadıya tevilata girişmişlerdir.

Şarih Ankâravî Hazretleri böyle bir vehmi münasip görmüyor. Mamafih o da epeyce söz söylüyor. Beyanatının hülasesi şu oluyor ki: Tacir tutiyi seviyordu. Binaenaleyh, muhabbet ve aşk mertebesinde bulunuyordu. Hazreti Süleyman ise, peygamber-i zişan idi. ilim, hikmet, akıl ve tasarruf mertebesinde idi. Nübüvvet makamı bunu iktiza eder. Eğer peygamberlere aşk galebe eylemiş olsaydı kendileri tebliğ-i ahkâm ve halk ile ihtilat edebilmeye muvaffak olamazlardı. Âşıklar ise, muhabbetin galebesiyle akıl dairesinden çıkarlar, mükellefiyet hududundan hariçte kalırlar. Aşkın cezbisi ile de kiram-ı nas indinde mazur görülür, avama göre ise

tımarhane kaçığı telakki olunur. Nitekim Şeyh-ül Ekber Kuddise sırruhu Hazretleri, Fütühat'ında buyuruyor ki: "Allah âşıkları, aşk ve muhabbet tesiriyle söyledikleri sözlerden muaheze olunmazlar. Çünkü muhabbet aklı izale eder. Allah ise, mazur bulunan âşıkları değil, öyle özürleri olmayan akılları muaheze eyler."

Bir şey daha vardır ki, âşık, sevgilisini dünyanın en güzeli bilir, ondan daha güzel bulunamayacağını vehmeder. Mecnun'un nazarında Leyla'dan daha güzel kadın yoktu. Bundan dolayı Mecnun: "Dünyaya gelmiş ve gelecek kadınların en güzeli Leyla'dır" diyebilirdi. Nasıl ki, öyle de derdi. Bir manzumesinde:

"Ey çölde gezen ceylanlar! Allah rızası için bize söyleyin. O güzel gözleri dolayısıyla bizim Leyla, sizden midir, yoksa cins-i beşerden midir?" diye ceylanlara hitap etmişti.

Mecnun'u bu sözünden dolayı tahtie etmek kimsenin hatırına gelmeyeceği gibi, tacirin sözünden de "Avamdan birinin, bir peygambere tercihi lazım gelir!" vehmine düşmek, ukala zihnine gelmemek iktiza eder. O sözden böyle bir netice çıkarmak:

*Seni Yusuf'la güzellikle sorarlarsa bana,
Yusuf'u görmedim amma seni bana bilirim.*

demiş olan şair Baki'yi, şeyhülislam Bostanzade'nin tekfire kalkışması kadar manasızlık olur.

Tacir, ağlayıp sızlanmasına devam ederek diyordu ki:

ای دریغا مرغ کارزان یافتم - زود روی از روی او بر تافتم

1696- Vah benim ucuz aldığım, lakin çabucak müşahedesinden mahrum kaldığım kuşcağızım.

Tacirin şu suretle yanıp yakılışı hikâye edildikten sonra tutinin ölmesi, efendisinin boşboğazlığından ileri gelmiş olması münasebetiyle, Cenab-ı Pir Efendimiz, manalı manasız gevezelik etmenin vehametini, yine tacir lisanından beyana şuru' edip buyuruyor ki:

ای زبان تو بس زیانی بر وری - چون تویی گویا چه گویم من ترا

1697- Ey dil, sen bana çok zarar vermektedirsin. Söyleyen sen olduktan sonra, ben sana ne söyleyeyim?

Boşboğazlık eden biri, başkasına şikâyet edilir. Fakat şikâyet eden o boşboğazın kendi ve dili olursa ne yapılabilir?

ای زبان هم آتش و هم خرمنی - چند این آتش در این خرمن زنی

1698- Ey dil, sen hem ateş, hem harmansın. Bu ateşi bu harmana ne vakte kadar atıp duracaksın.

Malumdur ki, harman yerinde ot, saman, tane gibi kuru şeyler vardır ki, parlamaya ve çabucak yanmaya müsteittirler. Lisan da, tesliyet vermesi itibarıyla harmandaki tanelere benzer. İncitmesi ve müteessir kılması dolayısıyla ise ateş gibidir. Tacir, verdiği haberin tesiriyle tutinin ölmesini, kendisinin tahammülü harmanına ateş gibidir. Tacir, verdiği haberin tesiriyle tutinin ölmesini, kendisinin tahammülü harmanına ateş atılmasına, sabır ve tahammülünün yakılmasına benzetiyor da, lisanına hitaben: "Ey dil, ne vakte kadar böyle yakıp kavuracaksın?" diyor.

ای زبان هم گنج بی پایان تویی - ای زبان هم رنج بی درمان تویی

1699- *Ey dil, sen hem tükenmez bir hazine, hem de deva kabul etmez bir marazsın.*

Lisanın tükenmez hazine olması, beyan ettiği maarif ve hakayık-ı ilahîye itibarıyla. Öyle ya, kalplere ilham olunan hikem-ü sedairi meydana koyan lisandır.

Enbiyanın tebliğatı, evliyanın arifane beyanatı, hep lisan vasıtasıyla. Hatta insanı, hayvanat-ı saireden mümtaz bir dereceye çıkaran lisandır. Deva kabul etmez maraz olması ise, yerli yersiz ve münasebetli münasebetsiz söylemesi dolayısıyla. “Dilin kıtası ufak ama cürmü büyüktür” denilmiştir. İşte o kıtası pek ufak bir uzuv bulunan dil, bazen sahibinin başına büyük bir bela olur. Hatta bu hal, insana da mahsus değildir. Mesela bir horozun dili, ufacık bir et parçasıdır. Lakin o dil vakitsiz öttü mü, şemet getirecek diye horozun kafasını keserler. Keza kanarya, bülbül gibi kuşların dilleri daha ufaktır. Fakat o dil vasıtasıyla öttükleri için, onun yüzünden kafeste mahbus kalırlar.

“Bela insana lisanıyla gelir” hizmeti, Sıddık-ı Ekber Radiyallahü anının kelimidir. “Mızrak yaraları iyi olur fakat dilin açtığı yara unutulmaz” beyti de meşhurdur.

هم صفيرو خدعهی مرغان تویی - هم انیس وحشت هجران تویی

1700- *Ey dil, sen hem kuşları tuzağa düşüren hu'da ve ıslıksın; hem de ayrılık vahşetinde, aşığın enisi ve hem demisin.*

Kuşbazların hali malumdur. Kuş geçimi mevsiminde “Dikse” dedikleri ağaç dallarını dikerler, üstlerine yapışkan bir mayi bulanmış olan ökseleri koyarlar. Bir tarafa da, kafes içinde bir kuş asarlar. Kafesteki kuş öter. Kuş sürüsü geçerken biri yahut birkaç tanesi onun ötüşüne aldanır, aşağıya inip konar ve ökseye yapışıp kalır. Kuşbazların kuş taklidi yaptıkları, ıslık çaldıkları da olur. Demek ki bir dilin hakikati yahut taklidî ötüşü, fezada serbestçe dolaşan kuşları bile tuzağa düşürüyor ve kafese koyuyor. Keza o dil, ayrılık demlerinde insanın medar-ı tesellisi olur. Firkatzede bir âşık, hicran gecelerinde kendi kendine ah eder, of der, sevgilisinin hâliyle meşgul olur, âşıkane hasbihallerde bulunur ve züğürt tesellisi kabilinden avunur. Demek ki bir dil, bir kuşu tuzağa düşürdüğü gibi, hicrana uğramış bir aşığı da, mümkün mertebe teselli ediyormuş.

چند امانم می دهی ای بی امان - ای تو زه کرده به کین من کمان

1701- *Ey bana kindar olarak yayını kırıışlemiş lisan, bana ne kadar zaman veriyorsun?*

Yani hiç aman vermiyorsun.

نك بپرانیده ای مرغ مرا - در چراگاه ستم كم كن چرا

1702- *İşte benim kuşumu da uçurdun. Artık zulüm merasında az otla.*

Bari bundan böyle bana karşı sitem karlığa kalkışma.

یا جواب من بگو یا داد ده - یا مرا ز اسباب شادی یاد ده

1703- *Bunları niçin yaptığına dair bana cevap ver yahut adalet göster yahut şadi ve sürur sebeplerini hatırlat ki, onların tahatturuyla şad olayım.*

Cenab-ı Mevlâna, buraya kadar dilin menfaat ve mazarratından bahsetti. Bundan sonra, yine tacirin nevhasını hikâyeye avdetle buyuruyor ki:

ای دریغا نور ظلمت سوز من - ای دریغا صبح روز افروز من

1704- Vah benim sabah gibi zulmeti izale eden ve sabaha nur gibi aydınlık veren kuşcağızım!

ای دریغا مرغ خوش پرواز من - ز انتها پریده تا آغاز من

1705- Vah benim uçuşu güzel kuşum, intihadan mebbeime kadar hayran eyleyen tutîcağızım.

Bu beyitin kısaca anlaşılması için muhtasar bir mukaddime lazımdır.

Sofîye-i kiram hazaratı, tatavvurat-ı zuhuru mevhum bir daire farz ederek, ona “Daire-i vücud” namını verirler. Bu dairenin nısfı, tenezzülatı, nısfı, terakkiyatı gösterir ki, mebbe ve mead noktası vahidiyettir. İlm-i ilahîde meknuz olan ayan-ı sabite, oradan zuhura gelmiş, tenezzül ede ede o nısf dairenin müntehası bulunan insaniyet makamına dayanmıştır. Nitekim Kur’an’da Sure-i Tin’de, bu makama “Esfel-i safilin” tabir buyrulmuştur. Çünkü mahlukâtın en sonu ve binaenaleyh zuhuru itibarıyla mebbe-i aslinin en uzağıdır.

Makam-ı insaniyet, esfel-i safilin olmakla beraber, terakkiyat-ı maneviye de buradan başlar, derece derece mebbe’e doğru buradan rücu edilir.

Gene Sure-i Tin’de bu terakkiye de işaret vardır.

Taife-i sofîyenin seyyidi, Cüneyd-i Bağdadi Kuddise sırruh-ul Hadiye: “Sülukün müntehası nedir?” diye sormuşlar. “Mebbe-i asliye ricattir” cevabını vermiş.

Demek ki neticede mebbe ile mead birleşiyorlar. Daha doğrusu esasen bir olduğu anlaşılıyor. Onun için sadat-ı sofîye ona “Nokta-i cevval” demişler. Söylenildiği veçhile, daire-i vücuda “Daire-i mevhum” tabir eylemişler. Maşa ile tutulan bir ateş parçasının, süratle çevrilince daire şeklinde görüldüğü, hakikatte ise, o ateşten dairenin vücudunun mevhum olduğunu da makam-ı temsilde göstermişlerdir. İşte bütün mükevvenat, o daire içinde mahsurdur.

Zannederim ki, şu perişan sözlerimden mebbe ile mead hakkında icmalî bir fikir hasıl olmuştur. Olmamışsa, sofîye asariyle meşgul olmamaktadır.

Şimdi beyt-i şerifi ele alalım:

Tacir kuşunun pervazından bahsediyor, hem de bir uçuşta bu esfel-i safilinden kendisinin mebbe-i bulunan vahidiyet âlemine kadar yükseldiğini, yani aslına rücu eylemiş olduğunu söylüyor. Bu kadar değerli bir kuşun ziyanına teessüfler ediyor. Mamafih, bu derin bahsin anlaşılabilmesinin zevk-i ilhama taalluk eylediğini, ondan nasibi olmayan bizim gibilerin ise renc-ü mihnet olup kaldığını beyan için buyuruyor ki:

عاشق رنج است نادان تا ابد - خیز لا اُقسِمُ بخوان تا فی کبد

1706- Cahil ve zevk-i maneviden behresiz olan kimse, dert ve mihnet aşığıdır. Kalk “La uksimü” suresini, “fi kebed” kelimesine kadar oku.

Beyt-i şerifte Sure-i Beled’e işaret ediliyor. Cenab-ı Hakk, bu sure-i celilede buyuruyor ki:

Arapça, Sure Beled ayet 1-4

“Şu Mekke şehrine yemin ederim, sen bu beldeye fatih olarak gireceksin yahut bu beldede bir saat kadar mukatele sana helal olacaktır. Tevhit eden ve edilen mahlukâta yahut ecdadın İbrahim ve Adem Aleyhisselam ile onların

haid-i vahidi bulunan zat-i nübüvvetine kasem ederim ki, biz cins-i insanı mihen ve meşaka maruz olmak üzere yarattık.

Bu ayet-i kerimeye müfessirler, muhtelif mana vermişlerdir. Evvela ibtida-yı kelimadaki “La”nın edat-ı nefyolması itibarıyla, “Şu beldeye kasem etmem, ona kasem edişim, senin orada oluşundan, yani oranın ahalisi ve mukimi buluşundandır” demişlerdir. Bazıları da “La”yı zaid ad ile “La uksimu” demek “Uksimu” demektir mealini çıkarmışlardır. Hâlbuki Arapçanın şivesine aşına olanlar bilirler ki, yemin mevkinde irat olunan kelimatın evvelinde “La”nın irat edilmesi, yine o şive iktizasındandır.

Hüseyin Vaiz merhum, tefsirinde diyor ki:

“... Mekke’nin şerafetiyle beraber kelam-ı ilahîde mevzi-i kasem olması, Zat-ı Akdes-i Risaletin orada bulunması dolayısıyladır. Bu da mekânın şerefine, mukimin şerefinden husule geldiğinin anlaşılması içindir.”

Hüseyin Vaiz, bu ifadesine mealen şu beyitleri de ilave ediyor: “Ey kudumu Kâbe ve Merve’ye yüzlerce eşref ve safa bahşeden Resul-u Ekrem, Betha -ki arz-ı Mekke’dir- senin talatinden ziyadar olmuş. Yesrib -ki zemin-i Medinedir- hak-i payın olmak şerefiyle revnak ve melahat iktisap eylemiştir.”

Cenab-ı Pir Efendimiz de, buyuruyor ki: Şu ayet-i kerimede beyan edildiği üzere insan, mihnet ve meşakkate maruz olmak üzere halkedilmiştir. O meşakkatlerin en şiddetlisi ise, insanın maneviyatından gafil olması, o gibi şeylerden zevk almamasıdır. Yukarıda tutiden maksat, beden kafesinde hapis olan ruhtur, denilmişti. Tutinin ölmesi de, ruhun ihtiyari ölüm ile o mahbesten kurtulması demek olur. Tacirin hayıflanması ise, Allahü a’lem, bu hale cesedin teessüfü mealini ifade eder ki ruhun ihtiyari mevt ile ölmesi, yani ***“Mutî kable ente mutu”*** neşvesine mazhar olması tabi nefis ve cesedi, nefsanî ve şehvani bir takım hazlardan alıkor.

Yine tacir lisanından deniliyor ki:

از کبد فارغ بدم با روی تو - وز زبد صافی بدم در جوی تو

1707- Senin yüzüne baktıkça mihnetten ve meşakkatten asude idim. Senin ırmağında zebed, yani köpükten ve kirden temizlenmiştim.

این دریغها خیال دیدن است - وز وجود نقد خود ببریدن است

1708- Bu derigalar, bu “vah yazık” diye teessüf etmeler görmek hayalinden ve kendi vücudunun nakdi ve ruhu mesabesinde olan tutînin firakından neşet etmektedir.

غیرت حق بود و با حق چاره نیست - کو دلی کز حکم حق صد پاره نیست

1709- Tutînin ölmesi, gayret ve irade-i ilahîye iktizasıdır ki, Hakk’ın hükmüne karşı çare yoktur. Allah’ın bu gibi hükmünden parça parça olmamış bir kalp var mıdır?

Cenab-ı Pir, tacirin hayıflanma ve teessüfünü beyandan sonra hükm-ü ilahîye teslimiyetten başka çare olamayacağını bildiriyor. Nitekim: “İşin çaresi, Allah’ın kazasına razı olduk demekten ibarettir” denilmiştir.

Bundan sonra “Gayret” kelimesinin zikri münasebetiyle de mühim bir bahsi Cenab-ı Mevlâna bir beyit ile hülâsa ediyor ve buyuruyor ki:

غیرت آن باشد که او غیر همه ست - آن که افزون از بیان و دمدمه ست

1710- Gayret, o demek olur ki: Allah her şeyin gayrıdır. O Allah ki sözle de, savt ile de tarif ve tavsif edilmekten mütealidir.

Malumdur ki, sofiyenin inancının esası vahdet-i vücuttur. Yani ezelden ve ebeden Cüvud-ü Hakkani ile muttasıf olan ancak Zat-ı Ecel-ü Âla'dır. Sair mevcudatın varlığı, onun eser-i icadıdır. Mucit ile mevcut arasında pek çok fark bulunmak, Hakk ile halk beyninde ayniyet bulunmamak ise pek tabiidir. Şu cami-i şerif, onu yapan mimarın eseridir. Fakat hiçbir vakit mimarın kendisi değildir. Ondaki kemal-i sanatın zuhur mahallidir. Yani Allah Teala'nın kemal-i kudreti güneşten zerreye, denizden katraya varıncaya kadar her şeyde tecelli etmiştir. Hakk'ın esması müteakibidir. Mesela "Muhyi" ismine mukabil "Mümit" vardır. Yaşayan mahlukât Muhyi ismi tecelli eder, onu yaşatır. Diğerinde Mümit ismi tecelli eder, onu öldürür.

Bir adam hem âlim, hem şair, hem ressam olabilir. İlmiyle bir kitap yazar, tabiat-ı şairanesiyle bir neşide tanzim eder, ressamlığıyla da bir levha tersim eyler. O eserlerin hepsinde, onun ilmi, şiiri ve ressamlığı görünür. Böyle olmakla beraber kitabına, şiirine ve levhasına o adamın kendisidir denilemez. Cenab-ı Hakk da böyledir. Her şey onun eser-i sun'u ve kemalidir, fakat her şey o değildir. "Her şey O'dur" itikadında bulunmak vahdet-i vücuda değil, vahdet-i mevcuda kail olmak demek olur. Zuhur itibarıyla gayriyet bulunmasaydı, sofiye eserlerinde pek çok tesadüf edilen "Masivallah" tabirinin manasız olması lazım gelirdi. Masiva-yı şuhud üzerine inkâr edenler, derya-yı vahdete müstağrak olanlardır. Lateşbih, bir adamın denize dalınca her tarafını deniz görmesi, denizden başka bir şey müşahade etmemesi gibi... İşte vücud-u mutlak, zatından ibaret olan Hakk, her şeyin gayrı bulunduğu, misli ve zıttı olmadığı için tasavvur ve tarife gelmez. Zat-i Akdesi, düşünölmekten de, anlatabilmekten de münezzeh ve mütealidir. Kendisini, ihlas suresinde, yine kendisi tarif etmiş ve: "Allah'ın Ehad ve Samed olduğu beyan edildikten sonra doğmadığını, doğurmadığı hiçbir şeyin onun küfvü olmadığı" bildirilmiştir. Hadis-i şerifte: "**Allah'ın nimetlerini ve o nimetleri veren sıfat-ı ilahîyi düşünün, lakin Allah'ın zatını düşünmeye kalkışmayın**" buyrulmuştur.

Keza, "Teşbih ve tenzihe müteallik hatırınıza ne gelirse Allah onun fevkindedir" denilmiştir.

Yine tacir lisanından deniliyor ki:

ای دریغا اشك من دریا بدی - تا نثار دل بر زیبا بدی

1711- Keşke gözümün yaşı deniz olsaydı da, o yakışıklı ve dilber tutî için akıp gitseydi.

Malumdur ki, ağlayabilmek de bir nimettir. Kalbin rikkatinden, tabiatın hassasiyetinden husule gelir. Aksi ise, mazallah kasvet-i kalp neticesidir. Evvelce de söylenilmişti ki gözyaşı, kalp çimenliğine neşv-ü nema verir.

Hususiyle:

Her katrası bir gevher-i yektadan e'azdir.
Allah için ol yaş ki akar dide-i terden.

Çünkü:

Şüphesiz makbulüdür Allah ile peygamberin,
Eşk-i ihlâsın tekatur eyleyen her danesi.

Nebi-yi Ekrem s.a.v. Efendimiz: **“Rabbim, bana ağlayan iki göz ver”** diye dua buyurdu. Keza: **“Allah’ım yaş dökmeyen gözden ve haşyet duymayan kalbten sana sığınırım”** diye gözün cümudundan ve kalbin kasvetinden istiaze ederdi.

Yine deniliyor ki:

طوطی من مرغ زیرکسار من - ترجمان فکرت و اسرار من

1712- Tutîcağızım, benim zeki kuşum, fikrimin ve esrarımın tercümanı olan enisim.

هر چه روزی داد و ناداد آیدم - او ز اول گفته تا یاد آیدم

1713- Onun rızkı ne olursa olsun, hatta verilsin verilmesin bana gelirdi ve ilk kelamı hatırama getirirdi.

Evvelce de söylenilmişti ki burada tutiden maksat: Beden kafesinde mahpus olan ruh; onun ölümüne hayıflanan tacir de, beden-i insanidir. Ruhun bedene taalluku, emr-i ilahî icabı olduğu için, onun manevi gıdası verilse de, verilme de ecel-i mevde kadar bedenden ayrılmasına imkân yoktur. İlk sözden maksat da **“Elestü birabbiküm”** yani **“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”** diye sorulmuş; muhatap olan ruhlar da, **“Evet, ya Rabbena!”** demişlerdi.

İşte tacirin tuti için **“Birinci kelamı bana hatırlatırdı”** demesi, buna işarettir. Yine buyruluyor ki:

طوطیی کاید ز وحی آواز او - پیش از آغاز وجود آغاز او

1714- Bir tutî ki, onun sesi vahiyden gelirdi. Onun varlığı mükevvenatın mevcudiyetinden evveldi.

Tuti, ruhun mümessili olmak itibarıyla onun sesi, ötüşü ve kımıldanışı Hakk’ın ilhamı eseri olduğuna, onun vücudunun vücut âleminden mukaddem bulunması da, bir hadis-i şerifin mealine işarettir. Zira Nebi-yi Ekrem s.a.v. Efendimiz: **“Allah ruhları cesetlerden yüz bin sene evvel yarattı”** buyurmuştur. Cenab-ı Pir, tacirin bu kadar uçurduğu tutinin ne olduğunu bildirmek için diyor ki:

اندرون تست آن طوطی نهان - عکس او را دیده تو بر این و آن

1715- O tutî, senin derununda gizlidir. Sen ise onun zatını değil, şunda bunda aksini görürsün.

Ruhun zat ve mahiyeti hakkında kelam-ı ilahîde tafsilat verilmemiş:

Arapça, Sure İsra ayet 85

hitab-ı celili ile onun **“Âlem-i emr”**den olduğu beyan edilmiştir. Fakat aksi, yani asarı meydandadır. Taalluk eylediği ceset yer, içer, söyler, yürür, durur ve saire. Hâlbuki ruh ile alakası kesilen bir ceset, her şeyi tamam iken bir şey yapabilmekten aciz kalır. Şu hâl cesetteki o harekâtın ruh tesiriyle olduğunu, onun aksinden ibaret bulunduğunu herkes anlatır. Hülâsa asarı görülür, zatı ve mahiyeti bilinmez.

می برد شادیت را تو شاد از او - می پذیری ظلم را چون داد از او

1716- O senin sürurunu izale eder, sen ise ondan memnunsun, onun zulmünün, ayn-ı adalet telakki edersin.

Ruh, manevi bir meyil ile nefsin hızlanmasına mümaneat edecek olsa, tabii cismin süruru zail olur. Lakin süruruma mani oldu, diye ceset, ruha isyan etmeye,

kendini öldürmek suretiyle ondan intikam almaya kalkamaz. Meğerki asabi bir hastalığa müptela olmuş buluna... Keza ruh, süfliyete meylederek nefse müsait bulunacak olursa, o müsade, hakikatte cesede zulüm demek iken, ceset onu sevinerek kabul eder.

ای که جان را بهر تن می سوختی - سوختی جان را و تن افروختی

1717- Ey cesedin süruru için ruhu yakan kimse; canı yakıyorsun, onu yakmakla bedeni parlatıyorsun.

Nefsin heva ve hevesine uymak, ruhu azaba müstehak kılmak demektir. Mamafih ruhun yanmasıyla iş bitmez. Onun yanması, ondan evvel cesedin parlaması demek olur. Binaenaleyh, nefsine tabi olan hem ruhunu, hem cesedini muazzep kılar.

سوختم من سوخته خواهد کسی - تا ز من آتش زند اندر خسی

1718- Ben yandım, kav isteyen var mı ki? Benden alsın da çörçöp makulesi şeylere ateş versin.

Bu beytin üst tarafına rabtı için bir mukaddime ister.

Ehlinin malumudur ki, Mesnevî-i Şerif'in tarz-ı beyanında bir hususiyet, daha doğrusu müteaddit hususiyet vardır. Bunlardan bazıları, kitabımızın bidayetinde söylenilmiş, sairleri de sırası geldikçe söylenilecek denilmişti. O hususiyetlerden birisi de şudur ki:

Ehlullahın söyleyişi olsun, dinleyişi olsun, avam-ı nasın kelam ve istimaından başkadır.

Bağdatta bir adam: “On tane hıyar bir dirheme” diye hıyar satıyormuş. Rical-i sofiyeden biri bunu: “Hayırlı olan kimselerin onu bir dirheme” diye anlamış. “O halde şerir olanlar nasıl olacaktır?” diye vecde gelmiş. Keza Konya çarşısında biri “Dilku, Dilku” diye tilki postu satıyormuş. Cenab-ı Pir, bunun duyunca “dil-ku, dil-ku” yani “Gönül sahibi nerede?” diye anlamış ve cezbelenmiş de, çarşının orta yerinde sema etmeye başlamış. Burada da nefsine tabi olanın hem nefsinin, hem ruhunu yaktığından bahsederken, kendisinin de aşk ateşiyle tutuşup yanmakta olduğunu hatırlıyor, yanıştan ve ateşten bahsediyor. “İşte ben de o ateşin mahrukuyum. Yanmaya müsteit gönülleri varsa gelsinler, benden kav alsınlar, çörçöp gibi çabucak yanıp geçecek olan hesti-i mevhumu ateşlesinler” buyuruyor. Aşağıya doğru gelecek beyitlerde kendi ahvaline ve makamına dair sözler söylüyor. Tabii o sözler, makam-ı Mevlâna'nın tercümanı olduğundan bizim zihinlerimize tenezzül etmekten mütealidir. Binaenaleyh, onları teberrüken okuyup anlayabildiğim kadar anlatmaya çalışacağım. Muhterem okuyucu da, aynı hisle okumalıdır. Yoksa Mevlâna'nın manevi makamına ait ifadeleri anlayabilmek Mevlâna olmaya mütevakkıftır.

سوخته چون قابل آتش بود - سوخته بستان که آتش کش بود

1719- Kav ateşi kabul ettiği için, sen de kav ol; çünkü o ateşi cezbeder.

Ruhun safa kesbedebilmesi için beden, daha doğrusu ondaki mevhum benliğin talaş gibi tutuşup yanması ve mahvolması lazımdır. Bu suretle beden ve ruh serapa nur olur. Şair Zati, bir nat-ı şerifinin matlaından ne güzel söyler:

Kametin ey büstan-ı lamekân pirayesi,
Nurdan bir servdir, düşmez zemine sayesi.

Evet, Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz, o derece safvet kesbeylemiş ve tabiat kesafetinden o derece yükselmışti ki, mübarek bedeni de baştan ayağa kadar nur-u ilahî kesilmişti. Ondan dolayı zemine gölgesi düşmezdi.

*Nur idi baştan ayağa gövdesi,
Bu ıyandır nurun olmaz gölgesi.*

Peygamber-i münevveri böyle nur-ul envar olan ümmetin de, tenevvürü için tutuşup yanması lazımdır. Ondan dolayı, yanında kav bulundurmaldır. Fakat bu kavdan maksat: Vaktiyle kutusu beş paraya satılan kav değil, belki kalben, çabucak tutuşmaya müsteit bir rikkat peyda eylemektir. İnsanın kalbinde o rikkat ve hassasiyet bulunursa, kavın ateşi cezbedip yandığı gibi, öyle rikkatli bir kalp de, manevi bir kıvılcım tesiriyle parlayıverir. Cenab-ı Hakk, lütuf ve keremiyle cümlemizin kalbine o istidadı ihsan buyursun.

Bu ıyandır nurun olmaz gölgesi.

*Ey aşk! Gel şu donmuş kalbimize ateş ver.
Kendi nurunla bizim sönmüş kalbimizi uyandır.*

mealindedir.

Fuzuli de:

*Kad enarel'ışku lil'uşşakı minhacel Huda,
Salik-i rah-i hakikat aşka eyler iktida.*

demıştır ki: “Âşıklar için hidayet yolunu aydınlatan ve gösteren aşktır. Binaenaleyh hakikat tarikına salık olanlar, aşka iktida ederler” mealindedir.

ای دریغا ای دریغا ای دریغ - کانچنان ماهی نهان شد زیر میغ

1720- Vah yazık, çok yazık, pek yazık ki, öyle bir ay, bulut altında gizlendi.

Bu beyit Cenab-ı Mevlâna'nın tercüman-ı hissiyatı olarak, takdir lisanından irat olunmuştur.

Sofiyeye arasında bir söz vardır: “Müşahedet-ül ebrar beynettecelli vel'istitar” derler. Ebrarın müşahedesini, tecelli ile istitar arasında olurmuş. Yani hakikat çehresi bazen görünür, bazen örtünürmüş. Binaenaleyh o örtünme firakına uğrayanlar ateşli ve suzişli sözler söylerler. İşte Cenab-ı Pir'in bu aşağıda ki bir iki beyti, hicran mahsulü olan teellümlerindendir. Yine buyuruyor ki:

چون زخم دم کاتش دل تیز شد - شیر هجر آشفته و خون ریز شد

1721- Bahse nasıl devam edeyim ki, gönüldeki ateş saçacağı sardı. Ayrılık arslanı kükredi ve kan dökmeye başladı.

Şu sözlerdeki rikkat ve tesire dikkat buyruldu mu? Sadelik içinde saf ve samimi bir sevda var. O sevda sevkiyle ve meraret-i hicran acısıyla yürekten şikâyet ediliyor. Mevlâna gibi Mevlaperest bir arifin duyduğu hicran eleminin ne derece acıklı olacağını düşünmelidir. Çünkü nimet külfete göre olduğu gibi, vuslat da firkate göredir. Bir hadis-i şerifte: “**Ben Allah'ı hepinizden iyi tanırım ve ondan hepinizden fazla korkarım**” buyrulmuştur. Keza Mesnevî'de: “Her kimde irfan ve intibah ziyade ise, onda korku ve korkudan mutehassıl yüz sarılığı fazladır.” buyruluyor.

Yine ayrılığın acılığından bahse devam ediyor.

آن که او هوشیار خود تند است و مست - چون بود چون او قدح گیرد به دست

1722- Ayıkken sert ve titiz olan bir adam, eline kadeh alıp sarhoş olunca nasıl olur?

Malum ya, Ziya Paşa'nın bir beyti vardır:

*Bed maye olan anlaşılır meclis-i meyde,
İşret, güher-i ademi temyize mihenktir.*

Bazı kimseler vardır ki, ayık iken kuzu gibidirler. Terbiyeye, nezakete riayet ederler, kimseyi incitmek istemezler. Fakat âlem-i abda bulundular mı, birkaç kadehle iradeleri ellerinden gider. Yanşaklığa başlarlar, meclisi karmakarışık ederler. Nihayet ya fazla sulandıkları için bezm-i safadan kaldırılırlar yahut bir tarafa uzanıp sızarlar. Ayıldıkları vaki ise, sarhoşlukta yaptıklarından nazim olurlar. Lakin nedametleri ikinci bir işret meclisine kadar sürer.

İkinci takımına gelince: Bunlar ayıkken de atıcı tutucu güruhundandır. Daha doğrusu iptida terbiye züğürdü kimselerdir. Usul-i muaşeretin ne demek olduğunu bilmezler. Bu gibileri de, meyhane masasına oturup birkaç tek attılar mı, içtikleri ispiro kafalarını tütsüler, gözlerini dumanlar, parlamaya amade barut fıçısına dönerler. Etraftan bir tariz kıvılcımı hissetiler mi, ateş kesilirler, silaha sarılırlar, beş dakika evvel “Hak-i payinizim!” diye yaltaklandıkları hemdemlerinden bir kaçını yere sererler. Sonra da tevkifhaneyi ve idam sehpasını boyarlar. İşte efendiler, şairlerimizin o muhteşem sakinameleriyle, o muvakkar pir-i munganlarıyla medh ede ede bitiremedikleri harabat âleminin neticesi!

Bu âlemin sonu ikiden hali değildir. Birinci kısımdakilerin sabahleyin söyledikleri söz şudur: “Para verdim baş ağrısı aldım.” İkinci kısımdakilerin akıbeti ise: “Mey hükmü, beni mürtekip etti, seni maktul” diye arkadaşının cansız cesedi karşısında ağlamaktır. Denilebilir ki, Müslümanlığın iyilik ve güzelliğe dair hiçbir şeyi olmasa, müskirat kullanmayı men etmesi yok mu, işte o tahriminden dolayı beşeriyet ona minnettar olmalıdır.

Bahse dönelim. Hazreti Pir, ayrılığı bir arslana, onun tesirini o arslanın pençelerinden açılan yaraların acısına benzetmişti. İşte, o arslan ayıkken bile kan döker. Bir de onun sarhoş edildiğini, bedmest bir halde salıverildiğini düşünün, öyle bir canavar neler neler yapmaz? İşte ayrılık denilen hal, böyle sarhoş ve arslan gibidir.

شیر مستی کز صفت بیرون بود - از بسیط مرغزار افزون بود

1723- Bir sarhoş aslan ki sıfattan hariçtir. Bir çayırın besatetiyle vüsatinden onun hiddet ve şiddeti artar.

Deminden beri bir arslanı ve onun sarhoşluk halini tasvir eylemiştik. Hicran arslanı ise, dehşet ve vahşeti tasavvur ve tasvire gelmez bir canavardır. Adi bir arslan geniş bir ovaya çıktı mı, vahşeti artar, önüne geleni paralar. Hicran arslanı da, aşığın kalbine pençe atınca böyle yapar. Çünkü kalp, bütün masıvayı ihata edecek kadar geniştir.

Cenab-ı Mevlâna, buraya kadar hicrandan ve onun merhametinden acıklı acıklı bahsediyordu. Şimdi de, o hicranın visale mübeddel olduğunu, tecelli esnasında bab-ı manevi cıvıllar zuhur eylediğini, tahdis-i nimet kabilinden olarak, beyana şuru' ile buyuruyor ki:

قافیه اندیشم و دل دار من - گویدم مندیش جز دیدار من

1724- Ben kafiye düşünüyorum, fakat sevgilim: “Benim didarımdan başka bir şey düşünme” diyor.

Şunu da emrediyor ki:

خوش نشین ای قافیه اندیش من - قافیهای دولت تویی در پیش من

1725- Ey benim kafiye düşünen şairim, hoşnişin ve müsterih ol. Benim indimde devlet kafiyesi sensin ki, o da vuslattır.

Bahse devam edilmeden evvel burada istitrat yapılmak lazım geliyor. Bazı kimseler vardır ki, sözdeki ulviyeti edebiyat kaidelerine göre takdir etmek isterler. Onlarca söz, ne kadar şiir olursa o kadar da âli bir kelam olur; hatta sanat ve deha eseri telakki edilir. Bu telakki, maddi şairler hakkında doğrudur. Fakat mana ricaline gelince iş değişir. Çünkü onların maksadı, sözleriyle şairlik etmek, sanatkârlık ve dâhilik göstermek değildir. Bundan dolayıdır ki Mesnevî-i Şerif'te mevcut telakkilere göre şiir arayanlar, bazen aradıklarını bulamayabilirler. Fakat Mesnevî bir divan değildir, asar-ı ilham mecmuasıdır; maarif-i ilahîye külliyaıdır. Nazm-ı arifin: “Bizim Mesnevî, vahdet dükkânıdır. Orada vahitten başka ne görürsen o, puttur” buyurduğu gibi, vahdet dükkânıdır, irfan mağazasıdır, tevhit çarşısıdır. Sikke vurulmamış bir altın külçesinin, kıymetinden bir şey kaybetmeyeceği gibi, Mesnevî-i Şerif'in bazı beyit ve mısralarında ebebiyat kaideleriyle sıkı sıkıya tekayyüt edilmemiş olması; onun manevi kıymetini hiçbir vakit, hiçbir nazar-ı insaf karşısında eksiltmez. Hususiyle Mesnevî'nin sahib-i âlisi: “Dildarım, benim didarımdan başka bir şey düşünme diyor” buyuruyor. Olanca efkârını, hatta bütün mevcudiyetini yarın didarının mülâhaza ve müşahedesine hasretmiş bir zatın, artık şiir kaideleriyle meşgul ve mukayyet olmayacağı, dâhiyane bir şiir inşaat edeyim gibi ham bir hayale tenezzül etmeyeceği pek tabi bir şeydir.

Hülasa Hazreti Mevlâna bütün sözlerinde şairliği ve dâhiliği değil, ancak Allahiliği gaye edinmiştir.

Şurası da bilinmelidir ki, Hazreti Pir Efendimiz, sühanperdazlık ve kafiyeendişlik emeliyle söz söylemiş olsaydı İran edebiyatının eşar-üş şuarası olurdu; fakat o vakit sadat-ı urefa ve hazarat-ı sofiyenin Mevlânası olamazdı.

Zaten kendisi de bu durumu: “Benim indimde şiir nedir ki ondan müftehirane bahsedeyim? Bende ki fen, şairlerin fûnun-u edebiyesinden başka bir şeydir” diye izah buyuruyor.

Aşağıdaki beyitler, abd-i acizin şu naçiz mütalaasını ikmal edecektir. Yine mahbub-i ezelî ve maşuk-i lemyezelîden gördüğü iltifatı onun lisanından hikâye olarak naklediliyor ve diyor ki:

حرف چه بود تا تو اندیشی از آن - حرف چه بود خار دیوار رزان

1726- Harf nedir ki sen onu düşünesin ve onunla mukayyet olasın? Harf nedir? Üzüm bağlarının dikenden duvarı gibidir.

Bazı bağ ve bahçelerin etrafına duvar makamına kaim ve şunun bunun içeri girmesine mani olmak üzere böğürtlen vesaire gibi dikenli nebatat dikerler. Harf ve lafız da, mana bağının duvarı ve manası gibidir. Lafza giren, harf ile ifade edilen manalıktan çıkar. Mana harf lafzına sığmaz.

Harfe ve kelimeye kapılan, manadan gafil ve mahrum kalır. Bunun anlaşılması pek kolaydır. Kendimizde sürura yahut kedere dair bazı haller hissederiz. Lakin onları anlatabilecek tabir bulamayız. Hasta bir adam:

—Nasılsın, sualine:

– Hastayım, diye cevap verir. Fakat o cevap ile ne o, derdini anlatmış, ne de biz onun duyduğu elemin anlamış oluruz.

حرف و صوت و گفت را بر هم زنم - تا که بی این هر سه با تو دم زنم
1727- Harfi de, sesi de, sözü de ortadan kaldırır, seninle bu üçü olmaksızın konuşurum.

Hepimiz biliriz ki Cenab-ı Hakk, Kelim'dir. Kelam onun sıfatındandır. Fakat onun kelamı bizimki gibi değildir. Yani harflerden müteşekkil kelime ve hançereden çıkan ses vasıtasıyla söylemez. Bunların hiç birine ihtiyacı yoktur. Allah bilavasita ve ilham tarikiyle hitap eder. Buna imaen burada: "Seninle harften, sestem ve sözden hali olarak konuşmayacağım" buyruluyor.

*Bihuruf-i lafz ü savt ol padişah,
Mustafaya söyledi bi iştibah.*

Bahse devam ediliyor:

آن دمى کز آدمش کردم نهان - با تو گویم ای تو اسرار جهان
1728- Ey esrar-ı cihan! Gizlediğim sırrı sana söyleyeceğim.

آن دمى را که نگفتم با خليل - و آن غمى را که نداند جبرئيل
1729- Halile söylemediğim sırrı ve Cebrail'in bilmediği gamı.

آن دمى کز وی مسیحا دم نزد - حق ز غیرت نیز بی ما هم نزد
1730- İsa'nın bahsetmediği sırrı, gayret-i ilahîye bizsiz de izhar etmedi.

Şu beyitler biraz teemmüle muhtaçtır. Malumdur ki, meratib-i beşeriye içinde nübüvveten eftal bir mertebe yoktur. Hiçbir veli, hiçbir nebiye tekaddüm edemez. Onun için Hazreti Pir'in beyanatından kendisini Adem, İbrahim ve İsa Aleyhimüsselama takdim ve tafdil eylediği anlaşılmamalıdır. Şu kadar var ki Peygamber-i Ekber s.a.v. Efendimiz, bütün enbiyanın eftali ve seyyididir. Adeta enbiya hazaratı, bir heyet-i vekile farz olunursa Nebi-yi Azam s.a.v. o heyet-i celilenin reis-i âlisidir. Binaenaleyh Allah'ın nezdindeki derecesi ve kurbiyeti de o nispettedir. Nitekim Nebi-yi Zîşan Efendimiz: "**Adem de, onun evlad ve ahfadı da, onların içinden enbiya ve evliya da kıyamet gününde benim sancağım altındadır**" buyurmuştur. Sancağım altındadır, demenin manası malum değil mi? Kumandan tahtındadır demektir. Böyle bir peygamberin varis-i kâmilî bulunan evliyaullah da böyledir. Onlar da, ala tarikil verase, Peygamber-i Ekberin bildiği, sair peygamberlerin bilmediği esrara vakıf olabilirler. Bu hâl, uzak bir teşbihle şöyle temsil edilebilir. Riyaset-i vükeadaki zatın kabiliyetli oğulları yahut yakınları olur. Bazı mühim işleri, onlarla gayr-i resmi surette müzakere eder. Müzakere ve müşavere neticesinde, onlar o işlere vakıf olurlar. Hâlbuki pek mühim ve pek hususi olan o mesaili sair vükela bilmeyebilirler. İşte Cenab-ı Mevlâna'nın bahsettiği esrar-ı hususiye de bu teşbih kabilindendir. Bundan başka, Ebu Talib-i Mekki Kuddise sırruhu, der ki: "Cenab-ı Hakk, bir mazhara iki defa aynı tecellide bulunmaz. Keza iki mazhara bir türlü tecelli etmez" Çünkü tecelliyat-ı ilahîye, fabrika mamulâtı gibi birkaç kalıp üzerine değildir. Kur'an'da: "**Allah, her gün belki de her an başka bir şe'n ile tecelli eder**" buyrulmuştur. Bir de şu hadis-i şerif vardır: "**Allah'ın öyle kulları vardır ki, nebi ve şehit olmadıkları halde ind-i ilahîdeki**

kurbiyet ve derecelerine nebilere de, şehitler de gıpta ederler.” Bu da şu suratle ve yine baid bir teşbih ile izah olunabilir:

Eskiden hükümet dairelerinde nazırların birer mühürdarı vardı ki, muharreratı nazırın mührüyle o mühürledi. Hasbel vazife, nazırın yanına daima girer, çıkar. Bundan dolayı da arada oldukça bir hususiyet husule gelirdi. Hâlbuki meratib-i resmiyece mühürdarın çok fevkinde bulunan müdür-ü umumiler ve müsteşarlar, nazırın yanına mühürdar kadar serbestçe giremez, o derece teklifsizce konuşamazdı. İşte ind-i ilahîdeki kurbiyetlerine enbiya ve şühedanın gıpta ettikleri kimseler de böyle zevat olabilir.

Şu perişan sözlerimle, yukarıdaki mücmel biraz izah edilebildi sanırım. Yalnız: “Allah gayretinden, bizsiz esrardan bahsetmedi” mısraı geçmişti. Bu da biraz tavzihe muhtaçtır. Şeyh Muhammed Şirin-i Mağribî’nin meşhur bir beyti vardır. Der ki: “İlahi! Senin zuhurun benimledir ki, sana mazharım. Benim vücudum da sendendir ki, vücud-u hakiki sensin. O halde ben olsaydım sen zuhur etmezdin, sen olmasaydın ben vücuda gelmezdim.”

Demin de “Cenab-ı Hakk, tecellisini tekrar etmez” denilmişti. Bunun sebebi: Her mazhar ve mahlûğun kabiliyetine göre tecelli vaki olmasıdır. O halde mazhar-ı Mevlâna da zuhur eyleyecek olan tecelliyatın, sair mezahirde zuhur etmeyeceği meydana çıkar. Mesela Mevlâna olmasaydı, Mesnevî de olmaz ve ondaki hakayık ve maarif zuhura gelmezdi.

ما چه باشد در لغت اثبات و نفی - من نه اثباتم منم بی ذات و نفی

1731- Lügatte “mal” nedir? Hem ispat, hem nefiy alametidir. Fakat ben ispat değilim, zatsız nefy-i mutlakım.

Malumdur ki, “Ma” kelimesi hem ispata, hem nefye delalet eder. Daha açıkçası hem varlığı, hem yokluğu gösterir. Mesela “Ma hüve”, “O kimdir” demektir. Burada “Ma” kelimesi, sorulan kimsenin vücuduna delalet eder. Keza “Ma cae”, “Gelmedi” demektir. Burada da “Ma” kelimesi bir adamın gelmesini nefyeder, yani gelmediğini bildirir. Bütün zerrat-ı kâinat, müsbet ve menfi olmakta “Ma” kelimesi gibidir. Her şey vücud-u mefhumu ve görünüşü itibarıyla müspettir, fakat vücud-u hakikiye nispetle, menfidir ve madumdur.

Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki:

Yukarıda mısra da geçen “Ma”nın hem ispata, hem nefye delaleti vardır. Lakin ben “Ma”nın nefye delalet eden kısmındanım. Çünkü vücud-u mevhumumu vücud-u Hakk’ta ifna etmiş ve eneiyyet-i mevhumedan mücerret ve münezzeh kalmışım.

من کسی در ناکسی دریافتم - پس کسی در ناکسی دریافتم

1732- Ben kesliği, hakikî insanlığı nekeslikte ve bivücut olmakta buldum. Onun için ispatı nefye feda eyledim.

Ve şu mevhum varlıktan geçtim. Bekayı, fenada; vücudu, terk-i vücut eylemekte idrak ettim.

Bi-vücut olmak gibi yoktur cihanın rahatı,
Gör ki simurgun ne damı var, ne de sayyadı var.

Cenab-ı Pir Efendimiz, şimdi de bir sual-i muakaddere cevap veriyor ve mefruz bir müşkülü hallediyor ve buyuruyor ki:

جمله شاهان بنده‌ی بنده‌ی خودند - جمله خلقان مرده‌ی مرده‌ی خودند
1733- Bütün padişahlar, bendelerinin bendesi; bütün mahlukat mürdelerinin mürdesidirler.

جمله شاهان پست، پست خویش را - جمله خلقان مست، مست خویش را
1734- Bütün şahlar maiyetlerinin maiyeti; bütün mahlukat, kendi mestlerinin mestidirler.

Bir hükümdarın birçok nedim ve hizmetkârı bulunur. Onlardan bir kısmı da, hükümdara fevkalade sadık, hatta âşık olur. Onun sadakati, hükümdarca bilindiği için hükümdar da onu sever. Keza bütün mahlukât, kendilerini sevenlere riayet, hürmet ve muhabbet eder, ayn-ı hisle mukabelede bulunur. Mahlukât böyle olduğu gibi Kâinatın Halikı da böyledir. O da, kendini sevenleri sever. Nitekim **“Bir kimse Allah’ın olursa Allah da onun olur”** denilmiştir. **“Benim mülakatıma ebrar, yani hayırkar kullarımın çok arzusu vardır. Benim onlara iştiağım ise, onlarınkinden fazladır”** diye bir hadis-i kudsi rivayet olunur. Cenab-ı Hakk, hiçbir işte kullarından geri kalmaz. Onun için Zat-ı Ecell-ü Akdesini sevenleri onlardan çok fazla sever ve ilahî iltifatlara garip karşılanmamalıdır. Bahsi teyit için Hazreti Mevlâna, birkaç misal daha irat ediyor:

می‌شود صیاد، مرغان را شکار - تا کند ناگاه ایشان را شکار
1735- Kuşları ansızın avlamak için, avcı onlara şikâr olur.
Tuzak kurmak, ökse, kapanca ve saire gibi şeyleri koymak hizmetinde bulunur.

بی‌دلان را دلبران جسته به جان - جمله معشوقان شکار عاشقان
1736- Dilberler, âşıkların candan talibi; maşuklar âşıkların şikârıdır.

هر که عاشق دیدی‌اش معشوق دان - کو به نسبت هست هم این و هم آن
1737- Her kimi âşık görürsen, onu maşuk bil. Çünkü o, binnisbe hem âşıktır, hem maşuktur.

Sever ve sevdiği tarafından sevilir. Binaenaleyh, sevilmek sevmeye tekaddüm eder. Cenab-ı Hakk da: **“Yuhibbühüm ve yuhibbüheneh”** buyuruyor ki: **“Allah, bazı kullarını sever, o kullar da onu sever”** demektir.

تشنگان گر آب جویند از جهان - آب جوید هم به عالم تشنگان
1738- Susamışlar dünyada su ararlarsa, su da âlemde susamışları arar.
O halde:

چون که عاشق اوست تو خاموش باش - او چو گوشت می‌کشد تو گوش باش
1739- Mademki âşık odur, sen sus. Mademki o, senin kulağını çekiyor, sen kulaktan ibaret ol.

Mademki, Hakk sana âşıkane iltifatlar ediyor, senin guş-i sırrına ilhamlarda bulunuyor. O halde sus da, ilahî iltifatları, o manevi ilhamları dinle. Hazreti Mevlâna, bundan sonra kendisine hitaben diyor ki:

بند کن چون سیل سیلانی کند - ورنه رسوایی و ویرانی کند

1740- Seli bağla ve önünü çevir ki akmasın. Cereyan edecek olursa rüsvalık ve haraplık olacak.

Bahis, tevhide taalluk etti ve gittikçe derinleşti. Bu hâl devam edecek olursa, o mühim bahsi idrak edemeyenler için felaket olacaktır.

Yine aşkın galebesiyle buyuruyor ki:

من چه غم دارم که ویرانی بود - زیر ویران گنج سلطانی بود

1741- Harabi vukua gelebileceğinden ben niçin çekineyim? Viranenin altında sultani hazine vardır.

Biraz evvel vahdet seli cereyan etmesin, önüne geleni alır, götürür. Götürmediğini de yıkar, bırakır, denilmişti. Bu yıkıntı, şu mevhum varlık bünyesinde olacaksa ne ehemmiyeti var? O yıkıntının altında sultani bir hazine zuhur eder ve onun muhteviyatı, yıkılanı telafi eyler.

غرق حق خواهد که باشد غرق تر - همچو موج بحر جان زیر و زیر

1742- Allah'ın müstağrakı olan, daha ziyade dalmak ve can denizi gibi dalgalanmak ister.

Malumdur ki, Cenab-ı Hakk'a nihayet olmadığı gibi, onun kurbiyetine de sınır yoktur. Binaenaleyh, şeref-i kurbiyete nail olanlar, onun artmasını isterler. Nitekim bir hadis-i şerifte: **"Ya Rabbi! Sana olan hayretimi artır"** buyrulmuştur. Malum ya; hayret, kurbiyet neticesidir.

Hakk'ın müstağrakı olan ayırt etmez ki:

زیر دریا خوشتر آید یا زیر - تیر او دل کش تر آید یا سپر

1743- Denizin altı mı daha hoştur, yoksa üstü mü; onun oku mu ziyade güzel yahut siperi mi?

İşte garik-ı aşk-ı Hakk olan cemal ve celali yahut onların asarı bulunan lütuf ve kahrı tefrik edemez. İkisini de ayn-ı iştıyak ile karşılar ve kucaklar. Hazreti Hudayi'nin dediği gibi ki:

Hoştur bana senden gelen, Ya gonca gül yahut diken,
Ya hilat-ü yahut kefen, Lutfun da hoş, kahrın da hoş.

şâyet bunları fark ve temyiz edecek olursa:

پاره کرده‌ی وسوسه باشی دلا - گر طرب را باز دانی از بلا

1744- Gönül! Eğer tarabı, beladan ayırt edecek olursan, vesveseden parça parça olursun.

Demişlerdir ki: "Ağızına lokma verenle, ensene tokat vuranı ayrı görürsen muvahhit değilsin."

گر مرادت را مذاق شکر است - بی‌مرادی نه مراد دل بر است

1745- Eğer murada ermekte şeker tadı varsa, bi-muradlık da dilberin muradı değil midir?

Kâmil âşıkların muradı: İrade-i ilahîyeden ibarettir. Allah'ın iradesine razı olmayıp da, başka murat beslemek; kemale değil, noksana delalet eder.

هر ستارهش خونبهای صد هلال - خون عالم ریختن او را حلال

1746- O cananın her yıldızı, yüzlerce hilal diyetidir. Hatta bütün âlemin kanını dökmek, ona helaldir.

Yine Hakk'ın bir tecellisi, velev ki yıldız kadar görünsün, tulu' etti mi, hilal hatta bedr-i tam gibi olan ukul-ü inhisafa uğratar. Akılların idraki nurunu sönük bırakır.

Çünkü akıl, ancak makulatı, yani akıl erebilen şeyleri ihata eder. Allah'ın tecellisi ise, Allah'ın kendisi gibi ihata edilemez ve ukul ile idrak olunamaz. Binaenaleyh, o tecellinin zuhurunda akıl da, onun istinat ettiği mevhum varlıkta mütelaşi ve muzmahil olur. Bununla beraber yine o tecelli, o mütelaşi aklın ve o mevhum varlığın diyeti yerine geçer. Keza bütün âlemin kanını dökmek ve onu ademe götürmek, Zat-ı Ecell ü A'laya helaldir. Çünkü mülkün maliki odur. Kâinatı yoktan var ettiği vakit, nasıl kimsenin itiraza hakkı olamadıysa, yok ettiği vakit de kimsenin hakk-ı itirazı olamaz. Şeyh Atar, der ki:

“Malik-ül mülk O'dur; her ne dilerse onu yapar. İsterse bir anda âlemi harap eder.”

ما بها و خونبها را یافتیم - جانب جان باختن بشتافتیم

1747- Biz kıymetimizi de, diyetimizi de bulduk. Binaenaleyh can feda etmeye koştuk.

“Biri beni severse onu öldürürüm. Öldürdüğüm kimsenin diyeti de, ben olurum” diye bir hadis-i kudsi rivayet edilir. Neden böyle oluyor? Çünkü:

Canını canana vermektir kemali aşışın,
Vermeyen can itiraf etmek gerek noksanına

Kur'an-ı Kerim'de:

Arapça, Sure Ali İmran ayet 92

“Sevdiklerinizden infak etmedikçe, sevgilerinizden vazgeçmedikçe, birr-ü hayra asla nail olamazsınız” buyruluyor. Allah'ı seven kimsenin kalbinde Allah'tan başkası olmamak lazım gelir.

Sür çıkar hatırdan ağıyarı, tecelli ede Hakk;
Padişah konmaz saraya hane mamur olmadan.

İnsanın kalbi bir tane olduğu gibi, kalbindeki de bir tane olmalıdır. Bir gönül, ne vakit bu saadeti ve ancak maşuk-i yegânenin aşkını bulursa, onun sahibi de, sevgilisinin maktulü olur. O katl ise, ya muharebe meydanında yahut mücadele yolunda şehadet suretiyle vukua gelir. Maktul-i ilahînin diyeti, yine Allah'tır.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

Arapça, Sure Tevbe ayet 111

“Allah, müminlerden nefislerini ve mallarını satın aldı. Mükâfaten de onlara cenneti verdi. Cennette ise, her nimetten ala olan cemel-i Mevla vardır. O müminler ki, Allah yolunda muharebe ve mücadele ederler, kâfirler ve nefislerini öldürürler yahut tarik-ı ilahîde ölürler” buyrulmuştur.

Nefs ile mücadele, düşmana karşı cihat gibidir. Hatta birincisi, ikincisinden eşed olduğu için ondan eftaldir. Çünkü, “*Senin en adavetli düşmanın, dâhilinde bulunan nefsidir*” hadis-i şerifi mucibince, düşmanın eşeddi, insanın nefsidir. Şöyle bir büyük sözü vardır:

“Gazi, şehadet yolunda ve harp meydanında koşar. Lakin aşk şehidinin kendisinden eftal bulunduğundan gafildir. Sevap cihetiyle bu ona nasıl benzer ki birini düşman, öbürünü dost öldürmüştür.”

Hülâsa dost, sevdiğini ya maddeten muharebede yahut manen mücahede de öldürür ve ona en büyük mükâfatı verir. O mükâfat ise, likay-i Rabbanîdir ki, **Allah** kendi maktullerinin diyetidir. Cenab-ı Mevlâna da, biz diyetimizi bulduk ve can vermeye koştuk, buyuruyor. Allah âşıklarının kâmilleri böyledir. Onlar o diyetle mükerreren nail olmak için tekrar tekrar ölmek isterler ve:

*Bin can olaydı kaş men-i dilşikestede,
Ta her biriyle bir gez olaydım feda sana.*

derler.

ای حیات عاشقان در مردگی - دل نیابی جز که در دل بردگی

1748- Ey salik! Âşıkların hayatı ölmektir. Gönül vermeyince sen, gönül bulamazsın.

Bundan dolayı Hallac-ı Mansur, demiştir ki: “Ey benim mutemet dostlarım! Beni öldürün ki, hayatım katlimdedir.” Aşkta hayat, vuslattan ibarettir. Öyle ise lika, yani vuslat ölümle kabildir. Çünkü “El mevtü likaullah” yani “Ölmek Allah’a kavuşmaktır” buyrulmuştur. Keza gönül, arifler lisanında hakikat-i insaniyeden ibarettir. Yoksa bedende kanı sevk eden uzuv değildir. İşte o gönül, yani insanlık hakikatini bulmak için kalbi de, kalbin bulunduğu teni de, hatta hayatı ve ruhu da sahibine vermek ve:

*Gönlüm de senin, can da senin ten de senindir;
Nem varsa benim hepsi senin, ben de senindir.*

demek icap eder.

Şeyh Ömer ibnil Farız Kuddise sırruhu, diyor ki: “Erbabı arasında muhabbetin şartı budur. Bir taibe, bu şartı yerine getirmiş, Maşuk-u Ezelî de kendi ahd ve vadine vefakâr olmuştur.”

من دلش جسته به صد ناز و دلال - او بهانه کرده با من از ملال

1749- Ben sevgilimin, yani mahbub-i hakikinin gönlünü ve rızasını aradım. O ise melal ve istiğna tarikiyle yüz türlü bahane buldu.

Cenab-ı Hakk’ın türlü türlü tecellisi vardır. Evliyaullahtan biri: “Ya Rabbi! Ben senden razıyım, sen de benden razı ol” diye dua edermiş. Kendisine “Bizden razı olsaydın, rızamızı istemezdin” diye ilham olunmuş. Evet, Allah’ın bila ivaz vela garaz sevilmesi, her türlü tecellisinde -lütf olsun, kahr olsun- teslimiyet iktiza eder.

Bahse devam olunuyor:

گفتم آخر غرق تست این عقل و جان - گفت رو رو بر من این افسون مخوان

1750- “Bu akıl da, can da sana müstağraktır” dedim. “Git, git bana masal okuma” cevabını verdi.

Keza dedi ki:

من ندانم آن چه اندیشیده‌ای - ای دو دیده دوست را چون دیده‌ای

1751- Ben senin düşündüğünü bilmez miyim? Ey iki gören, yani bana mukabil kendine vücut verip de aklım da, canım da sana müstağraktır diyen!

Dostu nasıl görmüşsün? Hâlâ onu ve kendini ayrı mı farz ediyorsun, onun varlığı karşısında kendine vücut mu veriyorsun?

Cenab-ı Pir'in şu beyanatı, Allah-ü a'lem, kendi ahvalinden ziyade bir takım müddeilere tariz olsa gerektir. Nefsine isnat etmesi ise, "Üslub-u hakim" tarikiyle ifadedir. Malumdur ki, üslub-u hakim tarikiyle ifade, "Şöyle yapıyorsunuz, böyle yapıyorsunuz, yapmamalısınız" diyecek yerde " Şöyle yapıyorum, böyle yapıyorum, yapmamalısınız" diye kusuru nefesine isnat eylemektir. Bundan maksat da, tarizin tesirini hafifletmek, nasihat edilecek kimseleri incitmemektir. Bu ifade tarzı Kur'an-ı Kerim'de, ez cümle:

Arapça, Sure Yasin ayet 22

ayetinde vakidir. Habib Neccar'ın, kavminin müşrik olduklarını yüzlerine vurmayıp da: **"Bana ne oluyor ki beni yaradana ibadet etmeyeyim"** dediği Yasin suresinde beyan buyrulmuştur. Cenab-ı Pir de şu iki beyitte aynı ifade tarzını ihtiyar eylemiştir ki, aşağıda ki beyitler bu mütalaayı teyit etmektedir.

ای گران جان خوار دیده ستی و را - ز آن که بس ارزان خریده ستی و را

1752- Ey ruhu sakil kimse! Onu hor görüyorsun. Çünkü onu çok ucuz almışsın.

Ruhu sakil olan, kendisinde şevk ve hareket bulunmayan demektir. Onu hor tutmak ise, emrini horlamak, şer'i tekâlîfe karşı muteriz bulunmak yahut ifasında ağır davranmaktır. Nitekim Cenab-ı Hakk, münafıkları tarif ederken:

Arapça, Sure Nisa ayet 142

buyurmuştur ki: **"Namaza kalktıkları vakit tembel tembel ve istemeye istemeye kalkarlar"** mealindedir. Mazallah şu hareket, yani Allah'ın emir ve nehiyelerine karşı ağır davranmak, nifak alametidir. Onu ucuz almak ise, dini ve irfanı tetkik ile mücadele ile değil de, babasından görmek ve kitapta okumak suretiyle öğrenmek demektir. İmanın da, küfrün de, dindarlığın da, dinsizliğin de tetkik ve tettebbu ve kanaat-ı kâmile neticesinde elde edileni makbuldür. Mukallitliğin, ikisinde de kıymeti olmamak lazım gelir.

هر که او ارزان خرد ارزان دهد - گوهری طفلی به قرصی نان دهد

1753- Ucuz alan ucuz verir. Bir çocuk, bir mücevheri bir somun ekmeğe değişir.

Kıyamettar bir şey bulan yahut ucuza alanın, onun kıymetini bilmediği için, ucuza vereceği; gayr-i müdrik bir çocuğun, bir mücevheri bir ekmeğe değişeceği gibi hakiki kıymetlerini bilmeyen bir budala da, dini ve irfanı kıymetsiz şeylere feda ediverir.

Bundan sonra Cenab-ı Mevlâna, yine kendi halinin beyanına şuru' ile buyuruyor ki:

غرق عشقی‌ام که غرق است اندر این - عشقهای اولین و آخرین

1754- Ben bir aşka müstağrakım ki, evvelkilerin de sonrakilerin de aşkı, onda müstağraktır.

Bu beyt-i şerif, Cenab-ı Pir'in kemal-i aşğını gösterir. Fakat onun mealini anlamak, Mevlâna olmaya mütevakıftır.

Her velinin bir cihetten rütbe-i ulyası var,
Hepsinin aşk içre lakin şahı, Mevlânası var;

Öyle bir sultan-ı vahdet, şehriyar-ı aşk kim,
Hilatinde lafz-ı aşkın rüşena manası var.

Evet. Evliyaullah hazeratından her biri, bir şeyde mümtazdır. Mesela Hazreti Abdulkadir, tasarrufat-ı kevnîyede, Şeyhülekber Hazretleri ulum-i manevîyede fevkaladedir. Cenab-ı Pir'in de mazhariyeti aşkıyesi idraksız ve harikuladedir. Bu beyitten benim anladığım ve anlatabileceğim bu kadardır. Nitekim kendisi de öyle diyor:

مجلس گفتم نکردم ز آن بیان - ورنه هم افهام سوزد هم زبان

1755- Ben bu esrarı, mücmel ve muhtasar söyledim; va'zıhan beyan etmedim. Çünkü tafsil edilecek olsa beyan edenin dili, hem de dinleyenlerin fehmi yanar.

Hazreti Ebu Hüreyre Radiyallahü anh, demiştir ki: “Ben, Resulullah Sallahü Aleyhi Vesellem'den iki nevi ilim aldım. Birincisini neşreyledim, diğerini etmedim. Edecek olsaydım mealine tahammül edilmezdi de boğazım kesilirdi.” Çünkü:

Esrar-ı ilahî bu küçük akla gerekmez.

Zira bu terazü o kadar sıkleti çekmez.

من چو لب گویم لب دریا بود - من چو لا گویم مراد الا بود

1756- Ben leb diyecek olsam, o leb, leb-i deryadır; yani deniz kenarıdır. Ben la diyecek olursam da, muradım illadır.

Bir hadis-i şerif vardır ki: “*Hikmet ehlinde menetmeyiniz, onlara zulmetmiş olursunuz*” mealindedir.

Ehlullah hazaratının kelamı, ayn-ı hikmettir. Binaenaleyh, ona ehil olmayanları haberdar etmemek, ehil olanları da mahrum bırakmamak için sözlerini bir takım rumuz ve işaret ile söylerler. O sözleri de, leb demeden leblebiyi anlayanlar fehmederler. Anlamayanlar ise, sade elfazı işitip kalırlar. “İstilahat-ı sofiye” unvanlı bir takım tabirat vardır ki, işte bu hikmete binaen vazolunmuşlardır. Yine Mevlâna, buyuruyor ki:

من ز شیرینی نشستم رو ترش - من ز بسیاری گفتارم خمش

1757- Ben çok tatlı olduğumdan ekşi yüzlü oturuyorum; ben söyleyecek sözün çokluğundan sakıt duruyorum.

Malum ya, bir şey haddini tecavüz edince zıttına münkalip olur. Keskin bir sirke, adamın ağzını nasıl yakarsa gayet tatlı bir şeyde de o nispette yakar. Hazreti Pir'in derunundaki manevi halâvet ve nail olduğu fevkalade lezzet de, tarif ve tavsif edilemeyecek derecede olduğundan, kendisini sakit ve samit kalmaya mecbur eylemiş. Yine diyor ki:

تا که شیرینی ما از دو جهان - در حجاب رو ترش باشد نهان

1758- Bizim tatlılığımız, ekşi yüzlülük perdesi altında, iki âlemde de pinhan kalsın.

İki cihanda da ehli olmayanlar, sözlerimizden istifade edemesin.

تا که در هر گوش ناید این سخن - یک همی گویم ز صد سر لدن

1759- Her söz, her kulağa aksetmesin diye ilm-i ledünni esrarının ancak yüzde birini söylüyorum.

Cenab-ı Pir “Her söz her kulağa aksetmesin diye ilm-i ledünni esrarının ancak yüzde birini söylüyorum” demiş, bu ifade ile ehlullah hazaratında maddi ve manevi bir gayret, bir esirgeme bunduğunu ima etmişti. O imayı tasrih etmek ve maddi, manevi gayreti tafsil eylemek için bir bahis açıyor da, diyor ki:

“BU BAHİS, HAKİM SENAÎ RAHMETULLAHİ ALEYHİN: KÜFR OLSUN İMAN OLSUN YOLUNA MANİ OLAN HER ŞEY, MANİ OLMAKTA MÜSAVİDİR. BİR NAKİŞ DA GÜZEL OLSUN ÇİRKİN OLSUN, SENİ CANANDAN UZAK DÜŞÜRECEK OLURSA İKİSİ DE BİRDİR, BEYİTİNİN TEFSİRİDİR. KEZA BU BAHİS: SAD KISKANÇTIR, BEN SAD’DAN KISKANCIM, ALLAH DA BENDEN ZİYADE KISKANÇTIR. DOLAYISIYLA FUHŞUN AŞİKÂRESİNİ DE, GİZLİSİNİ DE HARAM KILMIŞTIR, HADİSİNİN AÇIKLAMASIDIR”

تفسیر قول حکیم:

به هرچ از راه وامانی چه کفر آن حرف و چه ایمان
به هرچ از دوست دور افتی چه زشت آن نقش و چه زیبا
در معنی قوله علیه السلام إن سعدا لغيو
ر و أنا أغیر من سعد و الله أغیر مني
و من غیرته حرم الفواحش ما ظهر منها و ما بطن

Bahse mevzu olan hadis-i şerif, ashab-ı kiramdan Sad bin Ubade Radiyallahü anhın bir sözü üzerinde şerefsanîh olmuştur.

Kur’an-ı Kerim’de beyan edilen şu ayet vardır:

Arapça, Sure Nur ayet 4-9

“Nikâhlı ve afife kadınları zina ile itham edip de dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun; şehadetlerini de ebeden kabul etmeyin. Ancak taib ve müstağfir olanlar ve ıslah-i hal eyleyenler müstesnadır. Zira Allah gafur ve rahimdir. Kendi zevcelerini itham eyleyip de nefislerinden başka şahitleri olmayanların doğru söylediklerine dair yalnız başlarına şehadetleri halinde, dört defa yemin ile doğru söylenildiğine şahadet edecektir ve beşincisi de, yalan söylüyorsa lanet-i ilahîyeyi kendi üzerinde davet etmesidir. Kadının da dört defa Allah’ı işhad ederek kocasının yalancı olduğunu söylemesi kendisinden azabı def-ü ref eder. Beşincisi, kocası sadık ise gadab-ı ilahîyi kendi üzerine davet etmesidir.”

Bu ayet-i celileden birincisi nazil olup da, bir kadın hakkında fuhuş isnat eden kimsenin dört şahit getirmediğe sözünün mesmu olmaması, hatta kendisine iftira cezası olarak seksen değnek vurulması, badema edeceği şahadetin de kabul olunmaması emir buyrulup, hükmü tebliğ edilince Sad bin Ubade: “Ben zevcem bir yabancı ile su-i halini görünce dört şahit bulmaya gidip getirinceye kadar, herif, işini görüp savuşur. Şahit getirmesem iftira ile müttehim olur ve ceza görürüm. Mazallah böyle bir facia karşısında kalırsam o herifi gebertirim” dedi ve taraf-ı Risallahü Anhümanın da böyle bir söz söylediği mervidir.

Bu hususta, şu hadis-i şerif rivayet olunur: **“Her hükümdarın bir korusu, yani dâhiline girilmesini men ettiği bir yer vardır. Haberinizi olsun ki, yeryüzünde Allah’ın korusu, yani yaklaşmasını men ettiği koru, maharimidir.”**

جمله عالم ز آن غيور آمد كه حق - برد در غيرت بر اين عالم سبق

1760- Cümle âlemin kıskanç olması ondan dolaydır ki, Allah'ın gayreti, bu âlemdeki gayretlerin hepsine galebe çalmıştır.

Gayret, yani kıskançlık bütün mahlukâtta cibillidir. Hiçbir ziruh yoktur ki başkasına karşı eşini kıskanmayacak tabiatla olsun. Yalnız domuzun kıskanç değil, müsamahakâr olduğu söylenir. Bir de medenilik icabı diye Avrupa'da haremîni kıskanmayanlar varmış. Fakat onların bu tabiatı fıtrî değil, gayr-i tabiidir. Çünkü insan beş kuruşluk bir simit alsa bile, onu köpeğe kaptırmamak için hiç olmazsa elini yukarı kaldırır. Onu kapmak isteyen köpeğe de tekmeyle savurur. Hâlbuki o simitin değeri beş kuruştur. Elde bulunan şeylerin kıymeti arttıkça, onlara karşı gösterilecek dikkat de artar. Mesela sıhhatin muhafazası ve hayatın idamesi için bir insan ne kadar kıymet gösterir. Cüz'i başı ağrıdı mı, derhal hekime koşar, muayene ücreti, ilaç bedeli diye avuç dolusu para verir. Mali olan bu fedakârlık sıhhatin ve hayatın kendisince kıymetinden dolaydır. Uğrunda bu derece fedakârlık gösterilen hayatın da fevkinde bir cevher vardır ki cihan, hatta can onun pahası olamaz. O da ırzdır, namustur.

İnsan, hayatının muhafazası için malından, namusunun korunması için de canından fedakârlık yapar; fakat hayatını kurtarmak için ırzından namusundan fedakârlık yapamaz. İşte cevher-i namus bu kadar kıymetlidir. Fakat şu söylediklerim, hakiki insan olanlara göredir. Kendi haremîne fuhuş tellallığı edenler de varmış ki, onlardan bahsetmiyorum. Hüküm küll'e göredir. Ben insandan ve insanlıktan bahsediyorum. Biraz evvel ismi geçen Sad bin Ubade Radiyallahü anh da, ırz ve namusun ne kadar âli bir cevher olduğunu, onun korunması için icabında hayattan bile fedakârlık yapılacağını bildiğinden Resul-u Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimize öyle maruzatta bulunmuş, kıskançlığın insanlık şiarından olduğu da Aleyhisselat Efendimiz tarafından: **“Ben Sad'dan ziyade kıskancım”** diye ifade buyrulmuştur. Hatta Cenab-ı Hakk'ın da gayret sahibi olduğundan fuhşiiyyatı tahrim eylediği beyan olunmuştur.

Şeriat fuhşu, yani ırza tecavüzü ve mütecevazileri ikiye ayırmış, mütecevazilerin bir kısmına “Muhsan” bir kısmına “Gayri Muhsan” tabir etmiştir. Muhsan olanlar: Nikâh dairesine girenler, nefislerini o sayede zinadan kurtarmış olanlardır. Gayr-i muhsanlar da henüz evlenmemiş, şehvetin zorlanmasına karşı kendilerine bir siper edinmemiş bulunanlardır. Malumdur ki, açıkta bulunan bir askerin mecburiyet halinde düşmana teslim olması, mütahkem ve kabil-i müdafa bir mevkidekinin hem kendini, hem istihkâmı teslim etmesiyle bir değildir. Birincisi bir dereceye kadar mecbur ve mazur görülür. Lakin ikincisi memleketine, milletine hiyanet etmiş sayılır. Cezası da, cürmüne göre tertip olunur. Evli, barklı bir erkek yahut kadın da, nikâh istihkâmında ve şeriat kalesindeki asker gibidir. Öylelerinin fuhuş irtikâbı hem kendilerini, hem de müsthkem mevkilerini düşmana vermelerine benzer. Binaenaleyh, cezaları recm olunmak, yani toprağa gömülüp taşla kafaları ezilmektir. Gayr-i muhsanlar ise, açıkta kalan ve düşmana teslim olanları andırır ki, onların cezası da, yüz değnektir. Vakıa muhsanlarla gayr-i muhsanların cezası arasında dehşetli fark vardır. Lakin insaf edilsin, cürümleri arasındaki fark da dehşetli değil midir? Birincisinde Hakkulâh'tan başka hakk-ı ibadada tecavüz yok mudur? Evlenmemiş bir erkeğin kocaya varmamış bir kadınla fuhşu yalnız Hakkullaha tecavüzdür, nehy-i ilahîye adem-i itaattir. Fakat evli barklı bir adamın kocalı bir kadınla fuhşu; hem kendi zevcesinin, hem de zina ettiği karının kocasının hukukuna taarruzdur. Cezanın bu kadar şiddetli olması da, herkesin korkup çekinmesi, binnetice ırz ve namusun mahfuz kalması maksadına mübtenidir.

Irza tecavüzü şeriat böyle şiddetli cezalarla men ettiği gibi insanların yaptıkları kanunlarda da, ırz ve namus mütecavizleri hakkında cezalar tayin edilmiştir.

Bazı düşüncesizler, mahza şehvani ve nefsanî mütaleat ile gayretin aleyhinde ve gayretsizliğin lehinde bulunsalar da, onların sözleri erbab-ı ukulün kulağına girmez. Nitekim de girmiyor. Hiçbir hükümetin kanununda, ırz mütecavizleri ve namus hırsızlarına ait cezalar kaldırılmıyor. İşte halktaki bu gayretin hepsi de, gayret-i ilahîye eserdir. Böyle olması da zaruridir. Çünkü:

او چو جان است و جهان چون کالبد - کالبد از جان پذیرد نیک و بد

1761- Allah, can gibidir. Cihan da, ceset menzilesindendir. Ceset, iyiyi, kötüyü ruhtan bulur.

Ceset iyiyi, kötüyü, hareketi, sükûnu ruhtan bulduğu gibi, cihan da her türlü teessür ve infiali Hakk'ın iradesinden bulur. Yani âlem, Allah'ın mezahiri olduğu için her yerde ve her şerde zahir ve muttasarrıf olan Hakk'tır. Binaenaleyh, halktaki gayretin gayret-i ilahîye eseri olacağı da bedihi ve zaruridir.

هر که محراب نمازش گشت عین - سوی ایمان رفتنش می‌دان تو شین

1762- Mihrabı ayn-ı zat olan kimsenin, vahdet-i mutlakı ve hakikatül hakaiki bulan zatın iman tarafına doğru gitmesini, aynı şey bil.

Çünkü iman, gaibe olur. İyan ve şuhut mertebesinde ise, imanın hükmü yoktur. İman-ı gaybi şek ve şüpheden kurtulamaz. Mesela Hicaz'a gitmemiş bir kimse, Mekke'yi, Medine'yi görmemiş bir insan, gidip görmediği halde, o iki belde-i mübarekenin vücuduna inanır. İşte bu inanması, gaybi imandır. Fakat gidip gördükten sonra eski inanmasının hükmü kalmaz. Müşahedesi üzerine, eski inanmasının hükmü kalmaz. Müşahedesi üzerine ilmi değişir, meşhudatını işittiklerinden bambaşka bir halde görür. Bu da, lateşebih, şuhut mertebesi demektir. **“Essalatü miracül mümin”** hadis-i şerifi muktezasınca, namaz ehli imanın miracıdır. Çünkü Allah-ü Ekber deyip huzur-i ilahîye durur. Bu hakikat, Mevlid manzumesinde ne güzel tasvir edilmiştir.

Sen ki miraç eyleyip kıldın niyaz,
Ümmetin miracını kıldım namaz.
Her kaçan kim bu namazı kılalar,
Cümle gök ehli sevabın bulalar.

Namaz, mümin miracı olmakla beraber, namazdan namaza, miraçtan miraca fark vardır. Bizim gibiler namaza durunca karşısında mihrabı yahut duvarı görür. Fakat erbab-ı hakikat “Allah-ü Ekber” deyince Kâbe'yi manaya teveccüh etmiş olur.

“Allah, namaz kılanların kıblesindedir” hadis-i şerifin hakiki manasına vukuf peyda eder. Hazreti Mevlâna, bir rubaisinde buyuruyor ki: “Mihrabı, dostun cemali olanın yüz türlü namazı rükû ve sücut vardır.”

Bundan dolayı Pir-i Destgir Efendimiz, geçen beytteki: “Hakk, ruh-i âlemdir, cihan ona nispetle ceset gibidir” dediğini teyit için ayn-i zati mihrap edinmiş olanlar, bu sözün hakikatini bilirler. O gibilerin de, gaibe inanmaması ve hadisatı müsebbibe değil de, esbaba atfetmesi olamaz diyor. Fakat bazen şuhut mertebesinde bulunanlar, canib-i ilahîden iman mertebesine tenzil olunurlar. O vakit onlar da, evvelki dereceden mahrum kalırlar, hadisatı müsebbipten değil, esabaptan görürler.

هر که شد مر شاه را او جامه‌دار - هست خسران بهر شاهش اتجار

1763- Padişahın esvapçısı olan bir kimsenin, o makamdan mahcur olup da ticarete mecbur kalması hüsrân-ı mubindir.

Ve eski vazifesine nispetle değersiz bir şeydir.

هر که با سلطان شود او همنشین - بر درش بودن بود حیف و غبین

1764- Sultan ile bir yerde oturan zatın, saray kapısında kalması ne kadar acıklı bir şeydir, ne derece aldanıştır.

دست‌بوسش چون رسید از پادشاه - گر گزیند بوس پا باشد گناه

1765- Bir kimseye padişahın elini öpmek müyesser olmuş iken, onun ayak öpmeye kalkışması günahdır.

گر چه سر بر پا نهادن خدمت است - پیش آن خدمت خطا و زلت است

1766- Vakıa ayağı baş üstüne koymak, yani ayak öpmek de bir hizmettir. Lakin evvelki hizmetin yanında, yani el öpmeye nispetle, hatadır ve zillettir.

Gayb-ı mutlak ve hakikat-ül hakâyka teveccüh eyleyenlerin, Cenab-ı Hakk'ı, bizzevk-i veliyan ruh-i âlem bilenlerin, o mertebeden, iman bilgayb derecesine tenzil edilmelerini anlatmak için; Cenab-ı Pir Efendimiz, birkaç misal irat ediyor. Kendi zamanında en büyük adam hükümdar bilindiği için, misali de onunla yapıyor. Buyuruyor ki: Bunlar, mihrab-ı ayna müteveccih iken tacirliğe başlayan, sultanın huzurunda otururken saray kapısında durmaya mecbur olan, padişahın elini öperken ayağına kapanmak derekesine düşen kimselere benzerler ki, acınacak bir sükûttur. Vakıa bu hal de, bütün ret değil, yine bir hizmettir; yine bir tekarrüptür ama evvelkine nispetle dün bir mertebedir.

شاه را غیرت بود بر هر که او - بو گزیند بعد از آن که دید رو

1767- Kendi yüzünü gören ve makbuliyet derecesine eren kimsenin, başkasını kendisine tercih etmesini şah kıskanır.

Bu, böyle olduğu gibi, mülkün hakiki sahibi de iltifat-ı ilahisine mazhar olanların başka şeylerle meşguliyetlerini çekemez. Nitekim:

Arapça, Sure Zümer ayet 54

buyuruyor. İnabe ise her şeyden kat'ı nazarla Allah'a rücu eylemek demektir. Hülâsa Allah'ı seven, ondan başkasına bakmamalı, masiva meylini kalbinden çıkarmalıdır. Çünkü Allah kıskançtır, hatta:

غیرت حق بر مثل گندم بود - کاه خرمن غیرت مردم بود

1768- Allah'ın gayreti buğday; halkın, gayreti ise harmandaki saman gibidir.

اصل غیرتها بدانید از اله - آن خلکان فرع حق بی‌اشتباه

1769- Gayretlerin aslını Allah'tan biliniz. Mahlukatınki şüphesiz gayret-i ilahîyenin feridir.

شرح این بگذارم و گیرم گله - از جفای آن نگار ده دله

1770- Bu gayret bahsinin şerhini bırakacağım, o mütehavvil cananın cefasından şikâyet edeceğim.

Bu arada mütehavvil tabirinin “Maşuki ezelî” hakkında istimal edilmesi:

Arapça, Sure Rahman 29

ayet-i kerimesine işaretidir ki, Cenab-ı Hakk, her an diğer bir şe'n ile tecelli eder, tecellisini de tekrar etmez.

Hazreti Pir, buyuruyor ki: “Gayret-i ilahîye bahsini bir tarafa bırakıyorum. Her an başka bir suretle tecelli eyleyen, yani âşıkların kah yaklaştıran, kah uzaklaştıran Hakk'ın mütehavvil cilvelerinden tazarruamız şikâyetlerde bulunacağım.”

نالم ایرا ناله‌ها خوش آیدش - از دو عالم ناله و غم بایدش

1771- İnliyorum. Çünkü âşıkların iniltisi ona hoş gelir. Hatta iki âlemde onun maksudu gamdır, naledir.

Malumdur ki, Cenab-ı Hakk, rahman ve rahimdir. Rahmet şayan-ı merhamet olanı ister. Şayan-ı merhamet olmak için de, ağlamak ve sızlamak lazımdır. Onun için de Hazreti Mevlâna, “Hakk'ın rahmetine şayan olayım diye inliyorum” diyor ve devam ediyor:

چون ننال تلخ از دستان او - چون نیم در حلقه‌ی مستان او

1772- Onun mekrinden, nasıl olur da acı acı inlemem. Çünkü mestlerin halkasına dahil değilim.

Arapça, Sure Ali İmran 54

ayet-i kerimesi hükmünce, Allah da mekr yapar. Fakat o, mekr edenlerin hayırlısıdır. Ezcümle âşıklardan birini daha ziyade şayan-ı merhamet ve sezavar-ı kurbet kılmak için, onu muvakkaten hicranda bırakır. Acı acı ağlatır. Hicranzade âşık, elem-i firak ile ağlar, inler, candan, yürekten yalvarır, yakarır. Nihayet o samimi tazarruat kabul olunur, kendisi de evvelkinden âli bir derece-i kurbe çıkarılır. İşte bu da bir mekirdir. Fakat bir mekr-i hayırdır.

Burada bir nükte daha vardır ki, o da ayrılığa kalmış gafillerin nail-i tekarrüp olabilmeleri için yürekten ve candan ağlayıp inlemeleri lüzumudur. Hazreti Mevlâna, zımnen buyuruyor ki: “Ey Allah'ın mest-i müşahede olan kulları arasına giremeyen! Nasıl olur da, ağlamaz ve inlemezsin? Kurbiyet şerefine nail olabilmek için aman kapısına düşmekten başka çare yoktur.” Yine devam ediyor:

چون نباشم همچو شب بی‌روز او - بی‌وصال روی روز افروز او

1773- Onun gündüzü olmayınca, nasıl olur da gece gibi muzlim kalmam. O gündüz, onun gündüzleri ziyadar eyleyen cemaline vuslattır.

ناخوش او خوش بود در جان من - جان فدای یار دل رنجان من

1774- Canım, gönül inciten canana feda olsun. Onun nahoş görünen tecellisi de bana hoştur.

عاشقم بر رنج خویش و درد خویش - بهر خشنودی شاه فرد خویش
1775- Kalbimin yegâne sultanı bulunan dildarımın rızası için derdime ve elemime aşığım.

خاک غم را سرمه سازم بهر چشم - تا ز گوهر پر شود دو بحر چشم
1776- İki gözümdeki denizlerin gevherle dolması için gam toprağını gözüme sürme yapıyorum.

اشک کان از بهر او بارند خلق - گوهر است و اشک پندارند خلق
1777- Halkın Hakk için yağdırdığı gözyaşları, hakikatte gevherdir. Fakat halk onları gözyaşı zanneder.

Hakikaten:

*Her katrası bir gevher-i yektadan eazdır,
Allah için ol yaş ki akar dide-i terden.*

Gönül pasını izale için gözyaşından müessir iksir yoktur.
Onsuz olmaz levh-i dil saykabpezir-i incila,
Sath-ı miratı canane, bir ciladır gözyaşı.

Binaenaleyh manevi kıymeti de o nispetle yüksektir.

من ز جان جان شکایت می‌کنم - من نیم شاکی روایت می‌کنم
1778- Ben canımın canından şikâyet mi ederim? Hayır, şikâyetçi değilim. Ancak mavakı hikâye ediyorum.

O hikâye ile de mütelevviz oluyorum.

Sevdiğinden, mesela kocasından şikâyet eden bazı kadınlara tesadüf olunur. Kadın dinleyecek kimse buldu mu, saatlerce şikâyet eder. Fakat lakırdılarına dikkat edilecek olursa, ettiği şikâyetlerden haz aldığı, hatta onun lezzetiyle kendinden geçecek hale geldiği anlaşılır. Suret âşıklarının şikâyeti bu kadar neşe verirse, mana ve Hakk âşıklarının nasıl olacağını düşünmelidir.

دل همی‌گوید کز او رنجیده‌ام - وز نفاق سست می‌خندیده‌ام
1779- Gönül, ondan incindim diye söyleniyor. Bense bu gevşek nifaka gülüyorum.

Gönlünün şikâyeti olmak üzere, dilimden bazı sözler dökülüyor. Hâlbuki kalp, ona karşı şaki değil, şakirdir. Müştekiyane hissiyat göstermesi yabancılar nazarından halini gizlemek içindir. İşte kalbimin bu hissiyatını bildiğim için izharına çalıştığım şikâyetlere gülüyorum.

Cenab-ı Pir, gaipten muhataba iltifat ediyor ve doğrudan doğruya mahbub-ı ezelîye hitapta bulunuyor ve diyor ki:

راستی کن ای تو فخر راستان - ای تو صدر و من درت را آستان
1780- Ey istikamet erbabının medar-ı iftihar! Sen de istikamet göster. Ey zat-ı filmisil meclisin sadrı olan! Benim kapısında eşik bulunduğum mabub-u hakikî.

Ehlinin malumudur ki tarikat mertebelerinde bir “hâl” bir de “makam” vardır. Hâl, gelip geçici bir zevk, bir neşvedir. Makam ise, nispeten devamlıdır. Erbab-ı tarik içinde hal sahibi olanlara “Ehl-i telvin”; makam sahibi bulunanlara

“Ehl-i temkin” denilir. Bazen de makam sahipleri, bir hikmete mebni telvine düçar olurlar, sonra lütf-i ilahî ile yine terakki ederler. Hatta eski makamlarının fevkindeki derecata yükselirler. Şu hal, ileriye atılacak kimsenin gerileyip de sıçramasına benzer. İşte öyle sıçratılmak için geriletilmiş olanlar, o esnadaki firaka dayanamazlar. Kemal-i suz-ü güdaz ile tazarruatta bulunurlar. Mesela: “Sen meclisin sadrındasın, bense kapı dışarısında bulunuyorum. Bize festekim kema ümirte diyor ve istikameti emrediyorsun. Bize emrettiğin istikameti sen de göster, yani âşıklarını kah takrip, kah tebid etme, onları temkinden telvine düşürme derler.”

Mamafih bu teşbihin doğru olmadığını beyan için Cenab-ı Mevlâna, diyor ki:

آستان و صدر در معنی کجاست - ما و من کو آن طرف کان یار ماست

1781- Manada kapı eşiği ve meclisin sadrı nerededir? Yarimizin nezdinde “ben” ve “biz” nasıl olur?

Biraz evvel “Sen meclisin sadrında oturuyorsun, bense kapının eşiğini teşkil ediyorum” denilmişti. Bu bir teşbih idi. Derece farkı anlatılmak için söylenilmişti. Fakat hatalı bir teşbih idi. Çünkü hakikatte ben, sen, biz, siz yoktur ki onun sadr-ı mecliste oturması, benim de kapı dışarısında bulunmam kabil olsun.

ای رهیده جان تو از ما و من - ای لطیفه‌ی روح اندر مرد و زن

1782- Ey ruhu “biz” ve “ben” kayıtlarından münezzeh olan, ey erkek ve kadında latife-i ruh bulunan.

مرد و زن چون يك شود آن يك تویی - چون كه يك جا محو شد آنك تویی

1783- Erkek, kadın bir olunca o bir sensin; birler mahvolunca da baki kalan yine sensin.

Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki:

این من و ما بهر آن بر ساختی - تا تو با خود نرد خدمت باختی

1784- Bu ben ve bizliği, yani taayünat-i kesireyi kendi kendine hizmet için izhar ettin.

تا من و توها همه يك جان شوند - عاقبت مستغرق جانان شوند

1785- Bu ben ve senler, yani âlemdeki kesret bir olunca hepsi de müstağrak canan olurlar.

Hakk’ın kemal-i zuhuru mahlukâtın inidamı, yani kendiliğinden yok olması demek olur. Nitekim güneşin zuhuru, yıldızların intifa ve ihtivasını icap eder. Bundan dolayı Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki:

این همه هست و بیا ای امر کن - ای منزله از بیان و از سخن

1786- Bunun hepsi de böyledir. O halde ey amir-i mutlak ve fail-i yegâne olan Allah! Gel, yani zuhur et. Ey gel diye çağrılmaktan ve o yolda bir söze muhatap olmaktan münezzeh bulunan Allah!

Ben, sen gibi itibari vasıfların hepsi de duçar-ı fena ve müstağrak-ı canan olacaktır. O halde, bir an evvel zuhur ederek o fena devlet ve nimetini tacil eyle. Bir de ben, sana “Gel!” diye hitap ettim. Gel tabiri, bir emirdir. Sen ise, öyle bir sözden ve öyle bir hitaptan münezzeh ve müberrasin.

Malumdur ki emir, ya büyükten küçüğe yahut akrandan akrana yahut küçükten büyüğe olur. Fakat ikinci ve üçüncüsün de emrin adı değişir. Talep akrandan olursa, ona tavsiye derler. Küçükten olursa ona da dua, rica, temenni ve istirham tabir ederler. Hazreti Pir'in buradaki talepleri emir değil, temenni ve istirhamdır.

جسم جسمانه تواند دیدنت - در خیال آرد غم و خندیدنت

1787- Cisim, yani cismaniyetten kurtulamayan, seni cismane görebilir mi? Böylesi, senin mağmum olmanı ve gülmeni tahayyül eder.

دل که او بسته‌ی غم و خندیدن است - تو مگو کاو لایق آن دیدن است

1788- Gama ve gülmeye bağlı olan bir gönlün, müşahedeye layık olduğunu sanma.

Malumdur ki Kur'an-ı Kerim'in âyat-ı celilesi "Muhkem" ve "Müteşabih" diye ikiye taksim edilmiştir. Âyat-ı muhkeme, manası zahir olanlardır. Âyat-ı müteşabihe ise, manası tevil ve tefhime muhtaç bulunanlardır. Mesela:

Arapça, Sure Fetih ayet 10

"Allah'ın eli onların elleri üstündedir" ayet-i kerimesi müteşabihattandır. Cenab-ı Hakk, cismaniyetten münezzehe olduğu için, ayet-i celiledaki "Yed" bizim bildiğimiz ve anladığımız el değildir. Bundan dolayı müfessirler, onu "Kudret" manasıyla tefsir etmişler: **"Allah'ın kudreti, onların kudretlerinin fevkindedir"** diye tevil eylemişlerdir. Kur'an'da bu suretle müteşabihat olduğu gibi, hadiste de varit olmuştur. Mesela **"Cenab-ı Hakk, mümin kulunun tevbe etmesiyle ferahlanır"** hadisinde Allah'ın ferahlandığı beyan buyruluyor.

Keza "Kul tedbirde bulunur. Hakk'ın kaderi ise güler" denilmiştir. "Hakk'ın ferahlaması" ve "Kaderin gülmesi" müteşabihattandır. İhtiva ettikleri manaların anlaşılabilmesi için, o gibi tabirat ile ifade olunmuştur. Çünkü hakikati bilmeyenlere ve maneviyatı anlamayanlara başka türlü anlatmak ihtimali yoktur. Ondan dolayı biz, "Rüyetullah"ı mesela karşımızdaki direk ve duvarı görmek gibi tahayyül ederiz. Ayet ve hadislerdeki müteşabihatı cismani bir suretle anlayabiliriz. Hatta "Allah" deyince, onu ne kadar tenzih etsek, yine zihnimizde bir şey tasavvur etmekten kurtulamayız. Hâlbuki o Zat-ı Ecell-ü Akdes, bizim tasavvurumuzdan da, teşbihimizden de, tenzihimizden de mütealidir. Onun içindir ki: **"Hatırına her ne gelirse Allah ondan münezzehe ve mütealidir"** denilmiştir.

Evet, Cenab-ı Hakk görülür, fakat cisman olarak değil, yani onu müşahade, eşyayı görüşe benzemez. Onun ferahlanması yahut gazaba gelmesi, bizim inşirah ve infalimize müşabih değildir. Mahza bize anlatılmak için ifade buyrulmuş olan o, gibi evsafı anlamayanlar, müşahade-yi ilahîyeye istidadı olmayanlardır.

آن که او بسته‌ی غم و خنده بود - او بدین دو عاریت زنده بود

1789- Kederlenmeye ve gülmeye merbut ve mukayyet olan kimse, bu iki iğreti şöyle yaşar.

Cismaniyet ve mukteza-yı beşeriyetten kurtulamamış olanlar iki halin esiridirler ki, biri gam, biri sürurdur. Hoşuna gitmeyecek şeye uğrayanlar kederlenir, bilakis istediği bir şeyi elde eden sevinir. Hâlbuki bu iki halin ikisi de geçici şeylerdir. Devamlı olmadıkları için iğretidirler. Bunlara merbut ve mukayyet bulunanlar ise, iğreti şeylerle ömürlerini geçirirler. Lakin:

باغ سبز عشق کاو بی منتهاست - جز غم و شادی در او بس میوه هاست
1790- Aşkın yeşil ve taravetli bağı ki ucu-bucağı yoktur, orada gamdan, sürurdan başka birçok meyve de vardır.
Binaenaleyh:

عاشقی زین هر دو حالت برتر است - بی بهار و بی خزان سبز و تر است
1791- Âşıklık bu iki halden de, yani gamdan da, sürurdan da halidir. Baharsız, hazansız daima yeşil ve tazedir.

Aşk bağının daima yeşil ve taravetli bulunması, sair bağ ve bahçeler gibi hazandan, kıştan müteessir olmaması aşkın ve âşıklığın devamındandır. **Allah** âşıkları, her vakit ve her asırda bulunur. Biri giderse biri gelir. Binaenaleyh, âşıklık devam eder. Aşk bağı da, teravetini muhafaza eder.

Hafız-ı Şirazi, der ki: “Âşıkların silsilesi birbirine bağlıdır. Biz gitsek de teranemiz bülbüllerin nagamatından işitilir.”

Cenab-ı Pir'in Mesnevî nazmındaki meslek-i mahsusundan sırası geldikçe bahsediliyor. Bu vadide ittihaz eylediği usûlden biri de bir bahsi söylerken münasebet düştükçe diğer bir bahse geçmek, arada bir istirahat yaptıktan sonra eski bahse avdet eylemektir. Nitekim takririne başlanan “Tuti hikâyesi” henüz bitmemişken, ara yerde birçok hakayık ve maarif beyan buyrulmuştur. Bir de Hazreti Mevlâna, aşkın mazhar-ı tammı olduğu cihetle nerde aşka dair bahis açılrsa, derhal kendisine o sıfat galebe eder. Galabe aşk ile cezbeye gelip maşuk-i hakikiye teveccüh ve ona hitap eyler. İşte burada da öyle olmuştur. Buyuruyor ki:

ده زکات روی خوب ای خوب رو - شرح جان شرحه شرحه باز گو
1792- Ey güzel sevgilim, o güzel yüzün zekâtını ver. Bu parça parça olmuş ruhu, şerh ve tesliye eyle.

Malumdur ki, nisaba malik olan zekât vermesi lazımdır. Cenab-ı Hakk ise, her şeyin halıkı ve malikidir. Her şey onun olduğu gibi hüsn-i zatı itibarıyla da malik-i nisaptır. Binaenaleyh, Mevlâna diyor ki: Ey her şey gibi hüsnüne de payan tasavvur olunmayan Rabbim! Vech-i cemalinin zekâtını ver, yani ezelî ve ebedi olan hüsnünün zekâtı olmak üzere bizim gibi fakirlere bir iltifatta bulun. Ezcümle şerh-i sadr inayetini göster, kalbimizi şerh ve tevsî eyle, tecelliyat-ı ilahîyene kabiliyetli bir hale getir. Lütfun, keremin tevali eyledikçe, kalbimiz dolsun, fakat doymasın; daima tezayüt ve tevalisini istesin. Peygamber-i Ekber Aleyhissalatü Vesselam gibi, **“Ya Rabbi! Sana karşı olan hayretimî artır”** istirhamında bulunsun.

Tecelliyat-ı ilahîyeye mazhariyet hususunda Allah ehlinin iki hali vardır. Biri vasat derecede bulunanların hâlidir ki, bunlar ancak cüz’i bir tecelliye kanaat ederler, fazlasına tahammül göstermezler. Molla Cami Kuddise sırruhu, Levami adlı eserinde der ki:

Büyüklardan biri yine ekâbirinden birine: “Artık kadeh ve kırmızı şarap peşinde koşamayacağım. Ben öyle dolgun bir kadahe döndüm ki, bir damla bile ilave edilse taşıp döküleceğim” rubaisini yazıp gönderdi. Mürselünileyh de: “Muhabbet şarabını ardı arası kesilmeksizin kâse kâse içtim. Lakin şarap tükenmediği gibi hararetim de geçmedi” beyti ile cevap verdi. Galiba rubaiyi gönderen Yahya bin Muaz-ı Razi cevabı veren de, Hazreti Bayezid-i Bestamî imiş. Kaddesallahü esrarehüma.

İşte Hazreti Bayezid’in cevabı, ehlullahın ikinci kısmından ve birinci derecede bulunanların halini musavvirdir ki, onlar ne kadar tecelliye mazhar olsalar kanaat etmezler, tezayüdnü ve tevalisini isterler. Birinci kısımdan olanların

kanaatine “Rey” derler ki, suya kanmak demektir. Allah ehlinin büyüklerinin meşrebinde “Rey” yoktur. Nitekim Hazreti Mevlâna, bir gazelinde: “Kum suya kandı. Fakat ben, tecelli-i ilahînin tevarüdüne doymadım. Ne acayip şey, ne acayip şey!” buyurmuştur. Meşrebeden böyle olan Cenab-ı Pir, bu hususta kanaat gösterilmemesini de tavsiye eder ve “Birader Allah’ın dergâhı nihayetsizdir. Her nereye varsan, Allah aşkına kanaat etme, ilerlemeye çalış” der. Mevlel’âşığının Efendimiz yukarıdaki beyit ile inşirah-i kalp ve tevali-i kalp ve tevali-i tecelli talebinde bulunduktan sonra buyuruyorlar ki:

کز کرشم غمزه‌ی غمازه‌ای - بر دلم بنهاد داغی تازه‌ای

1793- Gammaz ve celali olan gamze, cilvesiyle kalbime yeni bir yara açtı.

Ben tecelli-i ilahînin tevürüdünü istemiştım. Celalî bir tecelli vukua geldi de, yüreğime yeni bir yara açıldı.

Malumdur ki girişme, cilve demektir. Gamze ise, gözün kuyruğu ve yan gözle bakış manasıdır. Bu gibi sıfatların maşuk-ı ezeliye isnadı, müteşabihat kabilinden olur. Vakıa ulemanın bir mesleği vardır. Esmâ ve sıfat-ı ilahîye tevkifidir. Herkes her aklına gelen şeyi Allah’a isnat edemez, derler. Doğrudur. Şu şartla ki, o kimse akıl ve mükellef olsun. Galebe-i aşk ile kendinden geçen kimse mükellef değildir ki, bu gibi şeylerle mukayyet olsun. Akıl ve sahv halinde bulunanların adab-ı şeriate riayetleri lazımdır. Fakat sekr-ü istiğrak derecesinde olup da, kendini kaybedenler mazurdurlar. Hele “Fena fillah” mertebesindekilerin mazereti muhakkaktır. Çünkü o esnada, onların söyledikleri kendilerinden değildir. “Gülşen-i Raz” sahibi Şeyh Mahmud-i Şebisteri, der ki: “Bu mana ve bu sözde kimse sana itiraz edemez. Zira bu mertebe de sahib-i mezheb olan Allah’tır, başkası değildir.”

İşte Hazreti Mevlâna da, bu makamdan söylediği için, tevkifi olan esma-i hüsnâ ile tekayyüt etmiyor. Zaten isim nedir? Müsemmayı ve zatı hatıra getiren şey değil mi? Arifin nazarında her şey hatırlattığı için zerrat-i kâinatın her biri Hakk’ın ayrı ayrı birer isimdir.

Yine teşbihat, belki müteşabihat vadisinde bahse devam ediliyor.

من حالش کردم از خونم بريخت - من همی‌گفتم حلال او می‌گریخت

1794- Sevgilim kanımı döktüyse, ben ona helal ettim. Ben helal olsun dediğim halde, o kaçıyordu.

Ben, tecellinin devamı niyazında bulunmuştım. Göz ucuyla öyle bir cilve etti ki, yüreğime yeni bir yara açtı. Mevhum varlığım bundan telaşa düştü. Öyle olmakla beraber, “helal olsun, hatta canım feda olsun” dedim. Ben helal olsun dediğim halde, o devam etmedi, istitar eyledi.

“Müşahedet-ül ebrar beyn-et tecelli ve’l istitar” denilmiştir ki, “Ebrarın müşahedesı, tecelli ile isittar arasındadır” demektir.

Cenab-ı Mevlâna, bundan sonra gaipten muhataba iltifat yapıyor. Yani mavakâi hikâye ederken maşuk-ı ezeliye hitap ile diyor ki:

چون گریزانی ز ناله‌ی خاکیان - غم چه ریزی بر دل غمناکیان

1795- Bu haki âşıkların nalesinden kaçacak olduktan sonra, o gamnaklerin kalbine neden gam döküyorsun?

Senin âşıkların ki, bedenleri itibarıyla toprağa mensupturlar. Hâlbuki onların sana taaşşuku ve senin onlara, velev ki tecelli-i celâli suretinde olsun, taallukun; kendilerine âli bir şeref vermiştir. İşte o zavallılar istitarın ve gaybubetin derdiyle

inliyorlar. İniltilerinin sebebi sensin. Mademki derdi veren sensin, dermanı verecek de yine sen olmalısın.

ای که هر صبحی که از مشرق بتافت - همچو چشمه‌ی مشرق در جوش یافت

1796- Ey cevad ve kerim olan Allah! Maşrıktan tulu eden her sabah seni, şark çeşmesi olan güneşin gibi, cuş-u hurušta bulur.

Sabah olup da güneş doğunca, onun ziyası nasıl cuş-u huruşa gelir ve bütün afakı tenvir ederse, o güneşin doğurduğu sabahlar da seni öylece bulur ve ancak senden nur alır.

Ey halik-ul ervah olan Allah! Sabahları tenvir ederken, ruhları, hususiyle benim mecruh olan ruhumu nirsuz mu bırakırsın? Hâşâ!

چون بهانه دادی این شیدات را - ای بهانه شکر لبهات را

1797- Ey tatlı dudaklarına kıymet biçilemeyen sevgilim, bu mecnununa cemalini göstermemek için nasıl bir bahane bulursun?

ای جهان کهنه را تو جان نو - از تن بی‌جان و دل افغان شنو

1798- Ey köhne ve fersude âlemin ruh-i nevini olan Allah! Cansız ve gönülsüz olan şu bedenî feryadını dinle.

Sofiye-i kiram hazeratı, derler ki: Hakk'ın muhtelif esması vardır. Bunların ahkâmında tatil yoktur. Binaenaleyh, "Mahi" ismi, mevcudatı her an-ı gayr-i münkasem içinde imha eder. "Vacit" ismi de, yine her an-ı gayr-i münkasem içinde vücuda getirir. Binaenaleyh âlem, bir an içinde hem yok, hem var olur. Bu itibarla o köhne âlemi yeniden vücuda getiren Hakk da onun ruhu demek olur.

Cenab-ı Mevlâna, bu münacattan sonra nefsine hitap ediyor ve diyor ki:

شرح گل بگذار از بهر خدا - شرح بلبل گو که شد از گل جدا

1799- Allah aşkına olsun, gülün şerhini bırak da gülden ayrılmış olan bülbülden bahset.

از غم و شادی نباشد جوش ما - با خیال و وهم نبود هوش ما

1800- Bizim cuş-u huruşumuz, gamdan da, meserretten de değildir. Bizim idrakimiz, hayal-ü vehme tabîi olmaz.

حالتی دیگر بود کان نادر است - تو مشو منکر که حق بس قادر است

1801- Gamdan, meserretten başka bir hal vardır ki nadirdir. Ey sami', sen inkâra kalkışma ki Allah çok kadirdir.

Yani biz, ehlullah hazeratı, aşk ve şevk gülistanının bülbülleriyiz. Ağlar, inler, bülbül gibi nalekâr oluruz. Hazin nalelerimiz, maddi gam eseri olmadığı gibi, şevk aver nağmelerimiz de yine maddi meserret mahsulü değildir. Bizi böyle nalesaz eden de, nağme perdaz eyleyen de ikisinden başka bir müessirdir; ilahî bir cilvedir.

Hafız'ın bir gazelinde, şu mealde iki beyt vardır: "Bülbülün biri, hoş renkli bir gül yaprağını gagasının arasına almış ötüyordu. Sen ayn-ı visalde iken bu feryatlar nedir, diye sordum. Maşukun cilvesi bizi bu işe memur etti, cevabını verdi."

Yine Hazreti Mevlâna, buyuruyor ki:

توقیاس از حالت انسان مکن - منزل اندر جور و در احسان مکن

1802- Ey sami'! Sen aşk ve muhabbeti ve aşk-ı ilahîdeki cilveleri, insan haline kıyas etme. Cefa ve ihsan mertebelerine de bağlanıp kalma.

Ihsan, mahabbete; cefa nefrete delalet eder sanma.

جور و احسان رنج و شادی حادث است - حادثان میرند و حقشان وارث است

1803- Cevr ve ihsan da, renç ve şadi de hadistir. Hadis olanlar baki değildirler, ölürlər. Hakk onların varisi olur.

صبح شد ای صبح را پشت و پناه - عذر مخدومی حسام الدین بخواه

1804- Sabah oldu. Ey sabahın melce-ü mevası ve Halik-u Mevlası olan Allah! Hüsameddin Çelebi'ye sen itizar eyle.

Dersin iptidalarında da söylenmişti ki, Hüsameddin Çelebi, Hazreti Mevlâna'nın en sadık ve en sevgili dervişlerindendi. Cenab-ı Pir'in halifesi ve hayatında müritlerin terbiyesine memur bulunuyordu. Mevlâna'nın vefatından sonra da yerine geçmiş, on iki sene makam-ı pirde bulunmuştu. Çelebi Hazretlerinin mürit terbiyesinden başka bir vazifesi vardır ki, o Mesnevî kâtipliği idi.

Ehlinin malumudur ki; Hazreti Mevlâna, Mesnevî'nin iptidasındaki on sekiz beyti kendi yazmış, bakiyesi Hüsameddin Çelebi'nin kalemıyla yazılmıştır. Geceleri otururlar, Cenab-ı Pir söyler, Hüsameddin Çelebi yazardı. Bazen Hazreti Mevlâna'nın coşkunluğu olur, söylemek ve yazmak işi sabaha kadar sürerdi. Anlaşılan bu babın tanzim-ü terkimi esnasında da öyle olmuş ve sabahlanılmış. Bundan dolayı Cenab-ı Pir, Hüsameddin Çelebi'den özür dilliyor. Lakin af edersin, seni uykusuz bıraktım diyecek yerde "İlahi, Hüsameddin Çelebi'nin şu hizmetine mukabil sen özür dile, yani ecr-i manevisini ihsan eyle" diye dua buyuruyor.

عذر خواه عقل کل و جان تویی - جان جان و تابش مرجان تویی

1805- Akl-ı küll ve ruh-u küll olan Hazreti Muhammed Aleyhisselatü Veselamın özhahı ve canların canı, hatta mercanı lemeanı sensin.

Nebi-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimize akl-i küll ve ruh-i küll denilmesi Zat-ı Akdes-i Muhammedînin mevcudatın evveli ve mahlukâtın ekmeli olması itibarıyladır ki, "Vahdet", "Teayyun-i evvel" ve "hakikat-i Muhammedîye" onunla zahir olmuştur. Ehlinin malumudur ki, "Meratib-ül vücud" denilen yedi mertebe vardır.

Birincisi: "La teayyün", "İtlak" ve "Zat-ı baht" tabir edilen mertebedir ki, Hakk Sübhanehü ve Tealanın sırf zatına mahsustur. Bu mertebede Hakk'ın esması ve sıfatı da mutasavver değildir. Lateşbih Ahmed Efendi denilince, o zatın yalnız kendisi hatırlanıp âlim, şair, sanatkâr olduğunun düşünülmemesi gibi... Lateayyün mertebesinin hakikatini de, Allah'tan başka kimse bilmez.

İkincisi: "Teayyün-i evvel", "Vahdet" ve "Hakikat-i Muhammedîye" tesmiye edilen mertebedir ki, bu mertebe Hakk'ın, zatına, sıfatına ve bütün mevcudata ilm-i icmalisi derecesidir.

Üçüncüsü: "Teayyün-i sani", "Vahidiyet" ve "Hakikat-i insaniye" denilen mertebedir ki, Hakk'ın zatına, sıfatına ve bütün mevcudata ilm-i tafsilisi derecesidir.

Bu üç mertebenin üçü de kadimdir, ezelîdir. Aradaki itiharat, yani birinci, ikinci, üçüncü diye fark edilmesi zamani değildir, aklidir. Ehlice anlaşılabilir içindir. Yoksa Allah iptida böyle idi sonra şöyle oldu manasına değildir.

Dördüncüsü: “Âlem-i ervah”; beşincisi: “Âlem-i misal”; altıncısı: “Âlem-i ecsam” mertebeleridir.

Âlem-i misal: Ervah ile ecsam arasında bir berzahtır. Urefay-ı ümmetten çokları, rüya yahut yakaza halinde oraya dâhil olduklarını söylüyorlar.

Yedincisi: Bu mertebelerin birincisinden maadasını cami’ olan “İnsaniyet” mertebesidir. İnsanlar arasında bazı zevat-ı kiram terraki ederek, kendilerinde o mertebelerin hakikati zuhura gelir. Binaenaleyh, onlara “İnsan-ı kâmil” denilir.

Yine bu mertebelerden evvelkisine “La zuhur”, diğerlerine “Zuhur” mertebesi tabir edilir. Zuhurun mebd’i “Teayyün-i evvel” mertebesi olduğu, onun mazhar-ı etemmi de “Hakikat-i Muhammediye” bulunduğu için Aleyhisselatü Vesselam Efendimize de “Akl-ı küll” ve “Ruh-i küll” derler.

Hazreti Mevlâna, diyor ki: “Ya Rabbi! Sen akl-i küll ve ruh-i küll itizaramız iltifatta bulunmuşsun. Mesela: Habibim! Kur’an’ı sana meşakkat versin diye inzal etmedik’ buyurmuşsun. O mazhar-ı etemme iltifat eylediğin gibi, onun varislerinden bulunan Hüsameddin Çelebiye de mültefit bulun.”

تافت نور صبح و ما از نور تو - در صبحی با می منصور تو

1806- Sabahın nuru parladı. Biz ise senin nurundan, mansur ve muzaffer olan şarabınla mahrumluk izale ediyoruz.

Sabah oldu, âlem aydınlandı. Bizim kalbimiz ise güneşin ziyasıyla değil, senin nurunla münevver oldu.

داده‌ی تو چون چنین دارد مرا - باده که بود کاو طرب آرد مرا

1807- Beni böyle mest ve huruşan eden senin ihsanıdır. Yoksa maddî şarap kim oluyor ki, beni böyle vecde ve huruşa getirsin?

Hilkat-i âlemden maksat, vücud-u akdes-i Muhammedî olduğu gibi, âlemin devamından maksat ta, her asırda yetişecek olan insan-ı kâmillerdir. Binaenaleyh, Cenab-ı Pir’in böyle demesi, asrın “İnsan-ı kâmil”i ve “Kutb-u gavs”i olduğuna işarettir.

باده در جوشش گدای جوش ماست - چرخ در گردش گدای هوش ماست

1808- Şarap, kabarıp köpürmekte; bizim cuş-u huruşumuzun, felek de devr ü seyr de, bizim şuurumuzun muhtacı ve müttekiridir.

باده از ما مست شد نی ما از او - قالب از ما هست شد نی ما از او

1809- Şarap bizden sarhoş oldu, biz ondan olmadık. Kalıp bizden var oldu. Biz ondan olmadık.

ما چو زنبوریم و قالبها چو موم - خانه خانه کرده قالب را چو موم

1810- Biz arı gibiyiz, kalıplar da mum gibidir. Kalıbı, peteklerde hane hane yapan biziz.

Hazreti Pir, bu iki beyt ile hükema ve sofiye arasında ihtilaflı bir meseleye işaret ediyor. Hukema ve felasife diyor ki: “Kalıp teşekkül edip mizaç kemal bulunca, ruh da husule gelir.”

Sofiye ise, “Allah ruhları, cesetlerinden iki bin sene evvel yaratmıştır” hadisine istinaden, ruhların hilkatinin cesetlerden mukaddem olduğunu söylerler.

Bu böyle olunca, ruhun var olması cesetten değil, cesedin zuhura gelmesi ruhtan olur.

“TUTÎNİN SAHİBİ OLAN TACİRİN HİKÂYESİNE AVDET”

رجوع به حکایت خواجهی تاجر

بس دراز است این حدیث خواجه گو - تا چه شد احوال آن مرد نکو

1811- Bu bahis çok uzun sürer. Onu bırak da tacirin hikâyesini söyle. O iyi adamın halinin ne olduğunu anlat.

خواجه اندر آتش و درد و حنین - صد پراکنده همی گفت این چنین

1812- Tacir, tutîsinin ölümünden dolayı derd-ü iştiyak ateşleri içerisinde böyle yüzlerce perişan söz söylüyordu.

گه تناقض گاه ناز و گه نیاز - گاه سودای حقیقت گه مجاز

1813- Derd-i iftirak ile söylendiği sırada, bazen sözleri mütenakız oluyor; bazen naz ve istiğna vadisinde, bazen niyaz ve tazarru tarzında söyleniyor; bazen hakikat denizine dalıyor, bazen da mecazda bocalıyordu.

Tutinın ölmesi üzerine tacir, son derece müteessir olmuştu. Teessürü dolayısıyla ağlayıp inlemeye ve perişan surette söylenmeye başlamıştı. O suretle ki, kah sözlerinde tenakuz vukua geliyor, şimdi dediğini biraz sonra nakzediyor; kah naz ve istiğnadın dem vuruyor, kah niyaz ve tazarrua mecbur oluyor; kah hakikate meyledip veren de Allah, alan da Allah diyor; kah mecaze saplanıyor, kah hakikate tırmanıyor; tutisinin iftirakiyle tutuşup yanıyor; hülâsa kendini müteselli kılabilmek için her çareye baş vuruyordu.

Hazreti Pir, tacirin bu teessürünü ve teselli için çırpınmasını, denize düşmüş bir adamın her türlü ota ve yosuna sarılmasına teşbih ederek diyor ki:

مرد غرقه گشته جانی می کند - دست را در هر گیاهی می زند

1814- Denize düşen kimse, can çekişirken elini her ota uzatır.

تا کدامش دست گیرد در خطر - دست و پای می زند از بیم سر

1815- O otlardan hangisi kendisini kurtaracak diye, başının korkusundan elini, ayağını oynatır.

Denize düşen kimse, yüzme bilmezse, boğulmaktan kurtulmak için gözüne ilişen bir ağaç parçasına, bir ota, hatta bir yosuna sarıldığı, gördüğü şeye yaklaşmak için çabaladığı gibi; gam ve kedere batmış kimse de, böylece bin türlü vasıtaya müracaat eder. O vasıtanın biriyle, teessüründen kurtulmaya çalışır. Nihayet müteselli olabilir, teselisi de bir mesai neticesinde husule gelir. Çünkü:

دوست دارد یار این آشفته گی - کوشش بی هوده به از خفتگی

1816- Yar-ı hakikî, bu uğraşıp çabalamayı sever, onun için faydasız çalışmak bile uyumaktan evladır.

Malumdur ki, dünya dar-ül mesaidir. İnsanın dünya ve ahiretteki istifadesi çalışmasına bağlıdır. Allah, kullarının say etmesini sever. Çalışmayanlar Cenab-ı Hakk'ın gazabına uğrarlar. Herkesin elinden gelebilecek bir iş vardır ki, tecrübe ile anlaşılır. Hattatlık yapmayan kimse, makine ile yazı yazabilir yahut bir mağazada defter tutmaya kabiliyet gösterir. Fırça ile resim yapamayan, kundura boyamaktan

aciz kalmaz. Hülâsa insan, atalet ve meskeneti değil, say-ü gayreti kendisine adet etmeli, yapabileceği işlere girmelidir. Say ile atalet arasında o kadar fark vardır ki, faydasız bir işle oyalanmak bile miskincesine yatıp uyumaktan evladır. Mesela yemekten sonra, hafif bile gezinti yapmak, elbette köşe minderine yahut kahve peykesine bağdaş kurup ımızganmaktan hem hayırlıdır, hem de sıhhidir.

آن که او شاه است او بی‌کار نیست - ناله از وی طرفه کاو بیمار نیست

1817- Şahî hakikî, yani insan olan bir kimse, işsiz-güçsüz değildir. Hasta olmayanın inlemesi ve iş görmemesi şaşılacak şeydir.

İnsanlığın manasını bilenler;

Arapça, Sure Necm ayet 39

“İnsan için, çalıştığı kadar verilir” nazm-ı celiline vakıf olanlar, işsiz, güçsüz duramazlar, hem kendilerine, hem insaniyete faydası dokunacak şeylerle meşgul olurlar. Mesela vazifesinin ehemmiyetini bilen bir muallim, tatil zamanını boşa geçirmez. Aman mektep kapandı, bir tarafa çekileyim de, bir-iki ay rahatça geçireyim, diyemez. O müddet esnasında bile derslerine müteallik tatkikat diyemez. O müddet esnasında bile, derslerine müteallik tatkikat ve tamikatta bulunur. Mektep açılınca dershanesine fazla malumat ile girer, o fazla malumattan talebesini müstefit eder. Keza akıllı başında bir çiftçi; tarlayı sürdüm, tohumu attım, artık iş Allah’a kaldı, Hakk bereketini vere diye, köy kahvesine yaslanıp kışı miskinçe geçiremez. O müddet içinde, evini, ahırını, samanlığını tamir eder, sair işlerle uğraşır; harman zamanı, yapılacak işlerin bir kısmını kıştan hazırlar. Böyle yapmayanların hali, hasta olmayanların inlemesine benzer. Sapasağlam bir adamın, ah, of diye inleyip durması ne çekilir, ne de dinlenilir. Hülâsa, insan için bi-kâr olmak değil, berkâr olmanın lazım, hatta vacip olduğu derkârdır.

Beyitteki “Şah” kelimesinin Sultan-ı Hakiki ve Melik-ül Müluk olan Allah manasına olması da mümkündür. Bu suretle Cenab-ı Hakk’ın **“Fa’al ün lima yürid”** yani, dilediğini işler olduğuna, semasında, sıfatında tatil bulunmadığına da işaret edilmiş olur. Nitekim aşağıdaki beyitte bunu teyit eder görünüyor:

بهر این فرمود رحمان ای پسر - کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنِ ای پسر

1818- Oğul, bundan dolayı Hazreti Rahman “Külle yevmin hüve fî şe’n” buyurmuştur.

Sure-i Rahman’daki:

Arapça, Sure Rahman ayet 29

“Semalardaki ve arzdeki mahlukâtın hepsi de Allah’tan sual ve talepte bulunurlar. Her türlü hacetlerini isterler. Zat-ı Ecel-ü Akdes ise, her gün ve her an bir şe’n ile mütecellidir.” Yani mahlukâtının metalibini vücuda getirir, dualarını kabul ve günahlarını affeder.

“O halde ey insanlar ve cinler! Rabbinizin hangi nimetine tekzip ve inkâr edebilirsiniz?” ayet-i kerimesine işaret olunuyor.

Demek isteniliyor ki, Cenab-ı Hakk her türlü ihtiyaçtan münezzeh iken boş durmuyor, her an bir şe’n ile mütecelli oluyor. Ey aciz kul! Halik-ı Zîşanın böyle iken, senin durman layık mıdır?

Şeyh Sadi, Gülistan’ında: “Bulut, rüzgâr, ay, güneş ve felek; sen bir ekmek elde edesin ve gafletle yemeyesin diye çalışıp duruyorlar. Bunların hepsi Allah’ın

emrine müsahar olarak çabalarken, senin isyan edişin ve çabalamayışın insafa muvafık değildir” diyor. Binaenaleyh, ey salik:

اندر این ره می تراش و می خراش - تا دم آخر دمی فارغ مباش

1819- Bu yolda, yani Allah tarikında yontul ve kazın. Çalış ve uğraş, bir an boş durma; son nefesine kadar bir dem didinmekten hali kalma!”

تا دم آخر دمی آخر بود - که عنایت با تو صاحب سر بود

1820- Son nefese kadar yahut son nefeste başka bir dem ve âlem olur ki, Allah’ın inayeti seninle sahib-i sır olur.

Yıllardan beri namaz kılıyorum, oruç tutuyorum, tespih çekiyorum, zikrediyorum, hiçbir feyzini göremedim ve göremiyorum diye ye’s’e kapılma. Son nefeste lütf-i ilahî ile öyle bir zaman olur ki, o zamanın hepsine kıyafet eder. **“Amellerin en hayırlısı, lisanın zikrullah ile meşgul olduğu halde dünyadan ayrılmandır”** hadisi, bu hususta en büyük hüccettir.

Bu hale harici bir misal de bulabiliriz. Gayet zengin ve sermayedar bir tacir farz edelim. Bu adam günlerce alış-veriş edememiş. Bir akşamüstü mağazasını kapayacağı vakit bir müşteri geliyor, mühimce bir alış-veriş oluyor. O birkaç dakikalık ticaret müddeti, alış-veriş edemediği zamanlara tekabül ediyor, hatta pek çok geçiyor.

هر چه می کوشند اگر مرد و زن است - گوش و چشم شاه جان بر روزن است

1821- Erkek ve kadında olan ruh, her neye çalışırsa, Halik-ur ruh olan Allah’ın gözü, kulağı pencerededir.

İnsanlar içinden erkekler olsun, kadınlar olsun, her ne yaparlarsa Cenab-ı Hakk onları görür ve işitir. Çünkü Zat-ı Akdes’i semidir. Ve basirdir. Onun görmediği ve işitmediği yoktur. Her halükarımızda hazır ve nazırdır. Hazreti Pir, bundan sonra bahse rücu ile buyuruyor ki:

“TACİRİN ÖLÜ TUTÎYİ KAFESTEN DIŞARI ATMASI, ONUN DA UÇMASI”

برون انداختن مرد تاجر طوطی را از قفس و پریدن طوطی مرده

بعد از آتش از قفس بیرون فگند - طوطیک پرید تا شاخ بلند

1822- Bundan, yani ağlayıp sızladıktan sonra tutîyi kafesten dışarı attı, tutîcağız da uçtu, yüksek bir ağaç dalına kondu.

طوطی مرده چنان پرواز کرد - کافتاب از چرخ ترکی تاز کرد

1823- Ölmüş tutî, güneşin şarktan tulu’u gibi pervaz etti.

خواجه حیران گشت اندر کار مرغ - بی خبر ناگه بدید اسرار مرغ

1824- Tacir, kuşun yaptığı işe hayran kaldı. Bihaberken ve hiç uçmazken kuşun esrarını gördü.

O, tutiye hakikaten ölü biliyorken, hudasından şaşırdı, kaldı.

روی بالا کرد و گفت ای عندلیب - از بیان حال خودمان ده نصیب

1825- Yüzünü yukarıya kaldırdı. “Ey bülbül, bize halini bildir” dedi.

او چه کرد آن جا که تو آموختی - ساختی مکرری و ما را سوختی
1826- Hind'deki tutî ne yapmıştı ki, sen öğrendin ve bir mekr yaptın da bizi yaktın?

گفت طوطی کاو به فعلم پند داد - که رها کن لطف آواز و وداد
1827- Tutî cevap verdi ki: "Haberini getirdiğin Hind tutîsi bana fiiliyle nasihat verdi. Sesinin letafetini ve ferahbahşalığını bırak" dedi.

ز آن که آواز ترا در بند کرد - خویشتن مرده پی این پند کرد
1828- Çünkü seni sesin kafese koymuştur. İşte kendisini ölü göstermesinin sebebi budur.

یعنی ای مطرب شده با عام و خاص - مرده شو چون من که تا یابی خلاص
1829- Ey avam ve havasa mutrip olup da onları eğlendiren! Benim gibi ölü ol ki, kurtulasın.

Hikâye burada bitiyor demektir. Yukarıda ruhun beden kafesinden kurtulması ve mana fezalarında serbestçe uçması için, "**Ölmeden evvel ölmek**" لازم geldiği beyan buyrulmuş, o mesele de hikâye ile temsil ve tavzih olunmuştu. Demek ki varlık kaydından kurtulmak için ya ölmek, ya ölü gibi görünmek, yani Allah'ın emirlerine tamamen bağlanmak icap ediyormuş.

Cenab-ı Pir Efendimiz, bundan sonra şöhretin mahzurlarına dair beyanatta şuru' ediyor ve diyor ki:

دانه باشی مرغکانت بر چنند - غنچه باشی کودکانت بر کنند
1830- Tane gibi olursan seni kuşçağızlar toparlar, gonca gibi olursan da çocuklar yolarlar.
Onun için şöhrete meyletme.

دانه پنهان کن بکلی دام شو - غنچه پنهان کن گیاه بام شو
1831- Taneni sakla, tamamıyla tuzak görün; goncanı gizle, damda bitmiş ot gibi ol.

Bir faziletin varsa, onu izhara ve onunla iştihara heves etme. Mahiyetini gizle de, kendini tane iken tuzak gibi, gonca iken ot gibi göster. Çünkü şöhret afettir. Tanınmamış olanlar, halkın dilinden kurtulur.

هر که داد او حسن خود را در مزاد - صد قضای بد سوی او رو نهاد
1832- Her kim kendi hüsnünü mezada verir, yani şöhret hevesine düşer ise, yüzlerce suikaza ona teveccüh eder.
Eş-şöhret-ü afetün, yani şöhret afettir.

چشمها و خشمها و رشکها - بر سرش ریزد چو آب از مشکها
1833- Meşhur olan kimsenin başına kırbadan su dökülür gibi isabeti aynlar, gazaplar ve hasetler boşanır.

دشمنان او را ز غیرت می‌درند - دوستان هم روزگارش می‌برند
1834- Düşmanlar, onu kıskandıkları için yırtıp parlayacak dereceye gelirler. Dostları da bihudl müracaat ve tesdile vaktini zayi ederler.

آن که غافل بود از کشت بهار - او چه داند قیمت این روزگار

1835- Baharda ekinden gafil olan, o vaktin kıymetini ne bilir?

Cenab-ı Pir, buyuruyor ki: Şöhret, insan için hakikaten afettir. Meşhur olmak sevdasına düşen kimse, kendisini türlü türlü rahatsızlıklara hedef kılmış olur. Mesela bir adamın ilimde olsun, sanatta olsun behresi bulunur. Onunla şöhret aldı mı, aynı ilmi, aynı sanatı bilenler, onun şöhretini çekemezler. Cehlini ve noksanını bulmaya ve söylemeye çalışırlar. Arapların “Hikâye söyleyeni sevmez” diye bir meseli vardır. Çünkü biri, diğerini rakip sayar. Bu böyle olduğu gibi, ilim ile sanat ile iştaha eyleyen kimsenin dostları da, kendisini rahat bırakmazlar. Bir kitap okuyacağı yahut bir eser vücuda getireceği vakit yanına gelirler ilminden istifade etmek, sanatını temaşa eylemek yahut sade çene çalmak için onu tetkikinden ve işinden alıkoşurlar. İlim ve sanat erbabını böyle işgal eyleyenler, ekin zamanının kıymetini bilmeyenlere ve o vakit tohum atmayanlara benzerler. Binaenaleyh:

در پناه لطف حق باید گریخت - کاو هزاران لطف بر ارواح ریخت

1836- Allah'ın penah-ı lütfuna kaçmak ve ona sığınmak lazımdır. O Allah ki ruhlara birçok lütuf ve ihsanda bulunmuştur.

Ey salik! Sen de Allah'a sığın ki:

تا پناهی یابی آن گه چون پناه - آب و آتش مر ترا گردد سپاه

1837- Bir melce bulasın. Ondan sonrada penah gibi su ve ateş de sana müsahhar ve asker olur.

Hazreti Mevlâna, şu hakikati bir misal ile izah için diyor ki:

نوح و موسی را نه دریا یار شد - نه بر اعداشان به کین قهار شد

1838- Deniz, Nuh ve Musa Alehisselama yar olmadı mı, onların düşmanlarını kindarane kahr-u gark etmedi mi?

Vakıalar malum. Hazreti Nuh Aleyhisselam ile kendisine tabi olanlar, gemiye binip tufandan kurtuldular. Musa Aleyhisselam ile ümmeti Şap denizini geçip Sina şibih ceziresine ayak bastılar. Fakat Nuh'a tabi olmayanlarla Firavun ve askerleri dalgalar arasında çırpına çırpına boğuldular. Neden böyle oldu? Çünkü Nuh ve Musa Aleyhisselam, Allah'a sığınmış, Cenab-ı Hakk da onların penahı olup suyu kendilerine musahhar kılmıştı.

آتش ابراهیم را نی قلعه بود - تا بر آورد از دل نمرود دود

1839- Ateş İbrahim'e kale olmadı mı? Onun İbrahim'i yakmayışı Nemrut'un kalbinden duman, yani ah-ı teessüf çıkarmadı mı?

İbrahim Aleyhisselam, putperestlerin fikrî dalaletlerini ortaya koyarak, bir gün onların puthanesine girmiş, balta ile putlarını kırmış, baltayı da büyük putun boynuna asmış, “Bunu kim yaptı?” diyenlere, “Büyük put yapmış olmalı, sorun da anlayın!” diye ilzamî bir cevap vermişti. Sonra Hazreti İbrahim'in yaptığı anlaşıldı. Kendisi büyük bir ateşin orta yerine atıldı. Halilullah Hazretleri, Allah'a sığındı; Allah da, onun penahı olduğu için, kudret-i Rabbanîye ile ateş onu yakmadı.

کوه یحیی را نه سوی خویش خواند - قاصدانش را به زخم سنگ راند

1840- Dağ, Yahya Aleyhisselamı nezdine çağırmadı mı, ona kastedenleri taşlarla yaralayıp defetmedi mi?

گفت ای یحیی بیا در من گریز - تا پناهت باشم از شمشیر تیز

1841- “Ey Yahya gel, bana kaç ki kesin kılıçtan sana sığınak olayım” demedi mi?

Filistin hükümdarı “Herot” kendisine nikâh düşmeyen akrabasından bir kadını almak istemiş, Yahya Aleyhisselam bunu şeran caiz olmadığını söylemiş olduğu için kadının teşvikiyle şehit edilmiştir. İşte nebi-yi müşarün ileyhi dağın daveti, o münabetle olmuştu. Şu sayılan şeylerin hepsi de vukua geldi. Demek ki bir kimse sıdk-u ihlâs ile Hakk’a iltica ederse Allah onu muhafaza ediyor.

Hazreti Pir, bahse rücu ile buyuruyorlar ki:

“TUTÎNİN TACİRLE VEDALAŞIP HİNDİSTANA GİTMESİ”

وداع کردن طوطی خواجه را و پریدن

يك دو پندش داد طوطی بی نفاق - بعد از آن گفتش سلام الفراق

1842- Tutî tacire zevkaver bir, iki nasihat verdi. Ondan sonra, “Selamette olasin, Allaha ısmarladık” dedi.

خواجه گفتش فی امان الله برو - مر مرا اکنون نمودی راه نو

1843- Efendi de, ona dedi ki: “Eman-ı ilahîde olarak selamette git, bana hakikaten yeni bir yol gösterdin.”

“Beden kaydından kurtulmak için Allah’ın rızasına tamamıyla teslim olmak, vekayi ve hadisatı tamamıyla kaza ve kader eseri bilerek, onlara karşı itiraza kalkışmak, hülâsa ölü gibi bulunmak lazım geldiğini bana öğrettin.”

خواجه با خود گفت کاین پند من است - راه او گیرم که این ره روشن است

1844- Tacir kendi kendine, dedi ki: “Bu bana nasihattir. Tutînin yolunu tutmalıyım ki o yol açık ve hakikate götüren bir tariktir.”

جان من کمتر ز طوطی کی بود - جان چنین باید که نیکو پی بود

1845- Benim ruhum, bir tutînin ruhundan nasıl aşağı ve kabiliyetsiz olur? Asıl can, böyle mübarek olan ruhtur.

Tacir, tutinin muvakkaten ölmesiyle müebbeden kafesten kurtulmasını görünce dedi ki: “Bir tuti hayvanken şu kabiliyeti gösterdi. Ben ondan kabiliyetsiz olmamalıyım. Mademki insanım, bir hayvandan ziyade maneviyatta istidadım vardır. Binaenaleyh, ben de onun gibi olmalıyım, Allah’ın emrine tamamen inkiyat göstermeliyim. Her şeyin zuhurunu, hükm-ü kader bilmeli de, ihtiyar ve itirazı göstermeliyim. Her şeyin zuhurunu hükm-ü kader bilmeli de, ihtiyar ve itirazı terketmeli, sofienin dediği gibi ölmeden evvel ölmeliyim. Çünkü hakikate götüren yolların en kestirmesi budur.”

Cenab-ı Hakk, cümlemizi bu kestirme yoldan hakikate isal eyleye... Âmin.

“HALKIN TAZİMİNİN VE BÜYÜKLÜK DOLAYISIYLA HALK ARASINDA PARMAKLA GÖSTERİLMENİN MAZARRATI”

مضرت تعظیم خلق و انگشت نمای شدن

تن قفس شکل است تن شد خار جان - در فریب داخلان و خارجان

1846- Ceset, kafes şeklindedir. Ve dâhil ve hariçtekilere mekr ile ruhun dekenidir.

Malumdur ki insan, ruh ile cesetten mürekkeptir. Böyle olmakla beraber ceset ruh için bir kayıttır, adeta kuşa nispetle kafes gibidir. Sade kafes gibi olmak, ruhu içerisinde mahpus bulundurmakla da kalmaz. Ona diken gibi batar. Çünkü cesette dâhili bazı nefsi kuvvetler vardır. Bunlara şeytanın vesvesesi de inzımam eder. Hariçten bazı işfalat da olur. Binaenaleyh, cesedin şu halleri ruhu ızdıraba düşürür.

اینش گوید من شوم هم راز تو - و آنش گوید نی منم انباز تو

1847- Bu, ona der ki: “Ben, sana sırdaş olurum.” Öbürü de der ki: “Hayır, senin arkadaşın benim.”

اینش گوید نیست چون تو در وجود - در جمال و فضل و در احسان و جود

1848- Bu, der ki: “Şu varlık âleminde kemal, fazilet, ihsan ve sahavet hususunda senin gibisi yoktur.”

آنش گوید هر دو عالم آن تست - جمله جانها مان طفیل جان تست

1849- Öbürü, der ki: “İki âlem de senindir. Cümlemizin canları, senin ruhunun tufeylisi ve muhtacıdır.”

Mesela bir kimsenin, ilimde olsun, sanatta olsun biraz behresi bulunur; ilmi, sanatı bazılarınca takdir olunur. Böyle bir şey oldu mu, şeytan onun vehmini tahrik eder; dünyada senin gibi âlim yahut senin derecede sanatkâr yok, diye gurura düşürür. Bu, dâhili bir işvadır. Hariçten de bazı kimseler, ya ciddi olarak yahut istihza yoluyla aynı mütalaada bulunurlar. Zavallıyı kendisinin dünyada yegâne allame ve tek sanatkâr bulunduğuna inandırırılar. Bir adam, neuzübillah, böyle bir vehme düşüp de, onu hakikat sandı mı, artık Allah’a emanet.

او چو بیند خلق را سر مست خویش - از تکبر می‌رود از دست خویش

1850- O, halkı kendisinin sermesti ve meddahı görünce kibir ve azametinden kendisini kaybeder.

او نداند که هزاران را چو او - دیو افکنده ست اندر آب جو

1851- O, farkına varmaz ki, şeytan onun gibi binlercesini suya düşürmüştür.

Evet. Böyle bazı budalalar vardır. Dünyada kendisinden yüksek kimse bulunabileceğine ihtimal vermez. Adeta varlık gemisinin, sadece kendisinin binmesi için yaratılmış olduğuna, sair mahlukâtın ise muvazene temini için sahra makamında bulunduğuna inanır. Hâlbuki Kur’an:

Arapça, Sure Yusuf ayet 76

“Her âlimin üstünde ondan yüksek bir âlim vardır” diyor.

Galiba evvelce de bir münasebetle arzedilmişti. “Müfti-üs sakaleyn” ünvanıyla meşhur olan İbn-i Kemal Ahmed Efendi iptidaları ilmine pek mağrur imiş ve “Benden üstün bir âlim yoktur” havalalarında uçarmış. Bir gün yanına derviş kıyafetli biri girmiş. “Efendi! Allah’ın ilmine nispetle mahlukâtın ilmi ne kadardır?” diye sormuş. İbn-i Kemal, suali pek adi bulmuş. “Haydi, hey torlak! İkisi arasında

mukayese yapılır mı? Mamafih sana anlatmak için bir misal göstereyim, demiş. Büyük bir kâğıdın ortasına ufacık bir nokta koymuş. Lateşbih ilm-i ilahî kâğıt, bütün mahlukâtın ilmi de nokta, diye göstermiş. Derviş teşekkürlerle beraber, “O nokta içinde sizin ilminiz ne kadar?” sualinde bulunmuş ve İbn-i Kemal’in hayreti arasında savuşmuş. Lakin bu sual, hazretin uyanmasına vesile olmuş, artık öyle bilapervazane atıp tutmaktan kurtulmuş.

Hazreti Mevlâna, bir takım hakikat beyanından sonra nasihat tarikiyle buyuruyor ki:

لطف و سالوس جهان خوش لقمه‌ای است - کمترش خور کان پر آتش لقمه‌ای است

1852- Mürâi dñyanın gösterdiği lñtuf, hoş bir lokmadır ama onu yutma ki, o bir ateştir.

Mesela ilminden fazla âlim görünmek, zñhdñnden ve takvasından ziyade zahid ve mñtteki tanınmak, herkesten hñrmet görñp medh-ñ sena beklemek ve beklediğini görme vakıa hořa gitmez bir hal değildir. Lakin bu öyle bir lokmadır ki ateş gibi yakıcıdır. Boğazdan aşağıya inmez, inmiş olsa bile mideyi rahat bırakmaz. Çünkü bir defa riyadır. Riya ise, Allah indinde řirk-i hafidir. Ondan başka, halk arasında bir gñn olur, foyası meydana çıkar. İlmine, sanatına müteallik bir şey sorulur, bilmeyince de öyle meşhur bir âlimin yahut sanatkârın bilemeyişi ve yapamayışı pek gülñnç olur. Onun için kendisinden olmayan bir şeyi izhara kalkışmamalı, kendisinde olmayan bir şeyin var olduğunu söyleyenlere inanmamalı, yalandan edilecek medh-ñ senalara aldanmamalıdır. Nihayet o gibi vehimlerin ve o türlü senaların:

آتش پنهان و ذوقش آشكار - دود او ظاهر شود پایان کار

1853- Ateşi gizli, zevki meydandadır. Lakin zahmeti sonunda zahir olur.

şeyh Sadi Kuddise sırruhu, Bostan’ında der ki: “Çocukluęumda güçlü, kuvvetli idim; zaif hemcınlerimi epeyce hırpaladım. Bir gñn birinden bir yumruk yedim, ondan sonra kuvvetsizleri dövmeğten vazgeçtim.”

Bir insan kendisinde biraz kudret hissedince, yani bir kitapta gördüğü ibareden şöyle böyle mana çıkaracak kadar istihraç kuvveti peyda edince, âlim oldum vehmine düşerse, başkalarının da âlimsin, arıfsin, dahisin martavallarına inanacak kadar gaflet gösterirse, sonunda mahcup olur. Binaenaleyh, şunun bunun medihlerine kapılmamalı ve kulak asmamalıdır.

تو مگو آن مدح را من کی خورم - از طمع می‌گوید او پی می‌برم

1854- Ötekinin, berikinin methine ben nasıl kulak veririm, ben sena edenlerin söylediklerinin tamahlarından olduğunu anlıyorum deme.”

مادحت گر هجو گوید بر ملا - روزها سوزد دلت ز آن سوزها

1855- Seni methetmiş olan, mele-i nasta hicveyleyecek olursa, o hicvin tesirinin ateşinden gñnlerce yñreğın yanar.

گر چه دانی کاو ز حرمان گفت آن - کان طمع که داشت از تو شد زیان

1856- Vakıa, onun mahrumiyetten söylediğini, senden beklediği ihsanın ziyan olduğunu, yani mehdine mukabil senden bir şey koparmadığı için hicvelediğini bilirsin.

Fakat bildiğın halde:

آن اثر می ماندت در اندرون - در مدیح این حالتت هست آزمون

1857- O hicvin eseri, içinde kalır. Hicivde böyle bir tesir olduğu gibi metihte de vardır. İnanmazsan tecrübe et.

Yakın zamanlara kadar devam etmek üzere, bir kibar dilenciliği vardı ki, bu şairlerin, bazı layık olmayan kimseleri kasidelerle medhmetleri, mukabilinde de “caize” namında birkaç para koparmaları idi. Bu çirkin adet, Araptan, Acemden bize de intikal etmiş, şairlerimizi bu müstekreh âdete müptela kılmıştı. Biraz söz tanzim edebilenler; ya hükümdarlardan yahut vezirlerden, zenginlerden birini gözünden kestirir, onun medhe layık olup olmadığını nazar-ı dikkate almaz, mübalağalarla dolu bir kaside yazar, götürür herifin karşısında okur, onun tekebbür ve tecebbürünü artırmaya mukabil birkaç para alır, yüzünün suyunu akıtmaya kazandığı o parayı, bila teessür yerdı. Kaside perdazlık devri, hamdolsun geçti. Mamafih mensur medhiyeler devam ediyor, hatta rağbet görüyor. Şu fark ile ki, eskiden medhedilip de kasideye mukabil caize verenler, kendi keselerinden verirlerdi. Şimdi sena edilenler ise, keselerinden değil devlet hazinesinden ihsan ediyorlar. Şu da var ki, bir kimsenin hakkıyla değerini söylemek, hala nezakete muhalif sayılıyor. Fazileti, mihraba geçtiği yahut minbere çıktığı vakit başındaki sarıktan ibaret bulunan kimselere “Fazıl-ı muhterem” demeye mecburiyet duyuluyor. O fazıl-ı muhterem tabiri de, zavallı muhatabı ilim vehmine düşürüyor. Acaba bende fazilet var da, ben mi farkında değilim, diye tereddüde uğratıyor. Birkaç kişinde işitince de, “Hakikaten fazılmıyım!” diye kat’i kararını veriyor.

İşte bunun için Cenab-ı Mevlâna: “Ben medhe kulak vermem. Çünkü beni medhedenin benden çıkacak bir işi olduğu için medhettiğini biliyorum. Seni hicveden de böyledir. Senden beklediğini alamadığından seni hicvettiğini bilirsin. Bildiğin halde herifin sözleri yüreğini ateş gibi yakar. Mademki hiciv seni müteessir ediyor, o halde medih de tesir eder” buyuruyor. Evet:

آن اثر هم روزها باقی بود - مایه‌ی کبر و خداع جان شود

1858- Methin tesiri de günlerce kalır, ruhun aldanmasına ve kibirlenmesine maya olur.

لیک ننماید چو شیرین است مدح - بد نماید ز آن که تلخ افتاد قدح

1859- Lakin medh tatlı olduğu için tesiri derhal görünmez. Hiciv ve zem ise, acı olduğundan tesiri anı olarak görünür.

همچو مطبوخ است و حب کان را خوری - تا به دیری شورش و رنج اندری

1860- Hiciv, matbuh, müşil ve mukayyi hap gibidir ki, o matbuhu içince ve o hapı yutunca, uzun müddet ızdırap ve dert çekersin.

Müşilin ve mukayyi hapın sancısı ve bulantısı seni nasıl uzun müddet rahatsız ederse, hiciv de öylece bi-huzur eder. Fakat:

ور خوری حلوا بود ذوقش دمی - این اثر چون آن نمی‌پاید همی

1861- Eğer helva yiyecek olursan, zevki o lokmayı yutuncaya kadar devam eder. Ötekiler gibi sürekli olmaz.

چون نمی‌پاید همی‌پاید نهان - هر ضدی را تو به ضد او بدان

1862- Nasıl sürekli olmaz? Onun tesiri gizli kalır. Sen her zıttı, zıttı ile mukayese edip anla.

Evet... İnsan, tatlı bir şey yediği vakit, onun halâveti boğazından aşağıya ininceye kadar sürer, acı bir şey gibi lezzetli sürekli değil görünür. Lakin hakikatte böyle değildir. Helvayı teşkil eden bir lokma mideye gidince, ondaki un, yağ, şeker gibi gıda maddeleri hazm olunup bedene yayılır. O maddelerin tesiri vücutta görünür. Demek ki tek lokmanın tesiri bile zail olup gitmiyor. Maddeten tatlı olan şeyler böyle olduğu gibi, manen tatlı gelen medh de böyledir. İnsan, medhine dair işittiği bir sözden ne kadar müteessir olmadım zannına düşerse düşsün, yine aldanır. Hazreti Mevlâna, bir misal daha gösteriyor:

چون شکر باید نهان تاثیر او - بعد حینی دمل آرد نیش جو

1863- Şekerin tesiri nasıl gizli kalır? Bir müddet sonra neştere ihtiyaç gösterecek çıban çıkarır.

Helvaya fazla devam edilecek olursa, kana hararet gelir, vücutta kan çıbanları peyda olur, onları yarmak ve temizlemek için neştere lüzum görülür.

نفس از بس مدحها فرعون شد - کن ذلیل النفس هونا لا تسد

1864- Nefis, fazla metihlerden Firavun gibi kibirlenir. O halde nefsin hor ve hakir bulundur, seyyidliğe kalkışma.

İkinci mısra ile şu ayetlere işaret ediliyor:

Arapça, Sure Furkan ayet 63

“Cenab-ı Rahman’ın kâmil kulları yeryüzünden tekebbür ve tecebbür göstermeksizin mütevazıane yürürler. Cahiller onlara hitap edip tecavüzle bulunsalar bile selamete cevap verirler yahut hadi selamete gidiniz derler, baka türlü mukabelede bulunmazlar.”

Rahman ism-i şerifinizin mazharı bulunan havas-ı ümmet böyledir. Onlar nefislerini ayakaltına alırlar, cühelanın tecavüzüne ve istihzasına maruz kalsalar bile mukabele teşebbüsünde bulunmazlar.

Hazreti Mevlâna, bir gazelinde:

“Sana biri hilekâr ve mürayi derse, evet öyleyiz, hatta dediğinden ikiyüz kat fazlayız, cevabını verip yürü. Eğer sana kızıp da söverlerse gönül hoşnuğuyla dua edip uzaklaş” buyurur.

Nefsi tezil eylemek, yani kibr-ü azameti kırabilmek muvaffakiyeti, Allah’ın büyük bir ihsanıdır. Hazreti Cüneyd Kuddise sırruhu, buyurmuştur ki: “Nefsin sultanından çıkabilmek büyük bir nimettir. Çünkü nefis, seninle Allah arasına en büyük perdedir.”

Yine Cenab-ı Pir, buyuruyor ki:

تا توانی بنده شو سلطان مباش - زخم کش چون گوی شو چوگان مباش

1865- Elinden geldiği kadar çalış; kul ol da sultan olma. Guy ve çevgan oyunundaki top gibi zahmet çek ve paralan da çevgan olma.

Arapların “Küre ve Savlecan” dedikleri “Guy ve çevgan”, vaktiyle at üstünde oynanılır bir oyunmuş. Yere bir tarafı delik ağaç bir top atılır, birkaç süvari ucu çengelli değneklerle o topu kaldırmaya uğraşmış. Her taraftan vurulan darbe tesiriyle, top berelenir ve öteye beriye yuvarlanır, süvariler de onu yakalamak için ardından at koştururlarmış. Her kim topu değneğe takıp yerden kaldıracak olursa, bahsi o kazanırmış. İşte Hazreti Mevlâna, bilhassa dervişlik mesleğinde bulunanlara,

kul olup sultan olmamayı guy olup çevgan olmamayı tavsiye ediyor, yani icap ederse zahmet çek ve incin de, kimseye zahmet verecek ve incitecek mevki de bulunma, diyor.

ور نه چون لطف نماند وین جمال - از تو آید آن حریفان را ملال

1866- Yoksa letafetin, servetin ve cemalin kalkınmayınca, o heriflerden sana usanç gelir.

Evvelce sende müstefit olmak için yanına gelenler ve medh-ü sitayişine dair ağız dolusu söz söyleyenler varken, onların istifade ettikleri şey zail oldu mu, mesela paran tükendi mi, mevkiinden düştün mü, hepsi de savuşurlar, müflis mirasyedinin dalkavukları gibi dağılıverirler, hatta sen onların yanına gitsen istiskal ederler.

آن جماعت کت همی دادند ریو - چون ببینندت بگویندت که دیو

1867- Vaktiyle medh-ü sitayiş ederek sana gurur veren o cemaat, seni görünce “şeytan” derler.

جمله گویندت چو ببینندت به در - مرده‌ای از گور خود بر کرد سر

1868- Hepsi de seni kapıda görünce: “Bir ölü mezardan başını çıkarmış” derler.

همچو امرد که خدا نامش کنند - تا بدین سالوس در دامش کنند

1869- Bu hal ona benzer ki, bir güzeli hile tuzağına düşürmek için kendisine, mabut ve peresdide-i ruh gibi isimler verirler.

چون که در بد نامی آمد ریش او - دیو را ننگ آید از تفتیش او

1870- O güzel, rezalet içinde kartlaşıp da hüsn-ü zeval bulunca, artık onu arayıp sormaktan şeytan bile utanır.

Evvelce medh için tabir bulamayanlar, sonradan zem için lafız kıtlığına uğrarlar. Ondan dolayı, insan aklını başına alıp da, işittiği medhlere kulak asmamalı, onlara aldanıp da kibir ve azamete kalkışmamalıdır.

Bahis dolayısıyla Cenab-ı Pir Efendimiz, şeytanın kimleri azdırmaya uğraştığını buyuruyor:

دیو سوی آدمی شد بهر شر - سوی تو ناید که از دیوی بتر

1871- Şeytan şerre teşvik için, insanın yanına gider. Korkma senin yanına gelmez. Çünkü sen şeytandan betersin.

تا تو بودی آدمی دیو از پی‌ات - می‌دوید و می‌چشائید او می‌ات

1872- Eğer sen insan olaydın, şeytan arkandan koşar, senin tadına bakardı yahut azdırma şarabını sana içirirdi.

چون شدی در خوی دیوی استوار - می‌گریزد از تو دیو نابکار

1873- Sende şeytanlık tabiatı hakim olunca, nabekar şeytan senden kaçır.

آن که اندر دامن آویخت او - چون چنین گشتی ز تو بگریخت او

1874- Vaktiyle eteğine sarılan kimseler, böyle olunca yanından savuşurlar.

Başına toplanıp seni medhedenler vardı. Onların mehdi, şeytanın iğvası gibi seni azdırdı. O derekeye düştün ki, “dünya da benim kadar âlim yok!” demeye başladın. Bu ise, şeytanın tabiatıdır ki Adem Aleyhisselam için “Ben ondan daha hayırlıyım” demiş, Ebulbeşer Hazretleri’ne üstünlük iddiasına kalkışmıştı. Sen de o derekeye düşünce, artık şeytanın iğvasına hacet kalmaz. Binaenaleyh, evvelce medhedenler birer birer savuşurlar.

“ALLAH’IN DİLEDİĞİ OLUR, DİLEMEDİĞİ OLMAZ; HADİS-İ ŞERİFİNİN TEFSİRİ”

تفسیر ما شاء الله کان

این همه گفتیم لیک اندر بسیج - بی عنایات خدا هیچیم هیچ

1875- Bu kadar nasihat ve maarifi muntazaman söyledik; lakin Allah’ın inayetleri olmayınca o nasihatlerin tatbiki hususunda hiç mi hiçiz.

بی عنایات حق و خاصان حق - گر ملک باشد سیاه استش ورق

1876- Hakk’ın ve has kullarının inayetleri imdat etmeyecek olursa bir mahluğun, melek de olsa, defter-i amali siyahtır.

Günahkârdır ve şakidir.

Buyruluyor ki: Buraya kadar birçok nasihatte bulunduk. Bunların söylenmesi Allah’ın tevfiğiyle olduğu gibi, tatbikatı da yine Allah’ın muvaffak kılmasıyla ve Allah ehlinin himmet ve şefaatiyle eylemesiyle kabildir. Çünkü bir mahluk, melek gibi masum olsa da yine lütfi ilahîye müftefikirdir. Onda ki ismet de, Hakk’ın eser-i inayetidir. O inayet eseri mürtefi olursa, o masum melek de şaki olur çıkar. Şeytanın ilk ve son halleri gibi...

Cenab-ı Pir, hakikatin beyanından sonra, münacaata şuru’ ile diyor ki:

ای خدا ای فضل تو حاجت روا - با تو یاد هیچ کس نبود روا

1877- İlahî, ey ihsanı kullarının hacetini hasıl eden Rabbim! Sen dururken başkasını yâd etmek ve ondan medet ummak reva değildir.

این قدر ارشاد تو بخشیده ای - تا بدین بس عیب ما پوشیده ای

1878- Ya Rabbi! Bize bu kadar irşat ve hidayet ihsan etmişsin. Bu ana gelinceye kadar bizim birçok kusurumuzu örtmüş ve gizlemişsin.

قطره ای دانش که بخشیدی ز پیش - متصل گردان به دریاها ی خویش

1879- İlahi! Vermiş olduğun ilim damlasını, kendi deryalarına ilhak eyle.

قطره ای علم است اندر جان من - وار هانش از هوا وز خاک تن

1880- Benim ruhumda bir ilim katresi vardır. İlahî, onu heva rüzgârıyla beden topağından muhafaza buyur!

پیش از آن کاین خاکها خسفش کنند - پیش از آن کاین بادهای نشفش کنند

1881- Ya Rabbi! Muhafaza ve tahlisin, o ilim damlasını toprakların emmesinden ve rüzgârların kurumasından evvel olsun.

Allah'ın lütf-u keremi eseri olmak üzere, benim ruhumda bir ilim katresi var. Fakat ona mukabil heva-vü heves rüzgârlarıyla cisim toprağı mevcut. Toprak suyu çeker, rüzgâr ise kurutur. Ya Rabbi! Sen toprağın yuttuğı ve rüzgârın kuruttuğı bir damlayı onlardan istirdada ve iadeye muktedirsın. Böyle olmakla beraber heva rüzgârının ve ceset toprağının ilim katresini imha etmelerine meydan verme.

قطره‌ای کاو در هوا شد یا که ریخت - از خزینہی قدرت تو کی گریخت

1882- Bir damla su, buhar halinde havaya çıkarsa yahut toprağa düşüp kaybolursa da, senin kudretinin hazinesinden nasıl kaçabilir?

Evet. Bir damla değil, bir zerre bile mahvedilemez. Bir damla buhar olmakla zayi olmadığı gibi, toprağın emmesiyle de kaybolmaz. O her vakit sudur. İrade-i ilahîye onu icabında yine su olarak izhar eder.

گر در آید در عدم یا صد عدم - چون بخوانیش او کند از سر قدم

1883- Eğer o damla, ademe inkılâp etse, hatta yüz derece adem olsa; ilahî, sen onu varlığa çağırdığın gibi, başını ayak yapar da yuvarlana yuvarlana gelir.

صد هزاران ضد ضد را می‌کشد - بازشان حکم تو بیرون می‌کشد

1884- Yüzbinlerce zıt şeyler birbirini mahveder. Sonra senin fazl-u keremin, onları tekrar harice çeker, çıkarır.

Mesela güneşin tesiriyle yerdeki sulardan tebâhhurat vukua gelir. Su buhar haline gelmekle onun "Su" şekli ve hassası değişir. Bunu da, kendisinin zıttı demek olan güneş yapar. Fakat havada toplanan buhar tekâsüf eder, bulut haline girer. Zamanı gelince de, fazl-ı ilahî ile yağmur ve su halinde arza yağar.

از عدمها سوی هستی هر زمان - هست یا رب کاروان در کاروان

1885- Ademlerden vücuda doğru her zaman, kafil kafil mahlukat gelmektedir.

خاصه هر شب جمله افکار و عقول - نیست گردد غرق در بحر نغول

1886- Hususiyle her gece bütün fikirler ve akıllar, uyku dolayısıyla derin bir denizin müstağrakı olurlar.

باز وقت صبح آن اللهیان - بر زنند از بحر سر چون ماهیان

1887- Sabah olunca da Allahîler, yani Allah'ın keremi eseri olan akıllar ve fikirler, dalmış oldukları denizden, balık gibi başlarını çıkarırlar.

Diğer bir misal irat ediyor:

در خزان آن صد هزاران شاخ و برگ - از هزیمت رفته در دریای مرگ

1888- Sonbahar gelince ağaçlardaki yüzbinlerce dal ve yaprak, ölüm denizinin salvetine karşı münhezim olur.

Dallar kırılır, yapraklar kuruyup dökülür, toprağa tahavvül eder.

زاغ پوشیده سیه چون نوحه‌گر - در گلستان نوحه کرده بر خضر

1889- Siyahlar giyinmiş karga, cenazeye ağlayanlar gibi, gül bahçesindeki evvelki yeşilliğin zeval bulmasına ağlar.

باز فرمان آید از سالار ده - مر عدم را کانچه خوردی باز ده
1890- Vücut ikliminin hakimi olan Allah'tan, "Yediğini geriye ver," diye Adem'e tekrar ferman gelir.

آن چه خوردی واده ای مرگ سیاه - از نبات و دارو و برگ و گیاه
1891- Ey kara ölüm; nebattan, ilaştan, yapraktan, ottan yiyip mahvettiklerini iade eyle, buyrulur.
Şimdi de, afaktan enfüse intikal ediyor:

ای برادر عقل يك دم با خود آر - دم به دم در تو خزان است و بهار
1892- Ey kardeş, bir an olsun aklını başına al da düşün ki sende de daima hazan ve bahar halleri vardır.

باغ دل را سبز و تر و تازه بین - پر ز غنچه‌ی ورد و سرو و یاسمین
1893- Gönül bağıni yeşil, taravetli, taze gül goncalarıyla dolu, servi, yasemin ağaçlarıyla müzeyyen gör.

ز انبهی برگ پنهان گشته شاخ - ز انبهی گل نهان صحرا و کاخ
1894- Gönül bağında yaprağın çokluğundan dallar gizlenmiş ve gülün kesretinden sahra da, köşk de mestur kalmıştır.

Her an içinde birçok mahlukât ademden vücuda gelir. Mesela insan gece uyuyunca, malumat ve makulatı kendisinden zail olur. Gözü görmez, kulağı işitmez, burnu koku almaz, damağı lezzet duymaz. Fakat sabah olup da, uyanınca bütün havası, olanca malumat geri gelir. İşte bu, ademden vücuda avdet etmektir. Keza sonbaharda ağaçların yaprakları sararır, dökülür, bütün dallar kadid haline gelir. Bülbülün yerini kargalar tutar. Lakin ilkbahara doğru Allah'ın emri ile ağaçlarda bir feyz-ü nema görünür. Evvelce dökülmüş olan yaprakların yerine başkaları çıkar, solmuş, kurumuş otların yerinde tazeleri biter. Hülâsa cihan yeniden hayat bulur.

Afakta böyle olduğu gibi, enfüste de böyledir. İnsanın da "Kabz ve bast", yani "Sürur ve keder" halleri olur ki, onlar da gönül bağının hazan ve baharı mesabesindedir. Demek ki vücuttan ademe gidiş ve ademden geliş yalnız harice ve afaka münhasır değildir. Enfüste de, aynen cereyan etmektedir.

این سخنهایی که از عقل کل است - بوی آن گلزار و سرو و سنبل است
1895- Bu sözler ki, akl-ı külldendir; o gülzarın ve o gülzardaki serv-ü sümbülün rayihasıdır.

بوی گل دیدی که آن جا گل نبود - جوش مل دیدی که آن جا مل نبود
1896- Gül olmayan yerde gül kokusu duydun mu? Şarap olmayan yerde şarap coşkunu gördün mü?

Buyruluyor ki, söylediğim sözler akl-ı küllden istifade edilmiştir ki, o gül bahçesinin feyiz kokusunu haizdir. Gül kokusunu ancak gül bulunan yerde, şarap coşkunu da ancak şarap bulunan mahalde duyulur ve görülür. Binaenaleyh, bu sözlerdeki irşat şemmesi de, istifaze eylediği verd-i hakikat ve hadika-i vahdete delalet eder.

بو قلاووز است و رهبر مر ترا - می برد تا خلد و کوثر مر ترا

1897- Rayiha, senin için kılavuzdur ki seni ebediyet cennetine ve Kevser nehrine kadar götürür.

Şu sözler, akl-ı küllün manevi kokularıdır. Onlardan istifade etmeye çalış ki, koku insana delil olur da, intişar yerine kadar götürür. Bundan dolayı abdest alınırken istinşak, yani burna su vermek esnasında “Ya Rabbi! Bana cennet ve oradaki nimetin kokusunu duyur” diye dua edilir.

بو دواى چشم باشد نور ساز - شد ز بویى دیده ی یعقوب باز

1898- Rayiha, göze nur veren bir devadır. Hazreti Yakup’un gözü rayihadan açıldı.

Kıssa malumdur. Yakup Aleyhisselam, oğlu Yusuf Aleyhisselamın hasretinden senelerce ağlamış, hatta gözleri zahirî rüyetten mahrum kalmıştı. Sonra Yusuf Aleyhisselam gömleğini gönderdi. Yakup Aleyhisselam gömleğin kokusunu alıp da, yüzüne sürünce gözleri açıldı. İşte manevi ve Rabbanî kokular böyledir. Lakin:

بوی بد مر دیده را تارى کند - بوی یوسف دیده را یاری کند

1899- “Fena koku, gözü karanlık ve görmez eder. Yusuf’un rayihası ise göze yardımda bulunur.

Kötü kokunun göze olan su-i tesiri malumdur. Mesela soğan soyan bir adamın yahut tüten bir sobanın isine maruz kalanın gözlerinin ne kadar müteessir olduğunu ve nasıl yaşardığını hepimiz biliriz.

تو که یوسف نیستی یعقوب باش - همچو او با گریه و آشوب باش

1900- Ey salik! Mademki sen Yusuf gibi mahbubiyet mertebesinde değilsin, Yakupluk misali âşıklık mertebesinde bulun. Onun gibi ağlamaktan, sızlanmaktan hali kalma.

Ricalullah arasında “Âşık” ve “Maşuk” olmak üzere, iki zümre vardır. Âşıklar Allah’ı sever; maşukları ise, Allah sever. Nitekim İbrahim Aleyhisselam “Halilullah” olması itibarıyla âşık, Nebi-yi Azam ve Efham Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz ise, “Habibullah” olması dolayısıyla maşuktur.

Urefa-yı sofiyeden Seyyid Kasım-ı Envar-ı Tebrizî, gençliğinde zaif ve nahif iken ihtiyarlığında şişmanlamış:

—Âşıklar zaif olurlar, siz ise şişmanladınız! diye itiraz etmişler.

—Evet. Vaktiyle biz de zaif ve âşık idik. Şimdi maşuk olduğumuz için semirdik, cevabını vermiş.

بشنو این پند از حکیم غزنوی - تا بیابی در تن کهنه نوی

1901- Köhne cisminde yenilik, yani feyz-i cedit bulmak için şu nasihati Hakim-i Gaznevî’den dinle.

Hakim Gaznevi, ümmetin büyüklerinden bir zat-i alidir ki “Hakim Senayi” diye meşhurdur. Hadika namında maruf bir eseri vardır. Mesnevî-i Şerifin tanziminden evvel müntesibin-i Mevleviye ondan feyz alırdı. İşte bu Cenab-ı Senayi, buyuruyor ki:

ناز را رویی ببايد همچو ورد - چون نداری گرد بد خویی مگرد

1902- Nazlanmak için gül gibi bir yüz lazımdır. Öyle cemalin yoksa nafil yere huysuzluk etme.

زشت باشد روی نازیبا و ناز - سخت باشد چشم نابینا و درد

1903- Yakışıklı olmayan, ilaveten sararmış bulunan bir çehre çirkindir. Görmez göz ile hastalığın bir araya gelmesi, gayet müşküldür.

Demek isteniliyor ki, bir çirkinin nazlanması hem soğuktur, hem çekilmez bir şeydir. Bir cahilin ilim davasına, dalaletteki bir kimsenin irşat iddiasına kalkışması da böyledir. Onun için:

پیش یوسف نازش و خوبی مکن - جز نیاز و آه یعقوبی مکن

1904- Yusuf ve Yusuf gibilerin karşısında nazlanma ve gevezelik taslama; Hazreti Yakup gibi ah çekmekten, niyaz ve tazarruda bulunmaktan başka bir şey yapma.

معنی مردن ز طوطی بد نیاز - در نیاز و فقر خود را مرده ساز

1905- Hikâye edilen tutûnin ölmesindeki mana, niyaz idi. Sen de niyaz ve fakr mesleğinde kendini ölü haline getir.

تا دم عیسی ترا زنده کند - همچو خویش خوب و فرخنده کند

1906- İsa nefesli bir zat seni ihya etsin ve kendisi gibi güzel ve mübarek bir hale getirsin.

Bunun harici bir misalini istersen:

از بهاران کی شود سر سبز سنگ - خاک شو تا گل برویی رنگ رنگ

1907- Bahar mevsiminde bir taş yeşerir mi? Toprak ol ki, senden renk renk güller ve çiçekler yetişsin.

Baharın feyz-i imbatından nasip alan topraktır. Ondan dolayı üstünde türlü türlü çiçekler biter. Renk renk goncalar inkişaf eder. Camit bir kaya da baharı görür ama onun feyzinden istifade edemez. Bunun gibi pek değil, toprak gibi yumuşak ve mütevazı olmalıdırlar.

سالها تو سنگ بودی دل خراش - آزمون را يك زمانی خاک باش

1908- Sen de, senelerce yürek tırmalayan taş gibiydin. Tecrübe etmiş olmak için bir müddet de toprak oluver.

Şimdiye kadar kibr-ü azamet davasında ve “Menem diğer nist” iddiasında serkeş bir kaya gibi kakıldın kaldın. Bu kadar zamanlık sebatın neticesinde, bir şey olmadığını kendin de anladın. Bari denemek için bir parça da toprak gibi halim ve selim olmaya çalış. Belki manevi bir bahara tesadüf edersin de onun feyzi ile sende de ahlak-ı hasene gülleri açılır. “*Ve ma zalike allallahi biazizi*” yani “*Bunu yapmak, Allah için güç bir şey değildir.*”

-----Üçüncü cildin sonu-----